

สัญญาเลขที่ RDC5410005

รายงานฉบับสมบูรณ์

ชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2):

แรงงานข้ามชาติ -

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ

โดย

อาจารย์ ดร.โสภี อุ้นทะยา และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : PDC5410005
ชื่อโครงการ : การบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2) : แรงงานข้ามชาติ
ชื่อผู้ดำเนินการ : อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา
E-mail Address : d.sopee@yahoo.com
ระยะเวลาโครงการ : 5 กรกฎาคม 2554 – 4 ตุลาคม 2555

ศูนย์ประสานงานโครงการการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน(ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ เป็นโครงการภายใต้ความร่วมมือของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1) และคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้สนับสนุนให้มีการพัฒนาชุดโครงการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน(ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ โดยมีระยะเวลาระหว่าง เดือนกรกฎาคม 2554 - เดือนตุลาคม 2555 ศูนย์ได้ประสานงานฯ มีโครงการอยู่ภายใต้ชุดโครงการจำนวน 7 เรื่องได้แก่ 1) โครงการกระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม 2) โครงการจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร 3) โครงการด้านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ 4) โครงการแรงงานนอกระบบข้ามชาติ: พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและกระบวนการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์ 5) โครงการเครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ: ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) 6) โครงการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม และ 7) โครงการการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

การดำเนินการของศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการคือทำให้การดำเนินการวิจัยของนักวิจัยมีประสิทธิภาพและดำเนินการให้แล้วเสร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยได้ดำเนินงานคือ 1) เป็นศูนย์กลางการประสานงานระหว่างนักวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ และพื้นที่เป้าหมายของโครงการวิจัย ในการสนับสนุนการวิจัยให้ดำเนินการวิจัยเป็นไปตามกำหนดระยะเวลาและแผนของโครงการวิจัย รวมถึงเป็นหน่วยงานจัดเตรียมเอกสารและการติดต่อประสานงานกับทุกฝ่าย 2) สนับสนุนและจัดให้มีการเพิ่มศักยภาพของนักวิจัยเพื่อให้งานวิจัยมีคุณภาพ โดยรวบรวมเอกสารหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานชายแดน งานวิจัยและหนังสือที่เกี่ยวข้องในศูนย์ประสานงาน ฯ เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าของนักวิจัย จัดประชุมติดตาม

ความก้าวหน้างานวิจัย และจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการตามกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ด้านการพัฒนากรอบแนวคิด การเก็บข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ผลการวิจัย การเขียนรายงาน โดยมีทรงคุณวุฒิสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยทั้งในพื้นที่และในภาคสนาม 3) ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัย โดยการสนับสนุนให้นักวิจัยนำเสนอผลการวิจัยทั้ง 7 โครงการ ในเวทีสัมมนาวิชาการระดับชาติ และเผยแพร่บทความวิชาการผ่านการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ4) ส่งเสริมให้มีการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนำไปสู่การใช้ประโยชน์ และการกำหนดนโยบายโดยการจัดประชุมนำเสนอผลของการวิจัย แก่หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง 5) สนับสนุนให้มีการขยายผลการวิจัยแก่นักวิชาการจากคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่สนใจในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ โดยการจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและความเป็นไปได้ในข้อเสนอโครงการวิจัยของฝ่าย มีประเด็นวิจัยที่ให้ความสนใจที่หลากหลายประเด็น เช่น ประเด็น สิ่งแวดล้อมในประเทศเพื่อนบ้าน ประเด็นสิทธิที่ดินผ่านการเลี้ยงกฎหมาย ประเด็นการค้าชายแดนและแรงงานข้ามแดน ประเด็นรัฐกับนโยบายข้ามแดน ประเด็นการค้ามนุษย์ ประเด็นเรื่องการไหลของทุน ประเด็นตลาดชายแดน ข้อเสนอแนะต่อฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1)คือการจัดให้มีศูนย์ประสานงานภายใต้ชุดโครงการเป็นประโยชน์มากสำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่ที่ต้องการการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างทีมเพื่อเกิดชุดความรู้เชิงประเด็น และควรมีโครงการสังเคราะห์ความรู้ที่เกิดชุดโครงการวิจัยเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายอย่างครอบคลุมรอบด้าน 2) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัย และระหว่างนักวิจัยกับผู้ทรงคุณวุฒิเป็นระยะจะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยได้เป็นอย่างดี

Abstract

Project Code : PDC5410005
Project Title : The Coordination Center for the research project on “Towns and Borderland Management” Project (Phase 2): Migrant Workers
Director of the project : Dr.Sopee Untaya
E-mail Address : d.sopee@yahoo.com
Project Duration : 5 July 2011 – 4 October 2012

The Coordination Center for the research project on “Towns and Borderland Management” Project (Phase 2): Migrant Workers is under the cooperation of the Office of the Thailand Research Fund (TRF) in association with the Program on National Policy and Transnational Relations (Division1) and Faculty of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University, which has initiated and funded a set of research projects under the theme “Towns and Borderland Management’ Project (Phase 2): Migrant Workers. During July 2011 – October 2012, seven research projects were conducted and could be classified 1) Employment process of Lao migrant workers in the industry sector. 2) Community management and migrant adaptation on the border area of Mukdahan Province. 3) Tradition Checkpoint: system, mechanism and local relation networking in managing migrant workers. 4) Informal migrant workers: development and management process of migrant workers in the border area of Surin Province 5) Networking and international remittance transfers: Thai migrants in Vietnam (Northern region) 6) State-Farmer Conflict in Lao migrant employment policy in the contract farming system: a case study of BanPang Sub-district, BanPang District, Nakhonpanom Province and 7) Health management of migrant workers on the Thai-Lao border area: state policy and response of the civil society in Nongkhai Province

The Cooperation Center has achieved its goal and enabled the researchers to complete their projects effectively as intended. To reach its goal, the Cooperation Center: (1) cooperated with researchers, the TRF, and experts and explored the target areas of each research project in order to make it possible for operation according to the research time frame and plan. It also prepared related documents and made arrangements with all parties; (2) empowered the researchers by preparing the information sources such as books, research articles, and documents related to the topics they had been working on and organizing the meeting for the follow-up sessions for a research progress report as well as the research training workshop for developing

all steps of the research such as formulating ideas for research frames, collecting data, analyzing data, and writing up a research report which was under a careful supervision of experts inside and outside the research sites; (3) encouraged the dissemination of the research results by supporting their presentations of 7 research projects at national conferences and getting their research articles published with academic journals; (4) put all findings as a new body of knowledge into practice and policy determination by arranging the meeting with other organizations and related agencies; and (5) encouraged the expansion of research findings to faculty members from various faculties in Mahasarakham University who are interested in the research related to policy and international relations by setting up a meeting to enhance the understanding and feasibility of the research proposals in relation to a wide range of research topics such as environment in the neighboring countries, land rights through legal avoidance, border trading and cross-border workers, public policy with cross-border, human trafficking, capital flows, and border markets.

According to operations of the Coordination Center, suggestions made to the Program on National Policy and Transnational Relations (Division1) are as follows: (1) it is useful and helpful for novice researchers, who would like to build a teamwork for establishing a set of research projects as well as to construct and exchange knowledge, to work under the operations of the Coordination Center. To complete a process, the knowledge gained from the set of research projects should be synthesized and applied to comprehensive proposals of the policy; and (2) the meeting among researchers and experts as a stage for knowledge management from time to time is necessary for developing the research quality.

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 ความเป็นมา	1
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	32
บทที่ 4 ความก้าวหน้าโครงการผลการปฏิบัติงาน	44
บทที่ 5 ผลการปฏิบัติงานศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่ และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ	51
บรรณานุกรม	73
ภาคผนวก	77

บทที่ 1

ชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ

ชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ เป็นโครงการภายใต้ความร่วมมือของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1) กับมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่มีบทบาทในการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนกระบวนการดำเนินการวิจัยของนักวิจัยให้มีประสิทธิภาพและดำเนินการให้แล้วเสร็จตามระยะเวลา ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการจำนวน 15 เดือน

1. ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

โลกในยุคหลังสงครามผลของโลกาภิวัตน์และการเปิดเสรีในด้านต่างๆ ทำให้รัฐชาติและพรมแดนได้รับการตั้งคำถามอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง/ปรับตัว ดังนั้นการทำความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะจากข้อมูลและการพัฒนาจากภายในพื้นที่ชายแดนของทั้งสองฝ่ายตามแนวชายแดนจึงเป็นประเด็นสำคัญที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1) จึงสนับสนุนให้มีการพัฒนาชุดโครงการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดนนั้น โดยมีมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นผู้ประสานงาน ซึ่งในปัจจุบันมีโครงการการวิจัยที่อยู่ภายใต้ความดูแลของศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดนจำนวนทั้งสิ้น 7 โครงการ โดยทั้ง 7 โครงการมีความสำคัญในการที่จะศึกษาและค้นหาความรู้เพื่อนำไปสู่การอธิบายและใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการพื้นที่เมืองชายแดน (แรงงานข้ามชาติ) ได้แก่

1.1 โครงการกระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม โดย ผศ.ดร. ชูศักดิ์ สุทธิธา

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษา ด้านแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่เป็นการศึกษาปัญหาและผลกระทบของแรงงานในระดับกว้าง(Macro level) เช่น งานชุดเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ ในปี 2551 ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ศึกษาสภาพการทำงาน การประกอบอาชีพ สวัสดิการและการคุ้มครองแรงงาน ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างและสิทธิตามกฎหมาย ผลกระทบของการอพยพแรงงานที่มีผลต่อพื้นที่ปลายทาง การวิเคราะห์สถานการณ์การค้าชายแดนทั้งเข้า-ออกจากระเทศไทย กระบวนการจัดการเชิงนโยบายต่อรัฐบาลและองค์กรที่

เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าว การวิจัยด้านสุขภาพแรงงานจากการประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย การติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ของผู้หญิงจากประเทศพม่าและลาวที่ถูกนำมาทำงานค้าบริการทางเพศในประเทศไทย การศึกษาการส่งเงินกลับบ้าน ของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า ลาว และ กัมพูชา การศึกษาครอบครัวและการแต่งงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี โดยเน้นทำความเข้าใจกับปัญหาสถานะทางกฎหมาย การศึกษาการย้ายถิ่นจากประเทศลุ่มน้ำโขงเข้าสู่จังหวัดชายแดนของไทย ทูตสนับสนุนจากธนาคารโลก ซึ่งเป็นการศึกษาระยะแรก เน้นการศึกษาสถานการณ์แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในจังหวัดสระแก้ว จันทบุรี และตราด และงานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ ประจำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2552) ที่ศึกษาการทบทวนนโยบาย ยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการและแรงกดดันในการนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย ซึ่งก็เป็นการศึกษาในระดับนโยบายระดับกว้าง มีงานวิจัยส่วนน้อยที่ทำการศึกษาค้นข้ามชาติโดยวิธีการมานุษยวิทยา อาทิ การศึกษาวิถีชีวิตของแรงงานข้ามแดนที่มีการเดินทางไปทำงานทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ถูกต้องกฎหมาย การสร้างอัตลักษณ์และเครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติลาว (พัฒนา, 2545, 2550 : มณีมัย และคุชฎี , 2548) การศึกษาสถานภาพสตรีที่ถูกเอาเปรียบทั้งจากนายจ้างและคนรอบข้างเสมอ การปรับตัวเพื่อสร้างการยอมรับผ่านการแต่งงานของผู้หญิงไทยกับฝรั่ง (รัตนา บุญมัยยะ, 2548)

การศึกษาชิ้นนี้ใช้วิธีการแบบผสมทั้งปริมาณและคุณภาพคือการสำรวจแรงงานข้ามชาติในโรงงานอุตสาหกรรมด้านสิทธิและการจัดการแรงงานข้ามชาติ การจัดการแรงงาน และการศึกษาแนวมานุษยวิทยากับแรงงานข้ามชาติในภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นคนชายขอบและพื้นที่ที่เป็นผลจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยใช้แนวคิดการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติด้วยมโนทัศน์ที่กว้างออกไปมากกว่าปรากฏการณ์การอพยพข้ามเขตแดน (Immigrants) แต่เป็นการให้ความสำคัญกับลักษณะข้ามชาติที่มีการเคลื่อนไหวและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ที่เกิดจากภาวะโลกาภิวัตน์และทุนนิยมเสรี ที่มีการไหลของทุน แนวคิด และวัตถุดิบวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติ แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ไปทำงานในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ หรือระยะยาวเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว การก้าวข้ามพรมแดนที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวแต่มีการก้าวข้ามไปมา (ยศ สันตสมบัติ, 2003) และเป็นการความสำคัญกับการศึกษาโลกาภิวัตน์จากข้างล่าง (Transnationalism from Below) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจน แก้ไขปัญหาคความอยู่ดีศรีธรรมต่อกลุ่มคนแรงงานที่เป็นคนชายขอบของสังคมในพื้นที่ใหม่ที่อพยพมาอยู่ เพื่อมุ่งเสริมสร้างการต่อรองพื้นที่ที่เป็นปริมาตรสาธารณะ (Public sphere) ให้กับแรงงาน การแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมอันมีปรากฏอยู่เป็นชีวิตประจำวัน การเข้าถึงระบบกลไกสุขภาพ การใช้บริการของรัฐ การใช้พื้นที่สาธารณะ การ

ทำความเข้าใจเป็นที่ยืนยันของการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมข้ามชาติ โดยเฉพาะประเด็นด้านสิทธิ สิทธิผู้อพยพและสิทธิภูมิปัญญาชนพื้นเมืองที่ถูกละเมิดข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ (อัปภาคุริย์ อ้างใน เศษ, 2549: 23)

ดังนั้นควรมีการศึกษาถึงกระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในระบบอุตสาหกรรม การปรับตัวของแรงงานต่างด้าวเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ นโยบายของรัฐส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่นและการลงทุนที่มีผลต่อวิถีชีวิตของแรงงาน อีกทั้งเป็นเพื่อนำไปสู่การสร้าง ข้อเสนอเชิงนโยบายและด้านการจัดการแรงงานข้ามชาติที่เหมาะสมได้

1.2 โครงการจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร โดย อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คนชายแดน ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ การอพยพของคนหลายกลุ่มที่หนีปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ของ จารูวรรณ ขำเพชร และคณะ (2546) ศึกษา “วัฒนธรรมสัมพันธ์ชายแดนไทย-ลาว” พบว่า ลักษณะวัฒนธรรมเฉพาะบริเวณชายแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มเครือญาติ อันเป็นพื้นฐานทางสังคมในบริเวณชายแดน ระบบเครือญาติมีความสำคัญในการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของคนสองฝั่งโขง เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งในการรักษาความสมานฉันท์ของผู้คนบริเวณชายแดน นอกจากนี้ความห่างไกลจากอำนาจรัฐส่วนกลางที่ไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ล่อครฐในการข้ามไปมาหาสู่กัน เป็นสภาวะไร้พรมแดนในความคิดร่วมของผู้คนบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงมาเป็นระยะเวลานาน แม้ว่าทั้งรัฐไทยและลาวจะมีความพยายามในการเข้าควบคุมพื้นที่ หรือจัดระเบียบชายแดนมาตลอดก็ตาม

การศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา บนพื้นฐานของความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ เป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตและชุมชน เช่นเดียวกับการศึกษา “พลวัตชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์” ของศิริพร ทองคนารักษ์ (2551) ศึกษาในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนชายแดนไทย-ลาวยังคงดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติที่สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมทางชาติพันธุ์ เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเครือญาติแทบทั้งสิ้น และหากพิจารณาความเป็นพรมแดนตามวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตของชุมชนชายแดนไทย-ลาว พบว่ามีความหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อม และอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมเป็นสำคัญ พรมแดนจึง

เป็นพื้นที่แห่งความกำกวมไม่ชัดเจน และเป็นพื้นที่ปะทะประสานระหว่างอำนาจรัฐ ท้องถิ่น และโลก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์จากเอกสาร อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเชื่อมโยงให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปฏิบัติการของผู้คนสองฝั่งโขง ส่วนการศึกษาภาคสนามในชุมชนจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผู้ศึกษาให้ความสนใจในเรื่องความร่วมมือและความสัมพันธ์ของประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทางด้านการค้า การท่องเที่ยว พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณีวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความร่วมมือกันเปิดด่านชายแดน จุดผ่านแดนเพื่ออำนวยความสะดวก แสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยยึดนโยบายของรัฐเป็นแนวทางในการศึกษา มีข้อสังเกตข้อเสนอแนะจากผู้วิจัยหลายประการเพื่อให้เกิดความร่วมมือและเกิดประโยชน์แก่ทั้งสองประเทศ ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานและแนวทางส่วนหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้

การศึกษาเพื่อพยายามทำความเข้าใจประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนซึ่งมีทั้งคุณค่าและสาระนั้น ไม่ควรจำกัดเพียงการวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นภาคปฏิบัติการของโลกาภิวัตน์หรือทุนนิยมโลกผ่านการไหลบ่าของทุน ผู้คน สินค้า ภาพลักษณ์ และอุดมการณ์ความคิด ที่ตัดข้ามไปมาระหว่างพรมแดนของชาติ แต่ควรมุ่งเน้นไปที่การสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ของผู้คนธรรมดาสามัญที่ดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้ กับวิธีการดำเนินชีวิตและวิถีทางต่างๆ ที่ชีวิตของพวกเขาถูกดูดกลืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ ความสำคัญของการศึกษาจึงน่าจะอยู่ที่การพิจารณาประเด็นปัญหาต่างๆ ผ่านวิธีคิด และมุมมองของผู้คนตัวเล็กตัวน้อยในชุมชนที่ไม่อาจเข้าสู่กระบวนการนำเสนอนโยบายระดับชาติได้ การปฏิบัติการ กิจกรรมต่างๆ ผ่านวิธีการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อสนับสนุน ต่อรอง ต่อสู้กับระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของรัฐ เป็นการแสดงออกมาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม การทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์เหล่านี้ อาจนำไปสู่การทำความเข้าใจสังคมไทยในบริบทที่สัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านให้ชัดเจนลึกซึ้งยิ่งขึ้น

จากเอกสาร และงานวิจัยดังกล่าว ยังไม่มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน ในเขตเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งมีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานหลากหลายเป็นจำนวนมาก การจัดระบบความสัมพันธ์ของผู้คนที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องอยู่ร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ในการดำรงชีวิต การศึกษาวิถีชีวิต รูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ รวมทั้งปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน การปรับตัวของแรงงานข้ามชาติ เมื่อเข้ามาทำงานในชุมชน การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน การจัดการแรงงานต่างชาติดของชุมชน ผลกระทบ การเปลี่ยนแปลง ปฏิบัติการต่างๆ และเสียงจากคนตัวเล็กตัวน้อยในชุมชน อัน

จะนำไปสู่แนวทางในการนำเสนอนโยบายการจัดการแรงงานข้ามชาติที่ปรากฏในพื้นที่ชายแดน
แห่งนี้ โดยใช้แนวคิดลักษณะข้ามชาติ (Transnational) แนวคิดการกระจายอำนาจ
(Decentralization) แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) และแนวคิดการจัดการของชุมชน มาเป็น
แนวทางในการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงให้มองเห็นปรากฏการณ์ได้ชัดเจนลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผลจากการศึกษา
อาจสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์แก่แนวทางการดำเนินนโยบาย เพื่อการจัดการ
แรงงานข้ามชาติอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้อง แนวทางกำหนดรูปแบบในการจัดการพื้นที่
ชายแดน การจัดการแรงงานข้ามชาติ รวมทั้งความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ระหว่างประเทศไทยกับ
ประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนเป็นแนวทางการศึกษาและการวิจัยเรื่องราว
ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน ในมุมมองอื่นๆ อันก่อให้เกิดประโยชน์สุข
แก่การพัฒนาสังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกได้ในโอกาสต่อไป

1.3 โครงการด้านประเพณี : ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการ จัดการแรงงานข้ามชาติ โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาระบบความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการบริหารจัดการ
แรงงานข้ามชาติ ภายใต้การเคลื่อนไหว และทับซ้อนบนพื้นที่ด้านประเพณี ซึ่งเป็นด้านธรรมชาติที่
เป็นพื้นที่ของการรองรับการเคลื่อนไหวของแรงงานข้ามชาติที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน และท้องถิ่น
สามารถจัดการดูแลแรงงานเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการทำความเข้าใจต่อพื้นที่ ระบบ
ความสัมพันธ์ของการเคลื่อนไหวผู้คนและแรงงานของพื้นที่ข้ามพรมแดนในรูปแบบของระบบ
ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย ผ่านด้านประเพณีจะสามารถทำให้รัฐเข้าใจถึงระบบการจัดการแรงงาน
ข้ามชาติผ่านมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชน ท้องถิ่นสามารถสร้างพื้นที่ของการต่อรอง ปะทะ
สังสรรค์ผ่านระบบความสัมพันธ์ของระบบเครือข่ายทางสังคม การเปิดโอกาสให้ด้านประเพณีเป็น
พื้นที่ที่ข้ามชายแดนบนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันจะสามารถผ่อนคลายหรือลดภาระของรัฐในการ
จัดการแรงงานที่ลักลอบเข้าสู่ประเทศไทย ด้วยการสร้างพื้นที่ของด้านประเพณีให้สามารถทำหน้าที่
จัดการ และใช้ระบบคุณค่าเชิงความสัมพันธ์บนฐานของวัฒนธรรมเป็นกลไกในการควบคุมทาง
สังคม (Social Control) ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นช่องทาง หรือ ทางเลือกหนึ่งในการดูแลแรงงาน
ข้ามชาติที่เคลื่อนไหวตามฤดูกาล ที่เข้ามาเติมเต็มระบบเศรษฐกิจไทยบริเวณพื้นที่ชายแดนตาม
ฤดูกาล หรือในช่วงระยะเวลาสั้นๆ นอกจากนั้นแล้วงานวิจัยชิ้นนี้ สามารถสร้างพื้นที่ขึ้นของกลุ่ม
ผู้คนที่มีความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างคนไทย และคนลาว ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ
จัดการแรงงานข้ามชาติที่อยู่บนแนวชายแดนตลอดจนสร้างชุมชนชายแดนที่มีการผสมผสาน
กลมกลืนบนฐานของการมีวัฒนธรรมข้ามพรมแดน (transborder base cultural) ภายใต้การเกิดขึ้น

ของการมีสังคมภูมิภาคผู้นำโขงแบบพหุวัฒนธรรม พหุกฎหมาย ที่รับรองและเคารพในความแตกต่างในระบบแบบแผน และคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนชายแดน

1.4 โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จ.หนองคาย โดย นายคชณิณ สุวิชา

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาการอพยพแรงงานชาวลาวที่เข้ามาขายแรงงานในประเทศไทยพื้นที่จังหวัดหนองคายพบว่าปี พ.ศ. 2553 มีแรงงานสัญชาติลาวที่ขึ้นทะเบียนเพียง 1,435 คน แต่จากการประมาณการพบว่าน่าจะมีแรงงานลาวที่เข้ามาประกอบอาชีพในเมืองไทยโดยไม่ขึ้นทะเบียนแรงงานในจังหวัดหนองคาย ประมาณ 3-4 เท่าของแรงงานที่ขึ้นทะเบียน ส่วนอาชีพที่แรงงานชาวลาวส่วนใหญ่เข้ามารับจ้างจะเป็นงานด้านการเกษตร เช่น เก็บใบยาสูบ เก็บมะเขือ ทำนา เลี้ยงหมู เป็นต้น และยังมีแรงงานที่เข้ามาขายแรงงานเป็นลูกจ้างแรงงานก่อสร้างรับจ้างตามบ้านหรือตามร้านต่างๆ รับเลี้ยงเด็กและผู้สูงอายุรวมถึงภาคบริการด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานที่คนไทยมองว่าเป็นงานที่มีรายได้ต่ำและเป็นงานหนัก (สำนักงานจัดหางานจังหวัดหนองคาย , 2551) ส่วนสถานการณ์สุขภาพแรงงานข้ามชาติชาวลาวกำลังเผชิญนอกจากต้องเผชิญกับโรคทั่วไป ซึ่งจากการสถิติงานประกันสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองคาย (ณ วันที่ 30 มีนาคม 2554) พบว่า แรงงานข้ามชาติชาวลาวที่มีบัตรประกันสุขภาพ (ได้รับอนุญาตให้ทำงานได้) เข้ารับบริการการรักษา จำนวนทั้งหมด 723 คน และพบว่าโรคที่แรงงานชาวลาวมักเผชิญคือ ความเครียด การปวดหลัง ปวดเอว ปวดเมื่อยตามร่างกาย เป็นไข้ ไอ จาม จากการแพ้ฝุ่นละออง อุบัติเหตุจากการทำงาน เป็นต้น (รัตนาวรรณ, 2548) ส่วนแรงงานที่ไม่มีใบบัตรประกันสุขภาพ (ผิดกฎหมาย) โดยเฉพาะ กลุ่มพนักงานบริการทางเพศ มักพบปัญหา การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ การทำแท้งที่ไม่ปลอดภัย ปัญหาการติดเชื้อในระบบเจริญพันธุ์ อาทิ ตกขาวผิดปกติ คันช่องคลอด อังเชิงกรานอักเสบ รวมถึงโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการเข้ารับบริการจากศูนย์บริการสุขภาพของเอกชน หรือซื้อยามากินเอง เนื่องจากหากไปขอรับบริการจากหน่วยงานภาครัฐ กลัวถูกจับดำเนินคดี ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพของแรงงานเอง (คชณิณ สุวิชา, 2551) ส่วนการจัดการปัญหาสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่ผ่านมาพบว่ามีทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าวพอสมควร และเพื่อเป็นการส่งเสริมและผลักดันให้แรงงานข้ามชาติชาวลาวได้เข้าถึงบริการด้านสุขภาพตามหลักสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาและทบทวนการดำเนินงานด้านสุขภาพของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานและการผลักดันเชิงนโยบายด้านต่างๆที่เอื้อให้แรงงานข้ามชาติชาว

ลาวเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอย่างแท้จริง ซึ่งหากแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่อาศัยอยู่จังหวัดหนองคายมีสุขภาพที่ดี ก็จะส่งผลให้คนไทยในพื้นที่มีสุขภาพดีด้วย

1.5 โครงการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม โดย อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาปัญหาแรงงานต่างด้าวที่อยู่ในสถานะของแรงงานที่ผิดกฎหมาย นับเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งต่อการพัฒนาประเทศและรัฐยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการแก้ปัญหาดังกล่าว สุริย์พร พันพื้ง(2551)กล่าวว่า รัฐบาลไทยได้แถลงนโยบายที่รัฐสภาในเรื่องความมั่นคงว่า จะต้องมีการเร่งรัดพัฒนาระบบการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมาย มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด รวมถึงการแก้ไขปัญหาสถานะและสิทธิภายใต้ความสมดุลระหว่างความมั่นคงของชาติและสิทธิขั้นพื้นฐาน ต้องมีการเร่งดำเนินการให้มีการจัดจ้างแรงงานข้ามชาติอย่างถูกกฎหมาย เหล่านี้คือนโยบาย แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่เห็นผลทั้งหมด ส่วนเรื่องการละเมิดสิทธินั้นพบว่า มีการเพิ่มอำนาจให้อธิบดีและเจ้าหน้าที่รัฐเข้าตรวจค้นโดยไม่มีหมายศาลในตอนกลางวัน ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจในการจับกุมแรงงานข้ามชาติได้โดยตรง ในประเด็นเรื่องสินบนนำจับนั้นก่อให้เกิดความหวาดระแวง ความแตกแยกในชุมชนเพิ่มอคติเรื่องชาตินิยม จึงเห็นได้ว่าการกำหนดนโยบายจึงเกิดขึ้นมาจากอคติ/มายาคติที่ว่า แรงงานต่างชาติทำให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ความมั่นคงประเทศ การค้ามนุษย์ การเอารัดเอาเปรียบแรงงานไทย ผลกระทบต่อแรงงานไทย การไม่มีเอกสารถือเป็นความผิดร้ายแรง รวมถึงความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความต้องการแรงงานราคาถูก ผลของนโยบายที่ผ่านมามีการสกัดกั้น ส่งกลับจับกุม ควบคุมจำนวนแรงงานไม่ให้มีการกระจายตัว มีการกำหนดอาชีพ มีการเปลี่ยนสถานะแรงงานจากผิดกฎหมายเป็นถูกกฎหมาย จากนั้นนโยบายที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งจะพูดเรื่องการจดทะเบียนการควบคุมจำนวน แต่สถานการณ์ในประเทศจริง กลับพบว่าประเทศไทยต้องการการขับเคลื่อนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจผ่านการใช้แรงงานไร้ฝีมือ ถือเป็นความขัดแย้งที่สวนทางกัน ต่อมาการเปลี่ยนแปลงประชากรพบว่า กำลังแรงงานไทยเริ่มลดลง คนมีลูกลดลง ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ทำให้มีการไหลเข้ามาของแรงงานจากประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคมากขึ้น ปี 2550 รัฐบาลไทยมีการสนับสนุนให้ตั้งเขตอุตสาหกรรมแนวชายแดน แต่ปีเดียวกันก็มีนโยบายเรื่องการสร้างรายได้ให้คนอีสานขึ้นมา สงสัยว่าทำไมไม่ตั้งในอีสานขึ้นมาโดยตรง และรัฐบาลต้องการแรงงานข้ามชาติจริงหรือไม่ ต่อมาเรื่องการจดทะเบียนแรงงาน มีการทำ MOU แต่กลับพบว่าจดทะเบียนไม่เอื้อให้เกิดการเข้าถึงของแรงงาน ทั้งค่าใช้จ่ายและการเป็นผู้เข้าเมืองผิดกฎหมาย นโยบายไม่มีความ

แน่นอนในแต่ละปี ความไม่แน่นอนนำมาซึ่งความไม่เสถียรภาพในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้นนโยบายไทยจึงไม่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในภาพรวม นโยบายแรงงานข้ามชาติควรมีการบูรณาการกับนโยบายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ควรมีการลบเลือนมายาคติด้านต่างๆ ที่เอาเข้าจริงแล้วการอพยพย้ายถิ่นเป็นเรื่องปกติมาตั้งแต่ในอดีต และคนเหล่านี้ทำประโยชน์ให้กับประเทศไทยอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่งเรามักติดกรอบอยู่กับเรื่อง “ชาติเรานี่ที่สุด” ซึ่งนโยบายควรปล่อยวางตัวตนแบบนี้ และแสวงหาความเป็นไปได้ใหม่ๆขึ้นมา เพราะเรารู้ปัญหา รู้บทเรียนมาตลอด

ในพื้นที่ศึกษา คือ เขตเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม เป็นพื้นที่ที่มีการใช้แรงงานข้ามชาติชาวลาวที่ผิดกฎหมายในการทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา ซึ่งเป็นการใช้แรงงานนอกระบบ ไม่ได้เข้าสู่กระบวนการจดทะเบียนอย่างถูกกฎหมาย ด้วยสาเหตุหลายประการ ทั้งความยุ่งยากในระบบราชการ การเข้ามาทำงานของแรงงานชาวลาวที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมาย การทำงานตามฤดูกาลที่ไม่เอื้อต่อการจ้างงานตามระบบที่รัฐกำหนดไว้ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเกิดปัญหาในการใช้แรงงาน เพราะเป็นแรงงานที่ผิดกฎหมาย จึงถูกจับกุมบ่อยครั้ง ไม่ได้รับสิทธิที่แรงงานในระบบพึงมี รวมไปถึงการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนในบางประเด็นด้วย การทำการเกษตรในเขตจังหวัดนครพนมมีการว่าจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวจำนวนมากทั้งการเกษตรแบบครัวเรือน และการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาเพราะเป็นแรงงานราคาถูกและสามารถทำงานหนักได้ ด้วยเหตุที่นครพนม เป็นจังหวัดที่มีพรมแดนติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจึงสะดวกในการข้ามแดนมาขายแรงงานในฝั่งประเทศไทย เพราะมีพรมแดนธรรมชาติ คือ แม่น้ำโขงกั้นระหว่างสองประเทศ เมื่อแรงงานเข้ามาทำงานในลักษณะของการทำงานอย่างผิดกฎหมายแล้ว แรงงานเหล่านั้นจึงต้องมีการปรับตัวให้สามารถอยู่ในประเทศไทยได้ และในส่วนของนายจ้างเองก็ต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับกับการจ้างงานในรูปแบบดังกล่าว เพราะเป็นการจ้างงานที่ผิดกฎหมาย

เทศบาลตำบลบ้านแพง เป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อสังเกตปรากฏการณ์การใช้แรงงานข้ามชาติ เพราะในพื้นที่นี้มีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในระบบเกษตรกรรมแบบมีพันธะสัญญาจำนวนมาก ด้วยเหตุที่มีภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรและใกล้กับพรมแดนตามธรรมชาติคือแม่น้ำโขง ที่กั้นระหว่างจังหวัดนครพนมกับเมืองท่าแขกของลาว เขตตำบลบ้านแพง ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน ดังนี้หมู่ที่ 1 บ้านแพงใต้ หมู่ที่ 2 บ้านแพงเหนือ หมู่ที่ 3 บ้านแพงเหนือ หมู่ที่ 4 บ้านแพงวิทยา หมู่ที่ 5 บ้านเนินคะนึ่ง หมู่ที่ 6 บ้านนายาง หมู่ที่ 7 บ้านดอนแพง หมู่ที่ 8 บ้านดอนด้ว หมู่ที่ 9 บ้านท่าลาด หมู่ที่ 10 บ้านแพงกลางใต้ หมู่ที่ 11 บ้านแพงใต้ หมู่ที่ 12 บ้านหัวหาด หมู่ที่ 13 บ้านแพงกลาง หมู่ที่ 14 บ้านท่าลาด เทศบาลตำบลบ้านแพงมีเนื้อที่ทั้งหมด 16.46 ตร.กม. ตั้งอยู่เหนือสุดของจังหวัดนครพนม มีลักษณะพื้นที่เป็นแนวยาวขนานไป

ตามแม่น้ำโขง ห่างจากจังหวัดนครพนม ประมาณ 96 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านโพธิ์ไทร หมู่ที่ 2 ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านนาเขเหนือ หมู่ที่ 5 ตำบลนาเข อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ทิศตะวันออก ติดต่อกับริมฝั่งแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านนาจัว หมู่ที่ 1,2,3 ตำบลนาจัว อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม

ในเขตอำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ 2 โรงงาน คือ โรงงานยาสูบ สถานีใบยาบ้านแพง ที่จะรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรที่ทำสัญญากันไว้ และโรงงานของบริษัท มาลีสามพราน จำกัด (มหาชน) ตั้งอยู่ที่ 110 หมู่ 9 ถนน รพช.บ้านแพง-ท่าลาด ตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง ทำธุรกิจข้าวโพดบรรจุกระป๋อง ได้ลงทุนสร้างโรงงานมูลค่า 350 ล้านบาท เพื่อผลิตข้าวโพดกระป๋องส่งออก รวมทั้งมีการทำเกษตรแบบมีพันธะสัญญา กับเกษตรกร สำหรับโรงงานยาสูบจะรับซื้อผลผลิตยาสูบจากเกษตรกรโดยการให้โควตาเกษตรกรแต่ละคนต่อปี โดยการประกันราคารับซื้อและโรงงานมาลีสามพราน จะรับซื้อข้าวโพดหวาน โดยการประกันราคารับซื้อเช่นกัน เกษตรกรในชุมชนเทศบาลบ้านแพงจึงมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญากับ 2 โรงงานหลัก และมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และมะเขือเทศส่งโรงงานในตัวจังหวัดนครพนม จึงมีการทำการเกษตรตลอดปี ทำให้เกษตรกรต้องการแรงงานในการทำงานภาคเกษตรอย่างมาก เพื่อตอบสนองต่อขนาดของการทำเกษตรกรรมป้อนโรงงานอุตสาหกรรมตามสัญญาที่ตกลงกันไว้

การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านแพง ที่มีจำนวนมากต่อปี ประมาณปีละ 2,000-3,000 คน และเป็นแรงงานที่ผิดกฎหมายน่าจะเป็นกรณีศึกษาที่จะสามารถใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์การใช้แรงงานในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาได้เป็นอย่างดี และยังเป็นภาพสะท้อนที่จะชี้ให้เห็นของสถานการณ์การย้ายถิ่นข้ามชาติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย

แม้ว่าความเป็นจริงแล้ว ภาคธุรกิจของไทยจะมีความต้องการแรงงานจำนวนมากเพื่อมาพัฒนาธุรกิจของตนให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น โดยเฉพาะในกลุ่มงานที่คนไทยไม่ทำแล้ว แต่ทว่ารัฐยังไม่สามารถหามาตรการที่ชัดเจนทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติเพื่อมาแก้ปัญหาดังกล่าว ทั้งๆ ที่ภาคเอกชนมีความต้องการแรงงานเหล่านี้อย่างมาก และแรงงานเหล่านี้ก็มีคุณภาพการต่อเศรษฐกิจไทยในภาพรวมอีกด้วย ดังเช่น ผลการศึกษาของ ฟิลิป มาร์ติน (2550) เรื่อง คุณภาพของแรงงานข้ามชาติต่อประเทศไทย ระบุว่า ตัวเลขแรงงานข้ามชาติ 1.8 ล้านคนในปีพ.ศ.2548 ที่ใช้จ่ายปีละ 1 พันล้านบาทต่อปี หรือครึ่งหนึ่งของรายได้ สองพันล้านเหรียญสหรัฐต่อปี หรือ 70,000

ล้านบาท (1 เหรียญ = 35 บาท) จะเพิ่มผลผลิตมวลรวมได้ถึง 2 พันล้านบาท โดยคำนวณจากรายได้เฉลี่ย 1,125 เหรียญสหรัฐ ต่อคนต่อปี (40,000 บาท ต่อคนต่อปี)

ในรายงานที่ตีอาร์ไอบี 62 (กันยายน 2551 :4-5) เรื่อง ความต้องการแรงงานต่างด้าวที่แท้จริงและการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในภาคเกษตร ประมง กิจการต่อเนื่องจากประมง และก่อสร้าง มีการคาดการณ์ไว้ว่า มีความต้องการแรงงานต่างด้าวในปัจจุบันถึง 531,511-734,679 คน และอยู่ในสาขาเพาะปลูกถึง 175,148-229,096 คน

ความต้องการแรงงานดังกล่าวผนวกกับความยุ่งยากในกระบวนการและขั้นตอนของภาครัฐในการทำใหักระบวนการจ้างงานอย่างถูกกฎหมายทำให้เกิดการปรับตัวของเกษตรกรผู้ว่าจ้างแรงงานในการจัดการระบบการจ้างงานในพื้นที่ รวมไปถึงการสร้างกลไกการจัดการสรรแรงงาน และการแก้ปัญหาแรงงานหากเกิดปัญหาขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับภาครัฐ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากตัวนายจ้างหรือแรงงานเอง ข้อมูลในพื้นที่ที่น่าจะช่วยอธิบายถึงการปรับตัวของเกษตรกรผู้ว่าจ้างแรงงาน แรงงานข้ามชาติ และชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ซ่อนอยู่ในพื้นที่

1.6 โครงการแรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัญญัติ สาลี

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษา “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ” ในที่นี้หมายถึง แรงงานข้ามชาติที่ไม่มีสัญญาจ้าง ไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงานต่างด้าวทุกฉบับ ไม่มีค้ำจ้างที่แน่นอน ไม่มีกำหนดวันเวลาการจ้างแน่นอน ไม่มีสวัสดิการและประกันสังคมตามกฎหมายประกันสังคม คำนิยามศัพท์นี้จึงรวมลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบภาคการผลิตซึ่งเป็นแรงงานที่ทำการผลิตสินค้าหรือทำงานอยู่ที่บ้านของตนเองแล้วนำมาส่งให้ห้างร้านต่าง ๆ, ผู้รับงานไปทำที่บ้าน, ผู้ผลิตเพื่อขาย, แรงงานนอกระบบภาคบริการ และแรงงานนอกระบบภาคเกษตร

สาเหตุหนึ่งที่แรงงานข้ามชาติกลุ่มพม่าปรับเปลี่ยนจากการเป็นแรงงานนอกระบบ เพราะว่าการเดินทางไป-กลับได้ข้ามเข้าออกประเทศ และเดินทางจากจุดผ่านแดนมายังที่ทำงานสะดวกขึ้นสามารถไปเข้าเย็นกลับได้ นอกจากนี้การมีภาษาและวัฒนธรรมอันเดียวกันกับคนไทยในจังหวัดสุรินทร์(กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์) ก็สามารถพกนอกับนายจ้างได้ เมื่อถึงวันเวลาที่กำหนดก็ข้ามแดนแล้วเข้ามาใหม่ แรงงานข้ามชาติกลุ่มพม่าที่ทำงานในลักษณะนี้ถือว่าเป็น “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ” ดังที่ได้ให้นิยามคำศัพท์แล้วนั้น

แรงงานข้ามชาติในลักษณะดังกล่าวนี้มีผลกระทบเกิดขึ้นต่อกับเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดสุรินทร์ จากงานศึกษาของกรมจัดหางาน สำนักงานจัดหางานจังหวัดสุรินทร์ ได้ศึกษาเรื่อง

ปัญหาผลกระทบแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์ โดยสรุปว่า นโยบายของรัฐไม่ชัดเจนไม่สามารถกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์มีแรงงานต่างด้าวที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาและวัฒนธรรมเหมือนกันเข้ามาทำงาน บางคนมีการสมรสกับคนไทย จึงเป็นผู้ประสานงานช่วยเหลือกันในจัดหางาน และคนไทยในพื้นที่ ซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมเดียวกันนั้นยังช่วยปกปิดข้อมูล ไม่ให้รัฐเข้าตรวจสอบได้ และเพราะภาษาและวัฒนธรรมเดียวกันจึงไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นคนไทยหรือคนเขมร ผลกระทบด้านเศรษฐกิจในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ภาวะตลาดแรงงานบิดเบือนไม่เป็นไปตามอุปสงค์อุปทานของแรงงาน เนื่องจากค่าจ้างแรงงานต่างด้าวต่ำกว่าแรงงานไทย ทำให้มีผลกระทบต่อการจ้างงานคนไทยที่มีฝีมือดีกว่า และค่าจ้างคนไทยในพื้นที่ไม่สามารถขยับตัวสูงขึ้นตามอุปสงค์ของงานที่เพิ่มขึ้น ส่งผลถึงการกระจายรายได้ในระยะยาว (ว่าที่ ร.ต.สมชาย ละอองทอง, 2545 : 53) จากงานศึกษานี้ สะท้อนให้เห็นเรื่องผลกระทบส่วนหนึ่งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดสุรินทร์ แต่ยังมีผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอีกหลายประการที่เกิดขึ้น เช่น คนในพื้นที่ต้องเปลี่ยนอาชีพและเดินทางไปทำงานต่างถิ่น หรือเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครแทนที่จะได้ทำงานในพื้นที่ ค่าจ้างที่ได้แรงงานข้ามชาติส่งออกไปให้ครอบครัวในกัมพูชา ทำให้เงินตราไทยไหลออกต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติและการศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย ปรากฏว่า ยังไม่พบการศึกษาในเรื่องแรงงานข้ามชาติที่จ้างงานในลักษณะนอกระบบ และยังไม่มียานศึกษาที่เกี่ยวข้องนโยบายและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาตินอกระบบ โดยเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่การแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชามีมาทำงานในลักษณะดังกล่าวจำนวนมาก ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้าม การปรับตัวของแรงงานข้ามชาติและผู้คนในชายแดน ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในเมืองที่เป็นอาณาบริเวณชายแดน ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำโครงการวิจัยเรื่อง แรงงานข้ามชาตินอกระบบในจังหวัดสุรินทร์ในฐานะเป็นเมืองที่จัดอยู่ในอาณาบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเน้นศึกษาพัฒนาการของแรงงานข้ามชาติ และกระบวนการจัดการแรงงานทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบันและนำเสนอ นโยบายที่เหมาะสมในการจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติในเมืองชายแดนต่อรัฐ โดยใช้ปรากฏการณ์ผ่านประสบการณ์ชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ มาศึกษาโดยใช้แนวคิดชายแดน (borderland) และแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (network theory) มาประยุกต์เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ผลจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายในการจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติในเมืองที่อยู่อาณานิคมชายแดน อาจนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์แก่แนวทางการดำเนินนโยบาย เพื่อการพัฒนาประเทศด้านกำหนดรูปแบบในการจัดการพื้นที่ชายแดน นโยบายและการจัดการแรงงานข้ามชาติ

1.7 โครงการเครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) โดย อาจารย์ ดร.พิมเสน บัวระภา

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาบรรดากลุ่มชาวไทยผู้อพยพข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) เขาดำรงชีวิตและประกอบธุรกิจอย่างมีความสมดุลอยู่ได้อย่างไรในท่ามกลางสถานการณ์ที่ประเทศเวียดนามกำลังพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในยุคแห่งสังคมโลกไร้พรมแดนเช่นนี้ ? ซึ่งคำตอบของทวิวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานในการหาคำตอบบนพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยที่ว่า กลุ่มชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนามเหล่านี้สามารถดำรงชีพและประกอบธุรกิจอยู่ได้อย่างมีความสมดุล ด้วยเขาเหล่านั้นเลือกใช้ยุทธวิธี “การสร้างเครือข่าย – Networking)” ทั้งที่เป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) และการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ (Business Networking) อันเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างความสมดุลให้กับชีวิตและการประกอบธุรกิจของเขาเหล่านั้น จนความสำเร็จประการหนึ่งที่พอมองเห็นความมั่นคงแห่งชีวิตของเขาเหล่านั้นได้ คือ การส่งเงินกลับบ้านที่มีจำนวนค่อนข้างมากและสม่ำเสมอ ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสำเร็จในกระบวนการในการสร้างเครือข่ายของเขาเหล่านั้น

คำตอบของผลการวิจัยนี้น่าจะเป็นประโยชน์โดยตรงกับชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนามเองที่กำลังดำรงชีพและประกอบธุรกิจอยู่ในขณะนี้ สำหรับ กลุ่มนักเดินทางข้ามชาติที่มีความสนใจและต้องการไปลงทุนทางธุรกิจในประเทศเวียดนามในอนาคตอันใกล้ และรวมทั้งเป็นประโยชน์โดยตรงสำหรับการจัดทำแนวนโยบายการต่างประเทศสำหรับรัฐบาลไทย ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้สามารถปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน คือ ประการแรก ผลของการศึกษาวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์โดยตรงกับกลุ่มนักเดินทางชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนามที่กำลังดำรงชีพและประกอบอาชีพอยู่ในประเทศเวียดนาม ที่จะสามารถพิจารณาได้ว่า ณ ปัจจุบันนี้เขาเหล่านั้นได้สร้างเครือข่ายที่ครอบคลุมและเหมาะสมที่สามารถเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพและประกอบธุรกิจของเขาเหล่านั้นหรือไม่? เพียงใด? ลำดับเหตุผลประการต่อมา คือ ผลของการวิจัยนี้ยังสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบจำลองให้กับบรรดานักลงทุนข้ามชาติหรือนักเดินทางข้ามชาติชาวไทยที่ในใจและมุ่งที่จะเดินทางไปลงทุนในประเทศเวียดนาม หรือนักเดินทางข้ามชาติที่มุ่งจะเดินทางไปแสวงหาหนทางที่ดีขึ้นในการประกอบอาชีพใหม่จะได้นำผลของการวิจัยนี้ไปพิจารณา

ใคร่ครวญ และประยุกต์นำเอาบางส่วนไปทดลองปฏิบัติ และเหตุผลลำดับต่อมา คือ ผลของการศึกษาวิจัยนี้จะสามารถนำไปอนุมานใช้เป็นข้อมูลสำคัญเบื้องต้นสำหรับการสร้างแนวนโยบายชาติในการจัดการทางด้านนโยบายต่างประเทศในประเด็นพื้นที่เกี่ยวข้องพื้นที่ชายแดนทั้งในด้านการทูต การเมือง การค้าขายและเทคโนโลยีของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ถ้าหากว่าประเทศไทยได้ให้ความสนใจมีการเตรียมความพร้อมที่ดีทั้งในด้านองค์ความรู้ และข้อมูลข่าวสารที่มาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีตัวตนจริงในพื้นที่สนามการวิจัยจะสามารถอุปนัย (Inductive) องค์ความรู้ที่แท้จริงที่จะช่วยเป็นข้อมูลสำคัญที่จะช่วยให้การจัดทำแนวนโยบายชาติได้อย่างเข้าใจถ่องแท้ และที่สำคัญอย่างยิ่งการได้รับและใช้ข้อมูลที่ได้มาจากการใช้กรณีศึกษาของกลุ่มคนข้ามชาติชาวไทยที่หลากหลายที่ทั้งเคยดำเนินชีวิตและประกอบธุรกิจในประเทศเวียดนามอย่างมีความสมดุล หรือเขาเหล่านั้นประสบปัญหาและความล้มเหลวจนต้องล้มเลิกกิจการในประเทศเวียดนามไปอย่างไม่ยอมหวนกลับ และเหตุผลประการสุดท้าย คือ ผลของการศึกษาวิจัยนี้ จะสามารถใช้เป็นข้อมูลหลักสำคัญในการย้อนกลับไปตอบคำถามความเพียงพอและเหมาะสมของแนวทางการดำเนินนโยบายที่ได้ดำเนินไปแล้วทั้งในด้านการดำเนินนโยบายทางการทูต การดำเนินนโยบายทางการค้า การสนับสนุนนักเดินขบวนข้ามชาติทั้งหลายของชาติของไทยเราเอง ตลอดจนทั้งความเพียงพอในการให้บริการข้อมูลข่าวสารให้กับนักลงทุนชาวไทยข้ามชาติที่ทั้งกำลังและได้เดินทางเข้าไปดำรงชีพและประกอบธุรกิจในประเทศเวียดนามในตระหนักถึงอย่างรอบด้านที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนไทยข้ามชาติที่ดำรงชีพและประกอบอาชีพทั้งที่เป็นผู้ประกอบการทุกรูปแบบที่รอบด้าน ทั้งที่เป็นปัจเจกชนและองค์กรว่าเขาเหล่านั้นได้ใช้กลยุทธ์อย่างไรในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายทางธุรกิจเพื่อปรับตัวให้สามารถดำรงชีพและประกอบธุรกิจอย่างมั่นคงได้ จนสามารถส่งเงินกลับบ้านเกิดภูมิภานาใช้จ่ายในครอบครัวและลงทุนในธุรกิจอื่นใด และที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ เขาเหล่านั้น ยังคงต้องการการได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างไรจากประเทศไทย เราเชื่อมั่นว่านโยบายที่ดีของประเทศไทยนั้นควรได้รับการตระหนัก การดูแลและฟังเสียงของประชากรทั้งในกลุ่มคนส่วนใหญ่ ส่วนน้อยอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น โครงการวิจัยกรณีศึกษานี้ จึงน่าจะเป็นคำตอบที่จะสามารถจะอุปนัยให้ความกระจ่างทั้งในเรื่องมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจการค้าและความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน กับการจัดการและการพัฒนาพื้นที่และเมืองชายแดน : กรณีพื้นที่และเมืองชายแดนด้านตะวันออก (ลาว เขมรและเวียดนาม) ที่ให้ความสำคัญและความสนใจเกี่ยวเสียงทุกเสียงที่ต่างก็มีความสำคัญแม้ว่าเสียงเหล่านั้นจะเป็นเสียงของคนข้ามชาติซึ่งล้วนเป็นประชากรของประเทศไทยเช่นเดียวกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ โดยได้รับการสนับสนุนจากโครงการวิจัย สกว. ฝายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1) โดยมีหน้าที่ติดตามการดำเนินกิจกรรมของนักวิจัยซึ่งมีโครงการวิจัยอยู่ภายใต้ความดูแลทั้งสิ้น 7 โครงการ อันได้แก่

1. โครงการ “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม”
2. โครงการ “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร”
3. โครงการ “ด้านประเพณี : ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ”
4. โครงการ “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จ.หนองคาย”
5. โครงการ “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ”
6. โครงการ “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์”
7. โครงการ “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)”

โดยงานโครงการวิจัยทั้ง 7 โครงการนี้มีการใช้ทฤษฎีทางสังคมวิทยาเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์และปฏิสัมพันธ์ของคน หรือชุมชนระหว่างพรมแดนในการบริหารจัดการพื้นที่เขตชายแดนของแต่ละกรณีศึกษา ซึ่งแนวคิดหลักที่นักวิจัยนำมาวิเคราะห์เพื่ออธิบายเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาและนำมาวิเคราะห์ผลการศึกษาในชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ โดยใช้แนวคิดร่วมกัน คือ

1. แนวคิดเรื่องพื้นที่ (space)
2. แนวคิดเรื่องพรมแดน (borderland)
3. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity)
4. แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) และชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity)

5. แนวคิดภาวะการข้ามพรมแดน (transnationalism)
6. แนวคิด หลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism)
7. แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Network Theory)
8. แนวคิดการจัดการท้องถิ่น

● แนวคิดเรื่องพื้นที่ (space)

จากการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาอธิบายแนวคิดเรื่องพื้นที่ ดังนี้แนวคิดเรื่องพื้นที่ในอดีตเป็นเพียงความเข้าใจในหลักของความเป็นจริงทางเรขาคณิต พื้นที่ถูกมองว่ามีมิติของความกว้างยาวและความลึก ซึ่งเป็นการศึกษาเพียงด้านกายภาพเท่านั้น เป็นความรู้ในฐานะเป็นความจริงเชิงประจักษ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักในการเรียกพื้นที่ว่า “ปริมาตร” (Volumetric) ความจริงทางด้านกายภาพนี้เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาให้เป็นมิติของการมีอยู่ในโลกของสิ่งต่างๆ สสารทุกชนิดดำรงอยู่ในพื้นที่ ดังนั้นพื้นที่จึงเป็นพื้นที่ “ว่างเปล่า” โดยไม่มีคุณค่าและปราศจากอำนาจทางและการเมือง

แต่แนวคิดเรื่องพื้นที่นี้อ้างอิงตามแนวคิดทางตะวันตกว่าด้วยเรื่องเวลาและพื้นที่ (time and space) พื้นที่ คือ ที่ว่างที่มนุษย์สามารถเข้ามาจับจองและแสดงความเป็นตัวตน เป็นส่วนร่วมหนึ่งหรือองค์ประกอบหนึ่งของพื้นที่ภาพรวมทั้งหมด ทั้งที่ว่างอาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ แนวคิดเรื่องพื้นที่มักมีความสัมพันธ์ข้องเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเวลา โดยกลุ่มนักคิดทางสังคมศาสตร์สายทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) กลับมองพื้นที่ในมุมต่างโดยมอง “พื้นที่ในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่เต็มไปด้วยความหมาย (Coded space)” พื้นที่ทางกายภาพต่างๆ เช่น เกาะ ป่า สวนสาธารณะ หรือบ้าน ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุที่ว่างหรือสภาพแวดล้อมข้างนอกตัวเราที่มีไว้เพื่อให้คนใช้ประโยชน์เท่านั้น วิธีการจัดการพื้นที่เหล่านั้นมีภาพของป่าในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีจารีตข้อห้ามและพิธีกรรมซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านที่ใช้พื้นที่ป่า ซึ่งการยกตัวอย่างทั้งหมดนี้ทำให้เห็นภาพการนิยามและจัดการพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการที่บุคคลนิยามตำแหน่งของตัวเขาในสังคมอย่างไร

อาจสรุปไม่ได้ว่าความหมายของพื้นที่มีความหมายแยกออกจากการที่บุคคลให้ความหมายกับตนเองและสิ่งต่างๆ ในการให้ความหมายของพื้นที่ที่สามารถอธิบายในมิติ 3 ประเด็น คือ

1. พื้นที่ในมิติทางกายภาพ (physical space)
2. พื้นที่ในมิติทางสังคม (social space)
3. พื้นที่ในมิติภายในจิตใจของปัจเจก (mental space)

พื้นที่ในมิติทางกายภาพนั้น เป็นศาสตร์ทางด้านวิชาภูมิศาสตร์ มีหลายสายที่สนใจวิถีคิดที่คนมีต่อพื้นที่โดยที่เราไม่อาจเข้าใจพฤติกรรมในการจัดการ ควบคุมการใช้พื้นที่ของคนหากไม่เข้าใจว่าความรับรู้ของเขาเรื่องพื้นที่เป็นอย่างไร โดยสายต่างๆนี้ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีสังคมวิทยาหลายสาย อันได้แก่ ภูมิศาสตร์พฤติกรรมนิยม (behavioral Geography) มีฐานมาจากประจักษ์นิยม (empiricism) นิยามพฤติกรรมการใช้พื้นที่จากมุมมองของการเลือกที่เป็นเหตุเป็นผล เน้นพฤติกรรมที่มองเห็นได้ ดังนั้น แม้จะเห็นความสำคัญของอารมณ์ ความรู้สึกแต่ก็อธิบายด้วยมโนทัศน์ของแรงจูงใจ และทัศนคติ ทำให้ไม่เข้าใจพลวัตของมิติโลกภายในที่ส่งผลต่อการรับรู้ของมนุษย์ และยังเห็นสภาพภูมิศาสตร์แวดล้อมคนในลักษณะสิ่งข้างนอกที่ถูกกำหนดให้ ภูมิศาสตร์มนุษยนิยม (humanist geography) ใช้อธิบายทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมและปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์สามารถอธิบายการรับรู้เชิงพื้นที่ว่ามีอิทธิพลต่อการรับรู้เรื่องอื่นๆ ในชีวิตประจำวันอย่างไร แต่การวิเคราะห์ที่เน้นระดับจุลภาคมากก็ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงพฤติกรรมเรื่องนี้กับระบบสังคมที่ใหญ่กว่านักภูมิศาสตร์ที่ได้แรงบันดาลใจจากทฤษฎีมาร์กซิสต์ จึงพยายามเน้นตัวแปรเชิงการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจระดับต่างๆ และวัฒนธรรมทางชนชั้นที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงพื้นที่ (S.Pile, 1997: chap.2-3) นักภูมิศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดหลังสมัยใหม่เห็นว่าจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์พื้นฐานไม่ว่าจะเป็นมโนทัศน์เรื่องพื้นที่ เรื่องปัจเจกตลอดจนตั้งคำถามกับการจัดการจัดระยะระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษาในวิธีการศึกษาแบบเก่า

ในวิถีคิดหลังสมัยใหม่ พื้นที่ในมิตินามธรรม คือ วิถีคิดและความรู้สึกในจิตใจไม่อาจแยกออกจากมิติรูปธรรมที่เป็นเรื่องของการจัดการพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือร่างกายได้ พื้นที่ในสองมิติเชื่อมโยงกันด้วยมโนทัศน์ของอำนาจและการนิยาม เมื่อเราให้ความหมายสิ่งต่างๆ ด้วยการนิยาม **เราจำเป็นต้องลากเส้นแบ่งสิ่งนั้นออกจากสิ่งที่ไม่ใช่สิ่งนั้น** การสร้างอัตลักษณ์แก่ตัวเราหรือสิ่งต่างๆ จึงสัมพันธ์กับการสร้างพื้นที่ของความแตกต่างและการแบ่งเส้นพรมแดนเสมอ **วิถีคิดเชิงพื้นที่จึงไม่อาจแยกออกจากการรับรู้เกี่ยวกับตัวตนและการจัดระยะห่างระหว่างเรากับสิ่งอื่น** พื้นที่ในมิติที่เป็นมโนภาพ (imagery space) สามารถแสดงออกให้เห็นได้ในกระบวนการสร้างภาพลักษณ์และความจริงของสิ่งต่างๆ (representational space) (K. Woodward, 1997, S. Hall, 1997) และยังเชื่อมโยงกับมิติที่เป็นปฏิบัติการและการจัดการพื้นที่อีกด้วย (practical intervention of space) มิเชล ฟูโก ได้ชี้ให้เห็นเทคนิคอำนาจเกี่ยวกับพื้นที่หลายชนิดในการจัดระเบียบร่างกายในสังคมยุโรปสมัยใหม่ การเติบโตของวิชาการทางการแพทย์สร้างองค์ความรู้ที่แยกแยะร่างกายและจิตใจที่เป็นปกติออกจากร่างกายที่เจ็บป่วยหรือผิดปกติ พฤติกรรมทางเพศแบบปกติกับแบบเบี่ยงเบน “ความรู้” เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้รู้สึกว่าการจัดการเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องธรรมชาติหรือสอดคล้องกับธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาเทคนิคการจัดระเบียบพื้นที่ทางกายภาพแบบอื่นๆ เพื่อควบคุม

การเคลื่อนไหวของร่างกายเช่นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสถาปัตยกรรมของโรงงานอุตสาหกรรม
คุก หรือ โรงพยาบาล ซึ่งเอื้อต่อการมองเห็นความเคลื่อนไหวของคนในนั้น ให้ผู้อยู่ที่นั่นรู้สึก
เหมือนถูกจับจ้องโดยปราศจากผู้ควบคุม

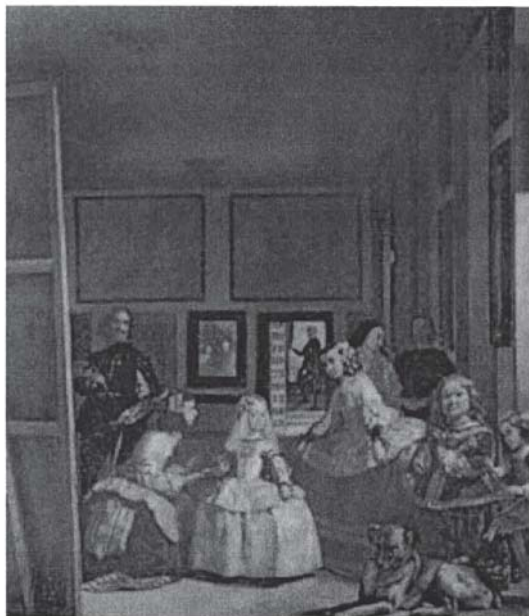
พื้นที่ในมิติที่สัมพันธ์กับอำนาจ การให้คำนิยามนี้มีความแตกต่างระหว่างอุดมการณ์
เนื่องจากอุดมการณ์จะเน้นการสร้างจิตสำนึกทางชนชั้น แต่ความคิดเรื่องพื้นที่ที่สามารถข้ามทะลุผ่าน
พรมแดนทางชนชั้นได้ เนื่องจากความรับรู้เชิงพื้นที่ของคนเป็นฐานของการรับรู้โลกและสัมพันธ์กับ
การรับรู้เชิงร่างกาย การศึกษาในสาย cognitive anthropology ชี้ให้เห็นว่ามีตัวแบบการจัดระเบียบ
การรับรู้ (schema) ประเภทหนึ่งที่มีใช้การรับรู้ในเชิงภาษา แต่เป็นแบบแผนการรับรู้ที่ฝังแน่นเป็น
ส่วนหนึ่งของร่างกาย (embodied schema) และเป็นฐานในการจัดระเบียบและให้ความหมายกับ
ประสบการณ์อื่นๆ เช่น การรับรู้เป็นคู่ตรงข้าม ข้างใน/ข้างนอก ข้างบน/ข้างล่าง เป็นต้น (M.
Johnson, 1987 อ้างใน S. tanabe, 2000: 711-712) ไม่ได้หมายความว่าความรู้เชิงพื้นที่จะไม่เกี่ยวข้อง
กับชนชั้น การรับรู้ทางกายภาพที่สามารถถูกให้คุณค่าและเกี่ยวข้องกับกระบวนการปลูกฝังการจัด
ระยะห่างทางสังคม

ประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอีกประการหนึ่งของมโนทัศน์ทั้งสอง มโน
ทัศน์อุดมการณ์มักผูกอยู่กับข้อตรงข้าม เช่น โครงสร้างส่วนล่าง/โครงสร้างส่วนบน หรือจิตสำนึก
กับตัววัตถุ โดยอุดมการณ์มักถูกมองว่าเป็นเรื่องของจิตสำนึกหรือโครงสร้างส่วนบนที่ถูกกำหนดใน
ท้ายสุดจากตัวกำหนดเชิงวัตถุ ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับการอธิบายว่าอะไรคือตัวกำหนดพฤติกรรมใน
เบื้องต้น (problem of determination) แนวคิดหลังสมัยใหม่หลีกเลี่ยง โดยมุ่งชี้ให้เห็นความ
ซับซ้อนของปัจจัยต่างๆมากกว่า มโนทัศน์เรื่องพื้นที่นั้นจึงเป็นทั้งผลผลิตของสังคมและก็เป็นปัจจัย
หนึ่งของการผลิตและกระบวนการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย

พื้นที่กับกระบวนการสร้างภาพความจริง

งานศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ย้ายจุดสนใจมายังกระบวนการที่สังคมสร้าง
ความหมายและคำนิยามให้กับสิ่งต่างๆ สิ่งที่เป็นศูนย์รวมของการสร้างภาพลักษณ์เช่นสื่อชนิดต่างๆ
จึงเป็นอุดมการณ์ของการวิเคราะห์มโนทัศน์ “พื้นที่” เพราะพื้นที่ในที่นี้ก็หมายถึง “การจัดระยะ”
โดยอาจแยกพื้นที่ในความหมายของการจัดระยะได้เป็นประเภทหรือระดับต่างๆ กัน 3 ระดับ คือ
พื้นที่ตามที่ถูกเสนอในภาพ (space as represented) การจัดวางพื้นที่ในกระบวนการสร้างภาพ (space
of representation) และพื้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมของการสร้างภาพนั้น (social space from
which representation is made) (G. Pollock, 1998 อ้างใน S. Pile, 1997 : 154)

พื้นที่กับทฤษฎีความรู้ ในประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับการวางตำแหน่งแห่งที่ระหว่างตัวผู้ศึกษากับ
สิ่งที่ถูกศึกษา การอธิบายเกี่ยวกับพื้นที่ตามความคิดของ มิเชล ฟูโก โดยใช้ภาพ Las Meninas

ภาพ *Las Meninas* ที่มา : [www. www.midnightuniv.org/](http://www.midnightuniv.org/)

ภาพ *Las Meninas* ที่ฟูโก กล่าวถึง เป็นภาพของกษัตริย์และราชินีแห่งสเปน, ผู้ซึ่งปรากฏพระองค์เพียงเป็นภาพที่ถูกสะท้อนในกระจกเงาด้านหลังเท่านั้น. ในการปลุกเร้าด้วยการมคมคายและรายละเอียดของงานจิตรกรรมดังกล่าว, ฟูโกได้เผยให้เห็นว่า พวกเราในฐานะผู้ดูได้ถูกวางในตำแหน่งของหุ่นหรือผู้เป็นแบบ (we as spectators are place in the position of the model), ในเวลาเดียวกัน วัตถุที่ได้รับการจำลองบนผืนผ้าใบ และตัวแบบในภาพก็กำลังจ้องมองการทำงานของจิตรกรที่กำลังวาดภาพอยู่ ผลงานจิตรกรรมนี้ได้เผยให้เห็นความแตกต่างและความไม่ต่อเนื่อง ของการกระทำเกี่ยวกับการจำลองแบบ, วัตถุของการจำลอง, และการจำลองในตัวของมันเอง, ซึ่งอันนี้เป็นการตั้งคำถามถึงความเหมือนกันหรือเอกลักษณ์ (identity) ที่ถูกอ้างโดยหลักตรรกะของการจำลองหรือการเป็นตัวแทน (logic of representation) สำหรับภาพและวัตถุของมัน ยิ่งไปกว่านั้น, ในการจำลองที่เป็นตัวแทนของตัวเอง, ผลงานดังกล่าวได้เผยถึงเงื่อนไขของการผลิตความรู้ในฐานะที่เป็นตัวแทน และแสดงให้เห็นว่า ความประจวบเหมาะของผู้สร้างสรรค์, หุ่นที่เป็นแบบ (หมายถึงเราที่กำลังเป็นคนดูภาพนี้เป็นแบบให้กับจิตรกร), และผู้ดู ซึ่งการจำลองแบบต้องพึ่งพา, ไม่เคยเกิดขึ้นเลย. แน่นนอน เพราะมันจำลองผลงานของตัวเองตาม "apparatus" (เนื้อหาสาระชุดหนึ่งที่ออกแบบขึ้นมาเพื่อประโยชน์เฉพาะอย่าง) ของการจำลอง ผลงานศิลปะชิ้นนี้ได้ทำหน้าที่เป็นชะเลงหรือคานจัด ในการวิเคราะห์ที่สำคัญมากเกี่ยวกับการจำลองตัวของมันเอง. (ลองหวนกลับไปดูรูปประกอบอีกครั้ง แล้วตระหนักว่าตัวเราผู้ดูกำลังเป็นแบบให้กับจิตรกรวาดภาพอยู่ ตัวเราก็คือความจริง [แต่เป็นจริงไปไม่ได้])

แต่สิ่งที่จิตรกรเขียนนั้นคือความจริงในบริบทที่มาประจวบกันทั้งหมด ไม่ใช่ความจริงที่อยู่นอกบริบทไปได้)

ซึ่งทั้งหมดนี้เราไม่อาจมองเห็นตัวการสร้างภาพความจริงได้จากมุมมองทั้งหมดทุกซอกทุกมุม อีกประเด็นหนึ่งคือเราไม่สามารถอ้างตำแหน่งของความเป็นนักวิจัยที่กระโดดออกมานอกกรอบของบริบทการศึกษาแล้วมองภาพอย่างองค์รวมได้ทะลุปรุโปร่ง ภาพนี้จึงเป็นการเตือนสติของนักวิจัยว่าเราไม่อาจหลุดนอกกรอบของวาทกรรมได้

● **แนวคิดพื้นที่พรมแดน** พื้นที่พรมแดนหรือพื้นที่ชายแดน มีคำใช้ที่ใกล้เคียงกับคำนี้หลายคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในอาณาบริเวณพื้นที่ดังกล่าวเช่น ชายแดน (Border) พรมแดน (Frontier) เขตแดน (Boundary) เส้นเขตแดน (Borderline) พื้นที่ชายแดน (Borderland) และ อาณาเขต (Territory) หรือคำคำที่มีลักษณะสื่อถึงการเคลื่อนไหวไร้ขอบเขตเช่น ข้ามเขตแดน (Trans-Boundary) ข้ามชาติ (Transnational) และข้ามแดน (Cross-Border) เป็นต้น มีการพยายามนิยามหรืออธิบายลักษณะการใช้ศัพท์เฉพาะของแต่ละคำอย่างระมัดระวัง ทั้งนี้ยังไม่ต้องกล่าวถึง การแปลความหมายในภาษาต่างๆ ที่ปราศจากความชัดเจนความเข้าใจ และนำมาใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน (จักรกริช สังขมณี. 2550 : 16-17)

หากเราพิจารณาแนวคิดเรื่องพื้นที่พรมแดนในทางมานุษยวิทยา เราจะสังเกตเห็นได้ว่าการใช้แนวคิดนี้แตกต่างกันออกไปอย่างน้อยสามลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกเป็นการพูดถึงพรมแดนด้านสังคม ซึ่งหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ การรวมกลุ่มและการจัดการองค์กรทางสังคม ลักษณะที่สองเป็นพรมแดนทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงเส้นแบ่งกันระบบสัญลักษณ์ และการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ในแต่ละกลุ่ม และลักษณะที่สามเป็นการพูดถึงดินแดน (Territory) ซึ่งหมายถึง พรมแดนทางกายภาพและทางการเมือง เน้นอนการแบ่งแยกพรมแดนทั้งสามแบบนี้ มิใช่การแบ่งแยกในลักษณะเด็ดขาด หากแต่มีการทับซ้อนกันอยู่ ระหว่างพื้นที่ทางสังคม (social space) พื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) กับพื้นที่ทางกายภาพและการเมือง (geopolitical space) (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 49)

ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2545 : 1-16) กล่าวถึงพรมแดนในทัศนะของนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส Pierre Vilar อธิบายว่า พรมแดนคือ จุดกำเนิดของความเป็นชาติและประเทศ เป็นจุดเริ่มต้นพร้อมๆ กับจุดสิ้นสุดของราชอาณาจักรสมัยใหม่ และขอบเขตความเป็นอธิปไตย เป็นเส้นแบ่งที่ผนวกเอา “ความเหมือนกัน” ของคนในชาติภายในพรมแดนเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน และแยก “ความต่างกัน” ของคนนอกพรมแดนออกไป แนวคิดดังกล่าวมองพรมแดนในฐานะองค์ประกอบสำคัญของรัฐชาติ ที่มีบทบาทหน้าที่ในการผูกโยงประวัติศาสตร์ของมนุษย์และสังคมเข้ากับการดำรงอยู่ของรัฐชาติ อันกลายมาเป็นศูนย์กลางของชีวิตของคนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นแนวคิด

เรื่องพรมแดนจึงนิยามโดยผูกโยงกับแนวคิดเรื่องดินแดนและรัฐชาติ พรมแดนจึงเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการจัดระเบียบของรัฐที่เข้ามาสร้างความเหมือนและความต่างของคนในสังคม และคนต่างสังคมที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ (Fixed) และไม่อาจปะปนกัน เป็นกลไกสำคัญในการผลิตพื้นที่ทางการเมือง และทางวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ธงชัย วินิจจะกุล (Thongchai Winichakul, 1988 : 73-80) มองว่าพื้นที่พรมแดนหรือเขตแดนในกระบวนการกลายเป็นรัฐชาติของสยาม เป็นการใช้อำนาจของเทคโนโลยี โดยการใช้แผนที่เป็นเครื่องมือ ในช่วงเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 20 การขีดเส้นกันเขตแดนลงบนแผนที่โดยอังกฤษกับรัฐบาลสยาม ทำให้เกิดผลต่อการกำหนดเส้นเขตแดน สยามได้กลายมาเป็นพื้นที่ที่มีเขตแดนที่ชัดเจนแน่นอน พื้นที่ทางกายภาพถูกแยกออกจากประเทศเพื่อนบ้านเช่น ลาว กัมพูชา พม่าและมาเลเซีย ปฏิบัติการของเทคโนโลยีในการจัดการเขตแดน เพื่อสร้างพื้นที่ของความเป็นรัฐชาติขึ้นมา โดยอาศัยความรู้ในการจัดการพื้นที่หรือภูมิศาสตร์ สร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมารองรับแนวคิด Geo-body ทำให้การสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ เป็นเทคโนโลยีที่ทรงอำนาจของความเป็นชาติ

เขตแดนหรือพรมแดนของรัฐชาติจึงถูกกำหนดแน่นอนอย่างตายตัวบนแผนที่ และต้องได้รับการยอมรับจากระบบกฎหมายระหว่างประเทศ เขตแดนบ่งบอกถึงอำนาจอธิปไตยและการควบคุมของรัฐเหนือประชาชนพลเมือง การล่วงละเมิดเขตแดน อาจนำมาซึ่งการใช้กำลังทหารและความรุนแรงหรือการข่มขู่คุกคาม ใช้กำลังเพื่อปกป้องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐชาตินับตั้งแต่ ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนเป็นหน่วยวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติและคณะ, 2551 : 53-56) อาณาบริเวณชายแดนจึงเป็นพื้นที่ที่เราไม่เพียงแต่เห็นอำนาจและข้อจำกัดของรัฐชาติ แต่เรายังเห็นความขัดแย้งและการอำนวยความสะดวกในฐานะที่อาณาบริเวณนี้หลากลั่นไปด้วยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของผู้คนจำนวนมากที่มีประวัติของการย้ายถิ่น พลัดถิ่น ข้ามรัฐชาติ อาณาบริเวณชายแดนเป็น พื้นที่ในระหว่าง ซึ่งมีมิติทางวัฒนธรรมการเมือง เศรษฐกิจ และความรุนแรงถูกถักทอกันอย่างซับซ้อนจนหลายครั้งไม่เห็นร่องรอย และบริเวณพื้นที่ในระหว่างนี้เองที่เป็นจุดนัดพบกันของความหลากหลาย ภายใต้อำนาจพยายามทำให้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันของรัฐชาติ (เดชฯ ตั้งสีฟ้า, 2549 : 306-307)

Wilson and Donnan (2002 : 3-6) มองว่า พรมแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ แนวคิดของ Appadurai (1996) มองพื้นที่พรมแดนในลักษณะที่เคลื่อนไหวและเลื่อนไหล

ส่วน Walker (1997) นำเสนอว่า ชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดน แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้ที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ ตีกรอบและอธิบายการให้ความหมายของพรมแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ

พรมแดนไม่ใช่เส้นที่ขีดไว้อย่างตายตัวเพื่อให้คน สิ่งของ หรือความคิด ข้ามไปข้ามมาแต่พรมแดนไม่ว่าจะเป็นพรมแดนของอะไรก็ตาม ถูกขยับ ถูกลบ และถูกขีดใหม่อยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในแต่ละสถานที่และเวลา (ปฤษฎา รัตนพฤษ. 2545 : 38) พื้นที่พรมแดนจึงมีความหมายที่หลากหลายและแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ แต่ละลักษณะไม่ได้แบ่งแยกอย่างชัดเจน มีการทับซ้อนกันอยู่ ความหมายของพื้นที่พรมแดนจึงเลื่อนไหลไปตามระยะเวลา อำนาจ สังคม บริบทแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ผ่านอำนาจ การต่อสู้ต่อรอง กิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

- **แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity)**

การศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่พรมแดนซึ่งมีความหลากหลายของผู้คนนั้น จำเป็นต้องใช้แนวคิดอัตลักษณ์เพื่อศึกษาการนิยามความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์จากปฏิกิริยาและลักษณะการต่างๆ ของบุคคลเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ในสังคมบนพื้นที่พรมแดน โดยใช้แนวคิดของ อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่า คือสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อัตลักษณ์เป็นปริณิทัศน์ที่เชื่อมต่อระหว่างข้อทั้งสองในด้านหนึ่งอัตลักษณ์คือ ความเป็นปัจเจก ที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับ ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามีภรรยา ความเป็นศิษย์อาจารย์ ฯลฯ ในมิตินี้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ด้วย เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลายแบบ ส่วนในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับมิติภายในของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมาย หรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกอีกด้วย

- **แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) และชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity)**

ลักษณะความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แพร่หลายโดยทั่วไป ทั้งในอดีตและปัจจุบันจะพบว่าหมู่บ้าน คณะชน เผ่าพันธุ์ ตลอดจนชุมชนที่ครั้งหนึ่งเคยโดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่อย่างอิสระ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างในขอบเขตที่ต่างกันออกไป ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม จะพบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับจารีตประเพณีของชนกลุ่มอื่น ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งต่างก็สูญเสียความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมของตนไปอย่างรวดเร็ว ใน

ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งที่พยายามดำรงความเป็นอัตลักษณ์และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนไว้

โคเฮนได้ให้ความหมายของคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทางการ ที่สมาชิกของกลุ่มมีความแตกต่างที่เด่นชัดจากสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวต่างก็มีสิ่งที่อาจเรียกรวมๆ ได้ว่า สถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลัทธิความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนาาร่วมกัน นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ยังต้องมีระบบสื่อสารที่จะทำให้สามารถติดต่อกันได้ง่าย โดยสาระสำคัญแล้วตามความเห็นของโคเฮน กลุ่มชาติพันธุ์อาจนิยามได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมกัน และรวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมเดียวกัน (สุเทพ สุนทรเกสัช. 2548 : 81)

ส่วนชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นเรื่องของขีดขั้นหรือความมากน้อย (Degree) แทนที่จะถือว่ามี ความสมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวคือ ลักษณะชาติพันธุ์สัมพันธ์จะขึ้นอยู่กับขนาดและการผสมผสานของตัวแปรต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) อย่างเช่น ครอบครัว ระบบเครือญาติ พิธีกรรมทางศาสนาและการเฉลิมฉลองต่างๆ
2. ระบบการสื่อสารและความสะดวกในการติดต่อระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม
3. มีผลประโยชน์ร่วมกันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

ความเข้มข้นของตัวแปรต่างๆ ดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาไม่ใช่ว่าในแง่ที่มีความสมบูรณ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง แต่ควรพิจารณาว่ามีมากน้อยเพียงใดในความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย

ในกรณีของชาติพันธุ์สัมพันธ์จะมีการใช้พันธกรณีหรือข้อผูกพันทางศีลธรรม ตลอดจนพิธีกรรมเป็นอย่างมาก เพื่อก่อให้เกิดความผูกพันขึ้นใหม่ในหมู่สมาชิก ในการที่จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายทางการเมืองของกลุ่ม ยิ่งกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองมีสถาบันพื้นฐานรองรับมากเพียงใด กลุ่มผลประโยชน์ก็ยิ่งเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น

สุเทพ สุนทรเกสัช (2548: 95-97) กล่าวสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปรากฏการณ์และกระบวนการชาติพันธุ์สัมพันธ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นผลผลิตที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดระยะยาวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ใช่เป็นผลมาจากลัทธิการแบ่งแยกอย่างทีหลายคนเข้าใจ

2. ลัทธิเผ่าพันธุ์นิยมมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะพลวัตของการจัดระเบียบความสัมพันธ์และขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ ไม่ใช่เป็นลักษณะอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม หรือการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การสืบทอดจารีตประเพณีและการรวมกลุ่มทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ดังกล่าว เพียงแต่หน้าที่และบทบาทของมันได้เปลี่ยนไปจากเดิม

3. ชาตินิยมสัมพันธ์เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่จารีตประเพณีดั้งเดิมจะถูกนำไปใช้ในความหมายที่มีลักษณะเฉพาะ และในฐานะที่เป็นกลไกของการจัดองค์กรทางการเมือง

4. ลักษณะสำคัญของชาตินิยมสัมพันธ์มักจะมีลักษณะไม่เป็นทางการหรือแบบพิธี โดยปกติกลุ่มชาตินิยมจะไม่รวมกันเป็นส่วนหนึ่งของกรอบอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองทางการเมืองของรัฐ ถ้าหากว่ากลุ่มชาตินิยมได้รับการรับรองเป็นทางการเมืองในฐานะเป็นรัฐหรือภูมิภาคภายในกรอบของสหพันธรัฐ เราก็ไม่ถือว่าเป็นกลุ่มชาตินิยม แต่จะเป็นระบบการเมืองของชาติหรือระหว่างประเทศ

● แนวคิดเรื่องภาวะการข้ามชาติ (Transnationalism)

“... ในศตวรรษที่ 21 ที่มาถึงแล้วนี้ ความจริงประการหนึ่งที่น่าทึ่งนักคือความต้องเผชิญอยู่ คือ ผลผลิตทางสังคม วัฒนธรรม และการสร้างอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการผลิตอัตลักษณ์ของกลุ่มนั้น ได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปเสียแล้ว การเดินทางย้ายถิ่นของผู้คนและการสร้างชุมชนใหม่ขึ้นมาในสถานที่ใหม่ได้ทำให้ กระบวนการสร้างประวัติศาสตร์ของกลุ่มและอัตลักษณ์ทางชาตินิยมไม่สามารถผูกติดอยู่กับบริเวณใดบริเวณหนึ่งอีกต่อไป ดังนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มและอัตลักษณ์ทางชาตินิยมจึงไม่ใช่สิ่งที่นักมานุษยวิทยารู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีได้อีกต่อไป ด้วยเป็นเพราะกลุ่มคนที่ได้เคลื่อนย้ายเหล่านี้ไม่ได้อาศัยอยู่แต่ในพื้นที่แห่งเดียวที่มีอาณาเขตและอาณาบริเวณแน่นอนชัดเจน และยอมรับประวัติศาสตร์กลุ่มไปโดยปริยาย ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งซึ่งมีผู้คนมากหน้าหลายตาแตกต่างกันออกไป ...” (Appadurai, 1991: 192)

ข้อนำเสนอเกี่ยวกับการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับเรื่อง “พรมแดน” และ “การข้ามพรมแดน” ของ Appadurai ได้รับการยอมรับและนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาภาวะการข้ามพรมแดนในยุคต่อมาอย่างกว้างขวาง Appadurai ได้ตั้งสมมติฐานและพยายามอธิบายสมมติฐานที่เขาเสนอในข้างต้นได้อย่างค่อนข้างชัดเจน โดยเขาได้นำเสนอข้อมูลหลักที่เป็นหลักฐานในการยืนยันแนวคิดของเขา คือ การเก็บเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยเกี่ยวกับประสบการณ์ส่วนตัว หรือสิ่งที่เขาได้ยินได้ฟังมาเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยว แรงงานต่างด้าว ผู้อพยพ แล้วข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกนำมาประมวลสังเคราะห์เข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การสรุปที่ว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม หรือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Transnational Cultural flows) ผ่านการเดินทางและการติดต่อสื่อสารในโลกปัจจุบันนั้นได้ทำให้โลกได้เชื่อมต่อกันอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนกลายเป็นสภาวะไร้พรมแดน (Derterritorialization or Global landscape) ด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ

1) การพัฒนาเทคโนโลยีของการสื่อสาร โทรคมนาคม การเดินทางที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรม ทำให้คนมีปฏิสัมพันธ์ผ่านการบริโภคสื่อ

2) การเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ผนวกเอาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เป็นระบบเศรษฐกิจโลกที่ทำให้เงินตรา แรงงาน สินค้า ไหลเวียนผ่านพรมแดนรัฐชาติและพรมแดนทางวัฒนธรรม

แนวคิดดังกล่าวนี้ส่งอิทธิพลต่อนักสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาคนอื่นร่วมยุคสมัยเดียวกันและได้นำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาเรื่อง “พรมแดน และการข้ามแดน” อย่างกว้างขวางและเป็นไปในแนวคิดเดียวกัน เช่น Havey, (1990); Hannerz, (1996); Lash and Urry, (1994); Featherstone, (1990); Robertson (1992); Featherstone, Lash and Robertson, (1995) และ Gupata and Ferguson (1997) ที่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ในช่วงศตวรรษที่ 21 นี้ การเคลื่อนไหวของผู้คน สิ่งของ เงินตรา ข้อมูล ความคิดและวัฒนธรรมผ่านพรมแดนของรัฐชาติมีความเข้มข้นมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับ 100-200 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่รัฐชาติเป็นหน่วยทางสังคมและหน่วยทางการเมืองที่มีความสำคัญที่สุดอันหนึ่งในการปกครองและควบคุมดูแล สภาพความเป็นไปต่าง ๆ ในหน่วยทางสังคมที่ขึ้นอยู่กับการรักษาอำนาจและอธิปไตยของชาติ อันรวมถึงการรักษาเส้นแบ่งเขตแดนของรัฐชาติ และการควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้คน เงินตรา สิ่งของ ข้อมูล ผ่านเส้นแบ่งเขตเหล่านี้ หนังสือเดินทาง กองตรวจคนเข้าเมือง สุลกากร เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นพรมแดนของรัฐชาติที่ยังเข้มแข็งในการตอกย้ำของอำนาจรัฐอยู่เสมอ

นอกเหนือไปกว่านี้ แนวคิดเรื่อง ปรากฏการณ์ข้ามพรมแดน (Transnational issues) ของ Steven Vertovec, S. และ Cohen. R. (1999) ได้เสนอเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของเรื่องนี้ไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า เป็นเรื่องของการสร้างพื้นที่และสถานที่ใหม่ของคนข้ามแดน ด้วยในสมัยใหม่นี้ผู้คนมีการเดินทางเป็นจำนวนมากและรวดเร็ว และมีการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ฉับไว ทำให้จินตนาการความคิดและการรับรู้ของผู้คนที่อยู่ข้ามแดน ข้ามพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ท้นต่อเหตุการณ์มากขึ้น และยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนไม่ได้ถูกจำกัดไว้เฉพาะในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น หรือบ้านเกิดเมืองนอนของตัวเองเท่านั้น แต่มีการเชื่อมโยงข้ามพื้นที่มากขึ้น นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปสู่การติดต่อสื่อสารผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น พื้นที่ทางสังคมของคนข้ามแดนจึงมีลักษณะขยายตัว สร้างเพิ่มขึ้นใหม่และครอบคลุมไปไกลเท่าไกล ตราบที่ความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นจะโยงใยไปถึง ในส่วนวัฒนธรรมข้ามแดนที่เกี่ยวข้องกับมิติทางการเคลื่อนย้ายเงินทุน ทรัพย์สินและสิ่งของนั้น ปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นบริษัทเงินทุนข้ามชาติ (Transnational Corporation) หรือ หน่วยลงทุนระดับปัจเจกชนล้วนมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนย้ายเงินทุนข้ามแดนทั้งในรูปแบบการลงทุนข้ามชาติ การผลิตสินค้า การกระจายสินค้าให้กระจายมากขึ้น

รวมทั้งในส่วนปัจเจกชนก็ได้มีการช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจครัวเรือนของปัจเจกชนที่ไปทำงานต่างแดน หรือการแต่งงานกับชาวต่างชาติแล้วกลับเข้ามาช่วยเหลือครอบครัวในท้องถิ่นหรือช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่บ้านเกิด และที่สำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมข้ามพรมแดนยังเกี่ยวข้องกับเรื่องการผลิตและการผลิตซ้ำของความคิด จินตนาการ รสนิยม วิถีชีวิตหรือสิ่งรอบตัวผ่านการเชื่อมโยงถึงสถานบันสังคม เช่น ครอบครัว ตลาด รัฐ ด้วยเนื่องจากการโยกย้ายข้ามพรมแดนทำให้เกิดวัฒนธรรมลูกผสมซึ่งเกิดจากการปรับตัววิถีชีวิตของตัวเองในสังคมใหม่ให้ราบรื่น

Skinner, G.W. (1996) ได้นำเสนอความคิดเกี่ยวกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับชาวท้องถิ่นในแต่ละประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ในการอธิบายปัจจัยที่ทำให้ชาวจีนบางประเทศแต่งงานกับชาวท้องถิ่นและกลายเป็นคนท้องถิ่น (Assimilation) ว่า ในกรณีที่คนกลุ่มหนึ่งย้ายเข้ามาในแผ่นดินใหม่ กระบวนการสร้างพรมแดนทางเชื้อชาติที่แบ่งแยกระหว่างคนท้องถิ่นและผู้มาเยือน จะถูกทำให้เกิดหรือไม่ขึ้นอยู่กับการเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และสังคมในแต่ละท้องถิ่นที่ ความแตกต่างระหว่างผู้มาเยือน และคนท้องถิ่นนั้น ไม่ใช่คุณสมบัติที่ผูกติดอยู่กับการเดินทางมาเป็นผู้อยู่อาศัยในดินแดนที่ไม่ใช่ถิ่นต้นกำเนิด แต่เป็นคุณสมบัติที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเชื่อมโยงเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ สังคมและการเมืองในแต่ละท้องถิ่น แต่คุณสมบัติที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านั้น อาจมีผลต่อลูกหลานแต่ไปอีกหลายรุ่น เช่น ความแตกต่างระหว่างคนท้องถิ่น กับคนจีน ในมาเลเซียและอินโดนีเซียที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติที่ตึงเครียด การที่คนจีนถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อย หรือเป็นผู้อพยพในดินแดนอื่น นอกเหนือไปกว่านี้พัฒนา กิติยาษา (2545) ได้ดุดอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญในการมองกระแสโลกาภิวัตน์ที่เชื่อมต่อกับฐานท้องถิ่นนิยม และเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มของสังคมที่นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจในการศึกษาการให้ความหมายของการเดินทางข้ามพรมแดนของชาวอีสานอันเป็นปฏิบัติการของคนพลัดถิ่น (Displaced people) วิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาได้ช่วยให้รายละเอียดของรูปแบบและช่องทางการเคลื่อนไหวของผู้คนและวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติจริงที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพเงื่อนไขตามรูปแบบและช่องทางการเคลื่อนไหวทางกายภาพและสังคม (Kirsch, T., 1997) ของชาวอีสานในยุคของการพัฒนาในทศวรรษที่ 1960 เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติการข้ามพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรม (Practice of crossing social and cultural Boundary) ของคนอีสานอันเป็นการคืนชนต่อสู้ และตอบโต้ต่อนโยบายการพัฒนาของรัฐไทย เรื่องเล่า (Narrative) และความทรงจำ (Memories) ของคนอีสานข้ามแดนสามเรื่องตามที่ พัฒนา กิติยาษา ได้ถ่ายทอดผ่านข้อเขียนและบทสนทนาเป็นประสบการณ์ของสามัญชนชาวอีสานทั้งชายและหญิงที่เกิดคู่ขนานกับการสร้างและปฏิบัติการทางวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ ที่พยายามจะแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า การเดินทางข้ามแดนเพื่อขายแรงงานของคนอีสานมาตั้งแต่

ยุคเริ่มนับประเทศไทยให้เป็นประเทศทันสมัย มาจนกระทั่งยุคโลกาภิวัตน์ของชาวอีสานนั้นเป็นเพราะความยากจนหรือความอยากได้อะไรทางวัตถุ แต่หากควรที่จะได้พิจารณาศึกษาให้ลึกลงไปถึงกระบวนการสร้างความเป็นอื่นทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมภายใต้วาทกรรมการพัฒนา (Development Discourse) ท้องถิ่นชนบทเอง ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการผลักดันให้คนอีสานได้เกิดความรู้สึกด้อยค่ากว่า ความต่ำต้อยของภูมิภาคและคนอีสาน จึงผลักดันให้คนอีสานได้ออกแสวงหาหนทางชีวิตที่ดีกว่า อย่างไรก็ดีตาม การพยายามศึกษาหรืออธิบายถึงวัฒนธรรมข้ามพรมแดนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาเชื่อมโยงกับเรื่องประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เฉพาะกลุ่มที่นักมานุษยวิทยาได้ให้ความสนใจ เพราะผู้คนในแต่ละสังคมวัฒนธรรมให้ความหมายของประสบการณ์ชีวิตและความทรงจำที่ได้จากการเดินทางเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนไม่เหมือนกัน เส้นทางความทันสมัยของแต่ละผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์/วัฒนธรรม ภายใต้พรมแดนของรัฐชาติเดียวกันในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันก็อาจจะมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไป

Clifford (1997: 2) ได้แสดงทัศนะเรื่องนี้ไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า ในยุคปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น สถานการณ์วิจัยของนักมานุษยวิทยานั้นไม่ใช่เป็นการศึกษาคนพื้นเมืองในดินแดนชนบทห่างไกลต่อไปอีกแล้ว ด้วยท้องถิ่นบ้านเกิดของเขาเหล่านั้นได้เปิดตัวต้อนรับประวัติศาสตร์อันซับซ้อนของการอยู่อาศัยที่ติดกับการเดินทางเคลื่อนย้ายไปแสวงหาสิ่งที่ดีงามให้กับตัวเอง ซึ่งจึงไม่มีความแตกต่างอะไรกันกับเมืองในมหานครเลย ดังนั้น การศึกษาภาคสนามของนักมานุษยวิทยาจึงมีแนวโน้มที่ทำการศึกษาค้นที่อยู่ผู้คนที่ย้ายลงมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางติดต่อกันมากขึ้น ทุกคนเดินทางเคลื่อนย้ายอยู่ตลอดเวลาเป็นมาเช่นนี้ตลอดเวลาอันยาวนานแล้ว นั่นคือ ชีวิต คือ การเดินทาง (Dwelling in Travel) ดังนั้น Clifford จึงได้เรียกการเดินทางเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนทางกายภาพ (Social and geographical boundaries) และพรมแดนทางวัฒนธรรม (Cultural boundaries) ว่าเป็น ปฏิบัติการของการพลัดถิ่น (Practice of Displacement) และยืนยันว่า การเดินทางเคลื่อนย้ายทั้งของคนและสิ่งของเป็นมิติสำคัญที่จะละเลยไม่ได้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์

จากแนวคิดผลงานทางการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเฉพาะที่สำคัญอย่างยิ่ง จากผลงานการศึกษาที่มักได้รับการกล่าวถึงและอ้างอิงอยู่เสมอ ที่มองวัฒนธรรมข้ามแดน เป็นมโนทัศน์ย่อยของโลกาภิวัตน์ คือ งานการศึกษาของ Appadurai, A., (1991); Clifford, J. (1997) และ Ong, A. (1999) นั้นต่างก็มีจุดร่วมที่พิจารณาว่า คนข้ามแดน (Trans – border people) เป็นคนที่ยังมีสายสัมพันธ์เหนียวแน่นกับประเทศที่เป็นบ้านเกิดและประเทศที่เขาอพยพเข้าไปอยู่ หรืออาจจะมีสายสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ นอกเหนือไปจากสองประเทศนี้ก็ได้ กล่าวโดยรวมแล้ว คน

ข้ามแดน นั้นมีความหมายที่หลากหลายแต่ก็สามารถสรุปลักษณะร่วมที่สำคัญได้เป็น 5 ประการ ใหญ่ ๆ (รัตนา โตสกุล, 2551: 14) ดังนี้ คือ *ประเด็นที่หนึ่ง* การมีชีวิตข้ามแดน หมายถึงการมีชีวิตอยู่ในการเดินทางและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนข้ามแดนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมอยู่ตลอดเวลา *ประเด็นที่สอง* คือ เรื่องตลาดงานที่เปิดโอกาสให้คนไปทำงานข้ามแดนได้ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลก ในรูปของบริษัทข้ามชาติที่ต้องการสติปัญญาและแรงงานฝีมือในลักษณะต่าง ๆ กัน ไปประจำยังสาขาของบริษัทข้ามชาติทั่วโลก *ประเด็นที่สาม* เป็นเรื่องเกี่ยวกับการช่องทางในการสร้างอัตลักษณ์ของคนข้ามแดนที่มีลักษณะประสมประสานจากแหล่งอ้างอิงทางวัฒนธรรมอย่างน้อยสองแหล่งเข้าด้วยกัน คือ วัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมที่เข้ามาเข้ากับวัฒนธรรมกระแสหลักในที่ที่อพยพเข้าไปอาศัยอยู่ *ประเด็นที่สี่* คือ เมื่อกาลเวลาได้ทอดผ่านออกไปเป็นเวลาอันเนิ่นนาน ภาวะข้ามพรมแดนจะยังมีความเป็นอิสระจากเงื่อนไขที่เป็นจุดกำเนิดของมัน หรือคือมันมีทิศทางในการพัฒนาไปในทิศทางที่เป็นตัวของมันเอง เนื่องจากผู้อพยพข้ามพรมแดนสามารถสะสมความรู้ ทุนทางวัฒนธรรม และพัฒนาเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมให้ขยายกว้างออกไป และ *ประการสุดท้าย* คือ ภาวะคนข้ามแดนทำให้เกิดรูปแบบใหม่ของการต่อต้านเพื่อต่อรองเชิงกันอำนาจกับเงื่อนไขในสังคมใหม่

- **แนวคิด หลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism)** ถือกำเนิดในช่วงเวลาของ "ระเบียบวิธีโครงสร้างนิยม" กำลังแผ่ขยายไปสู่สาขาวิชาเกี่ยวกับสัญศาสตร์(semiotics) ปฏิกริยาในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ได้เกิดขึ้น ซึ่งแพร่กระจายอย่างทั่วหลายในประเทศฝรั่งเศส โดยแนวคิดนี้ได้นำไปสู่โครงการที่เป็นความขัดแย้งในทางตรงข้ามและการแตกแยก ตัวอย่างเช่น schizoanalysis หรือ "การวิเคราะห์ทางจิตเภท" ของ Gilles Deleuze Deconstruction หรือ "การรื้อโครงสร้าง" ของ Jacques Derrida, และ genealogy หรือ ยีนศาสตร์ (ว่าด้วยการสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษในอดีต) ของ Michel Foucault, และ semanalysis หรือ "การวิเคราะห์ความหมายของคำศัพท์" ของ Julia Kristeva. สกุลทางความคิดที่สำคัญๆเหล่านี้ได้มีการรวมตัวกันและได้รับการปิดป้ายเป็น Poststructuralism ในสหรัฐอเมริกา

แนวคิด Poststructuralism เป็นทัศนะอันหนึ่งเกี่ยวกับภาษา หรือ วิธีการเชิงวิพากษ์ ที่สัมพันธ์กันกับนักคิดทฤษฎี การรื้อโครงสร้าง(deconstructionists) อย่างเช่น Derrida, Barthes, Lacan, Lyotard ฯลฯ โดยมีวิธีการศึกษา คือ ความหมายที่มาจากภาษาไม่ได้ถูกกำหนดชัดเจนไป แต่ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยเรื่องที่พูด(speaking subject) โดยละเลยการพูดถึงความจริง(telling the truth) ปรัชญาได้สร้างความหมายขึ้นมา โดยการปิดบังอำพราง กีดกัน หรือ ทำให้มันเป็นชายขอบของคำศัพท์ต่างๆ มากกว่าการกล่าวถึงการพูดถึงความจริง ดังนั้นจึงมีการรื้อโครงสร้าง(deconstruct)ตำรับตำรา และการตีความหรือแปลความหมายที่นำมาใช้อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่าอำนาจได้

ปฏิบัติการโดยผ่านโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อน(power operates through complex social structures) ความรู้และความจริงเป็นเพียงความคิดต่างๆ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างถึงราก ตัวอย่างเช่น บรรดานักวิทยาศาสตร์อาจใช้สิ่งที่เรียกว่า ความจริงทางวิทยาศาสตร์ เพื่อกดขี่หรือบีบบังคับธรรมชาติ หรือศาสนาอาจใช้คำสอนเพื่อควบคุมผู้ศรัทธาหรือผู้มีความเชื่อทั้งหลาย ดังนั้นนักคิดทางการรื้อโครงสร้าง(deconstructionist) ไม่ใช่ต้องการที่จะค้นหาสิ่งที่ “เนื้อหาข้อความ” หมายถึงในเชิงวัตถุวิสัยแต่เพื่อที่จะเปิดเผยความขัดแย้งทางภาษาศาสตร์ และแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือวาระทางการเมืองที่อยู่ภายใต้การสร้างวาทกรรมเพื่อมาครอบงำทางความคิดของคนส่วนใหญ่ให้เชื่อว่าสิ่งที่ผ่านทางอำนาจดังกล่าวเป็นความจริงเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น

● แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Network Theory)

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม มีฐานคิดเรื่องเครือข่ายที่ประกอบไปด้วยบุคคล (Actor) ที่สัมพันธ์กันแบบทวิภาคที่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีของการแลกเปลี่ยน นอกจากจะเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ในปัจจุบันสถานภาพองค์ความรู้ของแนวคิดนี้ได้ถูกใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม (Social Network Analysis) การสร้างตัวตนของเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเชิงบูรณาการ (Integrated Exchange Forming) รวมไปถึงการศึกษาอำนาจและการพึ่งพา (Power and Dependence) ภายในเครือข่าย โดยการวิเคราะห์ เครือข่ายสังคม (Social Network Analysis) เน้นการดำรงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation Web) ระหว่างบุคคล ที่ขยายครอบคลุมไปทั่วทั้งสังคม แต่การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมนั้น ในทางสังคมวิทยาจะเน้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายสังคมว่า จะส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่องรูปแบบและลักษณะของเครือข่ายสังคมมาอธิบายพฤติกรรมของบุคคลด้วย ในเรื่องนี้ Jeremy Boissevain ได้เสนอถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถนำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไว้ 4 ลักษณะด้วยกัน ดังนี้ (Boissevain, 1974 : 35-39)

1) ความสัมพันธ์อันหลากหลาย ด้วยบทบาทที่มีในสังคม : ความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Diversity of Linkage : Multiplexity) โดยลักษณะของความสัมพันธ์แบบนี้ สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เนื่องจากในเครือข่ายทางสังคมนั้น จะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ ที่แต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ โดยที่บุคคลแต่ละคนนั้นมีได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน เช่น บทบาทของแม่ บทบาทลูก บทบาทอาจารย์ บทบาทนักศึกษา บทบาทของเพื่อน เป็นต้น ดังนั้น

บุคคลสองคนอาจมีความสัมพันธ์กันได้ ทั้งในบทบาทเดียว (Single Role) หรือหลายบทบาทประกอบกัน (Multiple Roles) เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว (Uniplex or Single-Relation) และความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplex or Multi-Relation) ตามลำดับ ซึ่งบทบาทแต่ละบทบาทจะมี ปทัสถาน (Norms) และความคาดหวัง (Expectation) เป็นตัวชี้แนะแนวทางพฤติกรรมที่จะปฏิบัติต่อกัน และกัน

2) ความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายทางสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) เนื่องจากบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวัง (Expect Role/Functions) ในสังคม หรือตามปทัสถาน (Norms) ที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ เช่น เงินทอง สิ่งของ หรือความช่วยเหลือที่ก่อให้เกิดบุญคุณที่ต้องมีการตอบแทนกันในภายภาคหน้า โดยที่ตัวบุคคลเป็นผู้ตัดสินใจเองในการที่จะเลือก หรือมีพฤติกรรมอย่างไร หรือแลกเปลี่ยนอะไรกับอีกบุคคลหนึ่ง เช่น ความเป็นเพื่อนระหว่าง นายคำกับนาย แดง อาจเป็นไปได้ทั้งในเรื่องของความรัก ความซื่อสัตย์ ความสนิทสนม การให้ของกำนัล การให้ยืมเงินทอง แต่ทั้งคู่ก็อาจเลือกที่จะแลกเปลี่ยนในเพียงบางสิ่งบางอย่างซึ่งกันและกันเท่านั้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมหรือความพอใจที่จะได้จากการแลกเปลี่ยนนั้นๆ ด้วย

3) ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน (Directional Flow) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนนั้น สามารถก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมมือกัน (Cooperative) หรือแข่งขันกัน (Competitive) ซึ่งอาจก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่สมดุล (Balance Reciprocity) และไม่สมดุลกัน (Negative Reciprocity) ขึ้น ในที่นี้หมายถึงการได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน ทั้งในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายหนึ่งอาจได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

4) ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and Duration of Relationship) ความถี่ของความสัมพันธ์ (Frequency of Relationship) ถือเป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะการเกิดความสัมพันธ์เชิงซ้อน และในทำนองเดียวกันความถี่ของความสัมพันธ์ ก็เป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงซ้อน ความผูกพันและความมีอิทธิพลต่อกันและกันในด้านพฤติกรรมนั้น จึงขึ้นอยู่กับความถี่และความบ่อยครั้งของการพบปะสัมพันธ์กัน ประกอบขึ้นอยู่ที่ช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ด้วย ยิ่งบุคคลมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาของการรู้จักกันนานเพียงใด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคน จะมีอิทธิพลกำหนด

พฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากว่ามีความผูกพันมาก แต่ความถี่ของความสัมพันธ์อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำนายอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือพฤติกรรมของบุคคลได้

- **แนวคิดการจัดการท้องถิ่น**

แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในยุคแห่งการปลดปล่อย (Liberation) ซึ่งให้ความสำคัญกับการให้อิสระเสรีภาพกับประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง โดยมีหลักคิดความเชื่อพื้นฐานว่าตนเองนั้นสามารถจัดการตนเองได้ ซึ่งการจัดการตนเองเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่จัดตั้งขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์ของตนเอง โดยไม่ได้ถูกกำหนดจากภายนอกแต่สร้างขึ้นจากกระบวนการภายใน ชุมชน ท้องถิ่นอาจมีการจัดระเบียบของกิจกรรมที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นหลัก (self Sufficient) หรือ อาจต้องมีการพึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการชุมชนอื่น หรือ กับองค์กรทางสังคมภายนอกชุมชน เช่น รัฐ และภายใต้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ชุมชนเองก็ยังคงมีมิติของความสามารถในการดำรงรักษาหน้าที่สำคัญของชุมชนตนเองในการตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันและช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ (Self-Contained) โดยชุมชนสามารถดำรงความเป็นอิสระได้ แต่ไม่ได้ปฏิเสธความสัมพันธ์หรือการสนับสนุนจากรัฐ เพราะจะยิ่งทำให้รัฐสับสนในการตั้งงบประมาณโดยถือว่าชุมชนสามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง (จิม ไอพี อ้างถึงใน สายันต์ ไพเราะญัตติ, 2548)

Decker (2006) กล่าวว่า การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น คือ การจัดการที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการถูกควบคุมจากกฎ ข้อบังคับที่ถูกกำหนดจากบนลงล่าง (Top Down Rules) โดยภาครัฐ แต่ให้ความสำคัญกับการกระทำของสังคมที่เป็นชุมชนท้องถิ่นและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมที่จะนำไปสู่ระบบการสรรค์สร้างรูปแบบและโครงสร้างที่จัดระเบียบขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัต

การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การที่ชุมชนท้องถิ่น สามารถจัดการปัญหา และสามารถจัดการความสัมพันธ์ของชุมชน หรือ จัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความอิสระ ทั้งทางด้านการคิด การแสดงออก และมีองค์ความรู้

ในขณะที่องค์ประกอบของการจัดการชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การจัดลำดับชั้นที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ไม่ใช่การบริหารแบบสั่งการ การให้ความสำคัญกับการยืดหยุ่น และการปรับตัว (Flexibility and Adaptation) รวมถึงระบบที่มีการควบคุมจำกัด การจัดการตนเองขึ้นอยู่กับความรู้ภายในองค์กรของตนเอง (Foerster, 2006) การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นนั้นจะมีความซับซ้อน มีลักษณะที่ไม่เป็นมาตรฐาน (Non-Standardize) แต่จะมีลักษณะที่สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงแบบอิสระในเชิงพลวัตตามบริบทที่เกิดขึ้นภายในองค์กรของตนเอง (โกวิทย์, 2553)

สำนักงานปฏิรูปเพื่อสังคมไทยที่เป็นธรรม (2554) ได้นำเสนอว่า การกระจายอำนาจการบริหารการปกครองสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อปท.) ที่ผ่านมา ทำให้เกิดปัญหาต่อสาธารณะในหลายด้าน เช่น การกระจายอำนาจเพียงเพื่อผ่องถ่ายอำนาจจากรัฐ หรือราชการส่วนกลาง แล้วเปลี่ยนเป็นอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การไม่มีศักยภาพของอปท.ในการจัดบริการและกิจกรรมสาธารณะที่สอดคล้องกับความ ต้องการของประชาชนในพื้นที่ การที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่น และเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จำเป็นต้องสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ เรื่องการกระจายอำนาจ (Paradigm shift) ให้เกิดขึ้นในสังคม โดยที่มองไปที่เป้าหมายสำคัญที่แท้จริงของการกระจายอำนาจ อันได้แก่ การกระจายอำนาจการตัดสินใจในวิถีชีวิตตนเองไปสู่ประชาชน ชุมชนในพื้นที่ ด้วยแนวทางของการให้ประชาชนได้เรียนรู้ มีส่วนร่วม จัดการชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเองร่วมกันกับอปท. เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมสาธารณะสามารถสนองตอบต่อปัญหา และความ ต้องการของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นที่แตกต่างกันตามบริบทของ พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเท่ากับเป็นการสร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เนื่องจาก ชุมชนจัดการตนเองได้เอง ไม่ต้องรอหรือเรียกร้องการจัดบริการสาธารณะจากราชการส่วนกลาง หรือรัฐบาลเท่านั้น

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัยและขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ มีทั้งสิ้น 7 โครงการวิจัย ภาพรวมของชุดโครงการวิจัยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post structuralism) และระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ผลการวิจัย โดยสามารถอธิบายรายละเอียดดังนี้ คือ

โครงการวิจัยทั้ง 7 โครงการได้ใช้แนวคิดหลักเพื่อใช้เป็นกรอบและวิธีวิทยาในการศึกษาหลัก คือ แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post structuralism) ซึ่งแนวคิดนี้ได้ให้ความสำคัญกับความขัดแย้งในทางตรงข้ามและการแตกแยก เช่น "การวิเคราะห์ทางจิตเภท" schizoanalysis ของ Gilles Deleuze Deconstruction หรือ "การรื้อโครงสร้าง" ของ Jacques Derrida, และ "การวิเคราะห์ความหมายของคำศัพท์ (reanalysis)" ของ Julia Kristeva การรื้อโครงสร้าง(deconstructionists) อย่างเช่น Derrida, Barthes, Lacan, Lyotard ฯลฯ โดยมีวิธีการศึกษา คือ ความหมายที่มาจากภาษาไม่ได้ถูกกำหนดชัดเจนไป แต่ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดย เรื่องที่พูด(speaking subject) โดยละเลยการพูดถึงความจริง(telling the truth) ปรัชญาได้สร้างความหมายขึ้นมา โดยการปิดบังอำพราง กีดกัน หรือ ทำให้มันเป็นชายขอบของคำศัพท์ต่างๆ มากกว่าการกล่าวถึงการพูดถึงความจริง ดังนั้นจึงมีการรื้อโครงสร้าง(deconstruct)ตำรับตำรา และการตีความหรือแปลความหมายที่นำมาใช้อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่าอำนาจได้ปฏิบัติการโดยผ่านโครงสร้างทางสังคมที่สลับซับซ้อน (power operates through complex social structures) ความรู้และความจริงเป็นเพียงความคิดต่างๆ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างถึงราก การรื้อโครงสร้าง(deconstructionist) ไม่ใช่ต้องการที่จะค้นหาสิ่งที่ “เนื้อหาข้อความ” หมายถึงในเชิงวัตถุวิสัยแต่เพื่อที่จะเปิดเผยความขัดแย้งทางภาษาศาสตร์ และแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือวาระทางการเมืองที่อยู่ภายใต้การสร้างวาทกรรมเพื่อมาครอบงำทางความคิดของคนส่วนใหญ่ให้เชื่อว่าสิ่งที่ผ่านทางอำนาจดังกล่าวเป็นความจริงเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น

ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา เน้นการศึกษากำเนิดและวิวัฒนาการของเผ่าพันธุ์มนุษย์ กลุ่ม วัฒนธรรม รวมถึงสังคมมนุษย์ ในขั้นพัฒนาการของสังคมด้านต่าง ๆ เช่น โครงสร้างทางสังคม ระบบความเชื่อ องค์กรและสถาบันทางการเมือง ประเพณีและพิธีกรรม วัฒนธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ จารีตประเพณี และกฎหมาย บนรากฐานทางเศรษฐกิจ ทั้งที่สอดคล้องต้องกัน และขัดแย้งกัน ทั้งที่ตกผลึกแล้ว หรืออยู่ในระยะเปลี่ยนผ่าน โดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างๆ เช่น

บันทึกทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ ชาติพันธุ์วรรณา และประสบการณ์ทางวิชาการต่างๆ

ซึ่งงานวิจัยทั้ง 7 โครงการได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาเป็นหลัก เพื่อเข้าไปศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของพื้นที่กรณีศึกษา โครงการวิจัยดังนี้

1.1 โครงการกระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม โดย ผศ.ดร. ชูพัทธ์ สุทธิสา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยแบบผสมผสานโดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การค้นคว้าข้อมูลและการสำรวจ

1.1. การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชั้นเอกสาร (Secondary Data) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน ด้านนโยบาย ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย มติ คณะรัฐมนตรี เกี่ยวกับการจัดการแรงงานข้ามชาติของรัฐ และจากนายจ้างด้านการดูแลและการจัดการแรงงานข้ามชาติและด้านสวัสดิการต่าง ๆ

1.2 การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่เป้าหมายที่มีการจ้างแรงงานข้ามชาติลาว โดยแยกประเภทเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม อุตสาหกรรมขนาดกลาง อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในแต่ละโรงงานโดยวิธีการไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non – probability sampling) เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถกำหนดขอบเขตของประชากรได้ (เนื่องจากข้อจำกัดที่แรงงานข้ามชาติในภาคอุตสาหกรรมมีทั้งโรงงานที่ใช้แรงงานถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมายที่ไม่ได้ระบุจำนวน สถิติไว้อย่างชัดเจนและเป็นทางการ)

ตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) มีรายละเอียดของการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

2.1. การชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยดำเนินการขออนุญาตสถานประกอบการหน่วยงานในระดับจังหวัด อำเภอที่เกี่ยวข้อง

2.2. นักวิจัยและผู้ช่วยวิจัยลงพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาแก่แรงงาน เพื่อให้เข้าใจวัตถุประสงค์ในการวิจัยและสร้างความคุ้นเคยและความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.3. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากการศึกษารายกรณี ผู้วิจัยใช้ การเก็บข้อมูลกับกลุ่มคน 3 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่ 1 การสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติลาวในระบบในภาคอุตสาหกรรมจากกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสัมภาษณ์และการจัดกลุ่มสนทนา

การสัมภาษณ์เชิงลึกจากการศึกษารายกรณี (Case study) และจัดกลุ่มสนทนาจากแรงงานข้ามชาติ ด้านวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติลาวโดยการเล่าเรื่องราวและเรื่องเล่าในประสบการณ์ชีวิตของแรงงาน ด้านสภาพความเป็นอยู่ของแรงงาน ปัญหาของแรงงานและการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การปรับตัวของแรงงานในโรงงานและสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การปรับตัวของแรงงาน

กลุ่มที่ 2 การสัมภาษณ์ผู้ประกอบการโรงงาน เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลที่มีแรงงานข้ามชาติหรือ ผู้ประกอบการที่ใช้แรงงานต่างด้าวในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว

กลุ่มที่ 3 สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐในส่วนภูมิภาคที่มีส่วนในการจัดการแรงงานข้ามชาติ ได้แก่ จัดหางานจังหวัด ตัวแทนสำนักงานประกันสังคม (สปส.) ตัวแทนสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด ตัวแทนพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ปลัดจังหวัดผู้รับผิดชอบงานแรงงานข้ามชาติ สารวัตรงานป้องกันปราบปรามสถานีตำรวจภูธรสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาล และตัวแทนอุตสาหกรรมและหอการค้าจังหวัด และตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านแรงงานข้ามชาติ เพื่อสัมภาษณ์ในด้านนโยบาย กฎเกณฑ์และการปฏิบัติการในการจัดการแรงงานของรัฐและโรงงานอุตสาหกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยแยกแยะตามประเด็นและตามกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ และข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและกรณีศึกษาใช้ แยกแยะประเด็น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้นำไปสู่การหาแนวทางและข้อเสนอเชิงนโยบาย

การนำเสนอข้อมูล ที่ได้จากการวิเคราะห์และร่างข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ เพื่อการวิพากษ์และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการจัดการแรงงานข้ามชาติภาคอุตสาหกรรม

การเขียนรายงาน โดยนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.2 โครงการจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร โดย อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เน้นกระบวนการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม (Fieldwork Research) เป็นสำคัญ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ลักษณะคือ

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร การศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารคือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์ประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน จังหวัดมุกดาหาร พงศาวดาร บันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติ ดำเนิน นิทาน สารคดี บทความ เรื่องเล่า กฎระเบียบต่างๆ ของทางราชการ โดยเฉพาะกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับ แรงงานข้ามชาติวิทยานิพนธ์จากสถาบันต่างๆ งานวิจัย หนังสือ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การสังเกตการณ์ (Observation) แบ่งเป็นสองลักษณะคือ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยจะเข้าไป ศึกษาในชุมชนเขตเทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร สังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของ แรงงานข้ามชาติชาวลาว และผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัด ขึ้นในชุมชนเทศบาล สัมภาษณ์พูดคุยกับคนที่มาร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมการประชุม ในชุมชน กิจกรรมหลักที่ปฏิบัติในประเพณีพิธีกรรมแต่ละเดือน กิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น การทำบุญในวันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น พิธีการบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้อง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง การ ทำบุญประเพณีและการทำบุญในวาระโอกาสต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เป็นการ สังเกตการณ์ในระยะแรกเพื่อศึกษาและสำรวจสภาพทั่วไปในพื้นที่ สังเกตสภาพแวดล้อมของ ชุมชนแบบแผนการดำเนินชีวิตของแรงงานข้ามชาติและผู้คนที่อยู่ในชุมชน การประกอบอาชีพ การ รวมกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน สภาพพื้นที่ตลาด ร้านค้า ร้านอาหาร สถานบริการต่างๆ พื้นที่จุดผ่านแดนถาวร จุดผ่านแดนชั่วคราว ท่าเรือข้ามฟาก รวมทั้งปรากฏการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับแรงงานข้ามชาติ ชาวลาว โดยผู้วิจัยไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

3. การสัมภาษณ์ (Interview) การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยใช้ วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) มีเพียงแนวทางกว้างๆ เป็น แนวทางในการสัมภาษณ์ ในระยะแรกที่ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลเบื้องต้น และมีความคุ้นเคยกับกลุ่มให้ข้อมูลแล้วก็จะร่างโครงสร้างคำถาม เพื่อศึกษาแบบเจาะลึกในแต่ละ ประเด็น โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีการ

สัมภาษณ์พูดคุยสนทนาแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ซึ่งในระหว่างการพูดคุยนั้น หากมีประเด็นใดที่น่าสนใจและคาดว่าจะเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา ผู้วิจัยก็จะพูดคุยและตั้งคำถามอย่างละเอียดและเจาะลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ตามความเหมาะสม

ส่วนการบันทึกข้อมูลนั้นผู้วิจัยจะเลือกใช้ตามสถานการณ์ มีทั้งการจดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ และใช้เครื่องบันทึกเสียงหากผู้ให้ข้อมูลอนุญาตให้บันทึกเสียงได้ ในบางสถานการณ์ที่ไม่สามารถจดบันทึกข้อมูลหรือบันทึกเสียงได้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีจดจำข้อมูลแล้วรีบจดบันทึกทันทีเมื่อสิ้นสุดการสัมภาษณ์

การนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะทางการศึกษา และการวิจัยในอนาคตต่อไป

1.3 โครงการดำเนินประเพณี : ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นกระบวนการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เป็นสำคัญ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ได้แก่ ข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับแรงงานชาวลาวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเอกสารที่สำคัญเชิงประวัติศาสตร์

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1) การลงพื้นที่สำรวจพื้นที่เบื้องต้น (Reconnaissance survey เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานและปรากฏการณ์ทั่วไปของพื้นที่ศึกษา และสำรวจด่านประเพณีที่มีอยู่ในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอดอนตาล อำเภอห้วยใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

2.2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ การเข้าไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในด่านประเพณี

2.3) การสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ (Key Informant) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน , สมาชิกในชุมชน , ผู้ประกอบการที่จ้างแรงงานชาวลาว, แรงงานชาวลาว, องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยปฏิบัติการตามลำแม่น้ำโขง (นปข), จังหวัดมุกดาหาร, สถานีตำรวจในท้องที่โดยการคัดเลือกจำนวนกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์จะยึดหลักการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมายที่ตรงตามวัตถุประสงค์ โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้นำชุมชน 2 คนต่อด่าน สมาชิกในชุมชน จำนวน 10 คน/ด่าน, ผู้ประกอบการที่จ้างแรงงานชาวลาวจำนวน 5คน/ด่าน, องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่

เกี่ยวข้องจำนวน 5 คน,เจ้าหน้าที่หน่วยปฏิบัติการตามลำแม่น้ำโขง จำนวน 5 คน, เจ้าหน้าที่สถานีตำรวจในท้องที่จำนวน 5 คน

2.4) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) กับแรงงานชาวลาวที่เดินทางข้ามฟากผ่านด่านประเพณี และหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการด่านประเพณี

3. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ รวมทั้งดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลไปตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ ได้แก่ แนวคิดเรื่องการจัดการของท้องถิ่น แนวคิดการกระจายอำนาจ แนวคิดเครือข่ายทางสังคม แนวคิดการจัดการชายแดน

1.4 โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จ.หนองคาย โดย นายศิษนิม สุวิชา

การวิจัยเรื่อง “การจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของประชาชนและประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดหนองคาย” เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) การสนทนากลุ่ม (Group discussion)
- 2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์ (interview) เป็นเครื่องมือหลักในการสัมภาษณ์และเลือกกรณีที่น่าสนใจสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth interview)
- 3) การสังเกต (observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non participant observation)
- 4) การจดบันทึกและกล้องบันทึกภาพ

2. การสร้างเครื่องมือ

- 1) ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย สร้างแนวทางการสัมภาษณ์ (interview guide) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 2) นำแนวทางการสัมภาษณ์ไปทดสอบแนวทางการสัมภาษณ์
- 3) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์และนำไปใช้เก็บข้อมูลในระดับพื้นที่

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) การศึกษาเอกสาร (Documentary Studies) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การอพยพแรงงานข้ามชาติ สิทธิของแรงงานข้ามชาติ และประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง

2) การศึกษาภาคสนาม เพื่อรวบรวมเกี่ยวกับข้อมูลในประเด็นเรื่อง การจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

3) วิธีสังเกต (Observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non participant Observation)

4) วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งทำให้สามารถเก็บข้อมูลได้ละเอียดครบถ้วนถูกต้อง ซึ่งเป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ (Open – ended Question)

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลทุติยภูมิที่ได้ทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การจดบันทึก มาวิเคราะห์ภายในหมวดหมู่และระหว่างหมวดหมู่เพื่อหาความเหมือนกันและแตกต่างกัน และจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description)

1.5 โครงการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม โดย อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสหวิทยาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และพัฒนาฐานความคิดเพื่อกำหนดแนวทางการวิจัย ฐานความคิดจึงอยู่ในมุมมองของแรงงานและการข้ามชาติ โดยมองเงื่อนไขทางสังคมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาเหตุปัจจัยของประเด็นปัญหาที่ตั้งไว้ เพื่อทำความเข้าใจวิเคราะห์สาเหตุและมองหาแนวทางในการจัดการปัญหาเชิงนโยบายทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับรัฐ โดยวิธีการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยทำการศึกษาข้อมูลเอกสารจาก วรรณกรรม งานวิจัย บทความ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา กรอบแนวคิดในการวิจัย แรงงานข้ามชาติ เกษตรแบบมีพันธะสัญญา นโยบายแรงงาน รวมไปถึงระเบียบข้อบังคับ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง มติคณะรัฐมนตรี และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับโครงการ Contract Farming และแรงงานข้ามชาติ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับแรงงาน การทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา ข้อมูลเชิงคุณภาพจะดำเนินการโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง การจัดกลุ่มสนทนาและสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม

จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับเกษตรกรและแรงงาน โดยแบ่งขั้นตอนดังนี้

2.1 ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยดำเนินการขออนุญาตหน่วยงาน ผู้นำในพื้นที่ หน่วยงานในระดับจังหวัด อำเภอและเทศบาลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งขอข้อมูลที่ต้องการเพื่อนำไปศึกษา

2.2 นักวิจัยลงพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาแก่ชุมชนและแรงงานเพื่อให้เข้าใจ วัตถุประสงค์ในการศึกษา แสวงหาแนวทางและกำหนดแผนการศึกษาร่วมกับแกนนำชุมชน เพื่อเรียนรู้และสร้างความคุ้นเคย ทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ ชุมชน และผู้คน

2.3 สํารวจข้อมูลพื้นที่ทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การทำการเกษตร การศึกษา และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์

2.4 ศึกษาประเด็นตามโจทย์วิจัย โดยวิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบเชิงลึก สัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ข้อมูลจากนโยบายรัฐ ข้อมูลจากพื้นที่ โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลและจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เกี่ยวกับการจัดการแรงงานข้ามชาติในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาบริเวณชายแดนไทย-ลาว

1.6 โครงการแรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัญญัติ สถิติ

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการและกระบวนการเริ่มต้นจากการสร้างฐานความคิดซึ่งเป็นรากฐานที่จะกำหนดแนวทางในการวิจัย วิธีวิทยาจึงขึ้นอยู่กับฐานคิดที่อาศัยมุมมองทางรัฐภูมิศาสตร์และภูมิศาสตร์วัฒนธรรม โดยมองเงื่อนไขและเชื่อมโยงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่หลากหลาย แล้วจึงจำแนกส่วนประกอบให้เห็นเป็นแต่ละส่วนไป แต่ก็ยังคงความเชื่อมโยงสัมพันธ์ไว้กับระบบ โดยมีวิธีการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ การรวบรวม ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาในขั้นตอนต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง การจดบันทึก ข้อมูลเชิงคุณภาพ เขียนผังวัฒนธรรมชุมชน และใช้วิธีการเข้าไปอาศัยใช้ชีวิตในวัดของหมู่บ้านเพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

2.1) การลงพื้นที่สำรวจพื้นที่ ได้แก่ การสำรวจพื้นที่ในอำเภอคาบเชิง อำเภอปราสาท และอำเภอเมืองสุรินทร์

2.2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ การเข้าไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสถานที่ประกอบการ ร้านค้า แหล่งบริการ และผู้ใช้แรงงานภาคการเกษตร

2.3) การสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นายจ้าง ผู้ใช้แรงงาน และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง

3. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ วิเคราะห์ด้วยอาศัยข้อมูลจากการที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์แล้วนำเสนอโนบายเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะเมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณชายแดน -

1.7 โครงการเครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) โดย อาจารย์ ดร.พิมเสน บัวระภา

1. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเป็นการลงพื้นที่ทางมานุษยวิทยา (Anthropological fieldworks) คือ ผู้วิจัยและทีมผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นนักศึกษาชาวเวียดนามที่กำลังเรียนวิชาเอกภาษาตะวันออกศึกษา และกำลังเรียนวิชาภาษาไทยเป็นวิชาโท ณ มหาวิทยาลัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เมือง ห่า โน่ย ประเทศเวียดนาม ได้เข้าสัมภาษณ์ สังเกต และร่วมกิจกรรมทั้งเป็นแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างของปรากฏการณ์ในวิถีชีวิตประจำวัน รวมทั้งร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนชาวไทยคนข้ามแดนได้ร่วมกันจัดขึ้นและร่วมกิจกรรมทางการสังคมวัฒนธรรมและธุรกิจอื่นใดในรอบ 1 ปีวัฒนธรรม วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้ทั้งวิธีการจดบันทึก การอัดบันทึกเสียงของการสัมภาษณ์และถ่ายภาพเคลื่อนไหวในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ และการใช้แบบสอบถามและโดยส่วนตัวของผู้วิจัยเองนั้นได้เคยเข้าไปพักอาศัยและศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา ณ สถาบันภาษาศาสตร์ เมืองฮานอย และมีปฏิสัมพันธ์ที่คุ้นเคยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นไม่น้อยกว่า 5 ปี และถึงแม้ว่า ผู้วิจัยจะไม่ได้ถูกฝึกให้มาเป็นนักมานุษยวิทยาโดยตรง แต่ก็มีประสบการณ์หรือรู้ใคร่ที่จะเรียนรู้ ทุ่มหาความสนใจและ โดยส่วนตัวผู้วิจัยเองได้สะสมการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยผู้ข้ามแดนในเวียดนามมาช้านานทั้งโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ถูกจัดขึ้นโดยหน่วยงานราชการ และคนไทยผู้ข้ามแดนในบริเวณภาคเหนือได้จัดขึ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน คือ ตั้งแต่ต้นปี ปี ค.ศ. 2002 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน จึงน่าจะมีความเข้าใจและซึมซับเอาวิถีชีวิตในวงรอบปีวัฒนธรรมได้มากพอสมควร

เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการตอบคำถามการวิจัยได้ครบถ้วนและสมบูรณ์ และนอกจากนี้ ผู้วิจัยและทีมผู้ช่วยนักวิจัยยังได้เฝ้าสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มลูกค้า และคนรอบข้างที่เป็นภรรยา บุตรและญาติมิตรของกลุ่มวัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานราชการทั้งของไทยและเวียดนาม และจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ก็นับเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับคนไทยผู้ข้ามชาติในประเทศเวียดนามในภาคเหนือ โดยงานวิจัยนี้เป็นวิจัยที่ประยุกต์ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ต้องอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) เพื่อใช้ในการสร้างภาพกราฟลักษณะของตัวผู้กระทำการ (Nodes) และเส้นแสดงถึงปฏิสัมพันธ์ (Ties/Lines) ระหว่างความสัมพันธ์ทางเครือข่ายของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้น ร่วมกับรูปแบบการวิจัยทางมานุษยวิทยาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ที่เป็นการศึกษารายกรณี (Case Study) โดยมองผ่านกระบวนการเล่าเรื่องราวและเรื่องเล่าในประสบการณ์ที่จะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลชั้นเอกสาร (Secondary Data) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาและภาวะการลงทุนของชาวต่างชาติในประเทศเวียดนาม จากห้องสมุดประจำ ณ สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำ ณ กรุงฮานอย ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ – มหาวิทยาลัยแห่งชาติ ห่า นอย และห้องสมุดแห่งชาติ นอย ตลอดจนเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมการเมืองและเทคโนโลยีในประเทศเวียดนาม และประเทศไทย

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต (Observation) แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบที่ทีมผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมและปฏิบัติการประจำวันต่าง ๆ ของชาวไทยที่อพยพข้ามชาติไปอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ศึกษา คือ จังหวัด ห่า นอย จังหวัด ห่า เดีย จังหวัด บัก นิงห์ และจังหวัด ห่าย ฟอง โดย ผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่สนามในช่วงแรกมาแล้ว ในช่วงปลายเดือน มกราคม 2553 (Anthropological fieldworks) และได้ศึกษาเบื้องต้นในเรื่อง ลักษณะเครือข่ายและปฏิสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายทั้งในส่วนที่เป็นปัจเจกชน และระหว่างองค์กร

2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนั้น (Non – Participant Observation) เป็นการเก็บและรวบรวมข้อมูลเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยเริ่มต้นเข้าไปอาศัยอยู่ในประเทศเวียดนามในฐานะนักศึกษา ภาษา ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1996 เป็นต้นมา เป็นสังเกตและสำรวจสภาพต่าง ๆ ของประเทศเวียดนามและพื้นที่ศึกษาโดยทั่วไปเพื่อที่บันทึกข้อมูลแบบใช้ความทรงจำที่ซึมซับเอาวิถีชีวิตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นอย่างเป็นกลางและความสำนึกในจรรยาบรรณของนักวิจัย

1.3 การสัมภาษณ์ (Interview)

การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์นั้น คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างทั้งมีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยในขั้นแรกนั้นเป็นการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสภาพทั่ว ๆ ไปทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่อาศัยและทำเลพื้นที่ และเป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Interview) หลังจากนั้นมาเมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลพอมองเห็นทิศทางในการเลือกประเด็นศึกษาที่เด่นชัดและน่าสนใจแล้ว จึงได้วางประเด็นการศึกษาเพื่อสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์ที่ชัดเจนและเฉพาะเจาะจงและใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – dept Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสอบถามเป็นส่วนข้อมูลเบื้องต้นเพื่อใช้ในการทำความเข้าใจและค้นหากลุ่มผู้กระทำการที่รู้จักและมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันทั้งในด้านการดำรงชีพและการประกอบธุรกิจอย่างละเอียดและนำไปบันทึกข้อมูลลงในฐานข้อมูล (Data Base) และนำข้อมูลที่ได้ไปทำการวิเคราะห์ตามแนวการวิเคราะห์ “เครือข่ายทางสังคม – Social Network Analysis” แล้วนำแปลเป็นภาพแสดงทางสถิติกราฟ เพื่อให้สามารถแสดงภาพของรูปร่างของ “เครือข่าย” ของการดำรงชีพและการประกอบธุรกิจของพวกเขาเหล่านั้น โดยในแบบสอบถามนั้นมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ เป็นส่วนคำถามที่จะสัมภาษณ์หรือเอาไปทำเป็นแบบสอบถาม ก็มักจะถามในประเด็น เช่น ใครรู้จักใครบ้าง และ รู้จักดีขนาดไหน (จะให้เป็นค่าคะแนน 1-5) เขารู้ได้อย่างไรว่าใครมีความรู้ หรือ มีทักษะเรื่องอะไร? ใคร? หรือ อะไร? (เช่น Internet, หนังสือ, วังสมมนา) เป็นผู้ให้ข้อมูล/ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง? แหล่งข้อมูลใดที่ถูกใช้เพื่อการสืบค้นข้อมูล / ความคิดเห็น / ความคิด / คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เป็นต้น

1.5 การบันทึกข้อมูล เป็นการบันทึกข้อมูลทั้งที่เป็นแบบบันทึก การอัดเทปบทสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล การบันทึกภาพและบันทึกวีดิทัศน์โดยมีการขออนุญาตทั้งเป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการตามแต่สถานการณ์จะเอื้ออำนวย

2. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

หลังจากการตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยก็จะใช้แนวทางการวิเคราะห์ผ่านการตีความตามทัศนะคนในในฐานะคนนอก เพราะข้าพเจ้าฯ เคยเข้าไปใช้ชีวิตและคลุกคลีอยู่กับชาวเวียดนามและชาวไทยข้ามชาติเหล่านี้ ณ ตอนใต้และตอนเหนือของประเทศเวียดนามมาเป็นระยะเวลามากกว่า 5 ปี แล้วนำผลของการศึกษาค้นคว้ามาเรียบเรียงหาความสัมพันธ์และความซับซ้อนในปรากฏการณ์ที่ได้อ่านวิเคราะห์แล้วและ อุปนัย (Induction) องค์ความรู้ที่ได้รับขึ้นไปเป็น Concept, Proposition and Axiom ในประเด็นคนข้ามชาติที่เกี่ยวข้องกับ เครือข่ายทางสังคม

และการส่งเงินกลับท้องถิ่นของแรงงานไทยอพยพข้ามชาติในประเทศเวียดนาม และพร้อมนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และอธิบาย (Explanative analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งนำเสนอข้อค้นพบทางวิชาการเพื่ออนุมาน (Inductive) นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องการดำเนินนโยบายการประกอบธุรกิจข้ามชาติของรัฐไทยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ชายแดน/พื้นที่ข้ามชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเด็นเครือข่ายทางธุรกิจและการส่งเงินกลับบ้านของชาวไทยผู้อพยพข้ามชาติต่อไป และนอกเหนือไปกว่านั้น ผลการวิจัยโครงการนี้ อาจใช้เป็นตัวแบบกรณีศึกษาสำหรับนักเดินข้ามชาติที่จะเดินทางไปประกอบธุรกิจในประเทศเวียดนามในอนาคตอันใกล้

บทที่ 4

ความก้าวหน้าของโครงการ

จากการเริ่มต้นการปฏิบัติงานของชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ ก่อให้เกิดกลไกการทำงานและการกำหนดภารกิจในการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน โดยมีภารกิจหลักในการปฏิบัติงาน ดังนี้

กรอบภารกิจหลัก

1. สร้างและสนับสนุนโครงการวิจัยที่เอื้อประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมตามเป้าหมายของฝ่ายและชุดโครงการ
2. ประสานงานภายในและภายนอกชุดโครงการ และสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยบูรณาการ
3. ติดตามความก้าวหน้าของโครงการและประเมินโครงการ ตามระยะเวลาที่ระบุในสัญญา ตามเกณฑ์และแนวทางที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กำหนด
4. จัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานการเงิน นำเสนอให้ฝ่ายทราบ ทุก 6 เดือน
5. เข้าร่วมประชุมและติดตามความก้าวหน้าของวงการวิชาการและวงการอื่นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของชุดโครงการ
6. ให้ความร่วมมือกับฝ่ายประชาสัมพันธ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในการเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อผลักดันสู่การใช้ประโยชน์
7. เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จัดขึ้นและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มอบหมายเป็นครั้งคราว

กรอบภารกิจรอง

1. พัฒนาฐานข้อมูลและระบบฐานข้อมูลเพื่อการวิจัยและพัฒนาในสำนักงานประสานงาน “ศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน”
2. ประสานกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันวิจัยของภาครัฐและเอกชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุดโครงการและฝ่ายวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตามกรอบภารกิจหลักและภารกิจรองของการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน สามารถแบ่งบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานได้ตามตำแหน่งงานดังนี้ คือ

- **ผู้ประสานงานโครงการ**

มีหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมการจัดการประชุม สัมมนาระหว่างนักวิจัยในสถาบัน ต่างสถาบันและต่อสาธารณะ อีกทั้งให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการด้านการบริหารงานวิจัย ติดตามความก้าวหน้าของงานวิจัย ให้เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด รวมทั้งประสานงานเกี่ยวกับงานวิจัย ด้านเอกสาร และด้านอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ประสานงานรายงานการเงิน เอกสารการเงิน หนังสือติดต่อประสานงาน ประสานงานกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการวิจัย และประชาสัมพันธ์เผยแพร่โครงการวิจัย เป็นต้น

- **ผู้ช่วยผู้ประสานงานโครงการ**

มีหน้าที่ในการปฏิบัติงานในส่วนของการจัดทำหนังสือติดต่อประสานงานระหว่างนักวิจัย หน่วยงานในสถาบัน ต่างสถาบัน ติดตามความก้าวหน้าของโครงการและประเมินโครงการ ตามระยะเวลาที่ระบุในสัญญา ตามเกณฑ์และแนวทางที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กำหนด จัดทำรายงานความก้าวหน้าทางด้านการเงิน เอกสารการเงิน เพื่อเสนอให้ฝ่ายทราบทุก 6 เดือน เข้าร่วมประชุมและติดตามความก้าวหน้าของวงการศึกษาการและวงการอื่นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของชุดโครงการตามที่ได้รับมอบหมาย

- **เจ้าหน้าที่โครงการ**

มีหน้าที่ในการปฏิบัติงานในส่วนการพัฒนาฐานข้อมูลและระบบฐานข้อมูลเพื่อการวิจัย และพัฒนาในสำนักงานประสานงาน ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานและกิจกรรมการดำเนินการของโครงการวิจัย เข้าร่วมประชุมและติดตามความก้าวหน้าของวงการศึกษาการและวงการอื่นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของชุดโครงการตามที่ได้รับมอบหมายพร้อมทั้งสรุปการประชุม รวมถึงการแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อนักวิจัย เช่น การแจ้งการประชุม สัมมนาทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย การค้นคว้าเอกสาร หนังสือและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย ติดตามการรายงานความก้าวหน้าของนักวิจัย การจัดทำรายงานโครงการประสานงาน เป็นต้น

ดังนั้น จากบทบาทและภารกิจของศูนย์ประสานงานชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ สามารถนำมาวางแผนกำหนดการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน ตามรายละเอียดดังนี้

แผนการดำเนินงานศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน

บทบาทของศูนย์ ประสานงาน	กิจกรรมตามบทบาท	แผนการดำเนินงานกิจกรรม													หมายเหตุ			
		ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.		ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
ติดตามความก้าวหน้าของ งานวิจัยและให้คำปรึกษา แนะนำที่เกี่ยวข้องกับ งานวิจัยและการบริหาร งานวิจัย	1. กิจกรรมประชุม รายงานความก้าวหน้า หน้าทุก 3 เดือน							↕				↕			↕			
	2. กิจกรรมประชุม ย่อยระหว่างนักวิจัย							↕				↕			↕			เมื่อวันที่ 14 พ.ย.54
	3. รายงาน ความก้าวหน้าและ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ระหว่างชุด โครงการวิจัย ชายแดน											↕			↕			

บทบาทของศูนย์ ประสานงาน	กิจกรรมตามบทบาท	แผนการดำเนินงานกิจกรรม														หมายเหตุ																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																										
		ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.		ก.ย.	ต.ค.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
ประสานงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยภายใน ภายนอกชุดโครงการและสนับสนุนให้เกิดชุดโครงการแบบบูรณาการ	1. ประสานงานการเงิน/หนังสือประสานงาน																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									

[illegible]

ผลการปฏิบัติงานศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน ตามภารกิจหลัก มีประเด็นในการปฏิบัติงานดังนี้ คือ

1. สร้างและสนับสนุนโครงการวิจัยที่เอื้อประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมตามเป้าหมายของ ฝ่ายและโครงการ

ผลการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน มหาวิทยาลัย มหาสารคาม ได้จัดกิจกรรมติดตามเพื่อส่งเสริมโครงการวิจัยชายแดน ที่ได้รับสนับสนุนทุนวิจัย โดยสามารถนำมาอธิบายแผนการดำเนินงานของโครงการทั้ง 7 โครงการ จำนวน 7 โครงการ ประกอบด้วย

1. โครงการ “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม”
2. โครงการ “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร”
3. โครงการ “ด้านประเพณี : ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ”
4. โครงการ “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จ.หนองคาย”
5. โครงการ “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ”
6. โครงการ “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์”
7. โครงการ “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)”

จากแผนดำเนินงานของโครงการวิจัยทั้ง 7 โครงการ สามารถสรุปผลการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน มหาวิทยาลัย มหาสารคาม ที่ได้ติดตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยชายแดน ที่ได้รับสนับสนุนทุนวิจัย จำนวน 7 โครงการ โดยทางศูนย์ประสานงานฯ จึงจัดให้มีการประชุม เพื่อติดตามงานรวมถึงการพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกับคณะวิจัย จำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 การประชุมวันที่ 10 เมษายน 2554 มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 8 คน มาจากนักวิจัยของโครงการจำนวน 7 คน และจากศูนย์ประสานงานจำนวน 1 คน การประชุมในครั้งนี้เป็นการประชุมย่อยให้นักวิจัยได้พบปะพูดคุยภาพถึงผลจากการดำเนินการเสนอโครงการและภาพรวมของปัญหาที่เกิดขึ้นกับโครงการวิจัยย่อยภายใต้การบริหารจัดการของศูนย์ประสานงานฯ

ซึ่งสรุปผลได้ว่าโครงการวิจัยทั้งหมดเพิ่งส่งข้อเสนอโครงการ จากการพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิเบื้องต้นนักวิจัยได้นำโครงการไปปรับปรุงแก้ไข และรอการอนุมัติจากทาง สกว.

ครั้งที่ 2 ประชุมติดตามความก้าวหน้าโครงการวิจัยชุดชายแดน ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2554 การประชุมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 9 คน มาจากนักวิจัยของโครงการจำนวน 7 คน และจากศูนย์ประสานงานจำนวน 2 คน ซึ่งการประชุมในครั้งนี้เป็นการพบปะพูดคุยร่วมกันระหว่างนักวิจัยและศูนย์ประสานงาน เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการวิจัย ประชุมเพื่อเตรียมการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย ประชุมวางแผนการลงพื้นที่วิจัย และพูดคุยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักวิจัย ซึ่งนักวิจัยและศูนย์ประสานงานได้นำเสนอผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมถึงได้ปรึกษาหารือกำหนดการลงพื้นที่ภาคสนามตามกำหนดการร่างที่ทางนักวิจัยร่วมกับทีมประสาน ได้ร่างกำหนดการลงพื้นที่ภาคสนามของแต่ละโครงการ และท้ายสุดผู้ประสานงานได้อธิบายรูปแบบการบริหารจัดการด้านเอกสารและการเงิน ซึ่งได้รับการชี้แจง และทำความเข้าใจร่วมกันได้อย่างชัดเจน

- ที่อยู่สามารถติดต่อได้

ผู้ประสานงานโครงการ อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา

หน่วยงาน ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ที่อยู่ ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

โทรศัพท์/โทรสาร 0-4375-4321-40 ext. 2041/ 0-4375-4321 ext. 2009

บทที่ 5

ผลการปฏิบัติงานศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่ และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ

ผลการปฏิบัติงานศูนย์ประสานงานชุดโครงการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ ตามภารกิจหลัก มีประเด็นในการปฏิบัติงานดังนี้ คือ

1. สร้างและสนับสนุนโครงการวิจัยที่เอื้อประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมตามเป้าหมายของฝ่ายและโครงการ

ผลการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานโครงการการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน(ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้จัดกิจกรรมติดตามเพื่อส่งเสริมโครงการวิจัยชายแดน ที่ได้รับสนับสนุนทุนวิจัย โดยสามารถนำมาอธิบายแผนการดำเนินงานของโครงการทั้ง 7 โครงการจำนวน 7 โครงการ ประกอบด้วย

1. โครงการ “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม” ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิธา
2. โครงการ “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา
3. โครงการ “ด้านประเพณี : ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ” อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล
4. โครงการ “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จ.หนองคาย” นายคชณิณ สุวิชา
5. โครงการ “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ” อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์
6. โครงการ “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์” ผศ.ดร.บัญญัติ สาคี
7. โครงการ “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” อาจารย์ ดร.พิมพ์เสน บัวระภา

จากแผนดำเนินงานของโครงการวิจัยทั้ง 7 โครงการ สามารถสรุปผลการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานโครงการการวิจัยบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้ติดตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยชายแดน ที่ได้รับสนับสนุนทุนวิจัยจำนวน 7 โครงการ โดยทางศูนย์ประสานงานฯ จึงจัดให้มีการประชุม เพื่อติดตามงานรวมถึงการพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกับคณะวิจัย จำนวน 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 การประชุมวันที่ 10 เมษายน 2554 มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 8 คน มาจากนักวิจัยของโครงการจำนวน 7 คน และจากศูนย์ประสานงานจำนวน 1 คน การประชุมในครั้งนี้เป็นการประชุมย่อยให้นักวิจัยได้พบปะพูดคุยภาพถึงผลจากการดำเนินการเสนอโครงการและภาพรวมของปัญหาที่เกิดขึ้นกับโครงการวิจัยย่อยภายใต้การบริหารจัดการของศูนย์ประสานงานฯ ซึ่งสรุปผลได้ว่าโครงการวิจัยทั้งหมดเพิ่งส่งข้อเสนอโครงการ จากการพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิเบื้องต้นนักวิจัยได้นำโครงการไปปรับปรุงแก้ไข และรอการอนุมัติจากทาง สกว.

ครั้งที่ 2 ประชุมติดตามความก้าวหน้าโครงการวิจัยชายแดน ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2554 การประชุมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 9 คน มาจากนักวิจัยของโครงการจำนวน 7 คน และจากศูนย์ประสานงานจำนวน 2 คน ซึ่งการประชุมในครั้งนี้เป็นการพบปะพูดคุยร่วมกันระหว่างนักวิจัยและศูนย์ประสานงาน เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการวิจัย ประชุมเพื่อเตรียมการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย ประชุมวางแผนการลงพื้นที่วิจัย และพูดคุยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักวิจัย ซึ่งนักวิจัยและศูนย์ประสานงานได้นำเสนอผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมถึงได้ปรึกษาหารือกำหนดการลงพื้นที่ภาคสนามตามกำหนดการร่างที่ทางนักวิจัยร่วมกับทีมประสาน ได้ร่างกำหนดการลงพื้นที่ภาคสนามของแต่ละ โครงการ และท้ายสุดผู้ประสานงานได้อธิบายรูปแบบการบริหารจัดการด้านเอกสารและการเงิน ซึ่งได้รับการชี้แจง และทำความเข้าใจร่วมกันได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ศูนย์ประสานงานโครงการฯ ได้สนับสนุนโครงการวิจัย โดยการช่วยค้นหาหนังสือ/วารสารในระบบ e- journal ผ่านระบบ web - site ของมหาวิทยาลัยและศูนย์วิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง รวมถึงการรวบรวม การจัดหาและจัดซื้อหนังสือหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ไว้ที่ศูนย์ประสานงานฯ รวมถึงการสรุปประเด็นของเอกสาร หรืองานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์เพื่อจัดส่งให้นักวิจัยผ่านระบบจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือการส่งข่าวผ่าน e - mail address เพื่อพัฒนา และหนุนเสริม โครงการวิจัยทั้ง 7 โครงการ อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนและแนะนำหนังสือที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยระหว่างนักวิจัย

ครั้งที่ 3 การประชุมวันที่ 9 เมษายน 2555 มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 8 คน มาจากนักวิจัยของโครงการจำนวน 7 คน และจากศูนย์ประสานงานจำนวน 1 คน การประชุมในครั้งนี้เป็นการประชุมย่อยให้นักวิจัยได้พบปะพูดคุยภาพถึงผลจากการดำเนินการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการและภาพรวมของปัญหาที่เกิดขึ้นกับโครงการวิจัยย่อยภายใต้การบริหาร

จัดการของศูนย์ประสานงานฯ ซึ่งสรุปผลได้ว่าโครงการวิจัยทั้งหมดได้รับข้อเสนอในการปรับการเขียนนำเสนอรายงานฉบับสมบูรณ์ และโครงการประสานงานแจ้งแต่ละโครงการเร่งดำเนินการวิจัย ทั้งนี้บางโครงการต้องดำเนินการจัดส่งรายงานฉบับสมบูรณ์แล้ว

2. ประสานงานภายในและภายนอกชุดโครงการ และการสนับสนุนให้เกิดโครงการการวิจัยชนิดบูรณาการ

ผลการปฏิบัติงาน ศูนย์ประสานงานโครงการฯ ได้มีการประสานงานกับนักวิจัยทั้ง 7 โครงการ เพื่อติดตามประสานงาน และเพื่อสร้างเวทีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการวิจัยในพื้นที่ รวมถึงการประสานงานกับนักวิจัย บุคลากร คณาจารย์จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะในการวิจัยชุมชนและคน อีกทั้งในการลงพื้นที่ติดตามและเสริมทักษะนักวิจัย นั้นยังได้สร้างให้เกิดกระบวนการประสานงานกับผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัยในแต่ละพื้นที่ เช่น ตัวแทนชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด โรงเรียน เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการดำเนินการวิจัย รวมถึงมุ่งหวังให้เกิดงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพ เอื้อประโยชน์ที่แท้จริงแก่ผู้เกี่ยวข้อง

3. ติดตามความก้าวหน้าของโครงการและประเมินโครงการ ตามระยะเวลาที่ระบุในสัญญา ตามเกณฑ์และแนวทางที่ สกว. กำหนด

ผลการปฏิบัติงาน ศูนย์ประสานงานโครงการฯ ได้จัดประชุมย่อยเพื่อติดตามความก้าวหน้าจำนวน 3 ครั้ง เพื่อทราบความก้าวหน้าของโครงการ และจัดประชุม ให้นักวิจัยในชุดโครงการนำเสนอรายงานความก้าวหน้า และได้จัดกิจกรรมรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินการวิจัยในจำนวน 1 ครั้ง (วันที่ 19 เมษายน 2555) และครั้งที่ 2 (วันที่ 10-12 สิงหาคม 2555) ได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีรายละเอียดต่อไปนี้

1) โครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกัศร์ สุทธิสา

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องข้อมูลพื้นฐานของแต่ละพื้นที่ในการวิจัย การปฏิสัมพันธ์กับคนไทย สภาพที่อยู่อาศัย ความแตกต่างของค่าจ้างเมื่อเทียบกับแรงงานไทย
2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องปัจจัยสำคัญในการจัดการแรงงาน ของผู้ประกอบการ

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องแบ่งประเภทความถูก-ผิด ของการเข้ามาของแรงงานเพิ่มเติมในรายงาน

4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องตัวอย่าง และควรมีการแยกประเด็นในการวิเคราะห์

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบทบาทของเครือข่าย และนายหน้าในการเข้ามาของแรงงาน

2) โครงการวิจัย เรื่อง “ด้านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่น ในการจัดการแรงงานข้ามชาติ” โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเปรียบเทียบประ โยชน์ของด้านประเพณี ว่าเอื้อ ประโยชน์กับชุมชน พื้นที่ และการจัดการของพื้นที่อย่างไร

2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องด้านประเพณีจะดำรงอยู่ และความแตกต่าง ด้วย เงื่อนไข ปัจจัย อะไรบ้าง ควรมีการอธิบายให้เห็นในรายงาน

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องประ โยชน์ที่ได้รับทางเศรษฐกิจ ควรมีการแสดง ข้อมูลเชิงปริมาณออกมาให้ชัดเจน

4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการผ่านเงื่อนไขบทบาททางวัฒนธรรม และ การมีส่วนร่วมของชุมชน และภายใต้เงื่อนไขอะไรแต่ละด้านจึงมีการจัดการที่แตกต่างกันทั้งใน ประเทศไทย และประเทศลาว

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องผู้ประกอบการ ภายใต้เงื่อนไขของเครือข่าย ที่เป็น เกษตรกร จะมีการดูแลแรงงานอย่างไร แนวทางในการปฏิบัติกับแรงงานอย่างไร

6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องจุดร่วมเรือ คืออะไรควรมีการอธิบายในรายงานการ วิจัย

7. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องด้านประเพณี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดีกว่า ด้านที่ถูกต้องอย่างไร อีกทั้งกฎระเบียบ รูปแบบการจัดการ และความสัมพันธ์ ของด้านประเพณี สิ้นค้าคืออะไร อีกทั้งการเคลื่อนย้ายของคน มีการควบคุมอย่างไร

8. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องพัฒนาการของด้านประเพณีเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็น บริบท

3) โครงการวิจัย เรื่อง “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ: พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัญญัติ สาลี

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องลักษณะของการจ้างงานเป็นอย่างไร และมีผลอย่างไร ควรมีการอธิบาย อีกทั้งควรมีการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นของแรงงาน ไทย-กัมพูชา มีข้อยกเว้นอะไร

2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกระบวนการเข้ามาของแรงงาน เครือข่ายในการเคลื่อนย้ายเข้ามาอย่างไร ชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม ประวัติศาสตร์ การต่อรองของแรงงาน เป็นอย่างไร

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเข้ามาของรัฐ และมีมิติของความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้ง 2 ประเทศ มีการนำมาอธิบายในการจัดการแรงงานในพื้นที่อย่างไร

4. เนื่องจากโจทย์กว้างเกินไป จึงควรดูพัฒนาการเรื่องแรงงาน ควรมีการกำหนดช่วงเวลาในการอธิบายพัฒนาการ อีกทั้งปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ มีผลต่อการจัดการแรงงานหรือไม่

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องระบบการจัดการแรงงาน โดยใคร กระบวนการเคลื่อนย้ายเข้ามา ระหว่างการเคลื่อนย้าย จนกระทั่งเข้ามาอยู่แล้วอยู่อย่างไร ลักษณะการจ้างเป็นอย่างไร ควรมีการอธิบาย

6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องระบบของความสัมพันธ์แรงงานนอกระบบกับนายจ้างเป็นอย่างไร

4) โครงการวิจัย เรื่อง “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ: ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” โดย อาจารย์ดร.พิมเสน บัวระพา

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรมีการอธิบายงานในระยะที่ 1 ที่ได้ดำเนินการมาเพื่อให้เห็นพัฒนาการและความต่างของงานระยะที่ 2

2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกระบวนการส่งเงินกลับบ้าน ว่ามีกระบวนการอย่างไรในการจัดการ มีปัจจัยอะไร เครือข่ายมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไร

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเงิน-กับเครือข่าย เครือข่ายที่เป็นทางการ และเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ดำรงอยู่และสนับสนุนคนไทยส่งเงินกลับบ้านอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

4. ภูมิหลังผู้ค้า คุณลักษณะของกลุ่มผู้ค้าเป็นอย่างไร มีผลต่อการจัดการของเครือข่ายในการส่งเงินกลับบ้านอย่างไร มีการตั้งรกรากอย่างไร

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องภาพในข้อกฎหมายบทบาทของรัฐ ในการจัดการแรงงานในเวียดนามมีส่วนเกี่ยวข้อง

5) โครงการวิจัย เรื่อง “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพ่ง อำเภอบ้านแพ่ง จังหวัดนครพนม” โดย อาจารย์อนุชา พิมศักดิ์

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องข้อมูล กระบวนการเข้ามา เมื่อเข้ามาแล้วมีวิธีการจัดการแรงงานของรัฐ และเกษตรกร

2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบทบาทเกษตรกรพันธะสัญญา ส่งผลกับการจัดการแรงงานอย่างไร และรัฐกับเกษตรกรจะไปจัดการความขัดแย้งอย่างไร

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบริบทของการทำเกษตรพันธะสัญญา อีกทั้งการเข้ามาแบบผิดกฎหมาย กับการที่รัฐเพิกเฉย มีทั้งข้อดีข้อเสีย จะมีการจัดการอย่างไร

4. อีกทั้งประเด็นเรื่องแรงงาน เรื่องเครือข่าย มีความสำคัญกับการเข้ามาอยู่ของแรงงานอย่างไร

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกลไกในการหาแรงงาน ในบทบาทเกษตรแบบมีพันธะสัญญา อีกทั้งประเด็นการควบคุมแรงงานในบทบาทเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

6. เรื่องของกองทุน เป็นกระบวนการจัดการที่น่าสนใจ ควรอธิบายให้ชัดเจน

6) โครงการวิจัย เรื่อง “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย” โดย นายเกษม ฐวิธา

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการดูแลสุขภาพแรงงานอย่างไร อีกทั้งความแตกต่างของแรงงานที่เข้ามาขายแรงงาน ที่ทั้งภาคเกษตร ภาคบริการ มีความแตกต่างในการดูแลแรงงานอย่างไร ควรมีการอธิบาย

2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องความเป็นมาเป็นไปของการร่วมจ่ายของรัฐ-แรงงาน ในการเข้าถึงการบริการสุขภาพ มีปัจจัยอะไร

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมแสดงสถิติการเข้ารับการรักษา งบประมาณ เพื่อแสดงขนาดของปัญหา อะไรที่รัฐทำไปแล้วไม่ได้ผล เพื่อนำมาปรับใช้ในงานวิจัย

4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องในเรื่องของการเปรียบเทียบ ควรแสดงให้เห็นกระบวนการทำงานของแต่ละภาคส่วน ในการให้ข้อมูลการจัดการสุขภาพแรงงาน

7) โครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” โดย อาจารย์ดร.โสภี อุ่นทะยา

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเลื่อนไหลของชาติพันธุ์ อีกทั้งการกลับมาของประเพณีต่างๆ เป็นอย่างไร
2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องชุมชนมีการจัดการแรงงานในพื้นที่ผ่านกระบวนการที่นำมาวิเคราะห์ ผ่านแนวคิดอะไรในการอธิบาย
3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการชุมชน ในชุมชนการเข้าออกของแรงงาน มีมิติอะไรบ้าง ที่เป็นมิติที่เป็นทางการนอกเหนือจากมิติทางวัฒนธรรม ที่ชุมชนใช้ในการจัดการ
4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการปรับตัวของแรงงาน

4. จัดทำรายงานความก้าวหน้า และรายงานการเงิน นำเสนอฝ่ายให้ทราบทุก 6 (หก) เดือน

ผลการปฏิบัติงาน จัดส่งรายงานความก้าวหน้าและรายงานการเงิน ไม่เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด เนื่องจากบางโครงการได้รับการสนับสนุนงบประมาณล่าช้ากว่ากำหนด จึงทำให้การดำเนินการในพื้นที่ล่าช้าออกไป

5. เข้าร่วมประชุมและติดตามความก้าวหน้าของวงวิชาการและวงการอื่นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของชุดโครงการ

ผลการปฏิบัติงาน ผู้ประสานงานชุดโครงการฯ ได้ร่วมแลกเปลี่ยน และนำเสนอรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยชายแดน และประเด็นวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การเข้าร่วมโครงการ สัมมนาวิชาการประจำปี 2555 ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หัวข้อเรื่อง “การจัดการชายแดนในบริบทที่เปลี่ยนแปลง” วันที่ 18 - 19 สิงหาคม 2555 โรงแรม สามพราน ริเวอร์ไซด์ อ. สามพราน จ.นครปฐม และงานสัมมนาวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วันที่ 4-7 กันยายน 2555 ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อนำข้อมูล องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์มาประชาสัมพันธ์ หรือแนะนำถ่ายทอดสู่นักวิจัยชุดชายแดน เพื่อปรับใช้ประโยชน์ต่อไป

6. ให้ความร่วมมือกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ สกว. ในการเผยแพร่งานวิจัยเพื่อผลักดันสู่การใช้ประโยชน์

ผลการปฏิบัติงาน ศูนย์ประสานงานโครงการฯ ได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับชุดโครงการในการประชุมระดับคณะและมหาวิทยาลัย โดยจัดทำเป็นวาระแจ้งเพื่อทราบในการประชุมผู้บริหารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และนอกจากนี้ยังได้รวบรวมโครงการวิจัย ชุดชายแดน รวมถึงข้อมูล รูปภาพในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของนักวิจัยชุดชายแดน เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ และดำเนินการนำเสนอโครงการในงานสัมมนาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ด้วย

7. เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมที่ สกว. จัดขึ้น และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ สกว. มอบหมายเป็นครั้งคราว

ผลการปฏิบัติงาน ศูนย์ประสานงานโครงการฯ ได้ทำหน้าที่ในการประสานนักวิจัย ชุดชายแดน ในการเข้าร่วมเวทีประชุม ติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินการวิจัย โดยผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (รศ.ดร. ปัทมาวดี ชูชุกิ) และนางสาวปิยดา จูตะวิริยะ เจ้าหน้าที่ฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ ที่เดินทางมาติดตามความก้าวหน้า และเยี่ยมเยียนนักวิจัย ในวันที่ วันที่ 19 เมษายน 2555 (รายละเอียดดังเอกสารแนบที่ 2)

ภารกิจรอง

1. พัฒนารูปแบบข้อมูลและระบบฐานข้อมูลเพื่อการวิจัย “โครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดนระยะที่ 2”

ผลการปฏิบัติงาน ได้รวบรวมข้อมูล หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยชายแดน ไว้ที่ศูนย์ประสานงานฯ เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูล ความรู้ให้แก่นักวิจัยชุดชายแดนและผู้สนใจอื่นๆ และยังได้จัดทำเอกสารสรุป Key Concept ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยชายแดน เพื่อเป็นเอกสารในการค้นคว้า และสร้างความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในแนวเดียวกันให้แก่ักวิจัย

2. ประสานงานกับหน่วยภาคราชการ และสถาบันวิจัยของภาครัฐและเอกชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุดโครงการและฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

บทสังเคราะห์ “แรงงานข้ามชาติ”

งานวิจัยภายใต้ชุดโครงการ “แรงงานข้ามชาติชายแดนภาคอีสาน” ประกอบด้วยงานวิจัย 7 เรื่อง คือ 1. การจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย (กษนิณ สุวิชา) 2. การจัดการแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพ่ง อำเภอบ้านแพ่ง จังหวัดนครพนม (อนุชา พิมพ์ศักดิ์) 3. การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของ

แรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร (โสภี อุ่นทะยา) 4.ด้านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ (กนกพร รัตนสุธีระกุล) 5. แรงงานข้ามชาตินอกระบบ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติใน อาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์ (บัญญัติ สาลี) 6.กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงาน ข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม (ชูศักดิ์ สุทธิสา) 7. เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพ ชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (พิมพ์เสน บัวระภา)

จุดมุ่งหมายของงานวิจัยชุดโครงการแรงงานข้ามชาติชายแดนภาคอีสาน ประการแรกเพื่อ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์แรงงานข้ามชาติ และเครือข่ายความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติที่ เปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลไปตามบริบทรัฐชาติ และความสัมพันธ์ข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนภาคอีสาน ประการที่สอง เพื่อนำเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนภาคอีสาน

บริบทพื้นที่ชายแดนภาคอีสาน

ภาคอีสานประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ อุตรดิตถ์ อุบลราชธานี บึงกาฬ

พื้นที่ภาคอีสานครอบคลุมที่ราบสูงโคราชและแอ่งสกลนคร ที่ราบสูงโคราชครอบคลุม พื้นที่ลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นสามในสี่ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคอีสาน ส่วนแอ่งสกลนคร ตั้งอยู่ในเขตตอนเหนือของเทือกเขาภูพาน และบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง

ภาคอีสานมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศลาว และกัมพูชา โดยพรมแดนที่ติดต่อกับประเทศลาว มีทั้งกันด้วยแม่น้ำโขง และเป็นสภาพพื้นดิน ส่วนพรมแดนที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชาเป็นพื้นดิน ทั้งหมด แม้ว่าภาคอีสานไม่มีดินแดนติดต่อกับเวียดนามแต่สามารถเดินทางข้ามผ่านประเทศลาว โดยเส้นทางหมายเลข 9 และเดินทางผ่านเส้นทางในประเทศกัมพูชาไปยังเวียดนามตามด่าน ชายแดนต่างๆ

พื้นที่ชายแดนภาคอีสานที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาวและกัมพูชาหลายจังหวัด มีการ คมนาคมเชื่อมต่อพื้นที่ชายแดนทั้งสองประเทศทั้งถนน สะพานข้ามแม่น้ำโขง และเรือข้ามฟาก โดยเฉพาะในจังหวัด หนองคาย นครพนม มุกดาหาร มีสะพานมิตรภาพไทย-ลาว เชื่อมโยง ความสัมพันธ์ของคนสองฝั่งโขงได้สะดวกยิ่งขึ้น

ชายแดนภาคอีสานจึงเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่ข้าม แดนผ่านไป-มาในลักษณะที่เคลื่อนไหว ชับซ้อน และเลื่อนกล่นไปด้วยกิจกรรมที่ปรับเปลี่ยน ตามบริบท มีทั้งความขัดแย้ง การแลกเปลี่ยน ต่อสู้ต่อรอง และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ใน หลายรูปแบบต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิต และผลประโยชน์ เชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาของอำนาจ กระบวนการโลกาภิวัตน์ ซึ่งทำให้ทุน ผู้คน สินค้า วัฒนธรรม และอื่นๆ ก้าวไปมาข้ามพรมแดน

อย่างรวดเร็ว เลื่อนไหลไปมาอย่างต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในด้านต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การค้า และการท่องเที่ยวส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงต่อระบบการผลิต การบริการ และการจัดการในด้านต่างๆ ซึ่งต้องอาศัยแรงงานเป็นจำนวนมาก จึงเกิดภาวะขาดแคลนแรงงานทั้งในภาคเกษตร อุตสาหกรรม การค้า การท่องเที่ยว และการบริการ เป็นต้น ประกอบกับแรงงานไทยส่วนหนึ่งไม่รับจ้างทำงานในบางประเภท ผู้ประกอบการจึงมีความจำเป็นต้องจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาว และชาวเขมรส่วนหนึ่งคือ ผู้อพยพที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ชายแดนไทย และไม่กลับประเทศของตน อาศัยอยู่อย่างผิดกฎหมาย และถูกกฎหมาย รวมทั้งผู้ลักลอบข้ามแดนมาเป็นครั้งคราว และข้ามไปมาเป็นประจำ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย

แม้จะมีการศึกษาข้อมูลและข้อเสนอแนะต่อการแก้ไขปัญหาจากกลุ่มเครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติดังกล่าว ตลอดจนบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลกับประเทศเพื่อนบ้านที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด โดยเฉพาะกรณีชายแดนภาคอีสานซึ่งมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องน้อย ยังไม่ครอบคลุม และละเอียดในบางประเด็น การวิจัยชายแดนอีสานชุดแรงงานข้ามชาติทั้ง 7 โครงการนี้ อาจเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความรู้ความเข้าใจ และนำเสนอนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแรงงานข้ามชาติจากมุมมองของคนตัวเล็กตัวน้อยในพื้นที่ชายแดน เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการต่อปัญหาแรงงานข้ามชาติดังกล่าวให้ตอบสนองกับปัญหาในระดับชุมชนชายแดนอันเป็นปรากฏการณ์ในพื้นที่ของปัญหาอย่างแท้จริงต่อไป

แรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนภาคอีสาน

แรงงานข้ามชาติ หรือเรียกตามภาษาราชการว่า แรงงานต่างด้าว ความหมายของคนต่างด้าวตามพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 หมายถึง บุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย และกำหนดไว้ว่า คนต่างด้าวจะทำงานได้เมื่อได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมการจัดหางาน หรือเจ้าพนักงานซึ่งอธิบดีมอบหมายเท่านั้น

องค์กรแรงงานระหว่างประเทศให้ความหมายแรงงานข้ามชาติไว้ในอนุสัญญาฉบับที่ 97 ว่าด้วยการอพยพเพื่อการทำงาน (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) มาตรา 11 หมายถึงบุคคลที่ย้ายถิ่นจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งเพื่อที่จะไปทำงานมากกว่าที่จะไปใช้จ่ายเงินของตนเอง และรวมถึงบุคคลใดๆ ที่โดยปกติแล้วได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้อพยพเพื่อทำงาน แต่ไม่รวมถึงคนที่ทำงานตามบริเวณชายแดน จิตกร หรือสมาชิกของกลุ่มผู้ขานาญการที่เข้าเมืองระยะสั้น ชาวเรือ และลูกเรือเดินทะเลต่างชาติ นอกจากนี้ในอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศฉบับที่ 143 ยังไม่รวมถึงบุคคลที่เข้ามาเพื่อการศึกษา หรือการฝึกอบรม และบุคคลที่เข้ามาทำงานชั่วคราวเฉพาะด้านอันเนื่องมาจากการร้องขอของนายจ้างในประเทศไทย และต้องออกไปเมื่อเสร็จสิ้นการทำงานนั้นแล้ว

องค์การสหประชาชาติกำหนดความหมายของแรงงานข้ามชาติไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของแรงงานข้ามชาติ และสมาชิกในครอบครัวของแรงงานข้ามชาติไว้ในมาตรา 2 หมายถึง บุคคลซึ่งจะถูกว่าจ้างให้ทำงาน กำลังถูกว่าจ้าง หรือเคยถูกว่าจ้างทำงาน โดยได้รับค่าตอบแทนในรัฐที่ตนไม่ได้เป็นคนของชาตินั้น

จากการให้ความหมายแรงงานข้ามชาติ ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า องค์การสหประชาชาติให้ความหมายแรงงานข้ามชาติกว้างกว่าการให้ความหมายขององค์การแรงงานระหว่างประเทศมาก เพราะได้รวมถึงคนงาน 8 ประเภท ได้แก่คนงานที่ทำงานตามบริเวณชายแดน คนงานตามฤดูกาล ชาวเรือ คนงานที่ทำงานในสถานที่ทำงานนอกประเทศ คนงานที่ทำงานโยกย้ายไปมา คนงานที่ทำงานตามโครงการ คนงานที่มีกิจการของตนเอง และคนงานที่ได้รับการว่าจ้างพิเศษให้ไปทำงานในประเทศที่ตนไม่ได้มีสัญชาตินั้น อย่างไรก็ตามยังไม่รวมถึงบุคคลที่เดินทางข้ามประเทศเพื่อทำงานในฐานะที่เป็นผู้ลงทุน (Investor) ผู้ลี้ภัย หรือบุคคลที่ไม่มีสัญชาติ (Refugees Or Stateless Person) นักเรียน นักศึกษา หรือผู้ฝึกอบรม และผู้ที่ทำงานภายใต้การว่าจ้างขององค์การระหว่างประเทศด้วย

ในแวดวงของนักสังคมวิทยาและนักประชากรศาสตร์หลายสำนัก พิจารณารูปแบบของการย้ายถิ่นข้ามชาติแล้วมีความเห็นพ้องกันว่ามียู่ 6 ประเภท “แรงงานข้ามชาติ” เป็นกลุ่มหนึ่งในการแบ่งประเภทผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติดังต่อไปนี้

- 1) ผู้ย้ายถิ่นหรือตั้งถิ่นฐานในประเทศอื่น (permanent settlers) รวมถึงผู้ย้ายถิ่นที่ย้ายติดตามครอบครัว ญาติพี่น้องที่ย้ายไปก่อนแล้ว
- 2) แรงงานข้ามชาติที่มีสัญญาจ้างชั่วคราว (Temporary contract workers) ซึ่งต้องเดินทางกลับประเทศตนเองเมื่อหมดสัญญาจ้าง
- 3) แรงงานข้ามชาติชำนาญงานที่ทำงานชั่วคราว (Temporary professional transients) ซึ่งอาจเป็นการย้ายตามบริษัทแม่ หรือบริษัทข้ามชาติ หรือองค์การระหว่างประเทศ กลุ่มนี้นับรวมนักเรียนต่างชาติ แต่จะไม่ถูกนับรวมอยู่ในตลาดแรงงานของประเทศปลายทาง
- 4) แรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมาย (clandestine or illegal workers) ซึ่งอาจผิดเพราะลักลอบเข้าเมือง หรืออยู่เกินเวลาที่อนุญาตให้อยู่ได้ ซึ่งเป็นการผิดกฎหมายเข้าเมือง หรือถือวีซ่าที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ทำงาน แต่แอบลักลอบทำงาน เช่น วิชา่นักเรียน แต่กลับทำงานเต็มเวลา วิชาผู้ติดตามครอบครัวแต่แอบออกไปทำงาน หรือทำงานที่สงวนเอาไว้เฉพาะคนในประเทศปลายทางนั้นๆ
- 5) ผู้ลี้ภัยทางการเมือง (asylum seekers) ซึ่งในแต่ละประเทศจะถือปฏิบัติแตกต่างกัน ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมประเทศไทย จะรับผู้ลี้ภัยอยู่เพียงระยะสั้นก่อนส่งต่อไปยังประเทศที่สาม ในภูมิภาคอาฟริกา และที่อื่นๆ จะรับให้อยู่เป็นระยะเวลานานพอสมควรแต่ไม่ให้ผู้นั้น

ถาวร ในขณะที่ส่วนมากของประเทศในซีกโลกเหนือ จะอนุญาตให้ผู้ลี้ภัยทางการเมืองตั้งถิ่นฐานในประเทศของตนเองเป็นการถาวรได้

6) ผู้อพยพที่เข้าข่ายตามอนุสัญญาผู้พลัดถิ่นขององค์การสหประชาชาติ ปี ค.ศ. 1952 (refugees) คือ ผู้อพยพเนื่องจากภัยสงครามกลางเมือง และอุปบัติภัยทางธรรมชาติต่างๆ ในสถานการณ์โลกปัจจุบัน ประเทศที่สามที่เต็มใจรับช่วงผู้อพยพได้ค่อนข้างยาก ทำให้ผู้อพยพมักต้องคงค้างอยู่ในประเทศปลายทางเป็นระยะเวลายาวนาน บางครั้งเป็นสิบๆ ปี

จากการให้ความหมาย คำนิยาม “แรงงานข้ามชาติ” ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า แรงงานข้ามชาติคือ บุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย ลักลอบเข้าเมือง หรืออยู่เกินเวลาที่อนุญาตให้อยู่ หรือถือวีซ่าที่ไม่อนุญาตให้ทำงานแต่ลักลอบทำงาน สำหรับในงานวิจัยนี้หมายถึง แรงงานข้ามชาติชาวลาว และชาวกัมพูชาที่ไม่มีใบอนุญาตให้เข้ามาทำงาน หรือถือวีซ่าที่ไม่อนุญาตให้ทำงานแต่ลักลอบทำงานในประเทศไทย

สภาพปัญหาแรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมือง

จากการศึกษาทัศนคติของเจ้าหน้าที่ที่ควบคุมดูแล ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน และคนในชุมชนบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว และไทย-กัมพูชา ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติชาวลาว และกัมพูชาที่ลักลอบเข้ามาทำงานรับจ้างในประเทศไทย ทำให้เกิดปัญหาที่ยากแก่การจัดการ และปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1.แรงงานข้ามชาติชาวลาว และกัมพูชา มีลักษณะทางกายภาพทั่วไปคล้ายคลึงกับคนไทย ในภาคอีสานตลอดจนมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใกล้เคียงกันเมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน หรือชุมชนก็จะกลมกลืนไปกับคนในชุมชนทำให้ยากต่อการตรวจสอบ

2.งานบางประเภทคนไทยไม่ทำ ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในบางงานประเภทบางกิจการ เช่น งานก่อสร้าง งานทางด้านการเกษตร งานค้าขายหน้าร้าน งานผู้รับใช้ในบ้าน งานบริการต่างๆ และกรรมกรอื่นๆ เป็นต้น ทำให้นายจ้างบางรายต้องจ้างแรงงานข้ามชาติแทน

3.แรงงานข้ามชาติที่อพยพเข้ามาอาศัยตามแนวชายแดนเป็นระยะเวลานาน บางคนมีครอบครัวแต่งงานกับคนไทยมีบุตรหลาน เครือญาติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนไทย ทำให้ยากต่อการจัดการ และการดำเนินงานตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

4.ยังมีขบวนการนำพาแรงงานข้ามชาติเข้าประเทศในหลายรูปแบบเข้ามารับจ้างทำงานในพื้นที่ชายแดน รวมทั้งเพื่อส่งไปทำงานในกรุงเทพฯ และในจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทย ตลอดจนส่งไปทำงานยังประเทศอื่นๆ ต่อไป

5.การเข้ามาทำงานรับจ้างในงานภาคเกษตรตามฤดูกาล เกษตรแบบมีพันธะสัญญาและการเข้ามาทำงานรับจ้างอื่นๆ แบบเข้ามา เย็นกลับ ยังไม่มีมีแนวปฏิบัติในการดูแลควบคุมกลุ่มแรงงานข้ามชาติเหล่านี้อย่างชัดเจน

6.การจัดการที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมบางประการยังไม่ชัดเจน ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงงาน และแรงงาน เช่น ปัญหาการเรียกร้องด้านสิทธิ และสวัสดิการ ขาดการดูแลด้านที่พักอาศัย สุขภาพ และการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ เป็นต้น

7.ปัญหาด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ การเข้าถึงข้อมูลความรู้ด้านสุขภาพของแรงงานน้อยมาก เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องเวลา และภาษา รวมทั้งความน่าสนใจของตัวสื่อ ซึ่งส่งผลให้แรงงานข้ามชาติไม่ค่อยให้ความสนใจเกี่ยวกับสุขภาพเท่าที่ควร ประกอบกับความคิดความรู้สึกว่าตัวเองยังแข็งแรงสามารถทำงานได้อย่างสบาย ดังนั้นเรื่องสุขภาพจึงเป็นเรื่องรองลงมาจากการทำงานากินเพื่อให้ได้มาซึ่งค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน หรือเงินเก็บที่จะส่งกลับบ้านเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวที่อยู่ประเทศลาว

8. แรงงานข้ามชาติเผชิญกับอาการเจ็บป่วย และโรคต่างๆ อาการเจ็บป่วยเรื้อรัง โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่พบมากในแรงงานหญิง การตั้งครรภ์ อุบัติเหตุที่เกิดจากการทำงาน และการดำเนินชีวิตประจำวัน แรงงานข้ามชาติมีความวิตกกังวลต่ออาการป่วยมาก นอกจากอาการทรมาณจากโรคแล้ว ยังไม่มีคำรักษาพยาบาล ค่ารถ และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในขณะที่เจ็บป่วยอีกด้วย

นอกจากนี้แรงงานข้ามชาติยังมีภาวะกังวลด้านจิตใจ ภาวะที่แรงงานข้ามชาติมีความทุกข์และกังวลอยู่เสมอคือ สถานะบุคคลของตนเองที่ต้องอาศัยอยู่ในเมืองไทยอย่างผิดกฎหมาย ซึ่งอาจถูกจับดำเนินคดี ถูกปรับ ถูกคุมขังทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น นอกจากนี้ความคิดถึงบ้าน ครอบครัวในภูมิลำเนาเดิมยังเป็นภาวะคุกคามด้านจิตใจที่ส่งผลต่อสุขภาพ และคุณภาพชีวิตของพวกเขาเป็นอย่างยิ่ง (คชนิณ สุวิธา)

ประเภทของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน

แรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมืองข้ามเขตแดนของประเทศไทย เข้ามาอาศัยทำงานรับจ้างในพื้นที่ชายแดน สามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการเข้าเมืองได้ 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มแรงงานข้ามชาติอพยพหนีภัยสงคราม และการสู้รบที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ

แรงงานข้ามชาติส่วนหนึ่งคือ ผู้อพยพชาวลาว และชาวกัมพูชาที่เคลื่อนย้ายหนีภัยสงคราม และการสู้รบที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ผลของการสู้รบทำให้ผู้คนแบ่งเป็นฝ่ายเป็นพรรคไม่มีความเป็นเอกภาพ ประชาชนเกิดความเดือดร้อนจากการสู้รบของฝ่ายต่างๆ จึงพากันอพยพไปยังประเทศต่างๆ และประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ชาวลาว และชาวกัมพูชาอพยพเข้ามามากที่สุด เพราะมีเขตแดนติดต่อกันเป็นระยะทางยาว ผู้คนจึงอพยพหนีภัยสงครามข้ามเขตแดนเข้ามาในเขตพื้นที่จังหวัดต่างๆ เป็นจำนวนมาก บางส่วนเดินทางต่อไปยังประเทศอื่น บางส่วนเดินทางกลับบ้านเดิมของ

ตนเองเมื่อสงครามสงบลง มีส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ต่อในประเทศไทย เดินทางเข้าไปอยู่ในพื้นที่จังหวัดต่างๆ และอาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดน

กลุ่มผู้อพยพส่วนหนึ่งที่ไม่เดินทางกลับประเทศเดิมของตน และอาศัยอยู่บนพื้นที่ชายแดนในจังหวัดต่างๆ ต่อมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนหนึ่งมีความเห็นคล้ายกันคือ กลัวถูกจับทำโทษเมื่อเดินทางกลับประเทศของตน และอยากอยู่ในประเทศไทยเพราะหางานรับจ้างทำมีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ แม้ต้องอยู่อย่างหลบๆ ซ่อนๆ เป็นคนไร้รัฐก็ตาม

2. กลุ่มแรงงานข้ามชาติที่มีวัตถุประสงค์ลักลอบเข้ามารับจ้างทำงาน

แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้เข้ามาเข้ามาในประเทศไทยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้ามาลักลอบรับจ้างทำงานโดยตรงส่วนใหญ่จะทำงานเป็นลูกจ้างตามร้านอาหาร ร้านขายสินค้า กรรมกรแบกหาม และงานด้านบริการต่างๆ ตลอดจนการรับจ้างทำงานเกษตรกรรมตามฤดูกาล เช่น ดำนา เกี่ยวข้าว ปลูกผัก ฯลฯ รวมทั้งแรงงานข้ามชาติในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

ส่วนใหญ่แล้วแรงงานข้ามชาติและผู้ว่าจ้างแรงงานดังกล่าวทราบดีว่า การลักลอบจ้างงานแรงงานข้ามชาติโดยไม่มีใบอนุญาตผิดกฎหมาย แม้จะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการควบคุมดูแลด้านแรงงานระดับจังหวัด หน่วยงานตำรวจตรวจคนเข้าเมืองเข้ามาชี้แจงแก่เกษตรกร และดำเนินการจับกุมแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายอยู่เสมอ อีกทั้งผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่างก็ได้รับเอกสารชี้แจงขั้นตอนการพาแรงงานข้ามชาติไปจดทะเบียน หากไม่ปฏิบัติตามจะต้องถูกดำเนินคดี จับกุมแรงงาน ส่งกลับแรงงานออกนอกประเทศ มีการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรในหมู่บ้านทราบถึงระเบียบกฎหมาย และขั้นตอนต่างๆ ให้ฟังอยู่เสมอ แต่ก็ยังมีการว่าจ้างแรงงานข้ามชาติให้ทำงานอย่างผิดกฎหมายอยู่เหมือนเดิม โดยให้เหตุผลว่า การขอใบอนุญาตมีขั้นตอนมาก ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ในกรณีนายจ้างนั้นถ้าพาแรงงานไปทำใบอนุญาตแล้วแรงงานบางคนก็หนีไปทำงานที่อื่นจึงไม่คุ้มกับการนำแรงงานไปขอใบอนุญาตตามกฎหมาย (อนุชา พิมพ์ศักดิ์)

“แรงงานเกษตร 100 % ผิดกฎหมาย เขาก็อยากทำให้ถูกต้องแต่มันยุ่งยากมีขั้นตอนเยอะ ค่าใช้จ่ายสูง หลายอย่าง แรงงานไม่มีเงิน นายจ้างก็จ่ายให้ แต่พอได้เอกสารใบอนุญาต เขาก็หนีไปทำงานกับคนอื่น ไม่คุ้ม”

3. แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่กับครอบครัวเครือญาติ

ผู้คนในพื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่มีสายสัมพันธ์ของเครือญาติเชื่อมโยงกัน มีการข้ามไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอตลอดมา การแต่งงานเป็นครอบครัวมีลูกหลานสืบต่อกันมาเชื่อมโยงให้เกิดสายสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ ตามมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนทำให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คนชายแดนที่มีการปรับเปลี่ยนตามบริบทของสภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา

ในระยะแรกมักเป็นแรงงานไปกับเรือขนส่งสินค้าตามเมืองต่างๆ ริมฝั่งแม่น้ำโขง หรือไปเป็นแรงงานในเมืองท่าสำคัญในเวียงจันทน์ หรือสะหวันนะเขต แรงงานขนส่งการค้าไม้ และ

ของป่าในชายแดนไทย-กัมพูชา นอกจากนี้ ยังมีการไปรับจ้างทำนา ทำสวนเพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ ในหมู่บ้านชายแดน โดยไม่จำกัดว่าเป็นฝั่งไทยฝั่งลาว หรือกัมพูชา เพราะยังไม่มีมีการกำหนดเส้น กันเขตแดน และจำกัดการข้ามแดนอย่างเป็นทางการ แรงงานข้ามชาติหลายชีวิต ข้ามแดนไปมา ทำงานหาอยู่หากินเลี้ยงชีพสืบทอดกันมาโดยตลอด

ในสภาพของสังคมของความเป็นพี่น้องเครือญาติกันในชุมชนชายแดนเป็นสิ่งที่เอื้อต่อ การทำงาน หรือเป็นแรงงานข้ามชาติ ของคนชายแดนที่มีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอดมา ไม่ได้ เห็นความแตกต่างระหว่างกัน นอกจากอยู่กันคนละประเทศเท่านั้น คนในหมู่บ้านสองฝั่งโขง หลายหมู่บ้านทั้งในฝั่งไทย และฝั่งลาวที่อยู่ตรงกันข้ามกัน มีนามสกุลเดียวกัน เช่น นามสกุล แข็งแรง เมืองโคตร ฯลฯ อีกทั้งภาษา ประเพณี วัฒนธรรมก็มีความคล้ายคลึงกัน ดังคำพูดของ ชายชราคนหนึ่งว่า

“คนลาวนั้นแตกต่างกับคนไทยตรงอยู่คนละฝั่งแม่น้ำโขงเท่านั้น ลาวอยู่ฝั่งโน้น ไทยหา อยู่ฝั่งนี้ แต่เขาก็ไปมาหาสู่กันจนทุกวันนี้”

การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ

การเดินทางข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ ต้องมีความเกี่ยวข้องกับกฎหมาย และกลไก ของรัฐที่กำหนด การข้ามแดนในปัจจุบันแยกออกเป็นสามประเภทคือ

- 1) ใช้เอกสารข้ามแดน (Border Pass) กรณีที่ต้องการข้ามพรมแดนรายวันไม่ค้างคืน หรืออาศัยอยู่ไม่นานเกินกว่า 3-7 วัน
 - 2) ใช้วีซ่านักท่องเที่ยว (Tourist Visa) กรณีเดินทางข้ามพรมแดน และต้องการอยู่ใน ประเทศนั้นๆ ภายใน 15 – 30 วัน
 - 3) ใช้ใบอนุญาตให้ทำงาน (Work Permit) กรณีที่มีนายจ้างรับรอง และรับเข้าไปทำงาน
- การข้ามพรมแดนเข้ามาในพื้นที่ชายแดนภาคอีสานประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติมี รูปแบบการเคลื่อนย้ายหลากหลายรูปแบบ แบ่งตามพาหนะที่ใช้ในการเดินทางและเส้นทางการ เคลื่อนย้ายได้ดังนี้

1. การข้ามแดน ณ ด่านผ่านแดนถาวร

การข้ามแดน ณ ด่านผ่านแดนถาวรของทางราชการในพื้นที่ชายแดน ด้วยการโดยสาร รถยนต์ หรือเรือข้ามฟาก ต้องข้ามตามกำหนดเวลาซึ่งโดยทั่วไปให้ข้ามในเวลากลางวันเท่านั้น ต้องทำหลักฐานเอกสาร และเสียค่าธรรมเนียมในการข้ามแดน รวมทั้งมีการตรวจตราอย่างละเอียด เช่น การข้ามแดน ณ ด่านผ่านแดนถาวรที่จังหวัดมุกดาหาร

ท่าเรือข้ามฟากของเทศบาลเมืองมุกดาหาร จะมีเรือโดยสารข้ามฟากของไทย และลาว รับส่งคนโดยสารข้ามแม่น้ำโขงในเวลากลางวัน เรือจะข้ามไปตามกำหนดเวลาในแต่ละวัน ผู้โดยสารจะไปทำหลักฐานการข้ามแดน บัตรผ่านแดนที่สำนักงานด่านตรวจคนเข้าเมืองมุกดาหาร

ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันกับท่าเรือ ส่วนใหญ่ชาวลาวในแขวงสะหวันนะเขต และชาวไทยในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารจะข้ามแม่น้ำโขงไปมาหาสู่กันด้วยเส้นทางนี้ เพราะมีความสะดวกสบายมากกว่าจะไปใช้เส้นทางที่สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่สอง เส้นทางนี้จึงเป็นเส้นทางหนึ่งที่แรงงานข้ามชาติข้ามเข้ามาทำงานในจังหวัดมุกดาหาร และในจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนเส้นทางสู่กรุงเทพฯ ต่อไป(โสภิ อุ่นทะยา)

2. การข้ามแดนที่ช่องธรรมชาติ หรือด่านประเพณี จุดผ่อนปรน

แรงงานข้ามชาติส่วนหนึ่งจะข้ามเข้ามาทำงานในเส้นทางช่องธรรมชาติ ด่านประเพณี หรือจุดผ่อนปรน เป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวของแรงงานที่ข้ามผ่านไปมาโดยการดูแลของคนในชุมชนหมู่บ้านมีลักษณะการควบคุมดูแลที่ไม่ซับซ้อน ส่วนใหญ่อ่านประเพณีจะเป็นช่องทางข้ามไปมาของคนในหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนบท มีลักษณะทางสังคมที่ไม่ซับซ้อน ในพื้นที่ชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงจะเป็นด่านประเพณีที่เรียกว่า จุรวรรณหรือ จุจจอดหรือ ถ้าเป็นชายแดนที่มีลักษณะเป็นพื้นดินจะเรียกว่า ช่อง เช่น ช่องสะง่า ช่องกว้าง ช่องจอม เป็นต้น ซึ่งบางช่องอาจพัฒนาขึ้นมาเป็นจุดผ่านแดนถาวร

การเปิดโอกาสให้ด่านประเพณีเป็นพื้นที่ข้ามเขตแดนบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ร่วมกันทางประเพณีวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ อาจเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถผ่อนคลายความตึงเครียด ลดภาระของรัฐในการจัดการควบคุมดูแลแรงงานข้ามชาติที่ลักลอบเข้ามารับจ้างทำงานอย่างผิดกฎหมาย ขณะเดียวกันยังเป็นช่องทาง หรือทางเลือกหนึ่งในการดูแลแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานรับจ้างทำงานเกษตรกรรมตามฤดูกาลเพื่อเติมเต็มระบบเศรษฐกิจไทยบริเวณพื้นที่ชายแดนตามฤดูกาล (กนกพร รัตนสุธีระกุล)

นอกจากนี้แรงงานข้ามชาติยังลักลอบเข้ามาตามเส้นทางอื่นๆ ที่มีความสะดวกสบายไม่ต้องทำเอกสาร ไม่ต้องเสียค่าผ่านแดนหรือค่าธรรมเนียมใดๆ นอกจากค่าโดยสารพาหนะที่พาข้ามแดน เช่น การข้ามเขตแดนที่ฝั่งแม่น้ำโขงโดยเรือข้ามฟากของชาวบ้าน และชาวประมงในสองฝั่งโขง

แรงงานชาวลาวส่วนหนึ่งที่ยังคงข้ามพรมแดนอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้แจ้งกับเจ้าหน้าที่ทั้งสองฝั่ง แต่ใช้วิธีการหลายอย่างหลบหนีเข้าเมือง นั่นคือ มักยอมเสียค่าจ้างประมาณคนละ 200-400 บาท แล้วแต่ช่วงเวลา และความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ในการตรวจตราบริเวณพรมแดน เพื่อจ้างเรือให้ไปรับ-ส่งข้ามแม่น้ำโขงไปยังฝั่งไทยและลาว บางครั้งอาจต้องพักนอนรออยู่ที่บ้านของญาติพี่น้องในหมู่บ้านฝั่งไทยเสียก่อน และบางครั้งต้องอาศัยความช่วยเหลือจากชาวประมง โดยการปลอมตัวเป็นคนหาปลาสวมเสื้อผ้าในลักษณะคนทำสวน คนหาปลา หรือต้องปลอมเป็นภรรยา หรือลูกหลานของคนหาปลา เพื่ออำพรางไม่ให้เจ้าหน้าที่ฝั่งไทย และลาวเห็นหรือผิดสังเกตได้ (โสภิ อุ่นทะยา) ดังคำบอกเล่าของชาวประมงคนหนึ่ง

“แม้ว่าผิดตามกฎหมายแต่ความเมตตาธรรมมันมี เพราะเป็นการช่วยเหลือคนยากจนให้มีโอกาสได้ทำมาหากิน เขาก็มาช่วยเราทำงาน เราก็ให้เงินเขา ช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนกัน ไม่ว่าเขาหรือเราทำไปก็เพื่ออยู่รอด อยู่ร่วมกัน อย่างนี้เกี่ยวกันเลย”

การใช้กลวิธีที่หลากหลายในการข้ามแดนของแรงงานข้ามชาตินั้น ถึงแม้จะเสี่ยงกับการถูกจับแต่เขาเหล่านั้นก็ยังปฏิบัติกันอยู่ เพื่อนำรายได้จากการทำงานกลับไปยังบ้านของตนให้ได้ อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่ถูกรีดไถ หรือต้องถูกปรับอย่างหมดเนื้อหมดตัวด้วยเหตุผลต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่งที่หาผลประโยชน์กับแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายอย่างพวกเขา

แรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เข้ามารับจ้างทำงานในภาคเกษตรกรรม รับรู้และเข้าใจเป็นอย่างดีว่าทำผิดกฎหมาย เมื่อถูกจับต้องถูกปรับ และส่งตัวกลับประเทศ ซึ่งอาจถูกจับกุมคุมขังที่ฝังลาวก็ได้ บางคนก็จะลักลอบข้ามกลับมารับจ้างทำงานอีก การลักลอบฝังแม่น้ำโขงไป-มาทำงานและกลับบ้าน เมื่อถูกจับ ถูกปรับ อาจถูกเจ้าหน้าที่ยึดสิ่งของต่างๆ รวมทั้งเงินทองที่ติดตัวไปด้วย

แม้ว่าการลักลอบข้ามเขตแดนแม่น้ำโขงของแรงงานข้ามชาติชาวลาวเข้ามายังฝังประเทศไทยเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย แต่คนในชุมชนสองฝังโขงกลับมีความรู้สึกรู้ว่า การข้ามฝังแม่น้ำโขงไป-มาที่เป็นเรื่องปกติธรรมดา รวมทั้งการข้ามแดนที่ด่านประเพณี ช่องทางธรรมชาติที่เป็นจุดรวมเรือ จุดขึ้นลงเรือของคนสองฝังแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นพื้นที่ร่วมทางประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ การข้ามฝังที่ด่านประเพณียังเป็นแนวทางสนับสนุนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนสองฝังโขง โดยการกำหนดการควบคุมดูแลของคนในชุมชนหมู่บ้านนั้นๆ

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติ

แรงงานข้ามชาติมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ด้วยระบบเครือญาติ และระบบอุปถัมภ์ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติโดยผ่านด่านประเพณี มีการติดต่อการจ้างแรงงานใน 2 รูปแบบคือ ผ่านนายหน้าชาวลาว หรือชาวไทย และผ่านการติดต่อจากความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ

การจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาว จะดำเนินการโดยนายจ้างโดยแจ้งจำนวนแรงงานที่ต้องการผ่านเครือข่ายนายหน้า คิวเรือ หรือกรรมการที่ดูแลด่านประเพณี ให้ช่วยหาแรงงานชาวลาว นัดหมายวันเวลาในการมารับแรงงาน และชำระค่าธรรมเนียมที่ด่านประเพณี เมื่อได้เข้ามาทำงานครั้งหนึ่งแล้ว ทั้งนายจ้างและแรงงานก็จะสร้างความสัมพันธ์ในการจ้างทำงานในครั้งต่อไป ผ่านการสื่อสารทางโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อแรงงานได้โดยตรงไม่ต้องผ่านนายหน้า (กนกพรรัตน์สุธีระกุล)

ในบางกรณีก็ใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ พี่น้องที่อยู่กับครอบครัวในฝั่งประเทศลาว เป็นผู้ประสานหาแรงงานชาวลาวให้ได้โดยง่าย

“เวลาจ้างคนงานชาวลาวนั้นแสนสะดวกสบาย เพียงแต่โทรศัพท์ไปหาคนลาวที่เป็นญาติ หรือคุ้นเคยกัน เพื่อแจ้งว่าต้องการคนงานกี่คน วันไหน ให้ทำงานที่ไหน เมื่อถึงกำหนดนัดหมาย แรงงานชาวลาวจะพากันข้ามเรือมาทำงานในพื้นที่นา ไร่ สวนทันที ส่วนอาหารการกินคนลาว บางคนเขาก็เตรียมข้าวเหนียวใส่กระติบข้าวมาเอง ส่วนนายจ้างก็จะทำกับข้าวไว้ให้ หรือมีทั้งข้าว และกับข้าวพร้อม บางครั้งอาจมีวัตถุดิบในการประกอบอาหารให้เขาทำกินเอาเอง”

แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในจังหวัดสุรินทร์มีการใช้ภาษา และวัฒนธรรมที่คล้ายกันกับ คนในพื้นที่ บางคนเข้ามาแต่งงานกับคนไทย มีญาติพี่น้องคนไทยเป็นผู้ประสานงานช่วยเหลือในการ จัดหางานให้ทำ ในบางครั้งมีการช่วยเหลือกันเพื่อปกปิดข้อมูลบางอย่างที่ไม่สามารถตรวจสอบ ได้ (บุญญิตี สาลี)

2. การสร้างความสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์ระหว่างนายจ้าง และแรงงานข้ามชาติใน โรงงานอุตสาหกรรม งานธุรกิจการค้า การท่องเที่ยว และงานบริการต่างๆ

แรงงานข้ามชาติบางคนอาศัยอยู่กับนายจ้างอย่างคนผิคนหมาย โดยได้รับการอุปถัมภ์ ดูแลจากนายจ้างบางคน ให้อยู่ในพื้นที่บ้านพักอาศัยที่นายจ้างกำหนดให้อยู่ ซึ่งเป็นการคุ้มครองให้ ความปลอดภัยแก่แรงงานข้ามชาติในระดับหนึ่ง และถือเป็นสวัสดิการหนึ่งของการจ้างงาน นอกเหนือจากอาหาร และการรักษาพยาบาลในเบื้องต้นเมื่อแรงงานเจ็บป่วย (อนุชา พิมพ์ศักดิ์)

ส่วนแรงงานข้ามชาติที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีการสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม แรงงานด้วยกันในระบบเครือญาติอยู่กันแบบพี่น้อง และความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์กับนายจ้างที่ ควบคุมดูแลให้ค่าจ้าง ที่พักอาศัย และสวัสดิการต่างๆ ตามเงื่อนไขการจ้างงานแต่ละโรงงาน

วิถีชีวิตการทำงานของแรงงานข้ามชาติในแต่ละโรงงานมีความแตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่ เป็นงานหนัก ทำงานต่อเนื่องหลายชั่วโมงในวันหนึ่งๆ ได้ค่าแรงต่ำ สวัสดิการน้อย ทำงานที่มี ความเสี่ยงกับสุขภาพ และความปลอดภัยของชีวิต แรงงานมีความผูกพันกับโรงงานซึ่งมีส่วนสำคัญ ในการกำหนด และควบคุมชีวิตของแรงงาน ไม่เพียงแต่ในช่วงการทำงานเท่านั้น แต่รวมถึงด้าน ความเป็นอยู่และสังคมด้วย การผูกพันแรงงานให้ทำงานหนักมีสภาพที่เสี่ยงต่ออันตรายมากมาย ด้วยระบบอุปถัมภ์ และสวัสดิการเป็นแรงจูงใจแรงงานข้ามชาติต้องเบียดบังตนเอง เพื่อให้ได้ สิ่งของ หรือรางวัลที่มากกว่าเงินค่าจ้าง และการรวมตัวของแรงงานเพื่อการประท้วง การละทิ้งงาน มีความแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของการจัดการแรงงานข้ามชาติของแต่ละโรงงาน (ชูศักดิ์ สุทธิ สภา)

ส่วนแรงงานข้ามชาติชาวไทยที่ไปทำงานในประเทศเวียดนามได้สร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์ในกลุ่มแรงงาน และกับกลุ่มอื่นๆ ในด้านต่างๆ ส่วนใหญ่จะใช้ความสัมพันธ์ในระบบ อุปถัมภ์ซึ่งขึ้นอยู่กับการช่วยเหลือเกื้อกูลบนผลประโยชน์ร่วมกัน

เครือข่ายผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม เครือข่ายทางด้านสังคม และเครือข่ายด้านธุรกิจทั้งในระดับปัจเจกชน และองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้มีการดำรงชีพ และพัฒนาธุรกิจให้มั่นคงก้าวหน้าได้ ทั้งนี้เพราะสมาชิกในเครือข่ายของเขาเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกที่เป็นชาวไทยด้วยกัน หรือระหว่างชาวไทยกับชาวเวียดนามต่างก็มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน การช่วยเหลือกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนสินค้า การประสานพลังกันอย่างเหนียวแน่น เพื่อให้ดำรงอยู่ในประเทศเวียดนามในยุคที่กำลังพัฒนาแบบก้าวกระโดดเกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ได้อย่างมั่นคงต่อไป (พิมเสน บัวระพา)

ข้อเสนอแนะเบื้องต้นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ

จากผลของการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ในเบื้องต้น งานวิจัยชายแดนชุดแรงงานข้ามชาติทั้ง 7 โครงการมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในเบื้องต้นดังต่อไปนี้

1. กฎระเบียบในการขอใบอนุญาตทำงานของแรงงานข้ามชาติ ควรลดขั้นตอน และความซับซ้อนในการขอใบอนุญาตทำงานของแรงงานข้ามชาติให้ดำเนินการได้โดยง่าย ไม่ซับซ้อน ดำเนินการได้ในเวลาไม่มาก และรวมอยู่ในหน่วยงานเดียว กฎระเบียบหรือเงื่อนไขต่างๆ มีความเข้าใจได้ง่าย กระทัดรัด ชัดเจน สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของแรงงานข้ามชาติในบริบทของแต่ละงาน และพื้นที่ที่ทำงานนั้นๆ และเสียค่าธรรมเนียมน้อย หรือไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

2. ให้อำนาจหน้าที่แก่ผู้นำชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่นในการควบคุมดูแลแรงงานข้ามชาติได้อย่างชัดเจน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ เงื่อนไขการเข้ามาทำงาน และพักอาศัยอยู่ในชุมชน เช่น เข้ามาแจ้งข้อมูลเบื้องต้นแก่ประธานชุมชน ผู้ใหญ่บ้านด้วยตนเอง หรือนายจ้างพามาแจ้งแรงงานจะพักอาศัยอยู่กับใคร ทำงานอะไร มีกำหนดเวลาในการทำงานในระยะเวลาเท่าไร เป็นต้น และให้ผู้นำชุมชนแจ้งต่อเทศบาลให้รับทราบตามลำดับ และควรมีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนงานของแรงงานข้ามชาติให้ชัดเจน ป้องกันการเปลี่ยนงาน เปลี่ยนนายจ้างบ่อยๆ เพื่อไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่งานของนายจ้างคนเดิม

3. เมื่อแรงงานข้ามชาติมีความจำเป็นต่อระบบเศรษฐกิจ และอื่นๆ ในประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นนี้ ควรจัดกลุ่มแรงงานข้ามชาติแยกไว้โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรแฝงในแต่ละหมู่บ้าน หรือชุมชน กำหนดเงื่อนไข และการควบคุมดูแลคนในกลุ่มนี้ให้ชัดเจน ซึ่งอาจจะเป็นคนในชุมชนที่แรงงานข้ามชาตินั้นเข้าไปพักอาศัยอยู่ก็ได้

4. การข้ามแม่น้ำโขงโดยใช้เรือโดยสารข้ามฟากที่ด่าน หรือจุดผ่านแดนถาวรนั้น ควรมีมาตรการที่กำหนดเฉพาะกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ที่ข้ามเข้ามาทำงานเป็นประจำ โดยกำหนดเป็นกลุ่มรายวัน หรือกำหนดระยะเวลาที่จะเข้ามาพักอาศัยในชุมชนเพื่อรับจ้างทำงาน และกลับตาม

กำหนดเวลา โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมเพิ่มเติมจากค่าเหยียบแผ่นดิน และค่าโดยสารเรือข้ามฟากที่กำหนดในปัจจุบัน

5. กำหนดให้มีด่านประเพณีเหมือนดังที่เคยมีมาในสมัยก่อน โดยกำหนดให้มีช่องทางธรรมชาติที่คนในพื้นที่ชายแดนสามารถข้ามผ่านไป-มาได้ อย่างน้อยชุมชน หรือหมู่บ้านละ 1 ช่องทาง ให้อยู่ในการควบคุมดูแลของผู้นำชุมชน หรือผู้ใหญ่บ้าน กำหนดกฎเกณฑ์ในการข้ามแดนจากพื้นฐานกฎเกณฑ์ของด่านประเพณีดั้งเดิม ซึ่งทางราชการอาจส่งเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพื้นที่ และความปลอดภัยในประเทศร่วมกันจากหลายๆ หน่วยงานมาร่วมกันดูแลก็ได้

แม้ว่าการลักลอบข้ามเขตแดนของแรงงานข้ามชาติชาวลาวเข้ามายังฝั่งประเทศไทยเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย แต่คนชายแดนกลับมีความรู้ดีกว่า การข้ามแดนไป-มาที่เป็นเรื่องปกติธรรมดา รวมทั้งการข้ามแดนที่ด่านประเพณี ช่องทางธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นที่ร่วมทางประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ การข้ามฝั่งที่ด่านประเพณียังเป็นแนวทางสนับสนุนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ชายแดน โดยการกำหนดการควบคุมดูแลของคนในชุมชนหมู่บ้านนั้นๆ

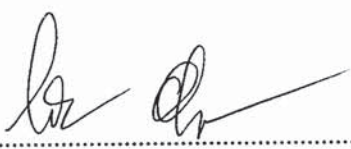
6. ควรมีการจัดการด้านสุขภาพให้แก่แรงงานข้ามชาติอย่างชัดเจนเหมาะสม ทั้งกระบวนการ วิธีการนำคน ความรู้ เทคโนโลยี และทุนวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนมาใช้ในการดูแล ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันควบคุม และการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ตลอดจนการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้ด้านสุขภาพที่ประชาชน และองค์กรชุมชนนำมาใช้ในการดูแลส่งเสริมสุขภาพ เมื่อแรงงานข้ามชาติมีสุขภาพดีก็จะส่งผลให้การพัฒนาในด้านต่างๆ ของประชากรในประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

ผลการปฏิบัติงาน ศูนย์ประสานงานโครงการฯ ได้จัดทำหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักวิจัยเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตามคำร้องขอของโครงการ เช่น หนังสือขอความอนุเคราะห์ลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยให้กับโครงการวิจัย ทั้ง 7 โครงการ

**สรุปผลการปฏิบัติงานศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดนตาม
กรอบภารกิจหลักและการกิจกรรมสามารถสรุปกิจกรรมดำเนินการ ดังตารางได้ดังนี้**

กิจกรรม (ตามแผน)	ผลที่คาดว่าจะได้รับ (ตามแผน)	ผลการดำเนินงาน
1. ดำเนินจัดประชุม สัมมนา/เวทีสนับสนุน กระบวนการวิจัย 1.1 เวทีประชุมย่อยระหว่าง นักวิจัย 1.2 กิจกรรมลงพื้นที่ติดตาม และเสริมทักษะนักวิจัยใน พื้นที่	กระบวนการวิจัยที่มี คุณภาพ เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพัฒนา ทักษะ แนวคิด ทางการวิจัย	1. เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการวิจัยของ นักวิจัยในแต่ละพื้นที่วิจัย 2. เกิดการเพิ่มเติมความรู้ทักษะ แนวคิดใน กระบวนการวิจัย โดยการแลกเปลี่ยนพูดคุย การเสนอแนะ กระบวนการแก้ปัญหาร่วมกันระหว่างนักวิจัย และการ พัฒนาทักษะทางการวิจัยชายแดนโดยการลงพื้นที่วิจัย จริง 3. เกิดกระบวนการติดตามงานวิจัยอย่างเป็นระบบและ ต่อเนื่อง 4. เกิดการกระตุ้นให้นักวิจัยได้ดำเนินการวิจัยอย่างเป็น ระบบ และมีประสิทธิภาพ
2. ประสานงานด้านเอกสารที่ เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 2.1 ประสานรายงานการเงิน 2.2 หนังสือติดต่อประสาน 2.3 เอกสารการเงิน 2.4 ประสานงานกับ สกว. ใน ส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อ สนับสนุนการวิจัย	การประสานงาน สะดวกรวดเร็วและมี ประสิทธิภาพ	1. จัดทำหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักวิจัยเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตามคำร้องของนักวิจัย คือหนังสือขอความอนุเคราะห์ลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยให้กับโครงการวิจัย จำนวน 15 ฉบับ 2. ประสานงานด้านเอกสารกับ สกว. เรื่องการขออนุมัติงบประมาณจัดกิจกรรมของศูนย์ประสานงาน ที่ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็ว 3. การประสานงานด้านเอกสารรายงานความก้าวหน้าของนักวิจัยเพื่อให้ส่งรายงานการวิจัยตามกำหนดเวลา แต่การประสานงานของศูนย์ประสานงานฯ ไม่สามารถประสานงานให้นักวิจัยส่งรายงานการวิจัยได้ทันตามกำหนดเวลาเนื่องจากการได้รับจัดสรรงบประมาณล่าช้า จึงส่งผลต่อการดำเนินการวิจัย และการจัดทำรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย

กิจกรรม (ตามแผน)	ผลที่คาดว่าจะได้รับ (ตามแผน)	ผลการดำเนินงาน
3. ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ โครงการในรูปของเอกสาร ต่างๆ	โครงการได้รับการ เผยแพร่	ประชาสัมพันธ์ผ่านวาระประชุมและการประชาสัมพันธ์ ผ่าน web - site ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ลงนาม

(อาจารย์ ดร.โสธิ อุ่นทะยา)

ผู้ประสานชุดโครงการฯ

วันที่ พฤษภาคม 2556

บรรณานุกรม

- จักรกริช สังขมณี. “ชายแดนศึกษากับมานุษยวิทยาการค้าข้ามพรมแดน : บทสำรวจสถานภาพ ขอบเขตและการข้ามเส้นแดนของความรู้” ในเอกสารประกอบคำบรรยายการประชุมเรื่อง การข้ามพรมแดนความรู้ศาสตร์ในการศึกษาสังคมไทย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัด เชียงใหม่. วันที่ 5-6 มกราคม 2550.
- ดวงจำปา (นามแฝง). มุกดาหารอัญมณีชายฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : แสงปัญญาเลิศ, 2542.
- เดชา ตั้งสีฟ้า. “อ่าน คู่มือราชการ เขียนพื้นที่วัฒนธรรม : วาทกรรมวัฒนธรรมของรัฐไทยกับพื้นที่ ในระหว่างไทย-มาเลเซีย” แผ่นดินจินตนาการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.
- เทศบาลเมืองมุกดาหาร. ที่ระลึกวันประดิษฐานและเปิดอาคารหอเจ้าแม่สองนางพี่น้อง. มุกดาหาร : เทศบาลเมืองมุกดาหาร, 2546.
- ธรรมศักดิ์ พึ่งตนเพียร. มุกแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ : ยูโรปาเพรส, 2546.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. “ข้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่และความเป็น ชาติ”(บทความ) วารสารสังคมศาสตร์. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2545.
- ปฤษฎา รัตนพฤกษ์. ปัญหาข้ามพรมแดนและสถานะไร้พรมแดน โลกที่เปลี่ยนไปหรือมุมมองของ นักวิชาการที่เปลี่ยนไป (บทความ) / ปฤษฎา รัตนพฤกษ์. วารสารสังคมศาสตร์ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ปีที่ 15 ฉบับที่ 1. 2545.
- พัฒนา กิตติอาษา. คนข้ามแดน : นาฏกรรมชีวิตและการข้ามพรมแดนในวัฒนธรรมอีสาน (บทความ).วารสารสังคมศาสตร์. เชียงใหม่. 2545.
- ยศ สันตสมบัติ. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติใน สังคมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยา สิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. “ความเข้าใจเกี่ยวกับพรมแดน เขตแดนและชายแดนจากมุมมองด้านความ สัมพันธ์ระหว่างประเทศ” ในเอกสารประกอบการสัมมนา ภูมิรัฐศาสตร์กับความมั่นคง ชายแดนไทย. กรุงเทพฯ , 2551.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดมุกดาหาร. สองทศวรรษจังหวัดมุกดาหาร. มุกดาหาร, 2545.
- ลีลา วีระวงศ์. สมหมาย เปรมจิตต์ แปล. ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2539.

- สุจิตต์ วงษ์เทศ. **พลังลาว ชาวอีสานมาจากไหน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543.
- . **มุกดาหาร เมืองมุกแม่น้ำโขง**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศ พรินท์ติ้ง, 2538.
- สุทธิรัตน์ ชาลาธราวัฒน์. “มุกดาหารศูนย์กระจายสินค้าชายแดนไทย-ลาว”. **วารสารเศรษฐกิจอุตสาหกรรม**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 เดือนกรกฎาคม-กันยายน 2550.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. **ชาติพันธุ์สัมพันธ์**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2548.
- สุธาริน คุณผล. “เรื่องของชีวิตประจำวัน” **รัฐศาสตร์สาร**. ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 : พฤษภาคม-สิงหาคม 2550.
- สุภากร จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- โตภารัตน์ จารุสมบัติและคณะ. **การศึกษาเพื่อเตรียมวางระบบการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามยุทธศาสตร์การเปิดประตูอินโดจีน-เมืองการค้าและท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2549.
- อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. และคณะ. **การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. **วารสารสังคมศาสตร์ “พื้นที่ในทางสังคมศาสตร์”**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. **อัตลักษณ์ Identity**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 1. 2546.

เอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

- Aihwa Ong. **Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality**. Durham: Duke University Press, 1999.
- Arjun, Appadurai. **Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization**. London : University Minnesota. 1996.
- Arjun, Appadurai. **Global ethnospaces: Notes and queries for a transnational anthropology**. In: Fox, R. (Ed.), *Recapturing Anthropology*. Santa Fe: School of American Research Press, 191-210. 1991.
- Clifford, J. **Routes, travel and translation in the late twentieth century**. Cambridge, Ma: Harvard University Press. 1997.
- David Harvey, **The Condition of Postmodernity** was posted on June 7th. 1990.

- De Certeau, Michel. **The Practice of Everyday Life**. Trans. By Steven F.Rendall. Berkeley : University of California Press. 1988.
- Donnan, H. and Haller, D. (eds). **Borders and Borderlands: An Anthropological Perspective**, Special Issue of *Ethnologia Europea* 30 (2). 2000.
- Featherstone M. **Undoing Culture. Globalization, Postmodernism and identity**, Sage, London, 1992.
- Featherstone, Lash and Robertson. **Global Modernities**. (London : Sage, 1995).
- Gupta and James Ferguso. **Culture Power Place Explorations Critical Anthropology**. Duke University press. Durham and London. 1997.
- Hall, Stuart (ed.). **Representation : Culture Representations and Signifying Practices**. SAGE. 1997. Kirsch T; Nah H D; Shapiro I M; Pacifici M. **Regulated production of mineralization-competent matrix vesicles in hypertrophic chondrocytes**. *The Journal of cell biology*. 1997.
- Lionnet, Francoise and shin, Shu-mei, eds. **Minor Transnationalism**. London : Duke University Press. 2005.
- Pile, Steve. **The Body and the City : Psychoanalysis, Space and Subjectivity**. Routledge. 1997.
- Quentin Skinner . **The Return of Grand Theory in the Human Sciences** . Cambridge University Press, First published .page 199-211. 1985.
- Scott, James. **Weapons of the Weak : Everyday Forms of Peasant Resistance**. New Heaven and London : Yale University Press. 1985.
- Scott Lash, John Urry. **Economies of Signs and Space (Theory, Culture & Society)**, Sage Publications. 1994.
- Skinner, G. William. **Marketing and Social Structure in Rural China**. *Journal of Asian Studies* 24 (1-3), pp. 22-23. 1996.
- Tanabe, Shigeharu. "Memories Displaced by Ritual : Cognitive Processes in the Spirit Cults of Northern Thailand", **Bulletin of the National Museum of Ethnology**, Osaka, vol.24, No.4. 2000.
- Thongchai Winichakul. **Siam Mapped: A history of Geo-Body of Siam**. Ph.D Thesis, University of Sydney. 1988.

- Ulf Hannerz. **Transnational Connections: Culture, People, Places** (Comedia) .1996.
- Vetovec, Steven and Robin Cohen (eds.). **Migration, Diasporas and Transnationalism**.
Cheltenham, UK and Northampton, MA: E. Elgar Publishing. 1999.
- Walker, Anddrew. **The Legend of the Gloden Boat : Regulation Transport and Trade in North-Western Laos**. A Thesis Submitted for the Degree of
Philosophy of The Australian Nation University, 1997.
- Weber, Max. (1958). **The Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism**. Trans.
T Parsons. New York : Scribner's Son.
- Wilson, M. Thomas and Donnan, Hastings. (eds.) **Border Identities Nation and State**
At Internation Forntiers. UK : Cambridge, 1998.
- Winichakul, Thongchai. **Siam Mapped : A History of the Geo-body of a Nation**.
Chiang Mai : Silkwoem Books, 1998.
- Woodward, Kathryn. **Identity and Difference**. SAGE. 1997.

อ้างอิง website

- สมเกียรติ ตั้งนโม (แปลและเรียบเรียง). (2548). **Structuralism Post- Structuralism**
.www.midnightuniv.org/ .(ค้นเมื่อ 20 เมษายน 2554)
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. <http://th.wikipedia.org/wiki/>. (ค้นเมื่อ 20 เมษายน 2554)

ภาคผนวก

เอกสารแนบที่ 1

ประชุมติดตามความก้าวหน้าโครงการวิจัยชุดขยายแดน

รายงานการประชุมวันที่ 14 พฤศจิกายน 2554

เวลา 13.00 น.

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา
2. ผศ.ดร.บัญญัติ สาลี
3. อาจารย์ ดร.โสภี อุันทะยา
4. อาจารย์ ดร.พิมเสน บัวระภา
5. อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล
6. อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์
7. นายคชณิธ สุวิชา
8. นางสาวพิมพ์พร ภูครองเพชร

การประชุมในครั้งนี้เริ่มประชุมเวลา 13.00 น. โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 8 คน ซึ่งสามารถสรุปผลการดำเนินการประชุมได้เป็น 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 เรื่องชี้แจงการดำเนินโครงการที่ได้รับอนุมัติ

อาจารย์ ดร.โสภี อุันทะยา ผู้ประสานงานโครงการได้กล่าวถึงแนวทางการดำเนินโครงการตามที่ได้รับอนุมัติทั้งสิ้น 7 โครงการ แต่ละโครงการได้รับการอนุมัติตามระยะเวลาที่แตกต่างกัน แต่มีระยะเวลาในการดำเนินงาน 12 เดือน และขอให้แต่ละโครงการรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินงานและสถานการณ์พื้นที่เป็นอย่างไรในลำดับต่อไป ซึ่งจากการดำเนินงานในระยะที่ 1 ได้ประสบปัญหาการจัดเก็บเอกสารการเงิน ในคราวนี้จึงขอชี้แจงแนวทางการจัดเก็บเอกสารการเงิน ให้มีความถูกต้องตามระเบียบของ สกว. จึงขอให้แต่ละโครงการจัดเก็บเอกสารตามแผนการดำเนินงานเพื่อสะดวกต่อการเคลียร์งบประมาณค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ทางผู้ประสานงานได้ดำเนินการจัดทำแบบฟอร์มบัญชีรายจ่าย เพื่อเป็นแนวทางในการจัดเก็บเอกสารต่อไป

ประเด็นที่ 2 เรื่องรายงานความก้าวหน้าโครงการ

1. โครงการด้านประเพณี : ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล

โครงการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาระบบความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติ ภายใต้การเคลื่อนไหว และทับซ้อนบนพื้นที่ด้านประเพณี ซึ่งเป็นด้านธรรมชาติที่เป็นพื้นที่ของการรองรับการเคลื่อนไหวของแรงงานข้ามชาติที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน และท้องถิ่น

สามารถจัดการดูแลแรงงานเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการทำความเข้าใจต่อพื้นที่ ระบบความสัมพันธ์ของการเคลื่อนไหลผู้คนและแรงงานของพื้นที่ข้ามพรมแดนในรูปแบบของระบบความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย ผ่านด่านประเพณีจะสามารถทำให้รัฐเข้าใจถึงระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติผ่านมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชน ท้องถิ่นสามารถสร้างพื้นที่ของการต่อรอง ประทะสังสรรค์ผ่านระบบความสัมพันธ์ของระบบเครือข่ายทางสังคม การเปิดโอกาสให้ด่านประเพณีเป็นพื้นที่ข้ามชายแดนบนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันจะสามารถผ่อนคลายหรือลดภาระของรัฐในการจัดการแรงงานที่ล้นทะลักเข้าสู่ประเทศไทย ผลการดำเนินงานสำรวจและการสังเกต ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูล กับชาวบ้าน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ในการสำรวจด่านประเพณีและจุดรวมเรือในพื้นที่ พบว่า มีจุดรวมเรือที่มีการจัดการ 3 แบบ คือ บริหารจัดการโดยชาวบ้าน บริหารจัดการร่วมระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐ และบริหารจัดการโดยรัฐ ซึ่งแต่ละจุดมีกฎระเบียบในการควบคุม ซึ่งปัญหาที่พบคือ มีการขนสินค้าเกินจากที่ระเบียบกำหนดให้ชนได้ ทั้งนี้ได้สำรวจกระบวนการและการพัฒนาของด่านประเพณี อีกทั้งกลไกในการสนับสนุนการดำเนินงานของพื้นที่พื้นที่จุดจอดเรือมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. โครงการกระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม

โดย ผศ.ดร. ชูศักดิ์ สุทธิธา

โครงการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษา ด้านแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่เป็นการศึกษาปัญหาและผลกระทบของแรงงานในระดับกว้าง(Macro level) การศึกษาชั้นนี้ใช้วิธีการแบบผสมทั้งปริมาณและคุณภาพคือการสำรวจแรงงานข้ามชาติในโรงงานอุตสาหกรรมด้านสิทธิและการจัดการแรงงานข้ามชาติ การจัดการแรงงาน และการศึกษาแนวมนุษยวิทยากับแรงงานข้ามชาติในภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นคนชายขอบและพื้นที่ที่เป็นผลจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยใช้แนวคิดการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติด้วยมโนทัศน์ที่กว้างออกไปมากกว่าปรากฏการณ์การอพยพข้ามเขตแดน โดยเฉพาะประเด็นด้านสิทธิ สิทธิผู้อพยพและสิทธิภูมิปัญญาชนพื้นเมืองที่ตกทอดข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ ดังนั้นควรมีการศึกษาถึงกระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในระบบอุตสาหกรรม การปรับตัวของแรงงานต่างด้าวเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ นโยบายของรัฐส่วนกลางส่วนท้องถิ่นและการลงทุนที่มีผลต่อวิถีชีวิตของแรงงาน ผลการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูล 3 จังหวัดที่มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาของแรงงานประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดหนองคาย และจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีแรงงานเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาที่พบคือ สวัสดิการที่แรงงานได้รับไม่สอดคล้องกับที่รัฐจัดให้ ซึ่งจะได้นำเสนอผลการเก็บข้อมูลในคราวต่อไป

3. โครงการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติ

ชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม โดย อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์

โครงการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษา ปัญหาแรงงานต่างด้าวที่อยู่ในสถานะของแรงงานที่ ผิดกฎหมาย นับเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งต่อการพัฒนาประเทศและรัฐยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจน ในการแก้ปัญหาดังกล่าว ในพื้นที่ศึกษา คือ เขตเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัด นครพนม เป็นพื้นที่ที่มีการใช้แรงงานข้ามชาติชาวลาวที่ผิดกฎหมายในการทำเกษตรแบบมี พันธะสัญญา ซึ่งเป็นการใช้แรงงานนอกระบบ ไม่ได้เข้าสู่กระบวนการจดทะเบียนอย่างถูกกฎหมาย ด้วยสาเหตุหลาย ผลการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยพึงได้รับการอนุมัติโครงการ แต่ทั้งนี้ได้ดำเนินการลง พื้นที่ในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น และได้พบเห็นสถานการณ์ในพื้นที่ เช่น ปัญหาในการจัดการ แรงงานในพื้นที่ ซึ่งจะดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเองของการจัดการแรงงานของนายจ้างและของ ท้องถิ่น ภาครัฐ และส่วนภูมิภาคมีความเกี่ยวข้องในการจัดการอย่างไรบ้างและจํารายงาน ความก้าวหน้าในคราวต่อไป

4.โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : นโยบายของรัฐ และการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จ.หนองคาย โดย นายคชณัน สุวิธา

โครงการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาการอพยพแรงงานชาวลาวที่เข้ามาขายแรงงานใน ประเทศไทยพื้นที่จังหวัดหนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาและทบทวนการดำเนินงานด้าน สุขภาพของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการ ดำเนินงานและการผลักดันเชิงนโยบายด้านต่างๆที่เอื้อให้แรงงานข้ามชาติชาวลาวเข้าถึงบริการด้าน สุขภาพอย่างแท้จริง ซึ่งหากแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่อาศัยอยู่จังหวัดหนองคายมีสุขภาพที่ดี ก็จะ ส่งผลให้คนไทยในพื้นที่มีสุขภาพดีด้วย ผลการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยพึงได้รับการอนุมัติโครงการ ในหลักการแล้ว แต่ยังไม่ได้รับงบประมาณ ทั้งนี้ได้มีการลงพื้นที่ในการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นไป แล้วบ้าง และยังไม่พบปัญหาในการดำเนินงาน

5.โครงการเครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศ เวียดนาม (ภาคเหนือ) โดย อาจารย์ ดร.พิมเสน บัวระภา

โครงการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาบรรดากลุ่มชาวไทยผู้อพยพข้ามชาติในประเทศ เวียดนาม (ภาคเหนือ) เขาดำรงชีวิตและประกอบธุรกิจอย่างมีความสมดุลอยู่ได้อย่างไรในท่ามกลาง สถานการณ์ที่ประเทศเวียดนามกำลังพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในยุคแห่งสังคมโลก ไร้พรมแดนเช่นนี้ ผลการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมีแผนการดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเดือนธันวาคม 2554 ซึ่งเป็นพื้นที่ผู้อพยพข้ามชาติในประเทศเวียดนามไปประกอบกิจการและจะเข้าไปศึกษาการ ดำรงชีวิต และการประกอบกิจการ

6.โครงการแรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการ แรงงานข้ามชาติ ในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญญูติ สาดี

โครงการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษา “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ” ในที่นี้หมายถึง แรงงาน ข้ามชาติที่ไม่มีสัญญาจ้าง ไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงานต่างด้าวทุกฉบับ ไม่มีจ้างที่แน่นอน ไม่

มีกำหนดวันเวลาการจ้างแน่นอน ไม่มีสวัสดิการและประกันสังคมตามกฎหมายประกันสังคม คำนิยามศัพท์นี้จึงรวมลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบภาคการผลิตซึ่งเป็นแรงงานที่ทำการผลิตสินค้าหรือทำงานอยู่ที่บ้านของตนเองแล้วนำมาส่งให้ห้างร้านต่าง ๆ, ผู้รับงานไปทำที่บ้าน, ผู้ผลิตเพื่อขาย, แรงงานนอกระบบภาคบริการ และแรงงานนอกระบบภาคเกษตร ผลการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ปัญหาที่พบคือ การตอบแบบสอบถามของหน่วยงานพบว่า ยังไม่เข้าใจในข้อคำถาม ผู้วิจัยจึงขอหารือเพื่อปรับปรุงเครื่องมือการวิจัย ทั้งนี้จึงได้ไปสำรวจข้อมูลกับแรงงานข้ามชาติที่มาทำงานในพื้นที่ศึกษา ซึ่งได้สำรวจกับกลุ่มตัวอย่างประมาณ 40 คน

7. โครงการจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร โดย อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คนชายแดน ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ การอพยพของคนหลายกลุ่มที่หนีปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง การศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา บนพื้นฐานของความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ เป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตและชุมชน เช่นเดียวกับการศึกษา “พลวัตชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์” ผลการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และไม่มีปัญหาในการดำเนินงาน

ประเด็นที่ 3 เรื่องการพัฒนากระบวนการวิจัย

อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา ผู้ประสานงานโครงการได้หารือเรื่องที่จะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาพัฒนากระบวนการวิจัย และพัฒนาเครื่องมือวิจัย นักวิจัยสามารถแนะนำผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความชำนาญการประเด็นแรงงาน ซึ่งในที่ประชุมได้เสนอรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิต่อไปนี้ ท่านอาจารย์ศันสมบัติ รศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า คุณอดิสร เกดมงคล คุณสุพัตรา นากแก้ว ซึ่งทางผู้ประสานงานโครงการจะดำเนินการประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2555 ต่อไป

จากนั้นที่ประชุมได้ช่วยกันสรุปความคิดเห็น และปิดประชุมในเวลา 16.30 น.

เอกสารแนบที่ 2

รายงานการประชุมรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย

“ชุดแรงงานข้ามชาติ” ครั้งที่ 1/2555

วันที่ 19 เมษายน 2555 เวลา 9.30 – 16.00 น.

ณ ห้องประชุม RN-103 อาคารราชนครินทร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. รศ.ดร.ปัทมาวดี ชูชุกิ
2. ผศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์
3. คุณอดิสร เกิดมงคล
4. อาจารย์ ดร.โสภี อุันทะยา
5. ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา
6. ผศ.ดร.บัญญัติ สาลี
7. อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล
8. นายจตุพงศ์ คำหวาน
9. อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์
10. คุณกษยิณ สุวิชา
11. นางสาว ชลธิดา บัวหา
12. อาจารย์ ดร.พิมเสน บัวระภา
13. นางสาวปิยดา จูตะวิริยะ
14. นางสาวพิมพ์พร ภูครองเพชร

เริ่มประชุม เวลา 09.30 น.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมประชุมและในการนี้ อาจารย์ ดร.โสภี อุันทะยา ได้กล่าวรายงานดังนี้

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ทำงานร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ ในการส่งเสริมนักวิชาการในมหาวิทยาลัยทำวิจัยในประเด็นวิจัยชุดชายแดน โดยมีโครงการวิจัยจำนวน 7 โครงการ ประกอบด้วย

1) โครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” โดย อาจารย์ ดร.โสภี อุันทะยา

- 2) โครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา
- 3) โครงการวิจัย เรื่อง “ด้านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ” โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล
- 4) โครงการวิจัย เรื่อง “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ: พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัญญัติ สาลี
- 5) โครงการวิจัย เรื่อง “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ: ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” โดย อาจารย์ ดร.พิมเสน บัวระพา
- 6) โครงการวิจัย เรื่อง “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพน อำเภอบ้านแพน จังหวัดนครพนม” โดย อาจารย์อนุชา พิมศักดิ์
- 7) โครงการวิจัย เรื่อง “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย” โดย นายคชณิน สุวิชา

ในการนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ชูชุกิ (ผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ การวิจัย) ในประเด็น ชุมชนชายแดน ถือเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาองค์ความรู้ และข้อเท็จจริงในเชิงนโยบายเพื่อนำเสนอข้อมูลที่ค้นพบในเชิงนโยบายสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับใช้ในการพัฒนาพื้นที่อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ และทางสกว.จะช่วยเหลือในการสนับสนุนงานวิจัยของมหาวิทยาลัยให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผู้ประสานงานดำเนินรายการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าดังต่อไปนี้

- 1) โครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา

ปัญหาวิจัย

- ความไม่สอดคล้องกันนโยบายในเรื่องการจัดการแรงงานข้ามชาติ หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่น กับระบบการจัดการของภาคทุน ผู้ประกอบการลงทุน และปัญหาของแรงงาน

- แนวทาง นโยบาย สู่ระบบการบริหารแรงงานต่างด้าวที่สอดคล้องกับสถานการณ์แรงงานข้ามชาติในปัจจุบัน

การศึกษาปัญหาและผลกระทบของแรงงาน

- ในระดับกว้าง(Macro level)
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล งานชุดเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ (2551) ศึกษาสภาพการทำงาน การประกอบอาชีพ สวัสดิการและการคุ้มครองแรงงาน ความสัมพันธ์ระหว่าง

นายจ้างและลูกจ้างและสิทธิตามกฎหมาย ผลกระทบของการอพยพแรงงานที่มีผลต่อพื้นที่ปลายทาง

- การวิเคราะห์สถานการณ์การย้ายถิ่นทั้งเข้า-ออกจากประเทศไทย กระบวนการจัดการเชิงนโยบายต่อรัฐบาลและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าว
- การวิจัยด้านสุขภาพแรงงานจากการประเมินผล โครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติ
- ครอบครัวและการแต่งงานข้ามชาติ ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี โดยเน้นทำความเข้าใจกับปัญหาสถานะทางกฎหมาย สถานะทางกฎหมาย
- การศึกษาการย้ายถิ่นจากประเทศลุ่มน้ำโขงเข้าสู่จังหวัดชายแดนของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2552)
- ศึกษาการทบทวนนโยบาย ยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการและแรงกดดันในการนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย
- การศึกษาคนข้ามชาติโดยวิธีการมานุษยวิทยา -การศึกษาวิถีชีวิตของแรงงานข้ามแดนที่มีการเดินทางไปทำงานทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ถูกกฎหมาย การสร้างอัตลักษณ์และเครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติลาว (พัฒนา, 2545, 2550 : มณีมัย และดุยทิ , 2548)
- การศึกษาสภาพสตรีที่ถูกเอาเปรียบจากนายจ้างและคนรอบข้าง การปรับตัวเพื่อสร้างการยอมรับผ่านการแต่งงานของผู้หญิงไทยกับฝรั่ง (รัตนา บุญมรรษะ, 2548)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในระบบภาคอุตสาหกรรม
2. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติการของรัฐ และผู้ประกอบการและการจัดการแรงงานที่มีต่อวิถีชีวิตแรงงานข้ามชาติลาว
3. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของการทำงานภาคอุตสาหกรรม การปรับตัว ต่อผู้ ต่อรอง ของแรงงานข้ามชาติลาวในพื้นที่ที่อพยพมาอยู่ใหม่ที่แรงงานย้ายถิ่นมา

กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดสิทธิและการจัดการแรงงานข้ามชาติ เป็นแนวทางในการศึกษาปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติการของรัฐ และผู้ประกอบการที่มีต่อแรงงานข้ามชาติลาว (พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 และ พ.ศ. 2551)

ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

- ระเบียบวิธีเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
- วิธีการดำเนินการวิจัย ได้แก่

– การเก็บข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเอกสาร การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

• การวิเคราะห์ข้อมูล

– ใช้ วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามตามกรอบประเด็นที่ศึกษาและกรอบแนวคิด เสนอผลการศึกษาพรรณนาวิเคราะห์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติภาคอุตสาหกรรมชาวลาว
- นโยบายและการปฏิบัติการการของรัฐเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนโยบาย

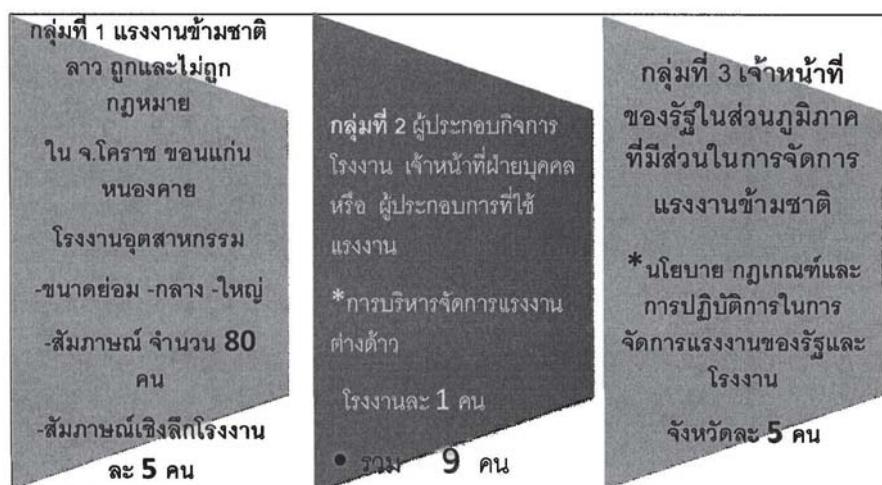
- การปฏิบัติการของผู้ประกอบการในโรงงานอุตสาหกรรม การจ้างงาน สวัสดิการด้านต่าง ๆ สภาพความเป็นอยู่ของแรงงาน การปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงาน ปัญหาของแรงงานและการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ

- การปรับตัวของแรงงานในโรงงานและสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การปรับตัวของแรงงานในสังคมและการแสดงออกเชิงวัฒนธรรมของแรงงานในกลุ่มแรงงานและสังคมภายนอก

2. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ได้แก่ โรงงานในระบบภาคอุตสาหกรรม 3 ประเภท ได้แก่ อุตสาหกรรมขนาดย่อม อุตสาหกรรมขนาดกลาง อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่ภาคอีสาน

โดยคัดเลือกจังหวัดที่มีสถิติแรงงานข้ามชาติทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมายจำนวนมากที่สุด ตามลำดับในภาคอีสาน ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย (กองแผนและสารสนเทศ, กพ. 2554)

กลุ่มเป้าหมาย

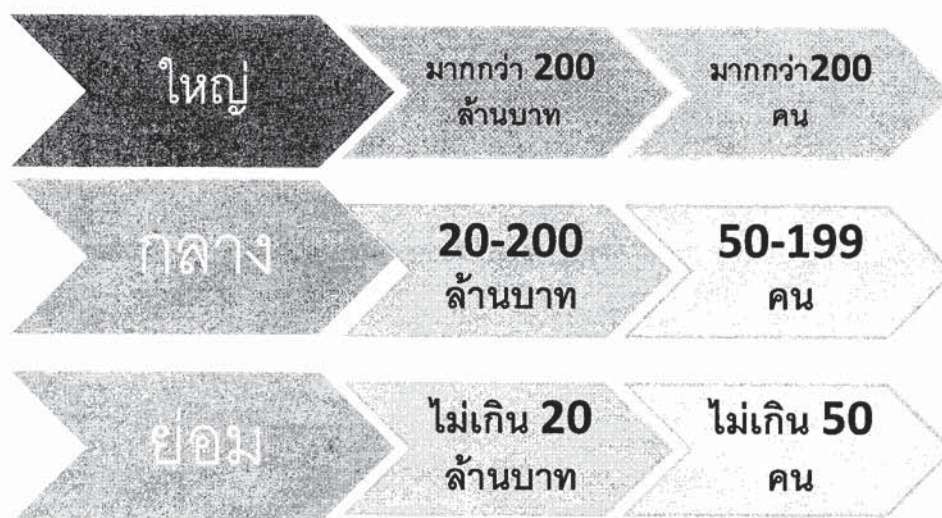
ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

- คัดเลือกอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ขนาดย่อม อุตสาหกรรมขนาดกลาง อุตสาหกรรมขนาดเล็ก อย่างละ 1 อย่างละ 1 แห่งใน 1 จังหวัด
- เลือกขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non – probability sampling) ไม่สามารถกำหนดขอบเขตของประชากรได้ (แรงงานในระบบและนอกระบบที่จำนวน สถิติไม่แน่นอน)
- คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 วิธีการคือ 1) การคัดเลือกแบบโควตา (Quota sampling) โดยกำหนดสัดส่วนแรงงานหญิงและแรงงานชายอย่างละครึ่ง แล้วก็เลือกแบบบังเอิญเพื่อการสัมภาษณ์ กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงาน และกฎเกณฑ์และการปฏิบัติการในการจัดการแรงงานของรัฐและโรงงานอุตสาหกรรมต่อแรงงาน
- คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงานจำนวนโรงงานละ 5 คน ในด้านสภาพความเป็นอยู่ของแรงงาน ปัญหาของแรงงานและการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การปรับตัวของแรงงานในโรงงานและสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การปรับตัวของแรงงาน

นิยามศัพท์เฉพาะ

- นโยบายการของรัฐต่อแรงงานข้ามชาติ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ ที่มีต่อระบบการจัดการแรงงาน การขึ้นนโยบายและมาตรการ นโยบาย ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีของหน่วยงานรัฐทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น การดูแลแรงงานและการคุ้มครองสิทธิแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม
- นโยบายของการลงทุนต่อแรงงานข้ามชาติ นโยบายหรือมาตรการที่เป็น ข้อกำหนดกฎระเบียบของผู้ประกอบการ ทั้งระบบการจ้างงาน ระบบสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ที่ผู้ประกอบการ หรือโรงงานมีต่อแรงงานข้ามชาติ
- การจัดการแรงงานข้ามชาติลาวของรัฐ หมายถึงการปฏิบัติการของรัฐในด้านระบบการจ้างงานและการควบคุม ดูแลแรงงานและการคุ้มครองสิทธิแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม
- การจัดการแรงงานข้ามชาติลาวของผู้ประกอบการ หมายถึงการปฏิบัติการของผู้ประกอบการทั้งระบบการจัดการ การจ้างงาน ระบบสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อแรงงานข้ามชาติลาวโรงงานอุตสาหกรรม

ขนาดโรงงานอุตสาหกรรม

สถานการณ์แรงงานในพื้นที่เป้าหมาย

• จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 2,423 โรง ประเภทของโรงงานเป็นโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น โรงสีข้าว โรงงานแป้งมัน โรงงานน้ำตาล โรงงานอาหารสัตว์ และโรงงานเอทานอล โรงงานอุตสาหกรรมไหม (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2554)

• อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้แก่เขตอุตสาหกรรมนครราชสีมาและเขตอุตสาหกรรมนวนคร

ข้อมูลคนต่างด้าว(ลาว กัมพูชา และพม่า)

• 2553 พบว่า มีแรงงานอยู่ทั้งสิ้น 7,460 คน และโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่เข้าเมืองผิดกฎหมายแต่ได้รับอนุญาตทำงาน 4,271 คน (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน)

• ในปี 2554 สถิติผู้ที่หลบหนีเข้าเมืองมาทำการพิสูจน์สัญชาติและขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวถูกกฎหมายจำนวน 7,669 คน เป็นสัญชาติพม่า 2,739 คน ลาว 1,181 คน และกัมพูชา 3,479 คน (น.ส.พ.โคราชคนอีสาน ปีที่ 37 ฉบับที่ 2063 วันที่ 22-24 มกราคม 2555)

จังหวัดขอนแก่น

1. แรงงานที่หลบหนีเข้าเมืองและมีการจดทะเบียนตามกฎหมายมติคณะรัฐมนตรี (26 เม.ย. 54) มีจำนวน 270 แห่ง มีแรงงาน 3 สัญชาติ ได้แก่แรงงาน พม่า ลาว กัมพูชา รวมทั้งหมด 1,901 คน แยกเป็นแรงงานพม่าจำนวน 1,414 คน แรงงานลาวจำนวน 317 คน และแรงงานกัมพูชาจำนวน 170 คน

2. แรงงานต่างด้าวที่มีการนำเข้าตามข้อตกลงระหว่างรัฐ (MOU) จำนวน 25 แห่ง มีแรงงานพม่าและลาว รวมทั้งหมด 878 คน แยกเป็นแรงงานพม่า 136 คน ลาว 742 คน ส่วนแรงงานกัมพูชาไม่มีการขึ้นทะเบียนแรงงานในประเภทนี้

3. การจ้างงานแรงงานต่างด้าวกลุ่มผ่านการพิสูจน์สัญชาติ จำนวน 197 แห่ง มีแรงงาน 3 สัญชาติ ได้แก่ พม่า ลาว และกัมพูชา รวมทั้งหมด 354 คน แยกเป็นแรงงานพม่าจำนวน 253 คน แรงงานจำนวนลาว 87 คน และแรงงานกัมพูชา 14 คน

• สถานประกอบการประเภทโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการจ้างงานแรงงานชาวลาว ซึ่งมีทั้งหมด 10 โรงงาน ได้แก่ (สำนักงานจัดหางานจังหวัดขอนแก่น, 2554)

ผลการศึกษา

จังหวัด/ขนาดโรงงาน	โรงงานขนาดใหญ่	โรงงานขนาดกลาง	โรงงานขนาดเล็ก
หนองคาย		- โรงงานทำอิฐ (22 คน ใน 100 กว่า คน) - <u>สัมภาษณ์จำนวน 19 คน</u>	โรงงานทำเส้น ก๋วยเตี๋ยว (13 คน ใน 21 คน) (แรงงาน ชาย 5 คน แรงงาน หญิง 8 คน) <u>สัมภาษณ์จำนวน 8 คน</u>
ขอนแก่น	- โรงงานทำรองเท้า (ลาว 624 คน ใน 1,212 คน-ช.237 คน ญ 351 คน) - <u>สัมภาษณ์จำนวน 7 คน</u>	- โรงงานผลิตอุปกรณ์ ไฟฟ้า(ลาว 20 คน ใน 150 คน) - <u>สัมภาษณ์จำนวน 9 คน</u>	
โคราช	- โรงงานผลิตและแปรรูป เนื้อไก่		

คุณลักษณะของแรงงาน

- แรงงานส่วนใหญ่อายุอยู่ระหว่าง 16-25 ปี
- แรงงานส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในเมืองไทยครั้งแรก
- อาชีพเดิมทำเกษตรกร ทำนา ทำสวน ทำไร่
- แรงงานลาวส่วนใหญ่เป็นโสด
- เข้ามาพร้อมกับครอบครัวส่วนใหญ่เป็นงานจ้างเหมา(โรงงานอิฐ)
- การศึกษาระดับจบประถมศึกษา(ประถม 5) /ม.ต้น /และไม่ได้เรียนหนังสือ

กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาว

ขั้นตอนการย้ายถิ่นของผู้ย้ายถิ่น แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ (Castles and Miller, 1993)

1) ขั้นตอนการเริ่มย้ายถิ่น ได้แก่ สาเหตุการตัดสินใจย้าย ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง - ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต้นทางกับประเทศที่แรงงานย้ายถิ่นไป ด้านสังคม การถูกชักนำโดยคนรู้จัก ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยมไปต่างประเทศ และระบบกฎหมาย ส่งออกแรงงานไปทำงานในต่างประเทศ

2) ขั้นตอนระหว่างการย้ายถิ่น กระบวนการเดินทางและการอำนวยความสะดวกการเดินทาง ระบบนโยบายของรัฐที่จะควบคุมและส่งเสริมการส่งออก ระบบการจัดหางาน ทั้งโดยกฎหมายและผิดกฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับนายหน้า บริการของรัฐในการจัดการเดินทาง

3) ขั้นตอนปลายทาง การทำงานและการดำรงชีวิต ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย การทำสัญญาจ้างงาน การส่งเงินกลับของแรงงาน

Migrant Network Theory

- แรงงานมีเครือข่ายโยงใยกับผู้ย้ายถิ่น นายจ้างทั้งในประเทศต้นทางและปลายทาง (รูปแบบหนึ่งที่นอกเหนือจากการควบคุมของรัฐ)

- ช่วยให้มีการลดต้นทุนและลดความเสี่ยง การย้ายถิ่นทั้งในรูปตัวเงินและต้นทุนทางสังคม
- เกิดโครงสร้างทางสังคมที่เกื้อหนุนต่อการย้ายถิ่น (ผ่านข้อมูลข่าวสาร การเอื้อพาหนะ ที่พักอาศัย การหางานทำให้พื้นที่ปลายทาง การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมในสังคมใหม่)
- ทำให้การย้ายถิ่น การเดินทาง การใช้ชีวิตในต่างแดนเป็นไปอย่างง่ายขึ้น

ขั้นตอนปลายทาง

ลักษณะการทำงาน	ซี เค ชูส์	ทรัพย์สินทวี	ผลิตเส้นก๋วยเตี๋ยว	โรงอิฐ
ลักษณะงาน	หญิงทำในแผนกเตรียมอุปกรณ์ แผนกทากาว และแผนกเข้าเครื่อง ชายอยู่กับเครื่องจักรและเป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน	หญิงตัดเหล็ก ใช้เครื่องจักรที่มีคมตัดเหล็ก ชายทำงานจุ่มสี เชื่อมเหล็กนั่งร่างจุ่มสีในบ่อสี ที่ทางโรงงานเตรียมไว้	หญิงแซ่บคั่ววุ้น แป้งสุก ตาก แป้ง แซะแผ่น แป้งทาน้ำมัน เรียงแผ่นแป้งไว้เป็นกอง ชายใช้เครื่องจักรลับแผ่นแป้งให้เป็นเส้นก๋วยเตี๋ยว นำเส้นที่ได้ไปแช่ในน้ำเกลือจัดเรียงใส่กล่องเพื่อรอจัดส่งออกไปขาย	หญิง แพนกริดอิฐ ทำเป็นทีม 4 – 6 คน ผู้ชาย ยกดินที่ผสมแล้วมาใส่เครื่อง ริดเครื่องตัดช่วยกันเก็บอิฐเรียงสำหรับการตาก ชายใช้แทร็กเตอร์ยกอิฐไปเผาอิฐ
ความเสี่ยง	อาจจะเกิดอันตรายขึ้นจากสารเคมี กาว ไฟฟ้าดูด ใส่รองเท้ายางกัน	อาจจะเกิดอันตรายขึ้นจากเครื่องจักรและสารเคมีฝุ่นละออง การเชื่อมโลหะ กิ่งโซดา	เครื่องจักรมีคมตัด เส้นฝุ่นละออง	จากความร้อน และฝุ่นควันจากการเผาเคลือบ นึ่ง เผาอยู่ตลอดเวลา
เวลาทำงาน	อาทิตย์ละ 6 วัน มีวันหยุด 1 วัน ทำงานวันละ 8-10 ชั่วโมง	วันละ 8 ชั่วโมง (08.00 – 17.00 น.) พัก 1 ชั่วโมง กลับมากินข้าวที่ห้องพักกับเพื่อน คนลาว	ทำงานตั้งแต่ตี 4 จนถึง 1 ทุ่มครึ่ง ทำงานอาทิตย์ละ 6 วัน มีวันหยุด 1 วัน วันวันหยุด แรงงานจะไม่ได้รับค่าจ้าง ได้รับเพียงค่าอาหาร	ทำงานตั้งแต่ช่วง 08.00 – 15.00 น. อาทิตย์ละ 6 วัน มีวันหยุด 1 วัน ที่ไม่ได้รับค่าจ้าง งานเร่งด่วน ทำงาน 7 วัน ถ้าแก่จะคิดเป็น โอ

			วันละ 80 บาท	ที่ ชั่วโมงละ 20 บาท
การลา	ลาป่วยจะลาไม่เกิน 2 วัน /ลา กลับไปเยี่ยม บ้าน 1 อาทิตย์ โดยที่ทาง โรงงานยังให้ ค่าแรง แต่ถ้าเกิน ก็จะไม่ได้ค่าแรง		สิทธิลาในยาม เจ็บป่วย และลา เพื่อกลับไปเยี่ยม บ้าน ลาป่วยยังคงให้ ค่าจ้างตามปกติ ลาคนละไม่เกิน- 2 วัน	นอกจากลาหยุด ได้ สิทธิในการ ลาป่วยและลา กลับบ้าน แต่ไม่ เกิน 3 วัน
การพักผ่อน หย่อนใจ	-แรงงานผู้หญิง พักผ่อน ดูทีวี ฟัง เพลงอยู่ที่ห้อง นั่งเล่นพูดคุยกับ เพื่อน -ผู้ชายรวมกลุ่ม กันเล่นกีฬา ทั้ง เตะตะกร้อ ฟุตบอล และเมื่อ ถึงเวลาก็จะ กลับมากินข้าว ด้วยกัน	-การรวมกลุ่มไป หาอาหาร ตาม ทุ่งนาข้าง ๆ โรงงาน โดยการ ไปหากุ้ง หอย และหาปลา หน่อไม้ -นั่งดู ทีวี จับกลุ่ม พูดคุยกัน ไป ตลาด	-ฟังเพลงจาก โทรศัพท์มือถือ -ตอนเย็น ๆ ก็จะ ออกไปเดินเล่น ซื้อของที่ตลาด ไปคลองถม	-เลิกงานแรงงาน จะมีการชวนกัน ออกไปหาซื้อ กับข้าวที่ตลาด -ชาวยุบรวมกลุ่มกัน กินเหล้า ทำให้มี การพูดคุย พบปะ สังสรรค์ ออกไป เที่ยวตามร้านคา ราโอเกะของ วันหยุดหรือช่วง เทศกาลพา ครอบครัวไป เที่ยว

รายได้	แรงงานหญิงและ แรงงานชายจะได้ ค่าแรงเท่ากันคือ วันละ 233 บาท (เดิม 167 บาท) -แต่ละปีภักย์ นายจ้างก็จะหักเงิน ค่าเดินทางเข้ามา ของแรงงานครั้งละ 750 บาท / เดือน โอทีชั่วโมงละ 30 บาท	เหมางานมาทำเอง ซึ่งค่าตอบแทนใน การเหมาก็จะได้ ครั้งละ 10,000 – 20,000 บาท รายวันชายในช่วง 3 เดือนแรกวันละ 150 บาท ต่อไปได้ วันละ 190-210 บาท ผู้หญิงได้วัน ละ 146-190 บาท โอทีชั่วโมงละ 20 บาท	-ช่วง 2 เดือนแรก ได้เงินค่าจ้างเดือน ละประมาณ 4 พัน บาทเดือนที่ 3 ได้ ค่าตอบแทน 6,000 บาท/เดือน เบี้ย เลี้ยงค่าอาหารคน ละ 80 บาท/ วัน ได้รับทุกวัน ต้องการเบิกค่าแรง ก่อนล่วงหน้า ส่งไปให้พ่อแม่ ก่อน	-งานเหมา ใคร ทำมากก็ได้มาก ใครทำน้อยก็ได้ นับจากจำนวน อิฐที่ผลิตได้ใน แต่ละวัน โดยจะ คิดเป็นแถวๆละ 200 บาทการเผา 1 เตา แรงงานจะ ได้คนละ 400 บาท ในหนึ่งวัน โดยเฉลี่ยแรงงาน จะได้วันละ 200 – 500 บาท
สุขภาพ	แรงงานภายใต้ บันทึกความเข้าใจ ว่าด้วยการจ้าง แรงงานระหว่าง รัฐ -มีหนังสือเดินทาง ที่อนุญาตในการ ทำงานและมีบัตร ประกันสังคม	เป็นแรงงานที่ได้มี การไปขึ้น ทะเบียนแรงงาน ต่างด้าวตามมติ กรม. มีใบอนุญาต ทำงาน มีบัตร ประกันสุขภาพ และบัตร ประกันสังคมเข้า	เป็นแรงงานที่ไม่มี ใบอนุญาตทำงาน และไม่มีบัตร ประกันสุขภาพ มี แรงงานเพียง 1 คนที่มี โดยนายจ้างเป็น คนเสียค่าใช้จ่าย ในการขึ้นทะเบียน ให้ ที่ไม่มีเข้ามา ทำงานระหว่าง 6- 12 เดือน ปัญหาจากโรงงาน และลักษณะการ ทำงานโรคหัด ไข้หวัด ปวดหัว ปวดหลัง และปวด	ลักลอบเข้ามาทาง เรือและพาสพอร์ต ท่องเที่ยว ไปขึ้น ทะเบียนแรงงาน ต่างด้าวตามมติ กรม. แรงงานจ่าย 1,900 บาท นายจ้างจ่ายขึ้น ทะเบียนเป็นราย คนๆละ 1,000 บาท ได้ใบอนุญาต ทำงานและมีบัตร ประกันสุขภาพ ทำ ได้ปีต่อปี (อยู่ใน ไทยได้ไม่เกิน 4 ปี กลับไปก็ได้ ลักลอบกลับเข้ามา
เงินทดแทน จาก การทำงาน ทุพพลภาพ ตาย ในการทำงาน คลอดบุตรและ สงเคราะห์บุตร เป็นต้น	- เข้ารับ การบริการ รักษาพยาบาล การ ได้รับเงินทดแทน - แต่แรงงานใช้ ส่วนใหญ่ใช้กา รักษาที่ โรงพยาบาล แต่	รับบริการจาก โรงงานของรัฐ นายจ้างเป็นคน เสียค่าใช้จ่ายให้ ทั้งหมด แต่ นายจ้างจะเป็นคน เก็บใบอนุญาต ทำงานและพาส	ให้ ที่ไม่มีเข้ามา ทำงานระหว่าง 6- 12 เดือน ปัญหาจากโรงงาน และลักษณะการ ทำงานโรคหัด ไข้หวัด ปวดหัว ปวดหลัง และปวด	คนๆละ 1,000 บาท ได้ใบอนุญาต ทำงานและมีบัตร ประกันสุขภาพ ทำ ได้ปีต่อปี (อยู่ใน ไทยได้ไม่เกิน 4 ปี กลับไปก็ได้ ลักลอบกลับเข้ามา

	สวัสดิการด้านอื่น ๆ ยังไม่เคยใช้เลย -มีเครื่องแบบและอุปกรณ์ในการทำงาน ฟรี	พอร์ตไว มีเพียงบัตรประกันสุขภาพเท่านั้นที่แรงงานเก็บไว้ -มีผ้าปิดจมูก มีถุงมือให้	ห้อง มีการไม่บดแป้ง ผุ่นละออง แรงงานดูแลตัวเองด้วยการกินยาพารา	ใหม่ ผิดกฎหมาย ไม่มีสิทธิในการเข้ารับบริการจากภาครัฐ
ที่พักอาศัย	เสียค่าที่พักให้โรงงานเดือนละ 1,400-1,800 บาท รวมค่าน้ำค่าไฟ	โรงงานจัดที่พักให้และค่าน้ำและค่าไฟฟรี คนงานที่พักอาศัยในโรงงาน	ที่พักอาศัยฟรี เป็นห้องแถวชั้นเดียวจำนวน 5 ห้อง แต่ละห้องมีห้องน้ำในตัว - โดยแรงงานจะพักอยู่ด้วยกัน ห้องละ 2-3 คน ซึ่งเป็นญาติกันหรือเพื่อนที่รู้จักกัน	สร้างที่พักฟรี เก็บค่าน้ำและค่าไฟมิเตอร์ที่ใช้ (100 บาท) นายจ้างแบ่งที่ดินขายให้กับแรงงานไร่ละ 30,000 บาท ผ่อนส่งตามกำลัง
อื่น ๆ				รถมอเตอร์ไซด์เครื่องใช้ไฟฟ้า ซื้อให้ผ่อนส่งที่หลัง โดยไม่มีดอกเบี้ย การให้เบิกเงินล่วงหน้าหากเงินไม่พอใช้
ความสุขของแรงงาน	-ทำงานกับเพื่อนคนลาวด้วยกัน ญาติ ๆ เข้ามาทำงานอยู่ด้วยกัน	-การมีเพื่อนคนลาวที่มาทำงานและอาศัยอยู่ด้วยกัน สามารถ	- การที่มีเพื่อนคนลาวอยู่ด้วยกัน ทำให้ไม่เหงา เหมือนกับอยู่	-ได้เงินมาก สามารถส่งเงินไปใช้หนี้ได้เร็ว -มีนายจ้างที่ดีเข้าใจ

	มาก ทำให้รู้สึกเหมือนกับอยู่ที่บ้านตัวเอง -มีคนคอยดูแล พูดคุยกันได้ทุกเรื่อง, ได้ทำงานอยู่ด้วยกันกับสามี อยู่กันพร้อมหน้ากัน	พูดคุยกันได้ มีญาติพี่น้อง มีสามี ภรรยาเข้ามาอยู่ด้วยกันทำให้รู้สึกว่าทำงานอยู่บ้าน	ที่บ้านของตัวเอง - การทำงานแล้วได้เงินมาก ๆ จึงจะทำให้มีความสุขมาก, - ถ้าแก่ใจดี เป็นกันเอง อยู่ด้วยแล้วสบายใจ	และเอาใจใส่ดูแลลูกน้อง -ความรู้สึกว่าเหมือนกับได้อยู่บ้านตัวเอง เพราะส่วนใหญ่แรงงานจะเข้ามาอยู่กันเป็นครอบครัว
ความทุกข์ของแรงงาน การจัดการกับความทุกข์	-คิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อแม่ -วันหยุดจะโทรกลับไปหาพ่อแม่ที่บ้านทุก ๆ วัน -การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างในเรื่องของที่พัก และค่าแรง และคุณค่า พุดจาถูกแรงงานมีวิธีการจัดการ เจอเพื่อน ๆ แล้วก็จะพากันจับคุยพูดคุยปรึกษา โดยจะบอกว่าถ้าวันหนึ่งทางโรงงานขาดคนลาวไปจะรู้สึกเอง	-คิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อแม่และคิดถึงลูกที่อยู่ที่บ้าน การโทรกลับไปหาพ่อแม่และลูกทุกวัน เพื่อถามข่าวคราว ซึ่งหากทางบ้านเดือนร้อนเรื่องเงินแรงงานก็ส่งเงินไปให้	-คิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อแม่ เป็นห่วงพ่อแม่ -เหนื่อยทำงานหนักไม่ค่อยได้มีเวลาพักผ่อน - เวลาทำงานไม่ได้ดังใจนายจ้างก็จะค่า -โทรศัพท์กลับบ้านเกือบทุกวัน เพราะไม่ได้เสียค่าข้ามแดนเป็นการสื่อสารอีกทางหนึ่งได้ , ดูทีวี นายจ้างค่าแรงงานก็จะเดินหนี ทำเป็นไม่ได้ยินก็จะได้ไม่ต้องคิดมาก	-การมีภาระหนี้สินทำให้แรงงานต้องเร่งทำงานใช้หนี้ -คิดถึง อยากจะให้พ่อแม่มาอยู่ด้วย -โทรศัพท์คุยกันส่งไปให้ใช้ และก็ฝากส่งไปใช้หนี้ - -เก็บเงินสักก้อนและกลับไปอยู่บ้าน

รัฐ ไทย ลาว	-อยากให้โรงงาน เพิ่มค่าแรงขึ้นอีก -ลดค่าห้องพักลง โรงงานจัดห้องพัก ให้ฟรีเหมือนกับที่ อื่น -ให้รัฐลดค่าใช้จ่าย ในการเดินทางเข้า มาทำงานให้ น้อยลงกว่านี้	-โรงงานเพิ่ม ค่าแรงขึ้นอีก -โรงงานจัดโอที ให้กับแรงงานทุก วัน ไม่ต้องมี วันหยุดเพราะ อยากได้เงิน	-อยากให้โรงงาน ให้ชุดทำงานที่ เป็นผ้ากันเปื้อน -การ รักษาพยาบาลที่ ไม่ต้องเสีย ค่าใช้จ่าย -ไม่เสียค่าใช้จ่าย ให้ข้ามแดนให้ สะดวกกว่านี้	รัฐบาลลาว -อยากให้มีการเปิด เสรีในการข้าม แดนมากขึ้น -อยากให้ทาง รัฐบาลลาวช่วยมี การจัดหางานที่ดี ให้กับแรงงานลาว ในการเข้ามา ทำงานในประเทศ ไทยรัฐไทย -มีสิทธิในการ รักษาเหมือนคน ไทย -การจดทะเบียน แรงงานต่างด้าว มี การลดราคาการจด ทะเบียนลง
-------------	---	--	--	---

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องข้อมูลพื้นฐานของแต่ละพื้นที่ในการวิจัย การปฏิสัมพันธ์กับคนไทย สภาพที่อยู่อาศัย ความแตกต่างของค่าจ้างเมื่อเทียบกับแรงงานไทย
2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องปัจจัยสำคัญในการจัดการแรงงาน ของผู้ประกอบการ
3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องแบ่งประเภทความถูก-ผิด ของการเข้ามาของแรงงานเพิ่มเติมในรายงาน
4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องตัวอย่าง และควรมีการแยกประเด็นในการวิเคราะห์ ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบทบาทของเครือข่าย และนายหน้าในการเข้ามาของแรงงาน

2) โครงการวิจัย เรื่อง “ด่านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่น
ในการจัดการแรงงานข้ามชาติ” โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล

ความสำคัญของปัญหา

- บริเวณพื้นที่ชายแดน หลากหลาย พึ่งพาอาศัย สลับซับซ้อน
- พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ของการควบคุมจัดการ (regulation) เพื่อให้พื้นที่ดังกล่าว
ตอบสนองกับความต้องการของรัฐทั้งในแง่ความมั่นคงของรัฐ การพัฒนา
เศรษฐกิจการค้าบริเวณชายแดน
- รัฐเองพยายามที่จะทำให้พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีอาณาเขต แน่นอน ตายตัวบน
แผนที่ ตรวจสอบได้ การควบคุมชายแดน (Border Control)
- กระแสโลกาภิวัตน์ การค้าเสรี ภูมิภาคนิยม พรมแดนเศรษฐกิจ GMS ประชาคม
อาเซียน ส่งผลให้เกิดการไหลบ่าของทุน ทรัพยากร และผู้คนเพิ่มขึ้น
- ส่งผลเกิดปัญหาการเคลื่อนย้ายที่ไม่ถูกต้อง (Transnational Movement of People)
โดยเฉพาะรูปแบบการเคลื่อนย้ายที่ไม่ถูกกฎหมาย (Illegal Transnational
Movement) การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ (Transnational Labor Migration)
- ด่านประเพณี เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน
สองฝั่ง และเป็นพื้นที่ของการเคลื่อนย้าย ทุนและแรงงาน
- แต่พบว่าโดยสถานะทางกฎหมาย ด่านประเพณี เอง กลับถูกละเลยในการจำแนก
สถานะของช่องทางการเข้าเมืองที่ถูกกฎหมาย
- ในขณะที่พื้นที่บริเวณชายแดนเป็นพื้นที่ซึ่งอานาจมีความซับซ้อน ยุ่งเหยิง กากวม
และขัดแย้งกัน
- แต่ในอีกมุมหนึ่งก็มีการจัดการระเบียบแบบแผนของชนชายแดนอยู่เช่นกัน การ
จัดการชายแดนจะต้องให้คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม สร้างวัฒนธรรมข้ามพรมแดน
ของชาติ เพื่อสร้างการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยการจัดการพื้นที่ชายแดนควรเป็น
space of exception เป็นพื้นที่พิเศษ มีนโยบายที่ยืดหยุ่น และสร้างพื้นที่ของการ
จัดการร่วม (Co management)
- การจัดการด่านประเพณียังคงมีข้อจำกัดทั้งในเชิงกฎหมาย และการจัดการของ
หน่วยงานราชการในระดับจังหวัดในการรับรองการข้ามแดนผ่านด่านประเพณีไป
เหตุให้เกิดความลักลั่นในการจัดการ ขาดระบบการควบคุมการเข้าและออกของ
แรงงานข้ามชาติ

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการด้านประเพณีโดยชุมชนท้องถิ่น
- เพื่อศึกษากลไก/เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ ในการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชนท้องถิ่นในด้านประเพณี
- เพื่อศึกษากระบวนการ การปรับตัว การปะทะสังสรรค์ของกลุ่มแรงงานข้ามชาติกับชุมชนท้องถิ่นในด้านประเพณี และการปะทะกับข้อกำหนดของรัฐ
- เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการจัดการแรงงานข้ามชาติ บริเวณด้านประเพณี

กรอบแนวคิด

- กรอบแนวคิด การจัดการพื้นที่ชายแดน ศึกษาให้เห็นถึงการให้ความหมายและความสำคัญของการจัดการพื้นที่ชายแดน พัฒนาการการจัดการพื้นที่ชายแดนทั้งในมิติของการจัดการโดยชุมชน การจัดการโดยรัฐ ปัญหาและข้อจำกัดของรัฐและกฎหมายในการจัดการพื้นที่ชายแดน
- กรอบแนวคิดการจัดการแรงงานข้ามชาติ ศึกษาถึง ระเบียบกฎหมายของการจัดการแรงงานข้ามชาติ สถานการณ์ของแรงงานข้ามชาติและรูปแบบการจัดการแรงงานข้ามชาติในระดับรัฐ ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน
- กรอบแนวคิดชุมชนจัดการตนเอง ศึกษาถึง กระบวนการจัดที่ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้ในเรื่องของการสร้างกลไก เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ของชุมชนในการจัดการแรงงานข้ามชาติที่ยึดโยงอยู่บนฐานของทุนทางสังคม และวัฒนธรรม กรอบแนวคิดเครือข่ายทางสังคม ศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรม ผ่านระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ นามาส่งการสร้างเครือข่ายในการจัดการแรงงานข้ามชาติบนฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและระบบสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตเชิงพื้นที่

- การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาด้านประเพณีที่กระจายตัวตลอดแนวจังหวัด อยู่บริเวณรอยต่อระหว่างจังหวัดมุกดาหาร ถึงกิ่งอำเภอคอนสาร จังหวัดมุกดาหาร

ระเบียบวิธีวิจัย :เชิงคุณภาพ	ขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัย
Secondary data	1.การศึกษาเอกสาร
Field Research	2.ชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษา
-การสำรวจพื้นที่	3.สำรวจข้อมูลพื้นที่
-การสังเกต	4.เก็บข้อมูลภาคสนาม
-การสัมภาษณ์	5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสะท้อนกลับข้อมูลสู่พื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
-การสนทนากลุ่มย่อย	6. การสังเคราะห์ข้อมูลและจัดทำข้อเสนอแนะ
- การวิเคราะห์ข้อมูล : พรรณนาวิเคราะห์	

ผลการศึกษา พัฒนาการการเกิดด้านประเพณีและกระบวนการบริหารจัดการด้านประเพณี

- ด้านประเพณี/จุลรวมเรือ 17 จุด
- เขตพื้นที่อำเภอห้วยน้ำใหญ่ 4 จุด
- อำเภอเมือง 5 จุด
- อำเภอคอนตาล 8 จุด

พัฒนาการ

•ยุคเปิดประเทศ พ.ศ. 2518-2532 ทำให้บรรยากาศของความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งเริ่มมีการเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวกขึ้น

•ยุคเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า: นายกรัฐมนตรีชาตชาย ชุนหะวัน ในปี พ.ศ. 2530 ที่เอื้อให้เกิดการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจตามแนวชายแดนมาสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีขึ้นระหว่างไทยและลาว

•ยุคควบคุม ตรวจสอบ: นายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตรมีนโยบายในการควบคุมการแพร่กระจายของยาเสพติดบริเวณแนวชายแดน โดยได้ออกระเบียบให้ทางจังหวัดหน่วยงานในพื้นที่บริเวณแนวชายแดนดำเนินการอย่างเคร่งครัดในการสกัดกั้นเส้นทางยาเสพติด

ข้อมูลทั่วไปจังหวัดมุกดาหาร

•บริเวณพื้นที่จังหวัดมุกดาหารมีจังหวัดที่มีระยะทางที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำโขงยาวกว่า 70 กิโลเมตรเป็นเส้นกั้นพรมแดน

•ร่วมกับหน่วย นรข ได้ดำเนินการจัดระเบียบจุลรวมเรือเพื่อความมั่นคงของประเทศ จัดการกับเรือที่ข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันที่จอดอยู่กระจัดกระจาย ไม่เป็นระเบียบยากต่อการตรวจสอบ และป้องกันการลักลอบการนำเข้ายาเสพติด

•การเกิดขึ้นของจตุรรวมเรือ คือการสวมทับกับพื้นที่การข้ามฝั่งไปมาของผู้คนริมฝั่งโขง ตามระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ที่ท้องถิ่น ชุมชน เรียกว่าด่านประเพณี หรือ ช่องทางธรรมชาติ และพัฒนาการการเรียกชื่อมาสู่คำว่าจตุรรวมเรือ

•วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งและเพื่อสนองนโยบายการป้องกันยาเสพติด โดยนิยามคำว่าจตุรรวมเรือ จะหมายถึง พื้นที่ของรัฐในการอนุญาตให้มีการจอดเรือเพื่อข้ามฝั่งมาเพื่อวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง การเดินทางเข้ามาเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การข้ามฝั่งมาเพื่อซื้อหาสินค้าบางชนิด และการข้ามฝั่งมาเพื่อเป็นแรงงาน

•โดยมีหน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำน้ำโขง สถานีเรือมุกดาหาร หรือนรข. เป็นผู้กำกับดูแลโดยเฉพาะเรื่องการจัดระเบียบเรือ หรือ ขึ้นทะเบียนเรือที่ข้ามมา ร่วมกับจังหวัดมุกดาหาร เน้นเรื่องการบริหารจัดการโดยกำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม, ตชด (กองกับการตรวจตะเวนชายแดนที่ 23), ทหารพราน, กองอาสารักษาดินแดน(อส.อ) ตารวจ

•6 ภาษีเรือข้าม

•เน้นบทบาทการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันการขนส่งสินค้าผิดกฎหมาย หรือ ยาเสพติด ตลอดจนเฝ้าระวังการลักลอบการเข้าเมือง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าในบริเวณจังหวัดมุกดาหาร เป็นพื้นที่ต้องเฝ้าระวังพิเศษในเขต 3 อาเภอ ได้แก่ อาเภอหว้านใหญ่ อาเภอเมือง อาเภอดอนตาล

•กระบวนการจัดตั้งจตุรรวมเรื่อนั้นจะถูกดำเนินการร่วมกันระหว่างจังหวัดโดยอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันจัดตั้งจตุรรวมเรือโดยพบว่าได้มีการประกาศและจัดตั้งจตุรรวมเรือตลอดแนวพื้นที่อาเภอหว้านใหญ่ จนถึงอาเภอดอนตาลรวมระยะทางกว่า 72 กิโลเมตร ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่พบว่ามีจำนวนด่านประเพณีหรือจตุรรวมเรือทั้งสิ้น 17

โดยทุกรวมเรือจะต้องมีการจัดทาระเบียบของจุดจอดเรือดังนี้

•ระเบียบการใช้เรือบ้าน.....ตำบล.....อ.....จ.มุกดาหาร

- 1.กำหนดช่วงเวลาของการใช้เรือแต่ละวัน ระหว่าง 04.00-20.00 น.
- 2. เรือทุกลำต้องจอดในท่าที่กำหนดของการใช้เรือ
- 3.กรณีจำเป็นต้องใช้เรือหลัง 20.00 น. ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการจัดระเบียบเรือและลงสมุดควบคุมทุกครั้ง
- 4.คณะกรรมการจัดระเบียบเรือฯและผู้นำชุมชนเข้มแข็งเป็นผู้รับผิดชอบการจัดเวรยามและมาตรการรักษาความปลอดภัยจากท่าจอดเรือ
- 5.ให้เป็นท่าจอดเรือขึ้น-ลงของ ราษฎร สปป.ลาว ชั่วคราว เมื่อมีความจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเร่งด่วน เช่น การเจ็บป่วยหรือ อุบัติภัยทางน้ำ เป็นต้น
- 6.ให้มีการบันทึกชื่อ สกุล คนต่างด้าว ทุกครั้งที่มีการขึ้นลง

•7.ห้ามมิให้ใช้ทำจอเรือนี่ในการใดๆที่ผิดกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย หาดตรวจพบให้แจ้งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองทันที

ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ โดยพบว่าจุดรวมเรือทั้ง 5 จุด มีลักษณะและความโดดเด่นที่แตกต่างกัน 4 รูปแบบได้แก่

•รูปแบบที่ 1 การบริหารจัดการจุดรวมเรือ โดยชาวบ้านเป็นหลัก ได้แก่ บ้านนาห้วยกอก อาเภอดอนตาล บ้านหนองหล่ม

•รูปแบบที่ 2 การบริหารจัดการจุดรวมเรือ โดยชุมชน ดารวจ และ อส ได้แก่ จุดรวมเรือบ้านดอนตาล อาเภอดอนตาล และมีตลาดนัดในทุกๆวันเสาร์

•รูปแบบที่ 3 การบริหารจัดการจุดรวมเรือ โดย ชุมชน ร่วมกับ ดารวจ ได้แก่จุดรวมเรือบ้านนาโพธิ์ หมู่ 6 ต.โพธิ์ไทร อ.ดอนตาล เป็นจุดรวมเรือที่พบความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในการเดินทางเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานในระบบเกษตรพันธะสัญญา

•รูปแบบที่ 4 การบริหารจัดการจุดรวมเรือ โดย ชุมชน ดารวจ อส ทหารพราน ได้แก่ จุดรวมเรือบ้านสองคอน อ.ห้วยใหญ่ เป็นจุดรวมเรือที่มีความสัมพันธ์กับตลาดทุกวันอาทิตย์

•รูปแบบที่ 5 การบริหารจุดรวมเรือ โดยชุมชน ร่วมกับ ทหารพราน ได้แก่ จุดรวมเรือบ้านนาสีนวน อาเภอเมือง

บริบทและข้อมูลเบื้องต้นของจุดรวมเรือ

•บ้านนาห้วยกอก(ฝั่งตรงข้าม บ้านคันทะจาน แขวงสะหวันเขต) บริหารจัดการด่านประเพณีโดยชุมชน

-จัดตั้งคณะกรรมการ จัดเวรยาม

-จดบันทึก ตรวจสอบ (จดบันทึก ชื่อ ไป และกลับ วัตถุประสงค์

-ค่าธรรมเนียมขึ้นท่า 5 บาท ค่าเรือ 20 บาท

-สังเกต

-โดยพบว่ามี ดารวจ และ ตชด ร่วมตรวจสอบเป็นครั้งคราว

-ช่วงฤดูรับจ้าง ประมาณ เดือน พฤษภาคม-มิถุนายน และเดือนพฤศจิกายน-

ธันวาคม จะมีแรงงานลาวข้ามมารับจ้างประมาณ 70-100 คน แรงงานจะไป-กลับไม่ค้างคืน

-สำหรับนายจ้างที่มาจ้างแรงงานลาว คณะกรรมการจะมีใบเซ็นรับรองว่าจำนวนแรงงานที่จ้างไปเก็บเกี่ยวผลผลิตมีจำนวนเท่าไร ชื่ออะไร ไปกี่วัน ซึ่งจะถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานของนายจ้าง บัตรประชาชน ทะเบียนรถ ไม่มีบัตรขอจ้างแรงงานต่างด้าวให้บ้านหนองหล่ม หมู่ 4 ต.โพธิ์ไทร อ.ดอนตาล

•คณะกรรมการจุดเรือ บทบาทหน้าที่ในการควบคุมการขึ้นลงของชาวลาวในการเดินทางเข้าสู่ฝั่งไทย โดยกำหนดให้คนลาวที่ต้องการขึ้นฝั่งมาที่ประเทศไทยต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการ

ขึ้นครั้งละ 5 บาท และหากมีการขนสินค้าจากฝั่งไทยกลับไปฝั่งลาวต้องจ่ายค่าสินค้าเพื่อทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณของสินค้าปกติจะอยู่ที่ครั้งละ 200-300 บาท

โดยกฎระเบียบของด่านประเพณีบ้านหนองหล่ม ที่ชาวลาวต้องปฏิบัติตาม 10 ข้อด้วยกันได้แก่

- 1.ห้ามนาส่งเสพติดเข้ามาในราชอาณาจักร
- 2.ห้ามออกนอกพื้นที่อำเภอคอนताल
- 3.มาค้างคืนได้ไม่เกิน 5 วัน 4 คืน/คน
- 4.ค่าธรรมเนียมคนละ 5 บาท/คน/วัน
- 5.เวลาทำงานตั้งแต่ 08.00-17.00 น.

6.นายจ้างต้องควบคุมแรงงานไม่ให้หลบหนีและจะต้องนำส่งกลับเมื่อเสร็จภารกิจตามกำหนดเวลาที่แจ้ง ณ ด่านประเพณีบ้านหนองหล่มตามที่ยื่นคาร้องนั้น

7.นายจ้างต้องมาแจ้งพนักงานที่จตุรรวมเรือ/ด่านประเพณีที่จะนำแรงงานต่างด้าวเข้ามา วันต่อวัน

8.หากตรวจพบทั้งในนายจ้างและลูกจ้างแรงงานต่างด้าวไม่ปฏิบัติตามข้อ 1-7 จะดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการจ้างแรงงานชาวลาวยุติแล้วด่านประเพณีนั้นนายจ้างจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของจตุรรวมเรือ

•ยื่นคาร้องต่อเจ้าหน้าที่ ณ จตุรรวมเรือ/ด่านประเพณีที่จะนำแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำการเกษตรตามฤดูกาลก่อนวันมารับแรงงาน 3 วัน

•นายจ้างต้องควบคุมแรงงานไม่ให้หลบหนีเข้าเมืองและจะต้องนำส่งกลับเมื่อสิ้นสุดภารกิจตามกำหนดระยะเวลาที่แจ้ง ณ ด่านประเพณี/จตุรรวมเรือที่ยื่นคาร้องขอรับแรงงานต่างด้าวขึ้น

•คาร้องนี้จัดทำขึ้นเพื่อผ่อนปรน ป้องกันการขาดแคลนแรงงานในประเทศและควบคุมแรงงานต่างด้าวเฉพาะทำการเกษตรตามฤดูกาลไม่สามารถนำไปอ้างตามกฎหมายกรณีใดๆ

•เมื่อนำแรงงานต่างด้าวไปทำงานในพื้นที่ใดในอำเภอคอนतालให้นำเอกสารนี้ไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่เพื่อควบคุมและติดตามแรงงานต่างด้าวในพื้นที่หมู่บ้านนั้น

•ห้ามแรงงานต่างด้าวมาส่งเสพติดหรือสิ่งผิดกฎหมายเข้ามาในประเทศโดยเด็ดขาด

•แบบคาร้องนี้จะอนุโลมให้แรงงานต่างด้าวทำงานได้ในเฉพาะพื้นที่อำเภอคอนतालเท่านั้น

•วัดท่าคอนतालให้ใช้บัตรควบคุมแรงงานสีน้ำเงิน จตุรรวมเรือบ้านหนองหล่มบัตรสีเขียว โดยนายจ้างเป็นผู้ควบคุม

•หากตรวจพบทั้งในนายจ้างและลูกจ้างแรงงานต่างด้าวไม่ปฏิบัติตามข้อ 1-7 จะดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

•โดยเอกสารที่นายจ้างต้องนำมาประกอบการผ่อนปรนแรงงานได้แก่

- 1.สาเนาทะเบียนบ้าน
- 2.สาเนาบัตรประชาชน
- 3.สาเนาทะเบียนรถยนต์ที่มารับ

บ้านคอนตาล อ.คอนตาล จ.มุกดาหารอยู่ฝั่งตรงข้ามกับเมืองไชพุดทอง แขวงสะหวันเขต

- การบริหารจัดการจุลรวมเรือ โดยชุมชน ตารวจ และ อส
- กระบวนการจัดการบริเวณจุลรวมเรือพบการจัดการอยู่ 2 กระบวนการได้แก่ (1) การจัดการคิวเรือ (2) การจัดการค่าธรรมเนียมการขึ้นลง คนละ 5 บาท (แต่ถ้าเป็นบุคคลที่มาจากต่างถิ่นก็จะเรียกเก็บตามความเหมาะสมของคณะกรรมการ หรือถ้าเป็นคนที่ไม่ได้มาจากต่างถิ่นแต่มีสินค้า สิ่งของที่ห้ามนำข้าม คณะกรรมการก็จะเรียกเก็บตามความสมควร)

•การบริหารจัดการดูแลถูกบริหารจัดการ ร่วมกัน ระหว่าง ชาวบ้านดาบล คอนตาล เจ้าหน้าที่ตารวจ สกอ.คอนตาล อสอ โดย ในส่วนของชาวบ้านจะมีโครงสร้างการดูแลหลัก อยู่ที่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ค.คอนตาล มี 12 หมู่บ้านเป็นผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยฯ โดยมีกานันเป็นผู้ตรวจสอบ มีผู้ที่เข้าเวรยามวันละ 2 คน มีค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าอาหารกลางวัน

- มีกระบวนการจดบันทึก 2 แห่ง
- เมื่อถึงฤดูรับจ้างในภาคเกษตร จะมีแรงงานชาวลาวข้ามมารับจ้างจำนวนมาก ระดับน้อยประมาณ 200 คน ต่อวัน ระดับมากประมาณ 500-700 คนต่อวัน โดยไปเข้าเย็นกลับ แต่ถ้าจะประสงค์ค้างคืนกับนายจ้างนายจ้างต้องมาแจ้งคณะกรรมการด้านประเพณี

•ปกติแล้วให้นายจ้างมีความประสงค์จะจ้างแรงงานต่างด้าว 5 วัน นายจ้างเองก็ดำเนินการจ่ายค่าธรรมเนียมจุลรวมเรือตามจำนวนวันที่ขอ โดยปกติแล้วปริมาณของแรงงานชาวลาวในการทำการเกษตรตามฤดูกาลจะคับคั่งมากในช่วงเดือน พ.ย.-ก.พ (เกี่ยวข้าว) เดือน พ.ค.-มิ.ย. (คานา) และเดือน ธ.ค.-มค. (ตัดอ้อย)

รูปแบบการจ้างแรงงาน 2 รูปแบบ

- 1)นายจ้างมีความสัมพันธ์เดิมกับแรงงานชาวลาว
 - 2) มีนายหน้าบริเวณจุลรวมเรือในการหาคนงานชาวลาวให้ (นางน้อยเป็นคน สปป.ลาว) จะมาประจําบริเวณอยู่บริเวณคิวเรือเนื่องจากมีอาชีพในการเป็นหัวหน้ารับจ้างขนใบตองกล้วยที่ซื้อจากฝั่งลาวเข้าสู่ประเทศไทย โดยจ้างแรงงานลาวช่วยขนในราคา 60 บาท
- ด่านประเพณีบ้านนาโพธิ์ หมู่ 6 ต.โพธิ์ไทร อ.คอนตาลบ้านท่าโพธิ์ แขวงสะหวันเขต เมืองไกรสอน พรหมวิหาร

- การเกษตรแบบพันธะสัญญา (contact farming) ปลูกพริก ปลูกมะเขือเทศ ซึ่งต้องว่าจ้างแรงงานชาวลาวมาเป็นส่วนหนึ่งของการทำการเกษตร

• ซึ่งการทำการเกษตรดังกล่าว ขั้นตอนที่มีความจำเป็นในการว่าจ้างแรงงานชาวลาวมากที่สุด คือ ช่วงเวลาของการผสมเกสร เจ้าของสวนก็จะจ้างแรงงานคนลาวเพื่อมาผสมเกสร เป็นเวลาประมาณ 1 เดือน โดยมานอนค้างคืนกับนายจ้าง

การบริหารจัดการ

• เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำงานร่วมกับคณะกรรมการจตุรรวมเรือของชาวบ้าน
• คณะกรรมการหมู่บ้านได้รับการแต่งตั้งมาดำเนินการบริหารจัดการ มีการจัดเวรยาม โดยมีการจดชื่อ และมีการบริหารจัดการคิวเรือร่วม โดยจัดเวร 4 คิวต่อสัปดาห์ 1 คิวประกอบไปด้วยชาวบ้านประมาณ 5 คน

• เมื่อชาวลาวเดินทางมายังด่านประเพณีจะต้องมีการบริจจาค่าธรรมเนียมการขึ้นด่านตามแต่ศรัทธา และคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีการเปิดตู้เพื่อนำเงินและเก็บเข้าเพื่อหาประโยชน์ของหมู่บ้านทุกวันที่ 1 ของทุกเดือน

• ในอดีตการควบคุมดูแลบริหารจัดการด่านประเพณีดำเนินการโดยหน่วยทหารพราน แต่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับทหารพราน ปัจจุบันการดูแลบริเวณพื้นที่ดังกล่าวดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่

• การเดินทางมายังด่านประเพณี จะต้องผ่านการเช็กจากเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียก่อน สำหรับนายจ้างก็ต้องเซ็นรับรองว่าแรงงานไปกี่คน และต้องมีหลักฐานให้ครบในการนำแรงงานไปรับจ้าง

บ้านนาสีนวน

• ประมาณปี พ.ศ. 2538-2539 อาเภอ(ฝ่ายป้องกัน)ให้ตั้งจตุรรวมเรือขึ้นเพื่อให้ช่วยต่อการตรวจสอบ

• วัตถุประสงค์เพื่อ ไม่ให้ขึ้นหรือลงเรือตามใจชอบ และกำหนดจุดให้มีการขึ้นลงบริเวณด่านประเพณีเฉพาะในเขตพื้นที่นี้เท่านั้น เป็นลักษณะของการอนุโลมในเขตตำบล และเก็บค่าผ่านด่านเพื่อนำเงินมาบำรุงหมู่บ้าน โดยได้รับมอบสมุดในการจดบันทึกคนเข้าและคนออกจากผู้ว่าราชการจังหวัด

• จัดตั้งคณะกรรมการจตุรรวมเรือ จัดให้มีเวรยามอยู่ที่จตุรรวมเรือ เมื่อมีคนมาขึ้นฝั่งก็จะจดบันทึก ชื่อ บ้าน อายุ ไปที่ไหน และเก็บเงินคนละ 10 บาท โดยบทบาทหน้าที่คณะกรรมการจะต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

• 1) สอบถาม สังเกตพฤติกรรม จดบันทึก ชื่อ อายุ เป้าหมายของการเข้ามา สถานที่ที่ต้องการเดินทางไป

• 2) หากเป็นกรณีนายจ้างจะต้องแจ้งชื่อของตนเอง บัตรประชาชน ทะเบียนรถ จำนวนแรงงานที่นำไปในแต่ละวัน หรือ หากต้องค้างคืนต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน และผู้ใหญ่บ้านของนายจ้างจะต้องรับทราบด้วยเช่นกัน

•จุดนี้ไม่มีคิวเรือ แต่จะมีชาวบ้านที่รับจ้างขับเรือ รับ ส่ง ชาวลาวที่ต้องการเดินทางมายังฝั่งไทย โดยคิดค่าโดยสาร เทียวละ 20 บาท

กระบวนการจ้างแรงงานชาวลาวเพื่อการทำการเกษตรในฤดูกาลเก็บเกี่ยว พบว่าชาวบ้านที่รับจ้างขับเรือเป็นกลไกตัวบุคคลที่สามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในการจัดหาแรงงานชาวลาวให้กับนายจ้างที่เป็นคนไทยด้วย

•ช่วงฤดูรับจ้างมีแรงงานลาวประมาณการ 300-400คนต่อวัน ส่วนใหญ่นิยมเข้ามาเพื่อรับจ้างคานาและเกี่ยวข้าว

•ถ้าต้องการที่จะจ้างแรงงานลาว ต้องแจ้งผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการจุลรวมเรือหรือ คิวเรือ แล้วบุคคลดังกล่าวจะหาหน้าที่ในการจัดหาแรงงานให้ แล้วนัดมารับในวันถัดไปที่จุลรวมเรือ

•ในการบริหารจัดการจุลรวมเรือบริเวณนี้ พบ หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็คือ ทหารพราน หรือเมื่อวันใดที่มีการการข้ามไปมาของผู้คน ไทย-ลาว เช่น งานบุญ งานศพ งานต่างๆ ทหารพรานที่ประจำการ ณ พื้นที่ตำบลนั้นจะมาประจำการเพื่อควบคุมการขึ้นลงของพี่น้องชาวลาวในบริเวณด่านประเพณี

•บ้านนาสีนวนจะไม่การอนุญาตให้ชาวลาวที่เดินทางมาจากจังหวัดอื่นข้ามที่ท่าตรงนี้

บ้านสองคอน ต.โป่งขาม อ.ห้วยใหญ่ จ.มุกดาหาร

•ปี พ.ศ. 2549 จังหวัดมุกดาหาร ได้ดำเนินการจัดระเบียบเรือตามลำน้ำโขง เพื่อป้องกันปัญหาหาเสพติด หลังพบยาเสพติดที่นำเข้ามาส่วนใหญ่ลักลอบทางเรือหางยาว ที่ชาวบ้านใช้เป็นพาหนะในการหาปลาในแม่น้ำโขง และเพื่อรักษาความมั่นคงตามแนวชายแดน ตามนโยบายของรัฐบาล จึงได้จัดตั้งจุลรวมเรือบ้านสองคอนขึ้น โดยดำเนินการร่วมกับ หน่วยรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำน้ำโขง รวมกับประชาชนในพื้นที่ โดยจัดให้มีการนำเรือมาขึ้นทะเบียนทั้งสิ้น 150 ลำ

การบริหารจัดการ

•มีตลาดวันอาทิตย์ จะมีคนลาวเข้ามาทั้งซื้อและขายของธรรมชาติตามฤดูกาล กบ เขียด ผักหวาน ประมาณ 200 กว่าคน

•เมื่อถึงช่วงเวลารับจ้างคานา เกี่ยวข้าวแรงงานคนลาวก็จะเข้ามารับจ้าง แรงงานจะมาตอนเช้าและเดินทางกลับในตอนเย็น

•การบริหารจัดการจุลรวมเรือจะมีการแต่งตั้ง คณะกรรมการจุลรวมเรือ เป็นผู้ตรวจหรือควบคุม และมีหน่วยงานอื่นที่เข้ามาช่วยเหลือเช่น อส. ตร. นรข. ทหาร

- การบริหารจตุรรวมเรือก็จะทำการ จดบันทึกผู้คนที่ผ่านจตุรรวมเรือ โดยจดชื่อ บ้าน อายุ เสียค่าธรรมเนียมการขึ้นด่านคนละ 5 บาท ทางคณะกรรมการจตุรรวมเรือจะแจกบัตรให้เมื่อขึ้นท่า และต้องส่งบัตรคืนเมื่อต้องการเดินทางกลับ

- โดยทางฝั่งไทยกำหนดสินค้าและปริมาณการนาสินค้าจากฝั่งไทยออกไปยังฝั่งลาว เช่น บุหรี่ ปู่เคมี การข้ามฝั่งมายังด่านประเพณีจะต้องเสียค่าเรือคนละ 60 บาท (ไป-กลับ)

- ในวันธรรมดามักไม่พบเห็นการทำงานของคณะกรรมการจตุรรวมเรือ ยกเว้นในวันอาทิตย์ที่มีตลาดนัด (เริ่ม 06.00-10.00 น.)

- กระบวนการบริหารจัดการการจ้างแรงงานชาวลาว จะปรากฏในช่วงของฤดูกาลดำนนาและการเกี่ยวข้าว โดยคณะกรรมการจตุรรวมเรือทำหน้าที่ในการจดบันทึก ชื่อ แรงงานชาวลาว บ้าน อายุ จุดมุ่งหมายที่จะเดินทางไปทาง

- สำหรับนายจ้างที่ต้องการจ้างแรงงานชาวลาวจะต้อง มีการจดบันทึกชื่อนายจ้าง และสอบถามระยะเวลาการจ้างแรงงานชาวลาว โดยส่วนใหญ่บริเวณจตุรรวมเรือนี้มักจะไม่นับหลักฐานของนายจ้างเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนรู้จักกัน)

ผลการดำเนินงานวิจัย

- ด่านประเพณีนี้เป็นรูปแบบของการเฝ้าระวัง ควบคุมดูแลพื้นที่ตามแนวตะเข็บชายแดนที่เน้นการควบคุม ดูแลผ่านระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเป็นหลัก เน้นการประนีประนอม ยืดหยุ่น พึ่งพาอาศัยกัน ในฐานะญาติพี่น้อง ถ้อยทีถ้อยอาศัย หาใช่การถือปฏิบัติตามกฎหมายเป็นหลัก

- คนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการกันได้เนื่องจากผู้คนที่ข้ามฝั่งมาทุกคนต่างรู้จักกัน ตักเตือนบอกกล่าวและช่วยเหลือกันได้

- ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการจตุรรวมเรือสามารถควบคุมกำกับดูแลได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ 1) การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน 2) การซื้อสัตย์ของคณะกรรมการจตุรรวมเรือ 3) การบริหารร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ข้อเสนอแนะ

- ต้องการให้รัฐดำเนินการให้มีความชัดเจนและถูกต้องเชิงกฎหมายโดยสร้างกลไกร่วมกับชุมชนท้องถิ่น

- ควรมีระบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้

- ยังคงพบการลักลั่นของการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หากเกิดปัญหาขึ้นในพื้นที่ ดำรงมีบทบาทหน้าที่ในการจับกุมและสอบสวน แต่ ดชด ทหารพราน และ นรข มีบทบาทหน้าที่เพียงจับกุมไม่สามารถสอบสวนได้ จึงทำให้เกิดความลักลั่นในการ

ปฏิบัติงานและเกิดการแข่งขันทันเกิดขึ้นเนื่องจากหน่วยงานดังกล่าวสังกัดหน่วยเดียวกัน คือกองกำลังสุรศักดิ์มนตรี ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-ลาว

• ให้มีการบูรณาการการประสานงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่างไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจ นรข ให้มีรูปแบบการปฏิบัติงานที่เอื้ออำนวยและเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคมของคนสองฝั่ง ประสานความร่วมมือกันมากกว่าจะที่แบ่งงานจัดทำตามภาระกิจของตนเอง

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเปรียบเทียบประโยชน์ของด่านประเพณี ว่าเอื้อประโยชน์กับชุมชน พื้นที่ และการจัดการของพื้นที่อย่างไร
2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องด่านประเพณีจะดำรงอยู่ และความแตกต่าง ด้วยเงื่อนไข ปัจจัย อะไรบ้าง ควรมีการอธิบายให้เห็นในรายงาน
3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องประโยชน์ที่ได้รับทางเศรษฐกิจ ควรมีการแสดงข้อมูลเชิงปริมาณออกมาให้ชัดเจน
4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการผ่านเงื่อนไขบทบาททางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน และภายใต้เงื่อนไขอะไรแต่ละด่านจึงมีการจัดการที่แตกต่างกันทั้งในประเทศไทย และประเทศลาว
5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการผ่านเงื่อนไขบทบาททางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน และภายใต้เงื่อนไขอะไรแต่ละด่านจึงมีการจัดการที่แตกต่างกันทั้งในประเทศไทย และประเทศลาว
6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องผู้ประกอบการ ภายใต้เงื่อนไขของเครือข่าย ที่เป็นเกษตรกร จะมีการดูแลแรงงานอย่างไร แนวทางในการปฏิบัติกับแรงงานอย่างไร
7. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องจตุรร่วมเรือ คืออะไรควรมีการอธิบายในรายงานการวิจัย
8. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องด่านประเพณี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดีกว่าด่านที่ถูกต้องอย่างไร อีกทั้งกฎระเบียบ รูปแบบการจัดการ และความสัมพันธ์ ของด่านประเพณีสินค้าคืออะไร อีกทั้งการเคลื่อนย้ายของคน มีการควบคุมอย่างไร
9. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องพัฒนาการของด่านประเพณีเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นบริบท

3) โครงการวิจัย เรื่อง “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ: พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัญญัติ สาลี

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- เพื่อศึกษาพัฒนาการแรงงานนอกระบบข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์
- เพื่อศึกษากลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานชาวไทยในจังหวัดสุรินทร์

คำถามหลักในการวิจัย

- แรงงานนอกระบบข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์มีพัฒนาการและรูปแบบการเคลื่อนย้ายอย่างไร
- กลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานในการทำงานเป็นอย่างไร

ขอบเขตเชิงพื้นที่

- บ้านกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
- บ้านกั้งแอน ตำบลกั้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
- เทศบาลเมืองสุรินทร์

ความหมายแรงงานข้ามชาตินอกระบบในงานวิจัยนี้

- “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ” ในที่นี้หมายถึง แรงงานข้ามชาติที่ไม่มีสัญญาจ้าง ไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงานต่างด้าวทุกฉบับ ไม่มีค้ำจ้างที่แน่นอน ไม่มีกำหนดวันเวลาการจ้างแน่นอน ไม่มีสวัสดิการและประกันสังคมตามกฎหมายประกันสังคม คำนิยามศัพท์นี้จึงรวมลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบภาคการผลิตซึ่งเป็นแรงงานที่ทำการผลิตสินค้าหรือทำงานอยู่ที่บ้านของตนเองแล้วนำมาส่งให้ห้างร้านต่าง ๆ, ผู้รับงานไปทำที่บ้าน, ผู้ผลิตเพื่อขาย, แรงงานนอกระบบภาคบริการ และแรงงานนอกระบบภาคเกษตร

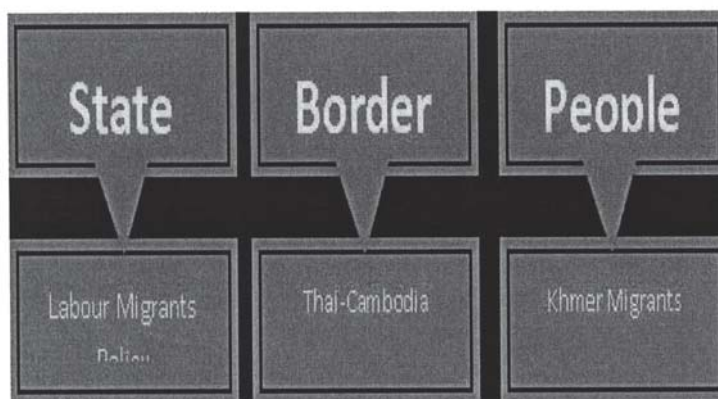
พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ซึ่งได้จำแนกกลุ่มการจ้างแรงงานต่างด้าวเป็น 4 กลุ่ม ตามมาตรา 9 12 13 และ 14

- มาตรา 14 ว่า
- คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับ ประเทศไทย ถ้าได้เข้ามาในราชอาณาจักรโดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่า ด้วยคนเข้าเมือง อาจได้รับอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว

ในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานภายในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือท้องที่ต่อเนื่องกับท้องที่ดังกล่าว

- คนต่างด้าวซึ่งประสงค์จะทำงานตามวรรคหนึ่ง ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตทำงานชั่วคราวพร้อม กับแสดงเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางต่อนายทะเบียนและชำระค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดในกฎกระทรวง
- ในการออกใบอนุญาต ให้นายทะเบียนระบุท้องที่หรือสถานที่ที่อนุญาตให้ทำงาน
- ระยะเวลาที่อนุญาตให้ทำงาน ประเภทหรือลักษณะงาน และนายจ้างที่คนต่างด้าวนั้นจะไปทำงานด้วยทั้งนี้ ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง
- ความในมาตรานี้จะใช้บังคับกับท้องที่ใด สำหรับคนต่างด้าวสัญชาติใด เพื่อทำงานประเภท หรือลักษณะใด ในช่วงระยะเวลาหรือฤดูกาลใด โดยมีเงื่อนไขอย่างใด ให้เป็นไปตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

กรอบแนวคิด

ทฤษฎี

- แนวคิดเรื่องชายแดน (borders)
- แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Network Theory)

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์

- ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่วิจัยและจังหวัดสุรินทร์
- เขมร : สังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม
- สภาพการจ้างงานแรงงานเขมรข้ามชาติในฐานะเป็นพลเมืองแห่งรัฐกัมพูชา
- แรงงานข้ามชาติกัมพูชาในฐานะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

เขมร : สังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม

- คแมร์ลือ (เขมรสูง)
- คแมร์กันดาล (เขมรกลาง)
- คแมร์กรอม (เขมรด้า)

ความสำนึกร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

• “เมื่อกอกระหลุม พนุญปุระเลียข สบายริกเรียขังกอรีเวียด” แปลว่า “บางกอกล่มสลาย พนุญปุระเลียข เป็นอยู่สบายคือนครวัด”

• “สมัยก่อนเราก็ไปมาหาสู่กันอย่างปกติสุข มีการแลกเปลี่ยนอาหาร เครื่องนุ่งห่มกันเป็นประจำ ส่วนใหญ่พวกเขาไม่ค่อยได้ทำนา ก็จะเอาของป่า หวาย และเนื้อสัตว์ป่ามาแลกข้าวสารไปหุงกิน แม่ก็เคยเข้าไปบ่อยครั้งเหมือนกัน ไปหาญาติที่นั่น ช่วยงานศพ และก็ไปเก็บเห็ด ตัดหวาย” (นางลาบ วงชาติ บ้านด่าน)

• “แม่ดินแดนจะตกเป็นของฝรั่งเศสแล้วก็ตาม การไปมาหาสู่กันก็ยังมิข้างในคราวจำเป็น เช่น การเดินทางไปทำบุญงานศพ และงานแต่งงาน เป็น หม้ายไปอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านสำโรง ตอนอายุ 20 ปีพอดี ก็เลยบวชอยู่ที่นั่นได้ 5 พรรษา หลังจากนั้นก็สึก จึงรู้จักญาติโยมที่นั่น เมื่อคราวเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีงานศพ ก็เดินทางไปช่วยบุญเขา โดยขออนุญาตเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและกัมพูชา แต่บางครั้งก็เดินทางลัดป่าไปก็มี” (ตาเนย วงชาติ)

• “คนเขมรบางคนก็ถูกเกณฑ์เป็นทหาร ไทยก็ไปช่วยรบเช่นเดียวกัน แต่ก็กลับมาแทบทุกคน แต่ทหารเขมร ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไรในสมัยนั้น การติดต่อกับผู้คนในพื้นที่บ้านสำโรง(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี กัมพูชา) และหมู่บ้านอื่น ๆ ก็ยากขึ้น เพราะเมื่อสงครามสงบลงก็อยู่ในช่วงที่ไทยพิพาทเรื่องประสาทเขาพระวิหาร และเริ่มย้ายหมู่บ้านด่านมาตั้งที่แห่งใหม่ ทำให้ยิ่งห่างกันมากขึ้น” (นายสปี ติงาม)

สภาพการจ้างงานแรงงานเขมรข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์

• แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาทำงานจังหวัดสุรินทร์ ทั้งที่ถูกตามที่ถูกกฎหมายบัญญัติไว้และลักลอบมาทำงานในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนที่มากพอสมควร โดยเลือกประกอบอาชีพรับจ้างต่าง ๆ ที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เช่น พืชไร่ ทำสวน เหมืองแร่ เหมืองหิน ก่อสร้าง โรงสี เลี้ยงสัตว์ เคลื่อนย้ายสินค้าโกดัง ผู้รับใช้ในบ้าน เป็นต้น การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เกี่ยวข้องกับห้างร้านและงานบริการ หากพิจารณาเนื่องจากที่แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวที่พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 อนุญาตให้ทำงานได้ตามมาตรา 12 และ 14 แล้ว จะเห็นได้ว่า แรงงานเขมรในจังหวัดสุรินทร์ทำงานได้หลากหลายมากกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

แหล่งข้อมูล

• อำเภอเมืองสุรินทร์ ได้แก่ โรงน้ำแข็งวรรณเทพ โรงสีเจริญผล สุรินทร์เทพศิลา โรงสีสินสมบูรณ์

• อำเภอปราสาท ได้แก่ ร้านปิ้ง ร้านสหกิจรวมวัสดุ ร้านอาหารพริภา

• อำเภอกาบเชิง ได้แก่ ร้านอาหาร(ไม่ขอเปิดเผย) ร้านอาหารสวกล้วย และร้านวัสดุ

ก่อสร้าง

- ชาวนาและชาวไร่ที่บ้านด่านกาบเชิง บ้านสกล บ้านปราสาทเบง และบ้านบักจิ้ง อำเภอกาบเชิง แรงงานข้ามชาติเขมรบางคนเดินทางมาอาศัยอยู่เป็นเดือนเพื่อรับจ้างและพักอยู่กับนายจ้างจนกว่าจะเสร็จงาน

การเดินทางเข้าประเทศไทย

- การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์ข้ามแดนมาโดยใช้เอกสารจำนวน 3 ประเภท คือ พาสปอร์ต บอร์เดอร์พาส และบัตรข้ามแดนชั่วคราว เอกสารแต่ละอย่างมีสิทธิในการอยู่ในประเทศไทยแตกต่างกัน บัตรที่อยู่ได้น้อยวันที่สุดก็คือ บัตรข้ามแดนชั่วคราว ราคา 10 บาท เข้ามาได้เฉพาะในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนช่องจอม ซึ่งอยู่ห่างจากจุดผ่านแดนประมาณ 5 กิโลเมตร หากเลยพื้นที่ตลาดเข้ามาจะต้องถูกจับและผลักดันเข้าไปคืน (ค.ต.ปิยะ เพชรรักษ์)

ลักษณะงานที่แรงงานข้ามชาติเข้าไปทำงานในจังหวัดสุรินทร์

- แรงงานต่างชาติทำงานมากที่สุดก็คือ การทำงานในช่วงฤดูกลั่น ส่วนการทำงานในสถานประกอบกิจการค้า สถานบริการ และร้านอาหาร มีจำนวนน้อยกว่ามาก ซึ่งตำรวจที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ให้สัมภาษณ์ว่า ในแต่ละวันช่วงฤดูกลั่นทำนาคือ ปลุกข้าว และเก็บเกี่ยว จะมีชาวเขมรเดินทางเข้ามารับจ้างบางวันเป็น 1,000 คน (ค.ต.ปิยะ เพชรรักษ์)

- สถานประกอบการและร้านอาหารมีแรงงานข้ามชาติเขมรจำนวน 5 คน ร้านอาหารอาหารจำนวน 2 ร้าน มีแรงงานข้ามชาติเขมรอยู่จำนวนร้านละ 6 คน จากการสัมภาษณ์ได้ความว่า “มาทำงานเพื่อหาเงินส่งให้พ่อแม่ ค่าจ้างได้เงินเดือน เดือนละ 4,000 บาท แต่ถูกหักค่าเช่าบ้าน เดือนละ 500 บาท” (แนน)

แรงงานข้ามชาติเขมรในฐานะเป็นพลเมืองกัมพูชา

- “ฟังไม่ค่อยออก ได้เป็นบางคำ สำเนียงแปร่ง ๆ เหมือนพูดภาษาเขมรไม่ชัด”
- “พูดกันไม่ค่อยเข้าใจกัน บางคำเขาพูดไม่เหมือนเรา ให้ไปทำอีกอย่างหนึ่งก็ทำอีกอย่างหนึ่ง มีปัญหาในการสื่อสารกันเหมือนกัน ต้องค่อย ๆ พูดไทยคำเขมรคำ เพื่อให้เขารู้กับภาษาเขมรสุรินทร์”

พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

1. พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย
2. พัฒนาการการจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรและชาติอื่นในประเทศไทย
3. ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในสุรินทร์
4. พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย

- “ไพร่ฟ้าหน้าใส”
- ไพร่สม ไพร่หลวง และไพร่ส่วนหรือไพร่เลขหัวเมือง
- เลิกทาส

• พ.ศ. 2508 ได้มีแรงงานไทยเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เริ่มจากโดยกลุ่มแพทย์และพยาบาลไทย หลังจากนั้นก็มีแรงงานอื่น ๆ ไปทำงานต่างประเทศมากยิ่งขึ้น เริ่มจากประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นประเทศแรก ๆ ที่แรงงานฝีมือ (skilled labour) เดินทางไปทำและได้สร้างชื่อเสียงกับประเทศไทย หลังจากนั้นก็มีแรงงานไทยไปทำงานที่ อีรัก ลิเบีย บาห์เรน คูเวต การ์ตา สหราชอาณาจักร และเยเมน

พัฒนาการการจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรและอื่น ๆ ในประเทศไทย

- สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาเป็นแรงงานข้ามชาติเป็นแรงงานประเภทที่เป็นทาสเชลย
- รัชกาลที่ 1 ว่า “พ.ศ. 2326 ได้โปรดให้เกณฑ์ไพร่พลชาวเขมร จำนวน 10,000 คน เข้ามาขุดคูพระนคร ด้านทิศตะวันออก โดยขุดแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ตำบลบางลำพู จนออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่ข้างวัดสามปลื้มด้านใต้ และให้ขุดคลองมหานาค”
- สนามรบเป็นสนามการค้า
- “ไม่จำเป็นต้องไปหางานทำในประเทศไทยอีกแล้ว ขณะที่ในกัมพูชาเองมีงานแบบเดียวกันให้ทำมากมาย ปลอดคักกว่า ไม่ต้องเสี่ยงถูกเจ้าหน้าที่ทางการไทยจับกุม”

ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในสุรินทร์

• การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติเขมร ได้เดินทางผ่านช่องทางด้วยการข้ามแดนชั่วคราว ติดต่อกับนายจ้างด้วยวิธีการผ่านนายหน้าหรือผู้ที่เคยทำงานอยู่ในประเทศไทยทั้งในอำเภอ กาบเชิง อำเภอปราสาท และอำเภอเมืองสุรินทร์

1. ปัจจัยด้านการแบ่งเขตแดนของรัฐไทยและกัมพูชา
2. ปัจจัยด้านความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน
3. ปัจจัยด้านการพัฒนาเมืองในพื้นที่ชายแดน

พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

• การนำแรงงานข้ามชาติเขมรมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์มีจำนวนที่ถูกระเบียบการใช้แรงงานข้ามชาติมีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 50 นอกนั้นเป็นการจ้างงานโดยวิธีการที่ผิดกฎหมาย (หากเอากฎหมายมาพิจารณา)

• “มีการลักลอบในการรับแรงงานเขมรเข้ามาทำงาน เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจมาตรวจพบก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ สามารถพูดกันได้”

• “การควบคุมแรงงานเขมรที่เล็ดลอดเข้ามาในประเทศไทยยากมาก เพราะบางคนก็ไม่ได้เดินทางผ่านเส้นทางตรวจของเจ้าหน้าที่อาจเดินทางผ่านทางลัดเข้าหมู่บ้านไปและเดินทางไปทำงานกับคนไทยที่สนิทมักคุ้นกัน และขยับขยายเข้าไปทำงานในเมืองต่อ”

- “หากทำตามกฎหมายจริง ๆ ต้องมีประกันสังคม เราต้องนำเงินเข้าระบบประกันสังคมด้วย มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก แม้แต่แรงงานคนไทยเราไม่ได้ทำอย่างนั้นเลย”
- “นาน ๆ เขาจะมีการกวาดล้างแรงงานเขมรสักทีหนึ่ง ก่อนทำเขาก็มีคนมาบอกให้รู้ล่วงหน้า เราก็ตอบให้แรงงานพักงานหรือหยุดงาน หรือไม่ก็ให้กลับประเทศก่อนแล้วค่อยมาทำงานในเดือนถัดไป”
- “จริง ๆ แล้วนายจ้างจะต้องไปจดทะเบียนแรงงานเขมรที่อำเภอ โดยเฉพาะที่อำเภอคาบเชิง สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบทำหน้าที่รับจดทะเบียน ร้านค้าที่จะรับเอาแรงงานเขมรเข้ามาทำงานต้องมีใบอนุญาตจากวัฒนธรรมอำเภอ เมื่อก่อนการทำประวัติร้านค้าของคนที่อยู่ในพื้นที่จะเป็นหน้าที่ของตำรวจ แต่ปัจจุบันจะเป็นวัฒนธรรมอำเภอ”
- “ถ้าพบก็มีการจับกุมก่อน แล้วทำการผลักดันกลับประเทศ เมื่อก่อนมีการจับกุมแล้วก็มีการดำเนินคดีปรับและฝากขัง แต่ปัจจุบันกระทรวงมหาดไทยปรับใหม่ให้จับกุมได้แต่ไม่ต้องดำเนินคดีให้ส่งกลับประเทศทันที”
- “เจ้าหน้าที่บางหน่วยงานก็เห็นคนเขมร แต่ก็ไม่ว่าอะไร แต่เมื่อเห็นไปตัดไม้ก็จับส่วนใหญ่ชาวเขมรมารับจ้างตัดไม้ให้คนไทย คนไทยเป็นผู้ว่าจ้างให้ตัด ที่เข้าสู่เรือนจำสุรินทร์ตามที่ได้พบ ก็พบคนที่เขามารับจ้างตัดไม้ เมื่อดำเนินคดีก็จะถูกจับกุมและคุมขังไว้ที่เรือนจำ หรือบางคนเมื่อดำเนินคดีเสร็จแล้วมีความผิดในเรื่องการเข้าเมืองผิดกฎหมายเพียงอย่างเดียวก็จะมอบให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไปส่งที่ตรวจคนเข้าเมืองช่องจอม ผลักดันกลับประเทศ” (เจ้าหน้าที่เรือนจำสุรินทร์)
- “แรงงานเขมรนิยมมารับจ้างเกี่ยวข้าว พบมากในช่วงเดือนพฤศจิกายน ประมาณ 1000 คน เฉพาะที่ผ่านด่านตรวจของตำรวจที่บ้านด่าน ส่วนใหญ่เข้ามาเย็นกลับ ไม่ได้ค้างอยู่กับนายจ้าง แต่ก็มีบางคนไม่กลับเลย จนกว่าจะเกี่ยวข้าวเสร็จ โดยเฉพาะในฤดูกาลที่เกี่ยวข้อง และตัดอ้อย นายจ้างจะให้พักที่บ้านหรือที่ไร่ ทำเพียงพักให้ ก็ไม่เดินทางกลับในวันเดียวเหมือนกัน เราก็ไม่รู้จะตามหาได้อย่างไร มีจำนวนมากเช่นเดียวกัน”
- “ก็ทำงานไป เจ้าของร้านเป็นผู้คุยกับตำรวจ หากตกลงกันไม่ได้ เราก็ถูกจับ และถูกส่งกลับ ตอนที่อยู่ทำงานก็ต้องทำตามที่นายจ้างบอกและทำให้ให้นายจ้างพอใจ หากนายจ้างไม่พอใจขึ้นมาเราก็ถูกจับเหมือนกัน” (เมธา ธิดา)
- “เราก็ให้กินอยู่ในเวลาที่ทำงาน แต่ไม่ได้พักที่ร้าน เขาไปพักกับเพื่อนเขาที่บ้านเขาน่าจะอยู่หลังโรงเรียนบ้านปราสาท ความคิดเกี่ยวกับถูกจ้างเขมรนี้ ก็คิดเหมือนกับญาติ ๆ เรา เพราะเราก็เป็นเขมรเหมือนกัน แตกต่างเฉพาะประเทศเท่านั้นเอง ต้องช่วยเหลือกัน ตอนที่ไทยกับเขมรยิงกัน เขา(แรงงานข้ามชาติเขมร) ก็กลัวเหมือนกัน เราก็บอกว่า ไม่ต้องกลัวไม่มีอะไรหรอก ปกติแล้วแต่ละเดือนเขาจะไปช่องจอมเพื่อส่งเงินให้พ่อแม่ แต่เมื่อด่านปิด ไปไม่ได้ เราก็หาแนวทางส่งทางธนาคารให้”

สรุป

- ลักษณะการของแรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์อยู่ในการผลิต การบริการ และการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นแรงงานนอกระบบ เพราะไม่มีสัญญาการจ้างงานที่เป็นทางการ หรือไม่มีนายจ้างตามความหมายของกฎหมายแรงงาน ไม่มีค่าจ้างหรือค่าตอบแทนที่แน่นอน มีทั้งผู้ประกอบการอาชีพอิสระและผู้ที่ทำงานชั่วคราว

- แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ถึงแม้ว่าจะจัดอยู่ในกรอบกฎหมายแรงงานต่างด้าว มาตรา 14 ซึ่งกำหนดให้แต่ละท้องถิ่นได้บริหารจัดการได้ แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนในเรื่องการจ้างงานมากนัก และแม้จะมีมติรัฐมนตรีเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายเป็นถูกกฎหมายก็ตามมติรัฐมนตรี เรื่องการจัดระบบแรงงานต่างด้าวหลบเข้าเมืองสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ปี 2549 2550 และ 2551 ก็ตาม

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องลักษณะของการจ้างงานเป็นอย่างไร และมีผลอย่างไร ควรมีการอธิบาย อีกทั้งควรมีการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นของแรงงาน ไทย-กัมพูชา มีข้อยกเว้นอะไร

2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกระบวนการเข้ามาของแรงงาน เครือข่ายในการเคลื่อนย้ายเข้ามาอย่างไร ชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม ประวัติศาสตร์ การต่อรองของแรงงาน เป็นอย่างไร

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเข้ามาของรัฐ และมีมิติของความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้ง 2 ประเทศ มีการนำมาอธิบายในการจัดการแรงงานในพื้นที่อย่างไร

4. เนื่องจากโจทย์กว้างเกินไป จึงควรดูพัฒนาการเรื่องแรงงาน ควรมีการกำหนดช่วงเวลาในการอธิบายพัฒนาการ อีกทั้งปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ มีผลต่อการจัดการแรงงานหรือไม่

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องระบบการจัดการแรงงาน โดยใคร กระบวนการเคลื่อนย้ายเข้ามา ระหว่างการเคลื่อนย้าย จนกระทั่งเข้ามาอยู่แล้วอยู่อย่างไร ลักษณะการจ้างเป็นอย่างไร ควรมีการอธิบาย

6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องระบบของความสัมพันธ์แรงงานนอกระบบกับนายจ้างเป็นอย่างไร

4) โครงการวิจัย เรื่อง “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ: ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” โดย อาจารย์ดร.พิมเสน บัวระพา

ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เป็นประเทศพื้นที่ชายแดนทางวัฒนธรรมที่มีพื้นที่ทางกายภาพไม่สลับกับประเทศไทยที่มีความน่าสนใจ คือ

1) มีความมั่นคงทางการเมือง อาจเป็นเพราะมีพรรคการเมืองเดียว คือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งชาติเวียดนาม ดังนั้น ทั้งนโยบายและการปฏิบัติตามแนวนโยบายชาติ จึงเป็นเรื่องเดียวกัน

2) มีอัตราการเพิ่มของ GDP เป็นอัตราก้าวหน้า คือ ในปี ค.ศ. 2005 = 8.4%, 2006 = 8.5%, 2007 = 6.5%, 2008 = 8.5%, 2009 = 7.2% , 2010 = 5.57% and 2011 = 6.1%

3) มีทรัพยากรธรรมชาติมั่งคั่ง เช่น น้ำมัน ถ่านหิน แก๊สธรรมชาติ อาหารทะเล แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศวิทยา

3) ส่งข้าวออกมากเป็นอันดับที่ 2 ของโลกรองจากประเทศไทย

4) เป็นเมืองเปิดใหม่ อัตราแรงงานขึ้นต่ำต่ำกว่าเมืองไทย (1 – 2 ล้าน VND/เดือน = ประมาณ 50 – 100 บาท/วัน) ดังนั้น ฐานผลิตทางอุตสาหกรรมจึงเป็นที่น่าสนใจของประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ซึ่งได้ย้ายฐานการผลิตไปที่เวียดนาม มากกว่า 72 บริษัท และมีคนไทยเคลื่อนย้ายเข้าไปพักอาศัยและประกอบธุรกิจแล้วมากกว่า 1,000 คน (ข้อมูล ปี ค.ศ. 2012)

5) เวียดนามนำสินค้าเข้าจากไทย มูลค่า 5.01 พันล้าน USD/ปี

6) เคยเป็นประเทศคู่สงครามกับไทยมาก่อนและกำลังกลายเป็นเมืองคู่ทางการค้าที่สำคัญของไทย โดยมีชาติสิงคโปร์เข้าไปลงทุนเป็นอันดับ 1 และ ไทย เป็นอันดับที่ 12 (ข้อมูล ปี ค.ศ. 2012)

7) เป็นประเทศที่มีประชากรกระตือรือร้น ขยันขันแข็งทำมาหากิน มีสายเลือกแห่งการแข่งขันและ มีความเป็นชาตินิยมสูง

● ปัจจุบันนี้ มีคนไทยได้เดินทางเข้าไปทำมาหากินในประเทศเวียดนาม นับตั้งแต่รัฐบาลไทยเริ่มต้นใช้นโยบายต่างประเทศแบบ “รอบด้าน – Omni-directions” โดยใช้หลักการ “การทูตนำการค้า” ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา รวมทั้งสิ้นมากกว่า 72 กิจการ/ผู้ประกอบการชาวเวียดนามมากกว่า 1,000 คน

● ในขณะเดียวกัน (พ.ศ. 2555) กรมแรงงานได้กล่าวว่า มีแรงงานต่างด้าวเวียดนาม เฉพาะที่ใช้วีซ่านักท่องเที่ยวเข้ามาทำงานผิด พ.ร.บ. การเข้าเมือง และผิด พ.ร.บ. การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 นั้น มีจำนวนมากกว่า 50,000 คน

● ทั้งหมดนี้ คือ ปรากฏการณ์การข้ามชาติและเคลื่อนย้ายผู้คน que ทั้งรัฐชาติกำลังเผชิญปัญหาในเรื่อง การจัดการ โดยเฉพาะในสภาวะการก้าวเข้าไปสู่ความเป็นประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน (ASEAN) ที่กำลังจะมาถึง ในปี พ.ศ. 2558 นี้ การเคลื่อนย้ายผู้คน แรงงาน สินค้า และสังคมวัฒนธรรมจะทวีความเข้มข้นมากขึ้นเป็นลำดับ

โจทย์ใหญ่ของประเทศไทย คือ รัฐจะเตรียมตัวในเรื่ององค์ความรู้ของพื้นที่ชายแดน และผู้ประกอบการข้ามชาติทั้งภายใน/ภายนอกประเทศเหล่านี้ได้อย่างไร?

โจทย์งานวิจัย : เขาเหล่านั้นมีชะตาชีวิตในเรื่องการทำอยู่ทำกิน และสร้างรายได้กลับเข้าสู่ประเทศไทยเป็นอย่างไรบ้าง?

มิติคำตอบ : นอกเหนือจากคำตอบในเรื่อง “การปรับตัวทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรม” (Phase 1) แล้ว เขาเหล่านั้นได้เลือกใช้ “การสร้างเครือข่ายทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนสินค้าและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคม - วัฒนธรรมและเศรษฐกิจจนสามารถทำอยู่ทำกินได้อย่างสมดุล และสามารถส่งเงินกลับภูมิลำเนาได้หลากหลายหลายรูปแบบ”

ทำไมรัฐชาติไทยจึงต้องให้ความสนใจกลุ่ม “ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในเวียดนาม (ภาคเหนือ) เหล่านี้ ?

1. ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มผู้ใช้แรงงานระดับฝีมือแรงงาน กลุ่มผู้บริหารหรือพนักงาน กลุ่มเจ้าของกิจการ และกลุ่มผู้สร้างครอบครัว อยู่ ณ ประเทศเวียดนามแล้ว อย่างเป็น “คนในหรือผู้ปฏิบัติจริง ในสนามชีวิตจริง” ดังนั้น ประสบการณ์จริงของเขาเหล่านั้น คือ “องค์ความรู้จริง” ที่เกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติการอันประสบการณ์ที่แท้จริง

2. เขาเหล่านี้ ไม่ได้เป็นเพียงมนุษย์ทุนทางสังคม – วัฒนธรรม และเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เขาเป็น “ช่องทางหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ” ที่จะทำให้รัฐไทยและสังคมไทยได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในเรื่อง พื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ พื้นที่ทางวัฒนธรรม และพื้นที่เศรษฐกิจของประเทศเวียดนาม

3. หากรัฐชาติไทย และพวกราชาชาวไทยได้เข้าใจและเรียนรู้วิธีการปรับเปลี่ยนตนเองโดย เลือกใช้ “เครือข่าย” เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำอยู่ทำกินของเขาเหล่านั้นได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว นับเป็นการคิดอาวุธทางความคิดในการเรียน “รู้เขาและรู้เรา” เพื่อการสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม กับประเทศเพื่อนบ้านในทุกมิติ ทั้งหน่วยงานราชการและหน่วยงานธุรกิจเอกชนที่ต้องตระหนัก **วัตถุประสงค์**

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายในมิติที่มีองค์กรของรับชาติไทย เป็นแกนหลัก
2. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายทางสังคมระหว่าง ปังเจกชน
3. เพื่อพฤติกรรมและรูปแบบการส่งเงินกลับภูมิลำเนาที่สัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคม
4. นำเสนอข้อคิดเห็นทางนโยบายในเรื่อง ปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางของเครือข่าย ขององค์กรและปังเจกชนต่อรัฐบาลไทยเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการกำหนดทิศทางการจัดการ พื้นที่ชายแดน และลักษณะการลงทุนข้ามชาติกับประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน (ASEAN)

คำถามวิจัย

ปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายในมิติที่มีองค์กรของรับชาติไทย (สถาน เอกอัครราชทูตไทย ประจำ กรุง ฮา โน้ย) และองค์กรภาคประชาชน (สมาคมนักธุรกิจชาวไทย ในเวียดนามภาคเหนือ) เป็นอย่างไร?

1. ปราบปรามการณั้ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายของปัจเจกชนผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนามในมิติ Ego – centered networks และ Special dyadic networks เป็นอย่างไร?

2. รูปแบบและพฤติกรรมทางการเงินกลับบ้านของเขาเหล่านั้นมีลักษณะ และความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางที่มีองค์กรรัฐชาติไทยและเครือข่ายทางด้านสังคมเป็นอย่างไร ?

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ รูปแบบและคุณลักษณะของเครือข่ายในมิติที่มีองค์กรของรัฐบาลไทยเป็นแกนหลักสำคัญ และ เครือข่ายทางด้านสังคมที่มองผ่านปรากฏการณ์ทางด้านสังคม – วัฒนธรรมละ ธุรกิจ ที่สัมพันธ์กับรูปแบบและพฤติกรรมทางการเงินกลับท้องถิ่นของเขาเหล่านั้นเป็นอย่างไร?

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 เป็นงานวิจัยพื้นที่ชายแดนที่พื้นที่พรมแดนของทั้งสองประเทศไม่สับสนในด้านกายภาพ แต่ประชาชนของทั้งสองประเทศมีการเคลื่อนย้ายไปมาหาสู่กันทั้งทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองมานานแล้ว

1.2 งานวิจัยเชิงประสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) และการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ที่เป็นกรณีศึกษา (Case study) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านเรื่องเล่าและประสบการณ์ รวมทั้งการสังเกต/สัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วมในปฏิบัติการชีวิตประจำวัน (Everyday Life Practice) และกิจกรรมทางสังคม – วัฒนธรรม และ ธุรกิจในวงรอบปีวัฒนธรรม เป็นระยะเวลา 1 ปี

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม - เป็นประเทศพื้นที่ชายแดนกับประเทศไทยในเชิงวัฒนธรรม โดย ได้เลือกพื้นที่ศึกษาใน 5 จังหวัด ทางภาคเหนือ คือ

- 1) จังหวัด ห่า โน้ย – เมืองหลวง
- 2) จังหวัด ห่า เดีย – เปิดขยายพื้นที่ส่วนหนึ่งรวมเข้ากับ เมืองหลวง
- 3) จังหวัด บ้าก นิงห์ – เขตนิคมอุตสาหกรรม
- 4) จังหวัด หาย เซื่อง - เขตนิคมอุตสาหกรรม
- 5) จังหวัด ห่าย ผ่อง - เมืองท่าทะเลน้ำลึกและเขตอุตสาหกรรม

เขตพื้นที่ 5 จังหวัดนี้ เป็นเขตพื้นที่สำคัญทางสังคม – วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวที่กำลังพัฒนาและขยายตัวที่สำคัญของประเทศเวียดนาม และที่สำคัญในพื้นที่ 5 จังหวัดนี้มีกลุ่ม “ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ” เข้าไปสร้างหลักปักฐานและประกอบอาชีพอยู่มาเป็นระยะเวลาดังแต่ ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา

โครงการนี้ ให้ความสนใจในการศึกษากลุ่มผู้อพยพข้ามชาติชาวไทยข้ามชาติที่กำลังพักอาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ปี ค.ศ. 1988 (พ.ศ. 2531)

เป็นต้นมา ซึ่งร่วมยุคสมัย “การเปลี่ยนแปลงใหม่ – Doi moi - 1989” ของประเทศเวียดนามโดยมีจำนวนกิจการทั้งสิ้น จำนวน 48 กิจการ และมีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติที่ไปลงทะเบียนไว้ที่สถานทูตไทย ประจำ ณ กรุง ฮ่า โน้ย จำนวน 254 คน (ค.ศ. 2012) และโครงการวิจัยนี้สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเขตพื้นที่วิจัย 4 จังหวัด จำนวน 72 คน (27 กิจการ) ตามลักษณะประเภทของการถือครองกิจการ โดยจัดแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มกิจการของคนไทยที่บริหารโดยตัวแทนกิจการและพนักงานคนไทยในสังกัด จำนวน 8 กิจการ/ จำนวน 25 คน
- กลุ่มที่ 2 กลุ่มกิจการร่วมลงทุนระหว่างชาวไทยกับชาวต่างชาติอื่นใด จำนวน 5 กิจการ/ 28 คน
- กลุ่มที่ 3 กิจการชาวไทยที่สมรสกับชาวเวียดนาม และมีกิจการร่วมกับภรรยา หรือเครือญาติ จำนวน 6 กิจการ มีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ จำนวน 8 คน
- กลุ่มที่ 4 กิจการของชาวเวียดนามหรือชาวต่างชาติอื่น มีจำนวน 6 กิจการ มีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ จำนวน 6 คน
- กลุ่มที่ 5 กิจการของชาวไทย มีจำนวน 2 กิจการ คือ มีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ จำนวน 3 คน

เขตพื้นที่วิจัย : 1) จังหวัด ฮ่า โน้ย, 2) จังหวัด ฮ่า เดีย, 3) จังหวัด บ้าก นิงห์ 4) จังหวัด หาย เซือง และ 5) จังหวัด หาย ฟ่อง

ความสำคัญ

1. เป็นที่ตั้งของเทศบาลนครฮ่า โน้ย และเป็นเมืองหลวงของประเทศปัจจุบัน
2. เป็นเมืองแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาและวัฒนธรรม
3. เป็นเมืองพื้นที่เศรษฐกิจใหม่และมีการเปิดพื้นที่เมืองหลวงใหม่ให้ขยายกว้างออกไปเพื่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม หน้าก-เบา
4. เป็นแหล่งผลิตข้าวและสินค้าการเกษตรริมฝั่งแม่น้ำแดงที่อุดมสมบูรณ์
5. เป็นเมืองท่าเรือน้ำลึกที่ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดในประเทศเวียดนาม
6. เป็นเมืองทางผ่านของถนนเชื่อมต่อสาย East-West Corridors เนเมียวดี – ไทย – ลาว – เวียดนาม - จีน
7. เป็นเมืองส่งออกและเมือง ย่านนิคมเมืองอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าประเภทสินค้าอุปโภคและบริโภค

กรอบแนวคิดทฤษฎี

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เลือกใช้ในการอ่านและอธิบายปรากฏการณ์ทางเครือข่าย (Network) และการส่งเงินข้ามชาติ (Remittance) ของ “ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ” ในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) คือ

1) แนวคิดเรื่องเครือข่ายในมิติทาง “รัฐประศาสนศาสตร์ – Public Administration” ที่ให้ความสำคัญในเรื่องการใช้ “เครือข่าย” เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการบริหารงานสาธารณะ โดยภาครัฐจะต้องมุ่งผลักดันและขับเคลื่อนองค์กรต่าง ๆ ในสังคมให้มีส่วนร่วมในการทำงานที่มีภาครัฐเป็นแกนหลักของเครือข่าย ทั้งนี้โดยความสัมพันธ์ของผู้กระทำการ (Actors) ต้องเป็นไปลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Reciprocal relationship) และมีความสัมพันธ์กันในลักษณะทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยอาศัยข้อกำหนดทางการบริหาร และบริบทแวดล้อม (Contingency logic) เป็นรูปแบบในการลักษณะการทำงาน

2) แนวคิดเรื่อง “เครือข่ายทางสังคม (Social Network) อันเป็นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กันระหว่างกันระหว่างผู้กระทำการ (Actor) ระหว่างที่อาจเป็นปัจเจกชน (Individual) หรือ องค์กร (Organization) ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปรากฏการณ์ทางสังคม – วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างพึ่งพาอาศัยกันและเท่าเทียมกัน ที่ปรากฏลักษณะ Eco – centered networks และ Special dyadic networks เพื่อมุ่งแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากร (ผลิตภัณฑ์ หรือการยอมรับนับถือ) โดยมีพื้นฐานเรื่องแนวคิดของการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ที่ถือว่า การกระทำระหว่างกันของบุคคลจะกระทำโดยอาศัยการได้ตอบ ซึ่งพิจารณาจากรางวัล (Reward) กับการลงโทษ (Punishment) หรือความพึงพอใจ (Satisfactory) กับความไม่พึงพอใจ (Unsatisfactory) ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนการกระทำระหว่างกัน ตลอดจนการพิจารณาจากการที่ได้รับความพึงพอใจสูงสุด (คือกำไร) เมื่อได้ลงมือกระทำไปแล้ว (คือ การลงทุน) และคิดว่าการกระทำหรือการตอบแทนจากผู้อื่นทำให้ผู้กระทำมีความพอใจเป็นอย่างมาก โดยเป็นการแลกเปลี่ยนเชิงบุคคล (Individualistic Exchange Theory) และการแลกเปลี่ยนเชิงบูรณาการ (Integration Exchange Theory)

นอกเหนือไปกว่านั้น ยังอาศัยพื้นฐานแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ (Relation Theory)

โดยแนวคิดนี้เชื่อว่า เครือข่ายทางสังคม เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship : Knit and ties) ของผู้กระทำการ (Actor) ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วยปัจเจกบุคคล (Individual) กลุ่ม (Group) หรือองค์กร (Organization) ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในรูปแบบต่างๆ และปฏิสัมพันธ์ที่กระทำร่วมกันทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง การกระทำระหว่างกันทางสังคมจึงมีทั้งด้านบวกและด้านลบ หากการกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้เกิดผลเสียต่อสังคม องค์ประกอบของสังคมส่วนอื่น ๆ ก็จะต้องได้รับผลกระทบอย่างเป็นลูกโซ่ และหากการกระทำระหว่างกันทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบในระดับรุนแรง ความไม่มั่นคงและความไม่มีเสถียรภาพของสังคมก็เกิดขึ้นตามมา

3) ส่วนแนวคิดในเรื่อง การส่งเงินข้ามชาติ (Remittance) นั้น ถือว่า การส่งเงินกลับบ้าน เป็นพันธะสัญญาความผูกพันระหว่างคนต่อคน หรือคนต่อองค์กรอื่นใด ที่เกิดขึ้นก่อนและระหว่างการเดินทางไปทำงานข้ามชาตินั้น ซึ่งต่างก็มีวิธีการและวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัย

ผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเรื่อง “เครือข่ายของผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” พบว่า ปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะของโครงสร้างสำคัญในการทำงานแบบเครือข่าย (Network) ที่เป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมให้เขาเหล่านั้น/ ที่เขาเหล่านั้นได้เลือกใช้สามารถเป็นส่วนช่วยสำคัญที่ทำให้เขาทำอยู่และทำกินได้อย่างสมคูลนั้น แบ่งออกได้ตามคุณลักษณะของผู้กระทำการ (Actor) และสายสัมพันธ์ (Linkage) ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ปฏิบัติการเครือข่ายที่มีองค์กรของรัฐบาลเป็นแกนหลัก (Public Administration centered Network)
2. ปฏิบัติการเครือข่ายของปัจเจกชน (Individual) ที่ปรากฏในลักษณะ Ego – centered networks และ Special dyadic networks

ปรากฏการณ์ทางเครือข่าย

ฐานคิดเรื่องหน่วยงานของรัฐบาลคือ หน่วยงานของรัฐบาลมีหน้าที่บริหารงานและดำเนินงานตามระเบียบ กฎหมายโดยเคร่งครัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขกับสาธารณะ ดังนั้น บุคคลที่จะเข้ามาทำงานจึงต้องถูกคัดเลือกโดยหลักของคุณธรรม (Merit system)

อย่างไรก็ดี ปัจจุบัน สถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะความเป็น โลกาภิวัตน์ ภูมิภาคภิวัตน์ และลักษณะข้ามชาตินิยม ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีของ รัฐบาลและประชาชน จึงคาดหวังกันว่า ระบบราชการควรได้ใช้หลักการดำเนินงานตามระเบียบ กฎหมาย แต่ขณะเดียวกันก็ควรได้พิจารณาเรื่องบริบทแวดล้อม (Contingency logic) ที่มุ่งให้องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนได้ร่วมกันทำงานแบบเครือข่ายที่ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Reciprocal) อันจะช่วยส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Federickson, 1999: 704-705)

กิจกรรมปฏิบัติการทางเครือข่ายที่มีองค์กรรัฐเป็นแกนหลัก ของผู้อพยพชาวไทยใน เวียดนาม (ภาคเหนือ) ประกอบไปด้วย องค์กรสำคัญ 2 องค์กร คือ ..

1) สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำ ณ กรุง ฮ่า โน้ย

เป็นหน่วยราชการที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนของรัฐบาลไทยที่ต้องทำหน้าที่เจรจา ให้ข้อมูล ข่าวสาร ค้ำครองคนไทยในต่างประเทศ และผูกสัมพันธ์ไมตรีกับเจ้าของประเทศ ดังนั้น สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำ ณ กรุง ฮ่า โน้ย จึงมีภาระหน้าที่สำคัญส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมทาง สังคม วัฒนธรรมและธุรกิจ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ และคนไทยในต่างแดน ที่ต้อง อาศัยลักษณะการทำงานแบบเครือข่าย มีอยู่ 3 กิจกรรม คือ

1.1) กิจกรรมวันชาติไทย (Thai Nation)

1.2) กิจกรรมวันไทยแลนด์ เดย์ (Thailand Day)

1.3) กิจกรรมวันแสดงสินค้าไทย (Thailand Exhibition Traders)

2) สมาคมนักธุรกิจไทยในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) - TBA

เป็นองค์การภาคประชาสังคม (Decentralization) ที่รวมตัวกันขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ทางความร่วมมือแบบพึ่งพาอาศัยเพื่อจัดกิจกรรมหรือแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง โดยอาศัยการส่งเสริมและสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐ ซึ่งสมาคม มีส่วนสำคัญในการสร้างและทำงานแบบเครือข่ายร่วมกับสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำ ณ กรุง ฮา โน่ย ในระดับการมีส่วนร่วม และการกระจายตัวของข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากร และความรับผิดชอบในความสำเร็จ ที่แตกต่างกันออกไป โดยมีสถานทูตฯ เป็นผู้กำหนด

รูปแบบและลักษณะของสายสัมพันธ์ (Linkage) ของผู้กระทำการ (Actors)

สถานทูตฯ ได้เลือกใช้รูปแบบและลักษณะของสายสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในเวียดนาม (ภาคเหนือ) ในประเด็นสังคม – วัฒนธรรม และธุรกิจ เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านความมั่นคงทางจิตใจและสำนึกในความเป็นไทย และมั่นคงในการประกอบอาชีพ ดังนี้

1) **เครือข่ายแบบปรึกษาหารือ (Consultative model)** สถานทูตได้เลือกใช้รูปแบบเครือข่ายนี้ในการจัดกิจกรรม “วันชาติไทย” ซึ่งตรงกับวันที่ 5 ธันวาคม ของทุก ๆ ปี โดยสถานทูตฯ จะกำหนดรูปแบบการจัดงาน การดำเนินงาน และการวัดผลด้วยตนเอง เพราะเป็นงานพระราชพิธีที่มีธรรมเนียมปฏิบัติชัดเจนอยู่แล้ว TBA ได้รับเชิญให้มาร่วมเสนอแนะความคิดเห็นในกิจกรรมรอง ๆ ดังนั้น ชาวไทยผู้อพยพข้ามชาติทุกคนจึงเข้าร่วมงานในฐานะแขกที่มาร่วมถวายความพระพรและความจงรักภักดี ร่วมกับทูตานุทูตชาติต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐชาติไทย

2) **เครือข่ายแบบร่วมปฏิบัติการ (Collaborative model)** รูปแบบและลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบนี้จะถูกนำมาใช้ ในกรณีที่ลักษณะกิจกรรมที่มุ่งเน้นความร่วมมือของหลายฝ่าย ที่เป็นกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมมีรูปแบบกึ่งทางการ เพื่อประโยชน์ทางสาธารณะกุศล ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการจึงเป็นแบบกึ่งทางการ โดยทางสถานทูตฯ ได้เป็นผู้กระตุ้นให้สมาคมเป็นผู้ดำเนินการเป็นหลักทั้งในด้านทรัพยากร วิธีการเนินการและการมีส่วนร่วมในความสำเร็จ ทั้งที่เป็นกิจกรรมบนเวทีและกิจกรรมในส่วนภาคสนาม อย่างไรก็ตาม สถานทูตอำนวยความสะดวกให้ในเรื่องเอกสารและการประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ รวมทั้งความปลอดภัย และการเชิญแขกต่างชาติมาร่วมงาน

3) **เครือข่ายการจ้างเหมา (Construction model)**

เป็นเครือข่ายที่มีลักษณะเป็นทางการ ที่เกิดจากการพัฒนามาจากแบบสัญญาจ้างระหว่างภาครัฐและเอกชน (Public – Private Partnership: PPP) โดยที่ฝ่ายว่าจ้างจะเป็นผู้ตกลงทำสัญญากับผู้

รับจ้างในการจัดกิจกรรมหรือแก้ปัญหาใด ๆ ให้กับองค์กรของรัฐ และองค์กรของรัฐจะเป็นเป็นผู้มีบทบาทหลักในการลงมือปฏิบัติและรับผิดชอบต่อผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานที่จะเกิด

ลักษณะเครือข่ายแบบนี้ สถานทูตฯ (สำนักงานผู้ช่วยทูตพาณิชย์) ได้เลือกมาใช้ในการกิจกรรม “งานวันแสดงสินค้าไทย” โดยได้รับงบประมาณจัดการจากสำนักงานส่งเสริมการส่งออก - กระทรวงพาณิชย์ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ส่งเสริมสินค้าใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักของชาวเวียดนาม (เน้นสินค้า Otop) และขณะเดียวกันก็มุ่งให้เกิดการพบปะระหว่างผู้ผลิต หรือผู้ประกอบการค้าชาวไทย และซื้อหรือผู้แทน

คำถามและปรากฏการณ์ –

- 1) สินค้าที่นำมาหลากหลาย และผู้เข้าชมล้นหลาม
- 2) ผู้ขายและผู้ซื้อมีโอกาสได้พบกัน และผู้ประกอบการขายส่งได้มีโอกาสได้พบกัน และมีโอกาสค้าขาย
- 3) ผู้ซื้อมีความพอใจในคุณภาพสินค้า แต่มีการปลอมปนสินค้า
- 4) มีปัญหาเรื่องภาษา ระบบภาษี การขนส่ง วิธีจ่ายเงิน ราคาสินค้า และการธนาคาร
- 5) สมาคมนักธุรกิจชาวไทยในเวียดนาม (ภาคเหนือ) ไม่ได้มีส่วนร่วมในงานนี้ (ผู้มาใหม่น่าจะมีโอกาสได้พบปะนักธุรกิจกลุ่มเก่า)
- 6) การทูตควรนำการพาณิชย์เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยของผู้ประกอบการ ไม่ใช่เพียงการพาคน 2 คน ไปพบกัน (คล้ายประเทศสิงคโปร์ ญี่ปุ่น และเกาหลี)

เครือข่ายภาคประชาสังคม (Collaborative model)

1. สมาคมนักธุรกิจชาวไทยในเวียดนาม (ภาคเหนือ)
 - ร่วมงานกับสถานทูตไทยฯ จัดกิจกรรม งานวันชาติ, งานวันไทยแลนด์ เคย์
 - ดำเนินงานอิสระ เช่น สัมมนาและทัศนศึกษากลุ่มสมาชิก และกิจกรรมสาธารณะอื่น ๆ

องค์ความรู้ใหม่ในเรื่องเครือข่ายของผู้อพยพชาวไทยในเวียดนาม (ภาคเหนือ)

ผลของการวิจัย –

1) กลุ่มนายทุนข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาโดยคำเชิญของรัฐบาลเวียดนาม ได้รับการอำนวยความสะดวกให้เรื่องสิทธิทางกฎหมายชัดเจน ดำเนินการทางธุรกิจปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจรัฐ

2) เครือข่ายระหว่างผู้บริหารสาขาเป็นไปโดยอิสระตามนโยบายของบริษัทแม่ในประเทศไทย ที่เป็นแบบเครือข่ายวงแหวน ส่วนการบริหารภายในองค์กรเป็นลักษณะเครือข่ายดาวกระจาย มีผู้ช่วยเป็นชาวเวียดนามที่ได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี

3)มีการใช้ล่าม ในกรณีการเจรจาความเป็นทางการ

4)มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม+วัฒนธรรมเป็นอย่างดีกับพนักงาน + คนงานชาวเวียดนาม

กลุ่มกิจการทุนข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาดำเนินการผ่านเครือข่ายท้องถิ่น ต้องอาศัยเครือข่ายท้องถิ่นหรือล่าม หรือผู้ช่วยที่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมเวียดนามในการติดต่อประสานงาน ต้องอาศัยล่ามหรือผู้เชี่ยวชาญ (Gate keeper) จึงเป็นเครือข่ายแบบดาวกระจาย

6. กลุ่มที่สร้างครอบครัวในประเทศเวียดนามแล้วนั้น ต้องเริ่มต้นการสร้างเครือข่ายทางสังคม+วัฒนธรรมผ่านทางภรรยา+ญาติ เพื่อเชื่อมโยงไปยังนักการเมือง และนักธุรกิจท้องถิ่น ที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน

7. กลุ่มผู้สร้างหลักปักฐานในเวียดนาม สามารถเป็น Gate keeper ให้กับนักลงทุนหน้าใหม่ชาวไทยได้เป็นอย่างดี

8. เครือข่ายของผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในเวียดนามโดยภาพรวม มีการเกาะตัวแบบไม่เหนียวแน่น โดยปัจจัย คือ ขนาด ประเภทของธุรกิจ และช่องว่างทางสังคมจะเป็นอุปสรรคในการเกาะตัวทางเครือข่าย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐชาติไทย

จากผลของการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบ และยุทธวิธีในการสร้างเครือข่าย ผ่านปรากฏการณ์ทางสังคม-วัฒนธรรม และทางธุรกิจ อันถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคมและธุรกิจของผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติเหล่านี้ สามารถสังเคราะห์ (Inductive) เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐชาติไทย ดังต่อไปนี้

1. รัฐชาติไทยควรกำหนดนโยบายให้หน่วยงานของรัฐ (สถานทูตไทย) ได้มีส่วนสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเครือข่ายทางสังคม – ธุรกิจ แบบ “การทูตนำการค้า” อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

2. รัฐชาติเวียดนาม – ไทย ควรได้พิจารณาการอนุญาตให้อยู่ (วีซ่า) ที่เหมาะสมกับการได้อยู่และการประกอบอาชีพ

3. รัฐชาติไทย – เวียดนาม ควรให้สิทธิการเข้าถึงแหล่งเงินทุนขนาดเล็กและขนาดกลาง (SME) อย่างเท่าเทียมกัน

4. รัฐชาติไทยควรได้สังเคราะห์องค์ความรู้ในเรื่องเครือข่าย และการข้ามชาติเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการตัดสินใจการลงทุนข้ามชาติในประเทศอื่น ๆ ของกลุ่มประชาคมอาเซียนที่มีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมในรูป “ศูนย์กฎหมายและการลงทุนในประเทศเวียดนาม” (เหมือนสิงคโปร์ เกาหลีและญี่ปุ่น - สร้างและสอน)

5) รัฐชาติไทยควรควรได้สนับสนุนให้มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมต่างประเทศอาเซียนในทุกระดับการศึกษาให้เข้มแข็ง และส่งเสริมให้ผู้สำเร็จการศึกษาได้ไปทำงานกับบรรดากิจการ/บริษัทข้ามชาติอย่างเป็นเครือข่าย

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรมีการอธิบายงานในระยะที่ 1 ที่ได้ดำเนินการมาเพื่อให้เห็นพัฒนาการและความต่างของงานระยะที่ 2
2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกระบวนการส่งเงินกลับบ้าน ว่ามีกระบวนการอย่างไรในการจัดการ มีปัจจัยอะไร เครือข่ายมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไร
3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเงิน-กับเครือข่าย เครือข่ายที่เป็นทางการ และเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ดำรงอยู่และสนับสนุนคนไทยส่งเงินกลับบ้านอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร
4. ภูมิหลังผู้ค้า คุณลักษณะของกลุ่มผู้ค้าเป็นอย่างไร มีผลต่อการจัดการของเครือข่ายในการส่งเงินกลับบ้านอย่างไร มีการตั้งรกรากอย่างไร
5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องภาพในข้อกฎหมายบทบาทของรัฐ ในการจัดการแรงงานในเวียดนามมีส่วนเกี่ยวข้อง

5) โครงการวิจัย เรื่อง “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม” โดย อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษานโยบายการจัดการแรงงานข้ามชาติและวิธีดำเนินนโยบายที่มีผลกระทบต่อการจ้างแรงงานในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านแพง
- 2) เพื่อศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรและแรงงานเมื่อประสบปัญหาในประเด็นแรงงานผิดกฎหมาย
- 3) เพื่อศึกษาแนวโน้มนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เหมาะสมกับการจ้างงานในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นจริงในพื้นที่

ทำไมต้องบ้านแพง

- ประชากรราวร้อยละ 70 ในเขตเทศบาลปลูกยาสูบ ข้าวโพด และมะเขือเทศ
- พื้นที่เพาะปลูกนอกฤดูทำนา 8,433 ไร่
- มีการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวจำนวนมากในเขตเทศบาล ทั้งภาคบริการ การค้าแรงงานอื่นๆ และภาคเกษตร
- ภาคเกษตรมีไม่น้อยกว่า 700 คน (ผิดกฎหมายทั้งหมด)และมีการเข้ามาของแรงงานอย่างต่อเนื่องมาช้านาน โดยไม่มีระบบนายหน้า

- ภูมิประเทศติดโขง มีจุดผ่อนปรนของเทศบาลตำบลบ้านแพงที่ชาวไทย-ลาวสามารถข้ามโขงตรงจุดนี้ได้

- เป็นกรณีศึกษาที่อาจสามารถเป็นตัวแทนของการมองพื้นที่เกษตรกรรมในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาที่ว่าจ้างแรงงานข้ามชาติบริเวณชายแดนได้

ข้อมูลฤดูกาล2554-2555(พ.ย.54-ก.พ.55)

รวม 14 หมู่	จำนวนแรงงานในพื้นที่(คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
รวม	695	102	797

การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติชาวลาว

แรงงานเดินทางมาหางานเอง หรือนายจ้างไปติดต่อจากหมู่บ้านในฝั่งลาวเพื่อให้เดินทางมาทำงานด้วย โดยนั่งเรือข้ามฟากฝั่งลาว ขึ้นจุดผ่อนปรนฝั่งไทย หรือตามท่าเรือตามธรรมชาติต่างๆ

รูปแบบการทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา ณ บ้านแพง

- ยาสูบ
- ได้รับโควตาและการส่งเสริมการผลิตจากโรงงานยาสูบ เป็นรูปแบบมรดกตกทอดของครอบครัวคือ ตัวอย่าง...ใครเคยได้ 1,000 กิโลกรัม ก็จะได้ทุกปีและสามารถขายสิทธิ์การผลิตป้อนโรงงานยาสูบได้
- ส่งเสริมโดยการปล่อยกู้ของ ธกส. แต่ไม่ต้องมีการแนะนำหรือควบคุมการผลิต เพราะเกษตรกรเชี่ยวชาญ ทำมานานมาก
- ถือเป็นพืชเพาะปลูกหลักของที่นี่
- ระยะเวลาในการปลูกประมาณ4-6เดือน

ข้าวโพด

- ได้รับการส่งเสริมจากโรงงานมาลีสามพรานสาขาบ้านแพง เป็นข้าวโพดหวานเพื่อแปรรูป มีการควบคุมคุณภาพพอสมควร มีการปล่อยกู้เพื่อการเพาะปลูกจาก ธกส. โควตาการผลิตได้จากโรงงาน

- ผู้รับซื้อหลักคือโรงงาน บางครั้งมีผู้รับซื้อจากภายนอกมารับถึงที่ก็มี เกษตรกรจึงไม่ผูกมัดกับโรงงานแบบร้อยเปอร์เซ็นต์

- ไม่มีการทำสัญญาเพียงแต่มีการตกลงกันว่าจะรับซื้อในปริมาณนี้ในราคาเท่าไรต่อกิโลกรัม

มะเขือเทศ

- เพาะปลูกส่งขายในหลายตลาด
- ไม่มีการทำสัญญา
- เป็นพืชเสริมอีกชนิดหนึ่งของเกษตรกร
- ตลาดหลักคือ ปากคลองตลาด และมีผู้มารับซื้อถึงที่

จำนวนแรงงานภาคเกษตรกรรมของบ้านแพงมีการหมุนเวียนเข้าออกไม่คงที่เช่นเดียวกับแรงงานในภาคอื่นๆ โดยเฉพาะแรงงานที่เดินทางมารับจ้างแบบรายวัน เช่น เก็บข้าวโพด เก็บมะเขือเทศ ตัวเลขของแรงงานภาคเกษตรกรรมพบแต่แรงงานที่มีจำนวนคงที่คือแรงงานที่ทำยาสูบเพราะนายจ้างจะจ้างแบบเหมาเท่านั้น จำนวนแรงงานลดลงมากในรอบสามปีนี้มีนัยสำคัญ

พรบ.การทำงานของคนต่างด้าว: กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับพื้นที่

“...แรงงานเกษตร 100 เปอร์เซนต์ผิดกฎหมายหมด อยากทำให้ถูกต้องแต่ยุ่งยาก...รู้กันว่าผิดกฎหมาย ทางจังหวัดก็ส่งเอกสารมาให้อยู่ตลอดเวลา (หิบบเอกสารของกระทรวงแรงงานยื่นให้ผู้สัมภาษณ์ดู) ก็แจ้งชาวบ้านแล้ว เตือนกัน แต่ก็ทำไม่ได้ เพราะทำแบบนี้มันประหยัดกว่า ค่าใช้จ่ายน้อย และขั้นตอนไม่ยุ่งยาก” (สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2555)

“...ราชการส่งเอกสารมาให้ดู มันขั้นตอนเยอะแยะ ค่าใช้จ่ายก็มาก ทั้งค่าตรวจสอบสภาพ ค่าประกันสุขภาพ นายจ้างก็ต้องเสียอีก เพราะคนงานไม่มีเงินติดตัวมา แถมพอได้เอกสารแล้วมันหนีไปทำงานให้คนอื่นอีก ไม่คุ้ม... (สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2555)

ใน พรบ.การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ในมาตรา 14 วรรคหนึ่ง ระบุว่า

คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ถ้าเข้ามาในราชอาณาจักร โดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองจะได้รับอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือท้องที่ที่ต่อเนื่องกับท้องที่ดังกล่าว

การจ้างงาน 4 รูปแบบแรงงานข้ามชาติในเขตเทศบาลตำบลบ้านแพงตรงกับรูปแบบที่สาม

แรงงานประเภทจ้างงานชายแดน	การจัดระบบให้คนต่างด้าวเข้ามาทำงานแบบมาเข้า-กลับเย็นบริเวณชายแดน มาตรา 14 ใน พ.ร.บ.การทำงานทำงานคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ระบุว่า ขณะนี้ยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนด้านการจ้างงานชายแดน เนื่องจากยังขาดกฎหมายลูกมาบังคับใช้ และได้มีการเจรจาให้ประเทศต้นทางให้ออกหนังสือแทนหนังสือเดินทาง เพื่อจะใช้กับจ้างงานชายแดนได้ ทั้งนี้ต้องมีการพิจารณากฎหมายของประเทศต้นทางเพื่อนำไปสู่การทำข้อตกลงร่วมกัน
---	--

การกำหนดค่าธรรมเนียมการจ้างแรงงานข้ามชาติ

ในมาตรา 8 ของพรบ.นี้ กล่าวถึงเรื่อง การกำหนดค่าธรรมเนียมการจ้างแรงงานข้ามชาติ ประเภทแรงงานไร้ฝีมือไว้เป็นการเฉพาะ โดยตัวนายจ้างเองต้องจ่ายค่าธรรมเนียม (Levy) เป็นรายคน ปัญหาที่อาจตามมาคือ

- กรณีที่ 1 ลูกจ้างอาจจะถูกเรียกเก็บเงินหรือหักเงินเพิ่ม
- กรณีที่สอง เมื่อมีค่าธรรมเนียมที่สูงหรือไม่สอดคล้องกับระบบการจ้างงานที่แท้จริง มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ก็จะเป็นการกระตุ้นให้นายจ้างไม่ยักนำแรงงานไปจดทะเบียนอย่างถูกต้อง

กองทุนเพื่อการส่งคนต่างด้าวกลับออกไปนอกราชอาณาจักร

- ในหมวดสอง ของ พรบ. นี้ กล่าวถึงกองทุนเพื่อการส่งคนต่างด้าวกลับออกไปนอกราชอาณาจักร ในมาตรา 15 ที่ระบุว่า

• ลูกจ้างซึ่งได้รับใบอนุญาตตามมาตรา 9 มาตรา 11 มาตรา 13(1)และ(2) และมาตรา 14 เฉพาะงานที่กำหนดในกฎกระทรวง ต้องส่งเงินเข้ากองทุนเพื่อประกันค่าใช้จ่ายในการส่งลูกจ้างนั้นกลับออกไปนอกราชอาณาจักร โดยให้นายจ้างมีหน้าที่หักเงินค่าจ้างจากลูกจ้างนั้นและนำส่งเข้ากองทุน

- หากมองจากพื้นที่ศึกษาแล้วจะพบว่า รูปแบบการจ้างงานไม่สอดคล้องกับระบบการส่งเงินเข้ากองทุน และไม่สามารถปฏิบัติได้จริงแม้แรงงานจะจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย เพราะรูปแบบการจ้างงานจากข้อมูลพบว่าการจ้างงานแบบเหมาและแบบรายวันเท่านั้น ไม่มีแบบรายเดือน และแม้จะมีการจ้างแบบรายวันคล้ายกับระบบการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรม แต่การจ้างงานในระบบเกษตรกรรมเป็นการจ้างเมื่อเสร็จงาน

ตัวอย่าง

- รับจ้างเก็บมะเขือเทศไร่หนึ่งใช้เวลา 3 วันแรงงานก็รับค่าแรงไป จากนั้นตัวแรงงานอาจจะไปรับจ้างที่ไร่อื่นอีก

- แบบเหมา เมื่อเก็บเกี่ยวและขายยาสูบแล้วเสร็จจะให้ค่าจ้าง 10,000 บาทต่อคน เมื่อเสร็จงานตัวลูกจ้างก็สามารถรับเงินแล้วเดินทางกลับบ้านเกิดของตัวเองได้ทันที

การได้มาซึ่งใบอนุญาตทำงานนั้นยุ่งยากและเสียค่าใช้จ่ายสูง

- นายจ้างต้องจ่าย
- “เคยพาแรงงาน 4 คน ไปแจ้งที่จังหวัด แต่มันช้า เสียเวลา เสียเงินเยอะ ทั้งวันก็ไม่เสร็จ แต่ละคนผมต้องจ่ายให้หัวละ 3-4 พัน เกือบครึ่งหนึ่งของค่าจ้าง มันไม่คุ้ม แรงงานก็ไม่อยากทำ ขอมโดนจับดีกว่า”

ผลกระทบและสิ่งที่ต้องเผชิญเมื่อทำผิดกฎหมาย

ขาดแคลนแรงงาน

- “ปีนี้ขาดแคลนแรงงานมาก บางวันมีนายจ้างเอารถปิ๊กอัพมารอที่ด่านเพื่อมีคนเข้ามา”
- “คนลาวไม่นิยมมาทำยาสูบ เพราะเหนื่อยมาก ตอนกลางคืนต้องดูไฟถึงตีสาม เอายาสูบตั้ง 6-7 วันต่อครั้ง”

- ลดพื้นที่เพาะปลูก
- แย่งแรงงาน
- เลิกปลูก
- เสียค่าใช้จ่ายเพื่อประกันตัวแรงงาน(ประมาณปีละครั้ง เวลามีนโยบายหรือทำผลงาน

รายละ 2,000-4,000 บาท)

- ถูกจับกุม ดำเนินคดี(มีน้อย ส่วนใหญ่กรณีชนแรงงานข้ามอำเภอ)
- ถูกจับกุม-ส่งกลับ
- จ้างจ้าง พิธีการ เอาผลงาน
- อยู่อย่างคนนอกกฎหมาย
- ถูกจำกัดสิทธิหลายประการ
- ถูกทำร้ายร่างกาย จิตใจ
- ถูกยึดเงินค่าจ้างจากเจ้าหน้าที่ฝั่งลาว ฯลฯ

สรุปความขัดแย้งที่พบ

- ประเด็นแรก กฎหมายกับการจัดการแรงงานในพื้นที่ไม่สอดคล้องนำไปสู่การจัดการแรงงานแบบไม่มีทิศทาง

- ประเด็นที่สอง เจ้าหน้าที่กับเกษตรกรและแรงงาน

ประเด็นการปรับตัว

- กองทุนเพื่อการบริหารจัดการแรงงาน(เก็บเงินจากนายจ้างคนละ 500 บาท มารวมไว้ที่ กำนัน) จ่ายค่าประกันตัวแรงงาน เจ้าภาพอาหารเครื่องดื่ม ของที่ระลึกในงานสำคัญของหน่วยงาน ราชการ เช่น วันตำรวจ

- รวมกลุ่ม(แบบหลวมๆ) ส่งตัวแทนเข้าพบผู้มีอำนาจ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (ตำรวจ จัดหา งานจังหวัด ผู้ว่าฯ)เพื่อต่อรองและเรียกร้องการช่วยเหลือ

- เกษตรกรอยากประท้วงอำนาจรัฐ โดยเฉพาะตำรวจ บางครั้งมีการเรียกร้องให้ เดินขบวนเพราะรู้สึกว่าคุณกดขี่จากเจ้าหน้าที่ แต่ก็ยังไม่มีการประท้วงเกิดขึ้น

- พยายามอยู่ในพื้นที่ปลอดภัยหลังเวลาทำงาน ไม่ออกนอกพื้นที่

- ให้ความร่วมมือกับนายจ้าง เจ้าหน้าที่เมื่อมีการร้องขอ

- เปลี่ยนงาน ทำงานที่สบายกว่า เช่นตามร้านค้า ก่อสร้าง แรงงานขนส่งที่นายจ้างอาจ จัดหาใบอนุญาตที่ถูกต้องให้ได้(สำหรับผู้ที่อยากทำงานในไทยต่อ)

- ไม่มาทำงานอีก

การวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งเรื่องแรงงานในพื้นที่ศึกษา

- มิติทางกฎหมาย (ไม่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง)

- มิติทางสิทธิมนุษยชน(มีการละเมิดสิทธิในบางประเด็นเพราะเข้ามาผิดกฎหมาย เช่น เรื่องสุขภาพ)

- มิติทางสังคม วัฒนธรรม (ไม่ได้รับการยอมรับในสังคม เป็นคนชั้นสอง)

- มิติทางความมั่นคง (อาจมีผลกระทบบ้าง แต่ไม่มากนัก เช่น ยาเสพติด)

- มิติทางเศรษฐกิจ (แรงงานช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่)

ปัญหาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่

- เกษตรกรบางคนไม่กล้าให้ความร่วมมือมากนัก เพราะกลัวเจ้าหน้าที่

- เคยเกิดเหตุการณ์แรงงานถูกจับกุมครั้งใหญ่หลังมีนักวิจัยหรือเอ็นจีโอลงพื้นที่

- เกษตรกรและกำนันผู้ใหญ่บ้าน มีความต้องการจัดการปัญหาแต่ไม่มีวิธีการ

ข้อเสนอแนะจากพื้นที่

- ให้ภาครัฐจัดการแรงงานให้เป็นระบบและสอดคล้องกับการจ้างงานในพื้นที่

- ในกระบวนการทางกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานสมควรที่จะต้องเข้าใจนายจ้างละแรงงาน

ว่าค่าใช้จ่ายที่กำหนดแพงเกินไปและขึ้นตอนยุ่งยาก

ข้อเสนอแนะต่อรัฐ

- ควรจัดการออกข้อบังคับ กฎกระทรวงฯในพรบ.การทำงานของคนต่างด้าวให้ชัดเจน และสอดคล้องกับพื้นที่ ป้องกันการหาประโยชน์จากเจ้าหน้าที่บางส่วน

● หารูปแบบที่เหมาะสมกับการจัดการแรงงานตามฤดูกาล ที่เริ่มจะขาดแคลนเพราะระบบกฎหมายไทยไม่เอื้อต่อการจ้างงาน

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องข้อมูล กระบวนการเข้ามา เมื่อเข้ามาแล้วมีวิธีการจัดการแรงงานของรัฐ และเกษตรกร
2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบทบาทเกษตรกรพันธะสัญญา ส่งผลกับการจัดการแรงงานอย่างไร และรัฐกับเกษตรกรจะไปจัดการความขัดแย้งอย่างไร
3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบริบทของการทำเกษตรพันธะสัญญา อีกทั้งการเข้ามาแบบผิดกฎหมาย กับการที่รัฐเพิกเฉย มีทั้งข้อดีข้อเสีย จะมีการจัดการอย่างไร
4. อีกทั้งประเด็นเรื่องแรงงาน เรื่องเครือข่าย มีความสำคัญกับการเข้ามาอยู่ของแรงงานอย่างไร
5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกลไกในการหาแรงงาน ในบทบาทเกษตรกรแบบมีพันธะสัญญา อีกทั้งประเด็นการควบคุมแรงงานในบทบาทเกษตรกรแบบมีพันธะสัญญา เรื่องของกองทุน เป็นกระบวนการจัดการที่น่าสนใจ ควรอธิบายให้ชัดเจน

6) โครงการวิจัย เรื่อง “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย” โดย นายคชณิธ สุวิชา

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษานโยบายด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย และการจัดการในกรณีโรงพยาบาล สถานีอนามัยของรัฐในจังหวัดหนองคาย
- 2) เพื่อศึกษาการให้บริการและการจัดกิจกรรมด้านสุขภาพขององค์กรพัฒนาเอกชนสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย
- 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบจุดอ่อนและจุดแข็งทั้งของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดหนองคาย
- 4) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เหมาะสม ในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในประเด็นการจัดการด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย โดยพื้นที่ที่เลือกในการศึกษา คือ เป็นพื้นที่ระดับอำเภอที่มีองค์กรพัฒนาเอกชนดำเนินงานด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติ ซึ่งมีทั้งหมด จำนวน

6 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอรัตนวาปี อำเภอโพนพิสัย อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ และ อำเภอสังคม

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูล

1) ตัวแทนแรงงานข้ามชาติสัญชาติลาวที่ไม่มีใบอนุญาตทำงานที่เคยเข้ารับบริการด้านสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย โดยเลือกกลุ่มอาชีพต่างคือ กลุ่มแรงงานภาคเกษตร กลุ่มพนักงานบริการ กลุ่มผู้รับใช้ในบ้าน กลุ่มแรงงานก่อสร้างและกลุ่มภาคอุตสาหกรรม จำนวนกลุ่มอาชีพละ 20 คน รวม 100 คน

2) ตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องสุขภาพของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

ระดับนโยบาย

- ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือรองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้รับมอบหมาย จังหวัดหนองคาย
- นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดหนองคาย
- ตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดหนองคาย
- จัดหางานจังหวัดหนองคาย
- สวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดหนองคาย
- ผู้อำนวยการโรงพยาบาลศูนย์จังหวัด

ระดับปฏิบัติการ

- เจ้าหน้าที่ของด้านสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลอำเภอหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพแรงงานข้ามชาติชาวลาว อำเภอละ 3 คน
- เจ้าหน้าที่หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสุขภาพในพื้นที่จังหวัดหนองคาย จำนวน 10 คน
- เจ้าหน้าที่จัดหางานจังหวัดหนองคาย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการแรงงานในพื้นที่จังหวัดหนองคาย จำนวน 1 คน
- เจ้าหน้าที่สวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดหนองคาย จำนวน 1 คน

ขอบเขตด้านประเด็นที่ศึกษา

1) นโยบายด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย และการจัดการในกรณีโรงพยาบาล สถานีอนามัยของรัฐในจังหวัดหนองคาย โดยมีประเด็นในการศึกษาดังนี้

(1) นโยบายของรัฐไทยที่เป็นตัวกำหนดทิศทางการทำงานด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาว ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดหนองคายในปัจจุบัน

(2) รูปแบบ วิธีการและกระบวนการ ทำงานของของหน่วยงานภาครัฐ (โรงพยาบาล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล) ในการจัดการด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาว ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

2) การให้บริการและการจัดกิจกรรมด้านสุขภาพขององค์กรพัฒนาเอกชนสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย: เนื้อหาหลักครอบคลุมประเด็นเรื่อง รูปแบบ วิธีการและกระบวนการขององค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

3) เปรียบเทียบจุดอ่อนและจุดแข็งของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดหนองคาย: เนื้อหาการศึกษารอบคลุมการศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดและปัจจัยหนุนเสริมทั้งของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดหนองคาย

4) แนวทางการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เหมาะสม: เป็นการค้นหาแนวทาง การพัฒนา นโยบาย และกลไก ในการจัดการสุขภาพของแรงงานข้ามชาติชาวลาวอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ และส่งผลให้แรงงานข้ามชาติเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

แนวคิดการวิจัย

- แนวคิดสิทธิสุขภาพ
- ทฤษฎีสันติสาธารณะ
- แนวคิดกระจายอำนาจ
- แนวคิดเรื่องพรมแดน

การดำเนินงานที่ผ่านมา

1. ทบทวนวรรณกรรมเพื่อพัฒนารอบแนวคิดการวิจัย
2. ดำรวจสถานการณ์ในพื้นที่และเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนาเครื่องมือการเก็บข้อมูล
3. ทดลองเครื่องมือ
 - เครื่องมือที่ได้มี 2 ลักษณะ คือ แบบสัมภาษณ์บุคคลและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
4. เก็บข้อมูลกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
5. เก็บข้อมูลกับตัวแทนแรงงานที่เคยเข้ารับบริการด้านสุขภาพทั้งจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน
6. เก็บข้อมูลผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องระดับปฏิบัติการของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านสุขภาพของแรงงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน

บริบท

จังหวัดหนองคาย

มีเนื้อที่ประมาณ 3,026.534 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,891,583 ไร่ ลักษณะเป็นรูปยาวเรียงทอดไปตามลำน้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นกั้นเขตแดนกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีความยาวทั้งสิ้น 210.60 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินสาย 2 (มิตรภาพ) ประมาณ 615 กิโลเมตร

อาณาเขตจังหวัดหนองคาย

ทิศเหนือ ติดแม่น้ำโขงอันเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร อำเภอเพ็ญ อำเภอสร้างคอม และอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ทิศตะวันออก ติดอำเภอกุดข้าวปุ้น และอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ทิศตะวันตก ติดอำเภอกุดชุมหภูมิ จังหวัดเลย

ด้านการเมืองการปกครองจังหวัดหนองคาย

ได้แบ่งการปกครองดังนี้

1) การบริหารราชการส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

- อำเภอ 9 อำเภอ
- ตำบล 62 ตำบล
- หมู่บ้าน 722 หมู่บ้าน

2) การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

- องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง
- องค์การบริหารส่วนตำบล 48 แห่ง
- เทศบาล 18 แห่ง
- * เทศบาลเมือง 2 แห่ง
- * เทศบาลตำบล 16 แห่ง

ประชากร รวมทั้งสิ้น 509,395 คน

ชาย 255,221 คน

หญิง 254,174 คน

1.2 ความสนใจของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่พรมแดน

แรงงานในระบบข้อมูลราชการ

มติ ครม. มิถุนายน – กรกฎาคม 2554

1.กลุ่ม MOU	จำนวน 33 คน
2.กลุ่ม มติ ครม.	จำนวน 250 คน
3.กลุ่ม พิสูจน์สัญชาติ	จำนวน 401 คน

สถานการณ์แรงงานข้ามชาติชาวลาวที่อยู่นอกระบบข้อมูลราชการ

แรงงานนอกระบบที่ศึกษาคือ อุตสาหกรรม เกษตร บริการ รับใช้ในบ้าน ก่อสร้าง

- ส่วนใหญ่เป็นแรงงานผู้หญิง
- กลุ่มอายุที่พบมากคือ 18-25 ปี ในกลุ่มงานบริการ
- ทั้งหมดนับถือ พุทธ
- ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ ระดับประถมศึกษา (1-5)
- สถานภาพ โสด มากที่สุดในกลุ่มบริการ

ชีวิตก่อนมาทำงานเมืองไทย (ใน สปป.ลาว)

- ส่วนใหญ่มาจาก แขวง เวียงจันทน์
- ส่วนใหญ่มีอาชีพ เกษตรกรรม
- มีจำนวนสมาชิกที่ต้องรับผิดชอบส่วนใหญ่ ประมาณ 1-5 คน
- ส่วนใหญ่ไม่มีการหนี้สิน
- รายได้อยู่ในลาวส่วนใหญ่ประมาณ 200,001 - 300,000 กีบ (มากกว่า 800 แต่ไม่เกิน

1,200 บาท)

การข้ามแดน

- เหตุผลที่ตัดสินใจเข้ามาทำงานในประเทศไทย คือรายได้ต่ำไม่พออยู่พอกินและว่างงาน

- ผู้ที่แนะนำ/นำพาเข้ามาทำงานในเมืองไทย
 - อุตสาหกรรม ส่วนใหญ่ เป็นนายจ้าง
 - เกษตร ส่วนใหญ่เป็นญาติ
 - บริการ ส่วนใหญ่ เป็นเพื่อน
 - ก่อสร้าง ส่วนใหญ่เป็นญาติ
 - รับใช้ในบ้าน ส่วนใหญ่เป็นเพื่อน

- ส่วนใหญ่เดินทางมาทางรถยนต์ : ผ่านด่านสากล / ด่านประเพณี : ทางเรือ

อุตสาหกรรม : เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เช่น โรงขนม โรงทำเส้นก๋วยเตี๋ยว ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณ อำเภอเมือง และอำเภอท่าบ่อ วิถีชีวิต: เดินทางมาเอง และตามเครือญาติมา อยู่กับนายจ้าง เงินเดือน ประมาณ 3,000 – 6,000 บาท

ภาคบริการ : เป็นร้านบริการคาราโอเกะ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอเมือง และอำเภอโพนพิสัย สำหรับรายได้ของพนักงานบริการชาวลาวยังพบว่า รายได้หลักของพนักงานบริการชาวลาวยังส่วนใหญ่ซึ่งมีราคาอยู่ระหว่าง 500- 1,300 บาท ซึ่งขึ้นอยู่กับราคากลางระหว่างหญิงบริการและแขก โดยแต่ละอาทิตย์จะออกแขกประมาณ 2-4 ครั้ง

ตาราง แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่รับผิดชอบและเวลาในการทำงาน

เวลา	09.00 – 12.00 น.	13.00 – 17.00 น.	18.00 – 01.00 น.	01.00 – 05.00 น.
ภารกิจ รับผิดชอบ	- ตื่นนอน - เตรียมอาหารเช้า - เตรียมอาหาร เที่ยง - ทำความสะอาด ร้าน	- เตรียมร้าน - ซักเสื้อผ้า / เสริม สวย - คำนวณรับแขก (หากไม่มีแขกก็ ได้พักผ่อน)	- คำนวณรับแขก - เสิร์ฟ	- ออกแขก (ขายบริการทาง เพศ)

ภาคการเกษตร

งานภาคการเกษตรเป็นกิจการที่มีแรงงานลาวเข้ามาทำงานค่อนข้างมากรองจากงานรับใช้ในบ้านและภาคบริการ แรงงานในภาคการเกษตรมีความหลากหลายของลักษณะงานที่เข้ามาทำทั้งในงานรับจ้างเกษตรตามฤดูกาล รับจ้างเลี้ยงปลา ซึ่งจะพบมากในพื้นที่อำเภอท่าบ่อ งานรับจ้างในสวนยางซึ่งพบมากในพื้นที่อำเภอรัตนวาปี ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีการทำสวนยางมากที่สุดในภาคอีสาน โดยแรงงานส่วนนี้มีทั้งการอพยพเข้ามาทำงานในลักษณะครอบครัว เป็นกลุ่มเครือญาติและลักษณะมาคนเดียว

รับใช้ในบ้าน

รับจ้างขายของหน้าร้านในร้านขายของต่างๆซึ่งมีทุกอำเภอทั้งในอำเภอที่ติดแม่น้ำโขงและอำเภอที่ไม่ติดน้ำโขง อาทิ ร้านขายอุปกรณ์การเกษตร ขายเสื้อผ้า ขายขนม เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กับนายจ้างเป็นผู้รับผิดชอบ

ในการเข้าออกของแรงงานกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะการใช้พาสปอร์ต (Passport) ทองเที่ยว 1 เดือนและหากใกล้ถึงวันหมดอายุก็จะไปต่ออายุในการเข้าอาศัยอยู่ในเมืองไทย ส่วนรายได้แล้วแต่จะตกลงกับนายจ้างที่เป็นคนไทย และได้รายได้ไม่เกิน 4000

ก่อสร้าง

แรงงานชาวลาวในงานภาคการก่อสร้างในพื้นที่จังหวัดหนองคายจากการศึกษาพบว่า มีค่อนข้างน้อย ซึ่งส่วนใหญ่นายจ้างเน้นการจ้างคนไทยในพื้นที่มากกว่าจ้างแรงงานจากสปป.ลาว เนื่องจากแรงงานในพื้นที่ยังพอหาได้ สำหรับแรงงานชาวลาวที่อยู่ในภาคการก่อสร้างที่พบเป็นแรงงานผู้หุง ที่ได้สามีเป็นคนไทยและอยู่ในเมืองไทยในลักษณะครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งหากมีงานก่อสร้างนายจ้างก็สามารถไปเรียกใช้ได้ โดยงานส่วนใหญ่แรงงานกลุ่มดังกล่าวซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง จะทำหน้าที่ช่วยถือหรือขนของเบาๆ เช่น ถังปูน ขนอิฐ ขนน้ำผสมปูน เป็นต้น

สำหรับค่าแรงงานที่ได้ก็แล้วแต่จะตกลงกับนายจ้างซึ่งเป็นผู้รับเหมาคนไทย ซึ่งจะอยู่ประมาณวัน
หละ 150-200

สถานการณ์สุขภาพ

แรงงานภาคเกษตร อุตสาหกรรม

- การเผชิญโรคภัยไข้เจ็บ โดยภาพรวมแล้วการเจ็บป่วย เป็นไข้ ปวดข้อ ปวดท้อง ท้อง เป็น
ต้น

- การจัดการ ปรึกษานายจ้าง ซื่อยามากินเอง เจ็บหนักไปคลินิกและโรงพยาบาลรัฐต่อไป

- ข้อจำกัด เรื่องตำรวจ ค่าใช้จ่าย

* แรงงานภาคบริการสาวคาราโอเกะ

- การเผชิญโรค คันช่องคลอด ท้อง หนองใน

- การจัดการ ปรึกษานายจ้าง ซื่อยามากินเอง เจ็บหนักไปคลินิก ทำแท้ง (กลับไปทำที่บ้าน /

อุดร)

- ข้อจำกัด เรื่องตำรวจ ค่าใช้จ่าย

นโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติที่ผ่านมา

คณะกรรมการบริการแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง(กบร.)

เป็นกลไกกลางในการทำหน้าที่พิจารณา นโยบาย แนวทาง แผนงานและมาตรการทั้งระยะ
สั้นและระยะยาว โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ

- 1.กระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบการทำทะเบียนประวัติ
- 2.กระทรวงแรงงาน รับผิดชอบการจดทะเบียนการจ้างงาน
- 3.กระทรวงสาธารณสุข รับผิดชอบเรื่องสุขภาพ
- 4.กระทรวงกลาโหม รับผิดชอบการสกัดกั้น
- 5.สำนักงานตำรวจแห่งชาติ รับผิดชอบการจับกุม
- 6.กระทรวงต่างประเทศ รับผิดชอบการเจรจาแนวทางปฏิบัติต่างๆเกี่ยวกับการเข้าเมือง

นโยบายด้านสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข

แผนแม่บทการพัฒนาสุขภาพ ชายแดน พ.ศ. 2550 – 2554	ยุทธศาสตร์สุขภาพ ประชากรต่างด้าว	แผนแม่บทด้านเอดส์ พ.ศ. 2550 – 2554
- ความร่วมมือระหว่าง ประเทศไทยและประเทศ เพื่อนบ้าน	- การพัฒนาระบบบริการ สุขภาพประชากรต่างด้าว - ระบบประกันสุขภาพถ้วน หน้า สำหรับประชากรต่างด้าว	- การลดความเสี่ยงและความ เปราะบาง - การป้องกันเอดส์ในระดับ กว้างเป็นความร่วมมือของ ประเทศไทยกับประเทศเพื่อน บ้าน
ความเหมือนของยุทธศาสตร์ทั้งสาม		
- การปรับปรุงการเข้าถึงบริการสุขภาพของกลุ่มเป้าหมาย - การยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป้าหมาย - การจัดตั้งและสร้างความเข้มแข็งในการประสานงานและความร่วมมือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง - การปรับปรุงและพัฒนาระบบฐานข้อมูลด้านสุขภาพ - การจัดตั้งและสร้างความเข้มแข็งระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ - การสนับสนุนการพัฒนาและปฏิบัตินโยบายเชิงบวก		

นโยบายระดับจังหวัด นโยบายด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติ สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ

- (1) การตรวจสุขภาพ
- (2) การบริการด้านการรักษาพยาบาล
- (3) การส่งเสริมคุณภาพและการป้องกันโรค

(4) การเฝ้าระวังโรค โดยที่หน่วยงานสาธารณสุขในจังหวัด ได้มีการกำหนดบทบาทของ
ตนเองไว้เป็นหน่วยบริการตรวจสุขภาพ ทำบัตรประกันสุขภาพ และให้บริการรักษาตามสิทธิที่
แรงงานต่างชาตินี้ซื้อประกันสุขภาพพึงได้รับ หลังจากที่แรงงานต่างชาตินี้ได้เข้าสู่หลักประกัน
สุขภาพแล้ว ซึ่งการบริการดังกล่าวเหมือนการให้บริการแก่คนไทยทั่วไป

บทบาทหน่วยงานภาครัฐ (โรงพยาบาลชุมชน)

1. เน้นให้บริการคนที่อาศัยอยู่และทำงานถูกกฎหมาย: การตรวจสุขภาพ การให้บริการการ
รักษา และการเฝ้าระวังโรค ส่วนการส่งเสริมและป้องกันโรคทางโรงพยาบาลเน้นให้ รพสต. ซึ่ง
เป็นหน่วยบริการปฐมภูมิเป็นกลไกในการทำงาน

2.การให้บริการสำหรับแรงงานที่ไม่มีอะไร รักษาไปตามความจำเป็น และเรียกเก็บตามความเป็นจริง ถ้าแรงงาน ไม่มีก็เข้าฝ่ายสงเคราะห์โรงพยาบาล

3. เข้าระบบสงเคราะห์

- รัฐไทยควรมีการสำรวจผู้มีปัญหาสถานะบุคคลในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและนำไปสู่การให้บริการสุขภาพด้วย

- การบริการสำหรับแรงงานที่ไม่มีเอกสารควรเน้นการร่วมจ่าย...

บทบาทหน่วยงานภาครัฐ (รพสต.)

ให้บริการรักษาโดยใช้วิธีการสวมสิทธิคนไทย ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในทางปฏิบัติ แต่ไม่ถูกต้องเชิงกฎหมาย

ข้อเสนอ ...สปสข.ควรดำเนินงานให้ครอบคลุมแรงงานและผู้มีปัญหามาตรฐานบุคคล

องค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กร	การดำเนินงาน
มูลนิธิพัฒนาเครือข่ายเอดส์ สำนักงานภาคอีสาน	เป็นองค์กรที่เน้นการให้ข้อมูลเรื่องเอดส์ (ฟ้ามิตร) ในกลุ่ม อุตสาหกรรม เกษตร ก่อสร้าง ผ่านอาสาสมัคร
มูลนิธิพัฒนาอีสาน	เป็นองค์กรที่เน้นการให้ข้อมูลเรื่องเอดส์ ในกลุ่ม สาวบริการผ่านอาสาสมัคร
บ้านพักใจจังหวัดหนองคาย	เป็นหน่วยที่ให้ข้อมูลเรื่องเอดส์ และการทำงานเชิงสงเคราะห์
ศูนย์ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนภาคอีสาน	การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานและผู้มีปัญหา ฯ

ข้อจำกัดองค์กรพัฒนาเอกชน

งบประมาณที่ไม่ต่อเนื่องส่งผลต่อการทำงานที่ไม่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอองค์กรพัฒนาเอกชน

- หน่วยงานระดับนโยบายควรหาให้มีความสำคัญเรื่องการทำงานเชิงการส่งเสริมป้องกันไปพร้อมกับการรักษา

- รัฐควรนำบทเรียนการทำงานเชิงรุกของ NGO ไปปรับใช้

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการดูแลสุขภาพแรงงานอย่างไร อีกทั้งความแตกต่างของแรงงานที่เข้ามาขายแรงงาน ที่ทั้งภาคเกษตร ภาคบริการ มีความแตกต่างในการดูแลแรงงานอย่างไร ควรมีการอธิบาย

2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องความเป็นมาเป็นไปของการร่วมจ่ายของรัฐ-แรงงาน ในการเข้าถึงการบริการสุขภาพ มีปัจจัยอะไร

3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมแสดงสถิติการเข้ารับการรักษา งบประมาณ เพื่อแสดงขนาดของปัญหา อะไรที่รัฐทำไปแล้วไม่ได้ผล เพื่อนำมาปรับใช้ในงานวิจัย

ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องในเรื่องของการเปรียบเทียบ ควรแสดงให้เห็นกระบวนการทำงานของแต่ละภาคส่วน ในการให้ข้อมูลการจัดการสุขภาพแรงงาน

7) โครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” โดย อาจารย์ดร.โสภี อุ่นทะยา

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” เป็นงานวิจัยที่พยายามสร้างองค์ความรู้และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับเสียงบอกเล่าของผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะคนตัวเล็กตัวน้อย ผู้ด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเรียกร้องสิทธิในผลประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ รวมทั้งปรากฏการณ์ ปฏิบัติการ และกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันในชุมชน ในสังคมประเทศชาติ และประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างเป็นสุข

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหารในประเด็นต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน
2. เพื่อศึกษาการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน
3. เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความสัมพันธ์ และการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติกับคนในชุมชน
4. เพื่อศึกษาแนวทางในการสนับสนุนการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน

แนวคิดในการวิจัย

แนวคิดลักษณะข้ามชาติ กระบวนการอพยพข้ามแดนของแรงงานข้ามชาติชาวลาว การสร้างและรักษาข่ายใยความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน เชื่อมโยงสังคมเดิมที่ถือกำเนิดเข้ากับสังคมที่พักพิงในประเทศไทย รวมถึงกิจกรรมการค้าผ่านเส้นแบ่งเขตแดนต่างๆ ด้วย

แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติชาวลาวกับคนในชุมชนบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว การปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มและกลุ่มอื่นๆ ทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่มชาติพันธุ์

แนวคิดการกระจายอำนาจ การแบ่งปันอำนาจในการตัดสินใจ การให้หรือยอมรับสิทธิในการปกครองตนเองของชุมชน

แนวคิดการจัดการชุมชน การปกครองท้องถิ่นและชุมชนเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับประชาธิปไตย ระดับชาติ เพราะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ออกความเห็นมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของเขาเอง

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) เน้นกระบวนการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามเป็นสำคัญ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล ๓ ลักษณะคือข้อมูลเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้นำ ประธานชุมชน เป็นผู้ให้ข้อมูลประวัติพัฒนาการวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ การจัดการการจ้างแรงงานข้ามชาติ

ผู้อาศัยในชุมชน คือ ผู้ที่มีภูมิลำเนาในชุมชน กลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เข้ามาทำงานหรืออาศัยอยู่ในชุมชน และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ และการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติกับคนในชุมชนนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ รวมทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และแนวทางการวิจัยต่อไป

นำเสนอผลการวิจัย แบ่งเป็น ๖ บท

1. บทนำ
2. บริบทของชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร
3. วิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน
4. การปรับตัวและการสร้างความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติกับคนในชุมชน
5. การจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน
6. สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

บริบทชุมชนและแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร

ชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๓ เขต ๓๔ ชุมชน แต่ละชุมชนมีจำนวนครัวเรือนตั้งแต่ ๗๐ – ๖๐๐ ครัวเรือน มีประธานชุมชนเป็นผู้นำดูแลชุมชนและประสานงานชุมชนกับเทศบาลเมืองมุกดาหาร

วิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

จังหวัดมุกดาหาร เริ่มดำเนินการจัดระบบแรงงานต่างด้าวเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ตามมติของคณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ผ่อนผันให้แรงงานต่างด้าวอยู่ในราชอาณาจักรได้เป็นการชั่วคราวแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองมาขอใบอนุญาตทำงาน ดังนี้

ปี พ.ศ.	แรงงานต่างด้าว	พม่า	ลาว	กัมพูชา
๒๕๔๔	๑,๒๕๖	๗	๑,๒๔๕	๔
๒๕๔๗	๑,๓๕๕	๕	๑,๓๘๕	๕
๒๕๕๓	๗๕๕	๑๗	๗๘๑	๑
๒๕๕๔	๘๐๒	๕	๖๕๕	๑

จากการดำเนินงาน สังเกตได้ว่าจำนวนแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่มาขอใบอนุญาตหรือต่อใบอนุญาตทำงานมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ สาเหตุเนื่องมาจาก

1. แรงงานเลิกทำงาน กลับประเทศของตน
2. เดินทางออกนอกพื้นที่ไปทำงานท้องที่อื่น
3. ขั้นตอนขออนุญาตหลายขั้นตอน เกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ค่าใช้จ่ายสูง
4. แรงงานบางส่วนแต่งงานกับคนไทย ไม่ประสงค์ขออนุญาตทำงานต่อ

สภาพปัญหาแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองในจังหวัดมุกดาหาร

- 1) มุกดาหารมีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะทาง ๗๒ ก.ม. การเข้าเมืองเป็นไปได้ง่าย ยากต่อการควบคุม
- 2) แรงงานต่างด้าวมีลักษณะคล้ายกับคนไทยมุกดาหาร มีวัฒนธรรมเดียวกัน ยากต่อการตรวจสอบ
- 3) งานบางประเภทคนไทยไม่ทำ ขาดแคลนแรงงาน เช่น งานก่อสร้าง รับใช้ในบ้าน ธุรกรรมอื่นๆ ต้องจ้างแรงงานต่างด้าวแทน
- 4) แต่งงานกับคนไทย ยากต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย
- 5) มีขบวนการนำพาคนต่างด้าวเข้าประเทศ มาทำงานในมุกดาหาร และส่งไปต่อไป กรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ
- 6) การเข้ามาทำงานภาคเกษตรตามฤดูกาล เข้ามา-เย็นกลับ ยังไม่มีแนวปฏิบัติในการดูแลควบคุมอย่างชัดเจน

ประเภทของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดมุกดาหาร

แบ่งตามวัตถุประสงค์การเข้าเมืองได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มแรงงานจากการอพยพหนีภัยสงคราม
2. กลุ่มแรงงานที่ลักลอบเข้ามารับจ้างทำงาน

3. กลุ่มแรงงานที่เข้ามาอาศัยอยู่กับครอบครัวเครือญาติ

รูปแบบการเคลื่อนย้ายของแรงงานต่างด้าวชาวลาวเข้ามาทำงานในจังหวัดมุกดาหาร

แบ่งตามพาหนะที่ใช้ในการเดินทาง และเส้นทางการเคลื่อนย้าย

1. การข้ามแดนที่จุดผ่านแดนถาวร ที่ท่าเรือข้ามฟากของเทศบาลเมืองมุกดาหาร
2. การข้ามแดน ณ ด่านผ่านแดนถาวรที่สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2

3. เรือของชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำโขง (ญาติพี่น้อง คนรู้จักที่คุ้นเคยข้ามไปมาหากัน) เรือหาปลาของชาวประมง (ช่วยเหลือกัน และรับจ้าง) เรือขนส่งสินค้าหนีภาษี (ขามคำคั้น)

แรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานอะไรบ้าง

- ลูกจ้างขายสินค้าหน้าร้าน ทำงานบ้าน บริการในร้านอาหาร โรงแรม สถานบันเทิง ก่อสร้าง กรรมกรแบกหาม

- งานภาคเกษตรตามฤดูกาล

แรงงานต่างด้าวอยู่อย่างไร

- เข้าบ้านอยู่กันเป็นกลุ่ม, อาศัยในพื้นที่สาธารณะที่รกร้าง
- อยู่กับนายจ้าง, อาศัยในพื้นที่สวน ไร่ นา
- อยู่กับญาติพี่น้อง ครอบครัว
- ไป-กลับ

การเคลื่อนย้ายของแรงงาน

- กลับภูมิลำเนาเดิม
- เปลี่ยนนายจ้าง

- เดินทางเข้ากรุงเทพฯ – จังหวัดอื่นๆ – เดินทางต่อไปยังประเทศอื่น (จังหวัดมุกดาหารเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้)

“คนลาวแตกต่างจากคนไทยตรงอยู่คนละฝั่งแม่น้ำเท่านั้น ลาวอยู่ฝั่งโน้นไทยเขาอยู่ฝั่งนี้ แต่เขาก็ไปมาหาสู่กันจนทุกวันนี้”

“เขาเข้ามาเกี่ยวข้าว วันละสองร้อยบาท คนลาวจะแย่งกันเข้ามารับจ้าง การเข้ามาบ้านเฮาที่นี่ง่ายที่สุด เฮาบได้เก็บเงินเก็บทองเอาอียังกับเพิ่น”

“ผมเติบโตมาจากเกาะดอนกลางลำน้ำโขง บั๊วู้ว่าเป็นคนไทยหรือคนลาว จะเรียกว่าเป็นคนลุ่มน้ำโขงก็ได้”

“แม้ว่าผิดกฎหมายแต่ความเมตตาธรรมมันมี เพราะเป็นการช่วยเหลือคนยากจนให้มีโอกาสได้ทำมาหากินเขาก็มาช่วยเราทำงาน เราก็ให้เงินเขา ช่วยเหลือกัน”

“กูบได้จ้างเขาออก พวกเขาเป็นลูกเป็นหลาน กูให้พวกเขามาช่วยซื้อๆ”

“เขาบอกว่าเป็นแรงงานผิดกฎหมายต้องยึดเงินทั้งหมด เราก็ไม่รู้จะทำอะไร เพราะเราก็ผิด จึงต้องเสียเงินให้เขาไป เสียขายเงินมาก ไม่ได้เอากลับไปให้แม่เลยแม้แต่บาทเดียว”

การสร้างความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติชาวลาวกับคนในชุมชน

1. แรงงานข้ามชาติชาวลาวจะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ที่ประธานจัดตามนโยบายของทางการ (กิจกรรมตามประเพณี)
2. เข้าร่วมกิจกรรมงานบุญ หรืองานในโอกาสพิเศษต่างๆ ของคนในชุมชน
3. เข้าร่วมในกิจกรรมอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ ของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการจัดการแรงงานข้ามชาติชาวลาว

1. ให้อำนาจหน้าที่แก่ประธานชุมชนในการจัดการควบคุมดูแลแรงงานอย่างชัดเจน
2. จัดกลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวลาวไว้โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรแฝง กำหนดกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขต่างๆ ให้ชัดเจน
3. การข้ามเรือที่จุดผ่านแดนถาวร ควรมีการกำหนดเฉพาะกลุ่มแรงงานข้ามชาติเพื่อติดต่อแรงงานข้ามชาติชาวลาว
4. กำหนดให้มีด่านประเพณีเหมือนที่เคยเป็นมา ชุมชนละ ๑ แห่ง โดยมีพื้นฐานการจัดการแบบเดิม หน่วยงานทางการอาจเข้ามาช่วยควบคุมดูแล

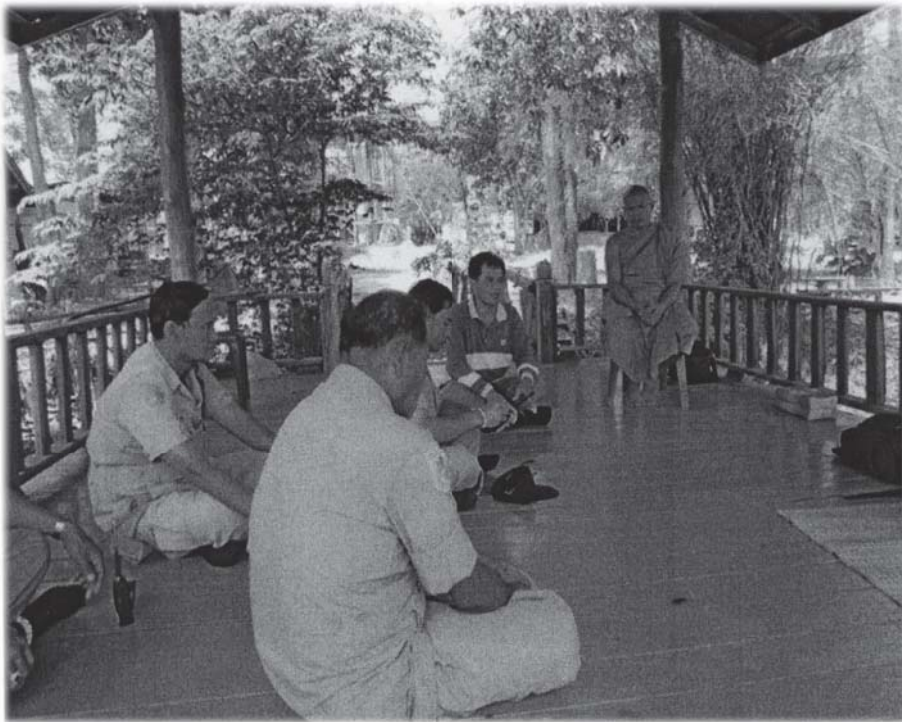
ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

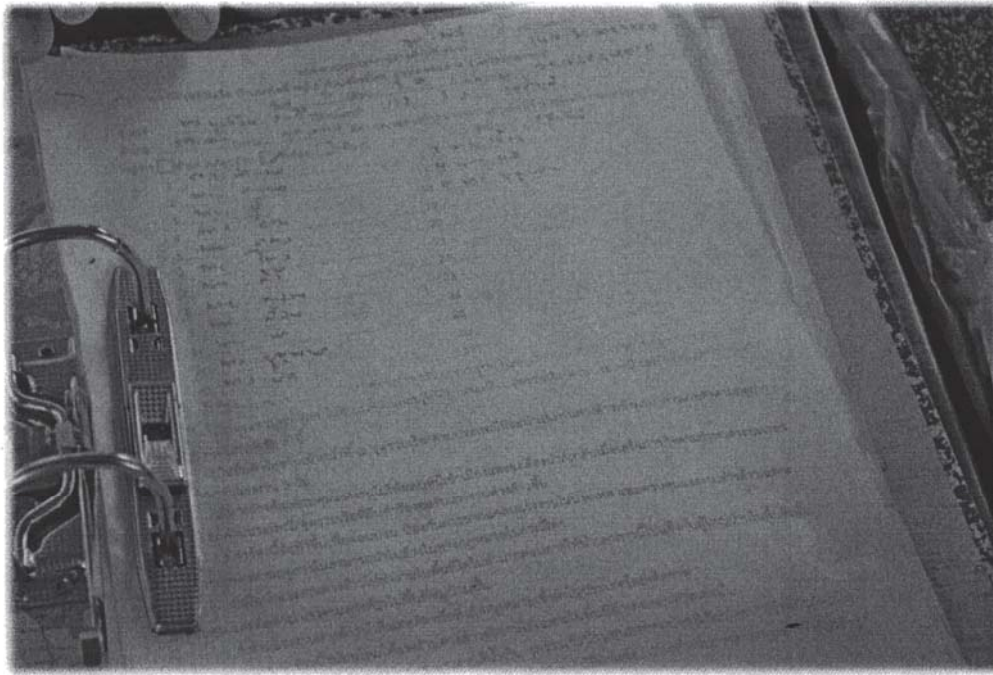
1. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเลือนไหลของชาติพันธุ์ อีกทั้งการกลับมาของประเพณีต่างๆ เป็นอย่างไร
2. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องชุมชนมีการจัดการแรงงานในพื้นที่ผ่านกระบวนการที่นำมาวิเคราะห์ ผ่านแนวคิดอะไรในการอธิบาย
3. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการชุมชน ในชุมชนการเข้าออกของแรงงานมีมิติอะไรบ้าง ที่เป็นมิติที่เป็นทางการนอกเหนือจากมิติทางวัฒนธรรม ที่ชุมชนใช้ในการจัดการ
4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการปรับตัวของแรงงาน

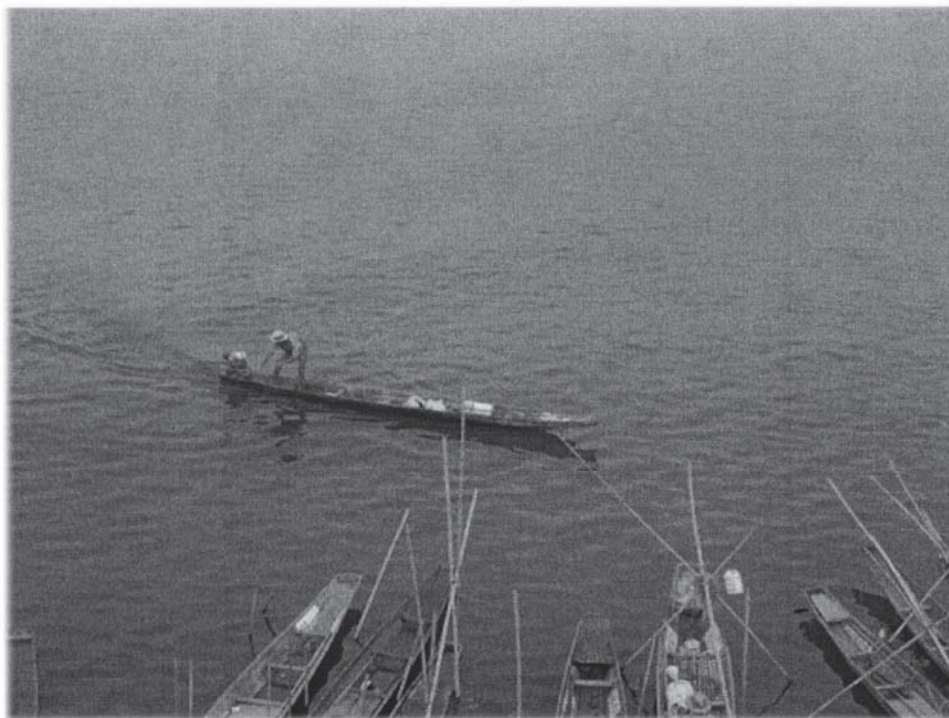
เอกสารแนบที่ 3

ภาพกิจกรรม

เอกสารแนบที่ 4

รายงานการประชุมนำเสนอร่างรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
ชุดโครงการ “การบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ
วันที่ 13 ธันวาคม 2555 เวลา 08.30 – 15.30 น.
ณ ห้องประชุม 2 ชั้น 14 อาคารเอส เอ็ม ทาวเวอร์ สกว.

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. รศ.ดร.ปัทมาวดี ชูชุกิ
2. ผศ.ดร.กิตติ ประเสริฐสุข
3. รศ.ดร.นฤมล นิราทร
4. ผศ.ดร.กิริยา กุลกลการ
5. นายจุฑาเกียรติ มั่นตภาณวัฒน์
6. นายสุรพงษ์ กองจันทิก
7. นางสินีนาท บุญเนตร
8. นางสาวรีย์ ใจหาญ
9. ว่าที่ ร.ต.สมบัติ สิงห์การ
10. อาจารย์ ดร.โสภี อุันทะยา
11. ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา
12. ผศ.ดร.บัญญัติ สาลี
13. อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล
14. อาจารย์ ดร.พิมเสน บัวระภา
15. อาจารย์อนุชา พิมพ์ศักดิ์
16. คุณคชณิณ สุวิชา
17. นางสาวปิยดา จูตะวิริยะ
18. นางสาวพิมพ์พร ภูครองเพชร

เริ่มประชุม เวลา 09.00 น.

อาจารย์ ดร.โสภี อุันทะยา ผู้ประสานงานชุดโครงการ “การบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน (ระยะที่ 2): แรงงานข้ามชาติ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้กล่าวรายงานดังนี้

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ทำงานร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ ในการส่งเสริมนักวิชาการในมหาวิทยาลัยทำวิจัยในประเด็นวิจัยชุดชายแดน โดยมีโครงการวิจัยจำนวน 7 โครงการ ประกอบด้วย

- 1) โครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” โดย อาจารย์ดร.โสภี อุณหะยา
- 2) โครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา
- 3) โครงการวิจัย เรื่อง “ด่านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ” โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล
- 4) โครงการวิจัย เรื่อง “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ: พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ สาลี
- 5) โครงการวิจัย เรื่อง “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ: ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” โดย อาจารย์ดร.พิมเสน บัวระพา
- 6) โครงการวิจัย เรื่อง “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม” โดย อาจารย์อนุชา พิมศักดิ์
- 7) โครงการวิจัย เรื่อง “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย” โดย นายคชณิน สุวิชา

ในการนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ชูชุกิ (ผู้อำนวยการฝายนโยบายและความสัมพันธ์ข้ามชาติ การวิจัย) ในประเด็น ชุดชายแดน ถือเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาองค์ความรู้ และข้อเท็จจริงในเชิงนโยบายเพื่อนำเสนอข้อมูลที่ค้นพบในเชิงนโยบายสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับใช้ในการพัฒนาพื้นที่อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ และทางสกว.จะช่วยเหลือในการสนับสนุนงานวิจัยของมหาวิทยาลัยให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผู้ประสานงานดำเนินรายการนำเสนอร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ดังต่อไปนี้

- 1) โครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา

ปัญหาวิจัย

- ความไม่สอดคล้องกันนโยบายในเรื่องการจัดการแรงงานข้ามชาติ หน่วยงานภาครัฐ รัฐส่วนท้องถิ่น กับระบบการจัดการของภาคทุน ผู้ประกอบการลงทุน และปัญหาของแรงงาน

- แนวทาง นโยบาย ผู้ระบบการการบริหารแรงงานต่างด้าวที่สอดคล้องกับสถานการณ์แรงงานข้ามชาติในปัจจุบัน

การศึกษาปัญหาและผลกระทบของแรงงาน

- ในระดับกว้าง(Macro level)
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล งานชุดเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ (2551) ศึกษาสภาพการทำงาน การประกอบอาชีพ สวัสดิการและการคุ้มครองแรงงาน ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างและสิทธิตามกฎหมาย ผลกระทบของการอพยพแรงงานที่มีผลต่อพื้นที่ปลายทาง
 - การวิเคราะห์สถานการณ์การย้ายถิ่นทั้งเข้า-ออกจากประเทศไทย กระบวนการจัดการเชิงนโยบายต่อรัฐบาลและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าว
 - การวิจัยด้านสุขภาพแรงงานจากการประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติ
 - ครอบครัวและการแต่งงานข้ามชาติ ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี โดยเน้นทำความเข้าใจกับปัญหาสถานะทางกฎหมาย สถานะทางกฎหมาย
 - การศึกษาการย้ายถิ่นจากประเทศลุ่มน้ำโขงเข้าสู่จังหวัดชายแดนของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา
 - สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2552)
 - ศึกษาการทบทวนนโยบาย ยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการและแรงกดดันในการนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย
 - การศึกษาคนข้ามชาติโดยวิธีการมานุษยวิทยา -การศึกษาวิถีชีวิตของแรงงานข้ามแดนที่มีการเดินทางไปทำงานทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ถูกต้องกฎหมาย การสร้างอัตลักษณ์และเครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติลาว (พัฒนา, 2545,2550 : มณีมัย และคุณิ , 2548)
 - การศึกษาสถานภาพสตรีที่ถูกเอาเปรียบจากนายจ้างและคนรอบข้าง การปรับตัวเพื่อสร้างการยอมรับผ่านการแต่งงานของผู้หญิงไทยกับฝรั่ง (รัตนา บุญมัยยะ,2548)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.เพื่อศึกษากระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในระบบภาคอุตสาหกรรม
2. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติการของรัฐ และผู้ประกอบการและการจัดการแรงงานที่มีต่อวิถีชีวิตแรงงานข้ามชาติลาว
- 3.เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของการทำงานภาคอุตสาหกรรม การปรับตัว ต่อสู้ ต่อรอง ของแรงงานข้ามชาติลาวในพื้นที่ที่อพยพมาอยู่ใหม่ที่แรงงานย้ายถิ่นมา

กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดสิทธิและการจัดการแรงงานข้ามชาติ เป็นแนวทางในการศึกษาปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติการของรัฐ และผู้ประกอบการที่มีต่อแรงงานข้ามชาติลาว (พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 และ พ.ศ. 2551)

ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

1. ระเบียบวิธีเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
2. วิธีการดำเนินการวิจัย ได้แก่
 - การเก็บข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเอกสาร การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
3. การวิเคราะห์ข้อมูล
 - ใช้ วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามตามกรอบประเด็นที่ศึกษาและกรอบแนวคิด เสนอผลการศึกษาพรรณนาวิเคราะห์

ขอบเขตของการวิจัย

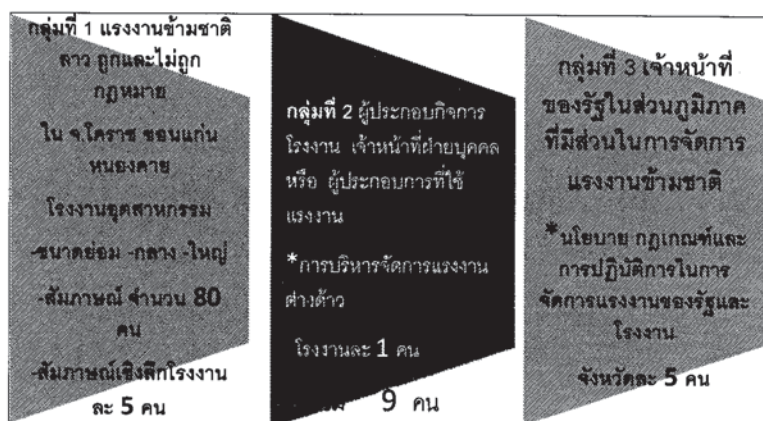
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติภาคอุตสาหกรรมชาวลาว
- นโยบายและการปฏิบัติการของรัฐเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนโยบาย
- การปฏิบัติการของผู้ประกอบการในโรงงานอุตสาหกรรม การจ้างงาน สวัสดิการ ด้านต่าง ๆ สภาพความเป็นอยู่ของแรงงาน การปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงาน ปัญหาของแรงงานและการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ
- การปรับตัวของแรงงานในโรงงานและสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การปรับตัวของแรงงานในสังคมและการแสดงออกเชิงวัฒนธรรมของแรงงานในกลุ่มแรงงานและสังคมภายนอก

2. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ได้แก่ โรงงานในระบบภาคอุตสาหกรรม 3 ประเภท ได้แก่ อุตสาหกรรมขนาดย่อม อุตสาหกรรมขนาดกลาง อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่ภาคอีสาน

โดยคัดเลือกจังหวัดที่มีสถิติแรงงานข้ามชาติทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมายจำนวนมากที่สุด ตามลำดับในภาคอีสาน ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย (กองแผนและสารสนเทศ, กพ. 2554)

กลุ่มเป้าหมาย

ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

- คัดเลือกอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ขนาดย่อม อุตสาหกรรมขนาดกลาง อุตสาหกรรมขนาดใหญ่อ้างอิง 1 อย่างละ 1 แห่งใน 1 จังหวัด

- เลือกขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non – probability sampling) ไม่สามารถกำหนดขอบเขตของประชากรได้ (แรงงานในระบบและนอกระบบที่จำนวน สถิติไม่แน่นอน)

- คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 วิธีการคือ 1) การคัดเลือกแบบโควตา (Quota sampling) โดยกำหนดสัดส่วนแรงงานหญิงและแรงงานชายอย่างละครึ่ง แล้วก็เลือกแบบบังเอิญเพื่อการสัมภาษณ์ กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงาน และกฎเกณฑ์และการปฏิบัติการในการจัดการแรงงานของรัฐและโรงงานอุตสาหกรรมต่อแรงงาน

- คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงานจำนวนโรงงานละ 5 คน ในด้านสภาพความเป็นอยู่ของแรงงาน ปัญหาของแรงงานและการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การปรับตัวของแรงงานในโรงงานและสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การปรับตัวของแรงงาน

นิยามศัพท์เฉพาะ

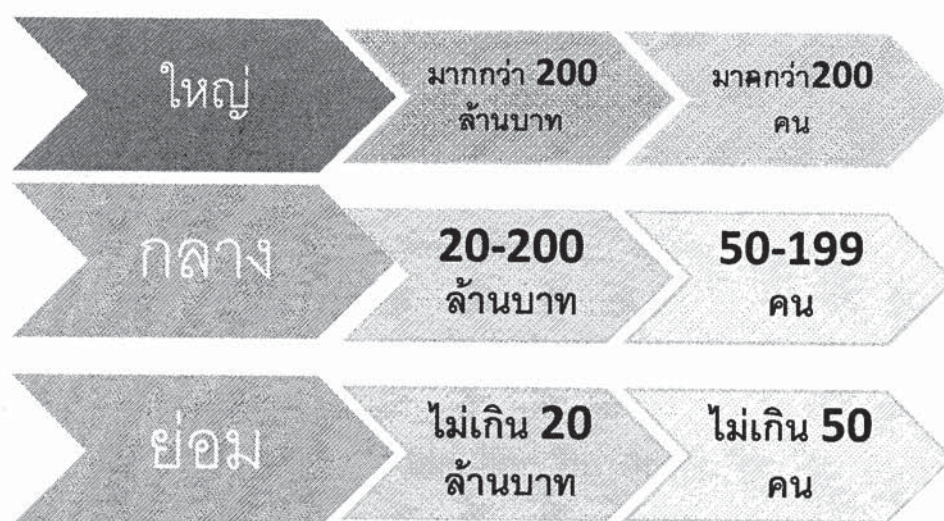
- นโยบายการของรัฐต่อแรงงานข้ามชาติ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ ที่มีต่อระบบการจัดการแรงงาน การขึ้นนโยบายและมาตรการ นโยบาย ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีของหน่วยงานรัฐทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น การดูแลแรงงานและการคุ้มครองสิทธิแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม

- นโยบายของการลงทุนต่อแรงงานข้ามชาติ นโยบายหรือมาตรการที่เป็น ข้อกำหนดกฎระเบียบของผู้ประกอบการ ทั้งระบบการจ้างงาน ระบบสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ที่ผู้ประกอบการ หรือโรงงานมีต่อแรงงานข้ามชาติ

- การจัดการแรงงานข้ามชาติลาวของรัฐ หมายถึงการปฏิบัติการของรัฐในด้านระบบการจ้างงานและการควบคุม ดูแลแรงงานและการคุ้มครองสิทธิแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม

- การจัดการแรงงานข้ามชาติลาวของผู้ประกอบการ หมายถึงการปฏิบัติการของผู้ประกอบการทั้งระบบการจัดหา การจ้างงาน ระบบสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อแรงงานข้ามชาติลาวโรงงานอุตสาหกรรม

ขนาดโรงงานอุตสาหกรรม

สถานการณ์แรงงานในพื้นที่เป้าหมาย

- จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 2,423 โรง ประเภทของโรงงานเป็นโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น โรงสีข้าว โรงงานแปรงมัน โรงงานน้ำตาล โรงงานอาหารสัตว์ และโรงงานเอทานอล โรงงานอุตสาหกรรมใหม่ (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2554)

- อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้แก่เขตอุตสาหกรรมนครราชสีมาและเขตอุตสาหกรรมนวนคร

ข้อมูลคนต่างด้าว(ลาว กัมพูชา และพม่า)

- 2553 พบว่า มีแรงงานอยู่ทั้งสิ้น 7,460 คน และโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย แต่ได้รับอนุญาตทำงาน 4,271 คน (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน)

• ในปี 2554 สถิติผู้ที่หลบหนีเข้าเมืองมาทำการพิสูจน์สัญชาติและขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวถูกกฎหมายจำนวน 7,669 คน เป็นสัญชาติพม่า 2,739 คน ลาว 1,181 คน และกัมพูชา 3,479 คน (น.ส.พ.โคราชคนอีสาน ปีที่ 37 ฉบับที่ 2063 วันที่ 22-24 มกราคม 2555)

จังหวัดขอนแก่น

1. แรงงานที่หลบหนีเข้าเมืองและมีการจดทะเบียนตามมติคณะรัฐมนตรี (26 เม.ย. 54) มีจำนวน 270 แห่ง มีแรงงาน 3 สัญชาติ ได้แก่แรงงาน พม่า ลาว กัมพูชา รวมทั้งหมด 1,901 คน แยกเป็นแรงงานพม่าจำนวน 1,414 คน แรงงานลาวจำนวน 317 คน และแรงงานกัมพูชาจำนวน 170 คน

2. แรงงานต่างด้าวที่มีการนำเข้าตามข้อตกลงระหว่างรัฐ (MOU) จำนวน 25 แห่ง มีแรงงานพม่าและลาว รวมทั้งหมด 878 คน แยกเป็นแรงงานพม่า 136 คน ลาว 742 คน ส่วนแรงงานกัมพูชาไม่มีการขึ้นทะเบียนแรงงานในประเภทนี้

3. การจ้างงานแรงงานต่างด้าวกลุ่มผ่านการพิสูจน์สัญชาติ จำนวน 197 แห่ง มีแรงงาน 3 สัญชาติ ได้แก่ พม่า ลาว และกัมพูชา รวมทั้งหมด 354 คน แยกเป็นแรงงานพม่าจำนวน 253 คน แรงงานจำนวนลาว 87 คน และแรงงานกัมพูชา 14 คน

• สถานประกอบการประเภทโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการจ้างงานแรงงานชาวลาว ซึ่งมีทั้งหมด 10 โรงงาน ได้แก่ (สำนักงานจัดหางานจังหวัดขอนแก่น, 2554)

ผลการศึกษา

จังหวัด/ขนาด โรงงาน	โรงงานขนาดใหญ่	โรงงานขนาดกลาง	โรงงานขนาดเล็ก
หนองคาย		- โรงงานทำอิฐ (22 คน ใน 100 กว่าคน) - <u>สัมภาษณ์จำนวน 19 คน</u>	โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว (13คนใน 21 คน) (แรงงานชาย 5 คน แรงงานหญิง 8 คน) <u>สัมภาษณ์จำนวน 8 คน</u>
ขอนแก่น	- โรงงานทำรองเท้า (ลาว 624 คน ใน 1,212 คน-ช.237 คน หญิง 351 คน) - <u>สัมภาษณ์จำนวน 7 คน</u>	- โรงงานผลิตอุปกรณ์ไฟฟ้า (ลาว 20 คน ใน 150 คน) - <u>สัมภาษณ์จำนวน 9คน</u>	
โคราช	- โรงงานผลิตและแปรรูป เนื้อไก่		

คุณลักษณะของแรงงาน

- แรงงานส่วนใหญ่อายุอยู่ระหว่าง 16-25 ปี
- แรงงานส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในเมืองไทยครั้งแรก
- อาชีพเดิมทำเกษตรกร ทำนา ทำสวน ทำไร่
- แรงงานลาวส่วนใหญ่เป็น โสค
- เข้ามาพร้อมกับครอบครัวส่วนใหญ่เป็นงานจ้างเหมา(โรงงานอิฐ)
- การศึกษาระดับจบประถมศึกษา(ประถม 5) /ม.ต้น /และไม่ได้เรียนหนังสือ

กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาว

ขั้นตอนการย้ายถิ่นของผู้ย้ายถิ่น แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ (Castles and Miller, 1993)

1) ขั้นตอนการเริ่มย้ายถิ่น ได้แก่ สาเหตุการตัดสินใจย้าย ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง - ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต้นทางกับประเทศที่แรงงานย้ายถิ่นไป ด้านสังคม การถูกชักนำโดยคนรู้จัก ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยมไปต่างประเทศ และระบบกฎหมาย ส่งออกแรงงานไปทำงานในต่างประเทศ

2) ขั้นตอนระหว่างการย้ายถิ่น กระบวนการเดินทางและการอำนวยความสะดวกการเดินทาง ระบบนโยบายของรัฐที่จะควบคุมและส่งเสริมการส่งออก ระบบการจัดหางาน ทั้งโดยถูกกฎหมาย และผิดกฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับนายหน้า บริการของรัฐในการจัดการเดินทาง

3) ขั้นตอนปลายทาง การทำงานและการดำรงชีวิต ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย การทำสัญญาจ้างงาน การส่งเงินกลับของแรงงาน

Migrant Network Theory

• แรงงานมีเครือข่ายโยงใยกับผู้ย้ายถิ่น นายจ้างทั้งในประเทศต้นทางและปลายทาง (รูปแบบหนึ่งที่นอกเหนือจากการควบคุมของรัฐ)

- ช่วยให้มีการลดต้นทุนและลดความเสี่ยง การย้ายถิ่นทั้งในรูปตัวเงินและต้นทุนทางสังคม
- เกิดโครงสร้างทางสังคมที่เกื้อหนุนต่อการย้ายถิ่น (ผ่านข้อมูลข่าวสาร การเอื้อพาหนะ ที่พักอาศัย การหางานทำให้พื้นที่ปลายทาง การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมในสังคมใหม่)
- ทำให้การย้ายถิ่น การเดินทาง การใช้ชีวิตในต่างแดนเป็นไปอย่างง่ายขึ้น

ขั้นตอนปลายทาง

ลักษณะการทำงาน	ชี เค ชูส์	ทรัพย์ทวี	ผลิตเส้นก๋วยเตี๋ยว	โรงอิฐ
ลักษณะงาน	หญิงทำในแผนกเตรียมอุปกรณ์ แผนกทากาว และแผนกเข้าเครื่องชายอยู่กับเครื่องจักรและเป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน	หญิงตัดเหล็ก ใช้เครื่องจักรที่มีคมตัดเหล็ก ชายทำงานจุ่มสี เชื่อมเหล็กนั่งร้านจุ่มสีในบ่อสีที่ทางโรงงานเตรียมไว้	หญิงแซ่ บดข้าว นึ่งแป้งสุก ดากแป้ง แซะแผ่นแป้งทาน้ำมัน เรียงแผ่นแป้งไว้เป็นกอง ชายใช้เครื่องจักรลับแผ่นแป้งให้เป็นเส้นก๋วยเตี๋ยว นำเส้นที่ได้ไปแพ็คใส่บรรจุภัณฑ์ จัดเรียงใส่กล่องเพื่อรอจัดส่งออกไปขาย	หญิง แพนกรีดอิฐ ทำเป็นทีม 4 – 6 คน ผู้ชาย ยกดินที่ผสมแล้วมาใส่เครื่อง รีดเครื่องตัดช่วยกัน เก็บอิฐเรียงสำหรับการตากชายใช้แทร็คเตอร์ยกอิฐไปเผาอิฐ
ความเสี่ยง	อาจจะเกิดอันตรายขึ้นจากสารเคมี กาว ไฟฟ้าดูด ใส่รองเท้าอย่างกัน	อาจจะเกิดอันตรายขึ้นจากเครื่องจักร และสารเคมีฝุ่น ละอองการเชื่อม โลหะ กินโซดา	เครื่องจักรมีคมตัดเส้นฝุ่น ละออง	จากความร้อนและฝุ่นควันจากการเผา แกลบ นั่งเฝ้าอยู่ตลอดเวลา
เวลาทำงาน	อาทิตย์ละ 6 วัน มีวันหยุด 1 วัน ทำงานวันละ 8-10 ชั่วโมง	วันละ 8 ชั่วโมง (08.00 – 17.00 น.) พัก 1 ชั่วโมง กลับมากินข้าวที่ห้องพักกับเพื่อนคนลาว	ทำงานตั้งแต่ตี 4 จนถึง 1 ทุ่มครึ่ง ทำงานอาทิตย์ละ 6 วัน มีวันหยุด 1 วันวันหยุดแรงงานจะไม่ได้รับค่าจ้าง ได้รับเพียงค่าอาหารวันละ 80 บาท	ทำงานตั้งแต่ช่วง 08.00 – 15.00 น. อาทิตย์ละ 6 วัน มีวันหยุด 1 วัน ที่ไม่ได้รับค่าจ้าง งานเร่งด่วนทำงาน 7 วัน ถ้าแก่จะคิดเป็นโอที ชั่วโมงละ 20 บาท

การลา	ลาป่วยจะลาไม่เกิน 2 วัน / ลากลับไปเยี่ยมบ้าน 1 อาทิตย์ โดยที่ทางโรงงานยังให้ค่าแรง แต่ถ้าเกินก็จะไม่ได้ค่าแรง		สิทธิลาในยามเจ็บป่วยและลาเพื่อกลับไปเยี่ยมบ้าน ลาป่วยยังคงให้ค่าจ้างตามปกติ ลาคนละไม่เกิน 2 วัน	นอกจากลาหยุดได้สิทธิในการลาป่วยและลากลับบ้าน แต่ไม่เกิน 3 วัน
การพักผ่อนหย่อนใจ	-แรงงานผู้หญิงพักผ่อน ดูทีวี ฟังเพลงอยู่ที่ห้องนั่งเล่นพูดคุยกับเพื่อน -ผู้ชายรวมกลุ่มกันเล่นกีฬา ทั้งเตะตะกร้อ ฟุตบอล และเมื่อถึงเวลาก็จะกลับมากินข้าวด้วยกัน	-การรวมกลุ่มไปหาอาหาร ตามทุ่งนาข้าง ๆ โรงงาน โดยการไปหาทุ่งหาปู และหาปลาหน่อไม้ -นั่งดูทีวีจับกลุ่มพูดคุยกันไปตลาด	-ฟังเพลงจากโทรศัพท์มือถือ -ตอนเย็น ๆ ก็จะออกไปเดินเล่น ซื้อของที่ตลาดไปคลองถม	-เลิกงานแรงงานจะมีการชวนกันออกไปหาซื้อกับข้าวที่ตลาด -ชายรวมกลุ่มกันกินเหล้า ทำให้มีการพูดคุย พบปะสังสรรค์ ออกไปเที่ยวตามร้านอาหาร โอเกะของวันหยุดหรือช่วงเทศกาลพาครอบครัวไปเที่ยว
รายได้	แรงงานหญิงและแรงงานชายจะได้ค่าแรงเท่ากันคือวันละ 233 บาท (เดิม 167 บาท) -แต่ละปีภักย์นายจ้างก็จะหักเงินค่าเดินทางเข้ามาของแรงงานครั้งละ 750 บาท / เดือน โอที ชั่วโมงละ 30 บาท	เหมางานมาทำเองซึ่งค่าตอบแทนในการเหมาก็จะได้ครั้งละ 10,000 – 20,000 บาท รายวันชายในช่วง 3 เดือนแรกวันละ 150 บาท ต่อไปได้วันละ 190-210 บาท ผู้หญิงได้วันละ 146-190 บาท โอที ชั่วโมงละ 20 บาท	-ช่วง 2 เดือนแรก ได้เงินค่าจ้างเดือนละประมาณ 4 พันบาทเดือนที่ 3 ได้ค่าตอบแทน 6,000 บาท/เดือน เบี้ยเลี้ยงค่าอาหารคนละ 80 บาท/วัน ได้รับทุกอย่างวัน ต้องการเบิกค่าแรงก่อนล่วงหน้าส่งไปให้พ่อแม่ก่อน	-งานเหมา ใครทำมากก็ได้มาก ใครทำน้อยก็ได้ นับจากจำนวนอิฐที่ผลิตได้ในแต่ละวัน โดยจะคิดเป็นแถวๆละ 200 บาทการเผา 1 เตา แรงงานจะได้คนละ 400 บาท ในหนึ่งวันโดยเฉลี่ยแรงงานจะได้วันละ 200 – 500 บาท

สุขภาพ	แรงงานภายใต้ บันทึกความเข้าใจว่า ด้วยการจ้างแรงงาน ระหว่างรัฐ - มีหนังสือเดินทางที่ อนุญาตในการ ทำงานและมีบัตร ประกันสังคม - เข้ารับการ บริการรักษาพยาบาล	เป็นแรงงานที่ได้มี การไปขึ้นทะเบียน แรงงานต่างด้าวตาม มติครม. มี ใบอนุญาตทำงาน มี บัตรประกันสุขภาพ และบัตร ประกันสังคมเข้ารับ การบริการจาก โรงงานของรัฐ	เป็นแรงงานที่ไม่มี ใบอนุญาตทำงานและไม่ มีบัตรประกันสุขภาพ มี แรงงานเพียง 1 คนที่มี โดยนายจ้างเป็นคนเสีย ค่าใช้จ่ายในการขึ้น ทะเบียนให้ ที่ไม่มีเข้ามา ทำงานระหว่าง 6-12 เดือน	ลักลอบข้ามมาทาง เรือและพาสพอร์ต ท่องเที่ยว ไปขึ้น ทะเบียนแรงงานต่าง ด้าวตามมติ ครม. แรงงานจ่าย 1,900 บาท นายจ้างจ่ายขึ้น ทะเบียนเป็นรายคนๆ ละ 1,000 บาท ได้ ใบอนุญาตทำงาน และมีบัตรประกัน สุขภาพ ทำได้ปีต่อปี (อยู่ในไทยได้ไม่เกิน 4 ปี กลับไปก็ได้ ลักลอบกลับเข้ามา ใหม่ ผิดกฎหมาย ไม่ มีสิทธิในการเข้ารับ บริการจากภาครัฐ
เงิน ทดแทน จากการ ทำงาน ทุพพล ภาพ ตาย ในการ ทำงาน คลอด บุตรและ สงเคราะห์ บุตร เป็น ต้น	การได้รับเงิน ทดแทน - แต่แรงงานใช้ส่วน ใหญ่ใช้การรักษาที่ โรงพยาบาล แต่ สวัสดิการด้านอื่น ๆ ยังไม่เคยใช้เลย - มีรูปแบบและ อุปกรณ์ในการ ทำงาน ฟรี	นายจ้างเป็นคนเสีย ค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด แต่นายจ้างจะเป็น คนเก็บใบอนุญาต ทำงานและพาส พอร์ตไว้ มีเพียง บัตรประกันสุขภาพ เท่านั้นที่แรงงาน เก็บไว้ - มีผ้าปิดจมูก มีถุง มือให้	ปัญหาจากโรงงานและ ลักษณะการทำงาน โรค หวัด ไข้หวัด ปวดหัว ปวดหลัง และปวดท้อง มีการ โหมบดแป้ง ฝุ่น ละอองแรงงานดูแล ตัวเองด้วยการกินยา พารา	
ที่พัก อาศัย	เสียค่าที่พักให้ โรงงานเดือนละ 1,400-1,800 บาท รวมค่าน้ำค่าไฟ	โรงงานจัดที่พัก ให้และค่าน้ำ และ ค่าไฟฟรี คนงาน ที่พักอาศัยใน โรงงาน	ที่พักอาศัยฟรี เป็นห้อง แถวชั้นเดียวจำนวน 5 ห้อง แต่ละห้องมี ห้องน้ำในตัว โดย แรงงานจะพักอยู่ ด้วยกันห้องละ 2-3 คน ซึ่งเป็นญาติกันหรือ เพื่อนที่รู้จักกัน	สร้างที่พักฟรี เก็บ ค่าน้ำและค่าไฟ มิเตอร์ที่ใช้ (100 บาท) นายจ้างแบ่งที่ดิน ขายให้กับแรงงาน ไร่ละ 30,000 บาท ผ่อนส่งตามกำลัง

อื่น ๆ				รถมอเตอร์ไซด์ เครื่องใช้ไฟฟ้า ซื่อ ให้พ่อส่งที่หลัง โดยไม่มีดอกเบีย การให้เบิกเงิน ล่วงหน้าหากเงินไม่ พอใช้
ความสุข ของ แรงงาน	-ทำงานกับเพื่อนคน ลาวด้วยกัน ญาติ ๆ เข้ามาทำงานอยู่ ด้วยกันมาก ทำให้ รู้สึกเหมือนกับอยู่ที่ บ้านตัวเอง -มีคนคอยดูแล พูดคุยกันได้ทุกเรื่อง, ได้ทำงานอยู่ด้วยกัน กับสามี อยู่กันพร้อม หน้ากัน	-การมีเพื่อนคนลาว ที่มาทำงานและ อาศัยอยู่ด้วยกัน สามารถพูดคุยกัน ได้ มีญาติพี่น้อง มี สามีภรรยาเข้ามาอยู่ ด้วยกันทำให้รู้สึก ว่าทำงานอยู่บ้าน	- การที่มีเพื่อนคน ลาวอยู่ด้วยกัน ทำให้ไม่ เหงา เหมือนกับอยู่ที่บ้าน ของตัวเอง - การทำงานแล้ว ได้เงินมาก ๆ จึงจะทำให้ มีความสุขมาก, - ถ้าแก้ไขดี เป็น กันเอง อยู่ด้วยแล้วสบาย ใจ	-ได้เงินมาก สามารถ ส่งเงินไปใช้หนี้ได้ เร็ว -มีนายจ้างที่ดี เข้าใจและเอาใจใส่ ดูแลลูกน้อง -ความรู้สึกว่า เหมือนกับได้อยู่บ้าน ตัวเอง เพราะส่วน ใหญ่แรงงานจะเข้ามา อยู่กันเป็นครอบครัว
ความทุกข์ ของ แรงงาน การ จัดการกับ ความทุกข์	-คิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อ แม่ -วันหยุดจะโทร กลับไปหาพ่อแม่ที่ บ้านทุก ๆ วัน -การถูกเอารัดเอา เปรียบจากนายจ้าง ในเรื่องของที่พักและ ค่าแรง และคุณค่า พูดจาถูก แรงงานมี วิธีการจัดการ เจอ เพื่อน ๆ แล้วก็จะพา	-คิดถึงบ้าน คิดถึง พ่อแม่และคิดถึงลูก ที่อยู่ที่บ้าน การโทรกลับไปหา พ่อแม่และลูกทุก ๆ วัน เพื่อถามข่าว คราว ซึ่งหากทาง บ้านเดือนร้อนเรื่อง เงินแรงงานก็ส่งเงิน ไปให้	-คิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อแม่ เป็นห่วงพ่อแม่ -เหนื่อยทำงานหนักไม่ ค่อยได้มีเวลาพักผ่อน - เวลาทำงานไม่ได้ตั้งใจ นายจ้างก็จะด่า -โทรศัพท์กลับบ้านเกือบ ทุกวัน เพราะไม่ได้เสียค่า ข้ามแดนเป็นการสื่อสาร อีกทางหนึ่งได้ , ดูทีวี นายจ้างด่า แรงงานก็จะ เดินหนี ทำเป็นไม่ได้ยิน	-การมีภาระหนี้สินทำ ให้แรงงานต้องเร่ง ทำงานใช้หนี้ -คิดถึง อยากจะให้พ่อ แม่มาอยู่ด้วย -โทรศัพท์คุยกัน ส่งไปให้ใช้ และก็ ฝากส่งไปใช้หนี้ - เก็บเงินสักก้อนและ กลับไปอยู่บ้าน

	กันจับคุยพุดคุย นินทา โดยจะบอกว่า ถ้าวันหนึ่งทาง โรงงานขาดคนลาว ไปจะรู้สึกเอง		ก็จะได้ไม่ต้องคิดมาก	
รัฐ ไทย ลาว	-อยากให้โรงงานเพิ่ม ค่าแรงขึ้นอีก -ลดค่าห้องพักลง โรงงานจัดห้องพัก ให้ฟรีเหมือนกับที่ อื่น -ให้รัฐลดค่าใช้จ่าย ในการเดินทางเข้ามา ทำงานให้น้อยลงกว่า นี้	-โรงงานเพิ่มค่าแรง ขึ้นอีก -โรงงานจัดโอที ให้กับแรงงานทุก วัน ไม่ต้องมี วันหยุดเพราะอยาก ได้เงิน	-อยากให้โรงงาน ให้ชุด ทำงานที่เป็นผ้ากันเปื้อน -การรักษาพยาบาลที่ไม่ ต้องเสียค่าใช้จ่าย -ไม่เสียค่าใช้จ่าย ให้ข้าม แดนให้สะดวกกว่านี้	รัฐบาลลาว -อยากให้มีการเปิด เสรีในการข้ามแดน มากขึ้น -อยากให้ทางรัฐบาล ลาวช่วยมีการจัดหา งานที่ดีให้กับแรงงาน ลาวในการเข้ามา ทำงานในประเทศ ไทยรัฐไทย -มีสิทธิในการรักษา เหมือนคนไทย -การจดทะเบียน แรงงานต่างด้าว มี การลดราคาการจด ทะเบียนลง

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องข้อมูลพื้นฐานของแต่ละพื้นที่ในการวิจัย การปฏิบัติสัมพันธ์กับคนไทย สภาพที่อยู่อาศัย ความแตกต่างของค่าจ้างเมื่อเทียบกับแรงงานไทย

6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องปัจจัยสำคัญในการจัดการแรงงาน ของผู้ประกอบการ

7. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องแบ่งประเภทความถูก-ผิด ของการเข้ามาของแรงงานเพิ่มเติมในรายงาน

8. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องตัวอย่าง และควรมีการแยกประเด็นในการวิเคราะห์
ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบทบาทของเครือข่าย และนายหน้าในการเข้ามาของแรงงาน

2) โครงการวิจัย เรื่อง “ด้านประเพณี: ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่น ในการจัดการแรงงานข้ามชาติ” โดย อาจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล

ความสำคัญของปัญหา

- บริเวณพื้นที่ชายแดน หลากหลาย พึ่งพาอาศัย สลับซับซ้อน
- พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ของการควบคุมจัดการ (regulation) เพื่อให้พื้นที่ดังกล่าวตอบสนองกับความต้องการของรัฐทั้งในแง่ความมั่นคงของรัฐ การพัฒนาเศรษฐกิจการค้าบริเวณชายแดน
- รัฐเองพยายามที่จะทำให้พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีอาณาเขต แน่นนอน ดายด้วนบนแผนที่ ตรวจสอบได้ การควบคุมชายแดน (Border Control)
- กระแสโลกาภิวัตน์ การค้าเสรี ภูมิภาคนิยม พรมแดนเศรษฐกิจ GMS ประชาคมอาเซียน ส่งผลให้เกิดการไหลบ่าของทุน ทรัพยากร และผู้คนที่เพิ่มมากขึ้น
- ส่งผลเกิดปัญหาการเคลื่อนย้ายที่ไม่ถูกต้อง (Transnational Movement of People) โดยเฉพาะรูปแบบการเคลื่อนย้ายที่ไม่ถูกกฎหมาย (Illegal Transnational Movement) การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ (Transnational Labor Migration)
- ด้านประเพณี เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนสองฝั่ง และเป็นพื้นที่ของการเคลื่อนย้าย ทุนและแรงงาน
- แต่พบว่าโดยสถานะทางกฎหมาย ด้านประเพณี เอง กลับถูกละเลยในการจำแนกสถานะของช่องทางการเข้าเมืองที่ถูกกฎหมาย
- ในขณะที่พื้นที่บริเวณชายแดนเป็นพื้นที่ซึ่งอาจมีความซับซ้อน ยุ่งเหยิง กากวม และขัดแย้งกัน
- แต่ในอีกมุมหนึ่งก็มีการจัดการระเบียบแบบแผนของชนชายแดนอยู่เช่นกัน การจัดการชายแดนจะต้องให้คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม สร้างวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของประเทศไทย เพื่อสร้างการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยการจัดการพื้นที่ชายแดนควรเป็น space of exception เป็นพื้นที่พิเศษ มีนโยบายที่ยืดหยุ่น และสร้างพื้นที่ของการจัดการร่วม (Co management)
- การจัดการด้านประเพณียังคงมีข้อจำกัดทั้งในเชิงกฎหมาย และการจัดการของหน่วยงานราชการในระดับจังหวัดในการรับรองการข้ามแดนผ่านด้านประเพณีไปเหตุให้เกิดความลักลั่นในการจัดการ ขาดระบบการควบคุมการเข้าและออกของแรงงานข้ามชาติ

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการด้านประเพณีโดยชุมชน ท้องถิ่น
- เพื่อศึกษากลไก/เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ ในการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชนท้องถิ่นในด้านประเพณี

- เพื่อศึกษากระบวนการ การปรับตัว การปะทะสังสรรค์ของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ กับชุมชนท้องถิ่นในด่านประเพณี และการปะทะกับข้อกำหนดของรัฐ

- เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการจัดการแรงงานข้ามชาติ บริเวณด่านประเพณี

กรอบแนวคิด

- กรอบแนวคิด การจัดการพื้นที่ชายแดน ศึกษาให้เห็นถึงการให้ความหมายและความสำคัญของการจัดการพื้นที่ชายแดน พัฒนาการการจัดการพื้นที่ชายแดนทั้งในมิติของการจัดการโดยชุมชน การจัดการโดยรัฐ ปัญหาและข้อจำกัดของรัฐและกฎหมายในการจัดการพื้นที่ชายแดน

- กรอบแนวคิดการจัดการแรงงานข้ามชาติ ศึกษาถึง ระเบียบกฎหมายของการจัดการแรงงานข้ามชาติ สถานการณ์ของแรงงานข้ามชาติและรูปแบบการจัดการแรงงานข้ามชาติในระดับรัฐ ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน

- กรอบแนวคิดชุมชนจัดการตนเอง ศึกษาถึง กระบวนการจัดที่ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้ในเรื่องของการสร้างกลไก เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ของชุมชนในการจัดการแรงงานข้ามชาติที่ยึดโยงอยู่บนฐานของทุนทางสังคม และวัฒนธรรม•กรอบแนวคิดเครือข่ายทางสังคม ศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ นามาสังการสร้างเครือข่ายในการจัดการแรงงานข้ามชาติบนฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและระบบสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตเชิงพื้นที่

- การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาด่านประเพณีที่กระจายตัวตลอดแนวจังหวัด อยู่บริเวณรอยต่อระหว่างจังหวัดมุกดาหาร ถึงกิ่งอำเภอคอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

ระเบียบวิธีวิจัย :เชิงคุณภาพ	ขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัย
Secondary data	1.การศึกษาเอกสาร
Field Research	2.ชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษา
-การสำรวจพื้นที่	3.สำรวจข้อมูลพื้นที่
-การสังเกต	4.เก็บข้อมูลภาคสนาม
-การสัมภาษณ์	5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสะท้อนกลับข้อมูลสู่พื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
-การสนทนากลุ่มย่อย	6. การสังเคราะห์ข้อมูลและจัดทำข้อเสนอแนะ
- การวิเคราะห์ข้อมูล : พรรณนาวิเคราะห์	

ผลการศึกษา พัฒนาการการเกิดด้านประเพณีและกระบวนการบริหารจัดการด้านประเพณี

1. ด้านประเพณี/จุลรวมเรือ 17 จุด
2. เขตพื้นที่อำเภอห้วยน้ำใหญ่ 4 จุด
3. อำเภอเมือง 5 จุด
4. อำเภอดอนตาล 8 จุด

พัฒนาการ

1. ยุคเปิดประเทศ พ.ศ. 2518-2532 ทำให้บรรยากาศของความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งเริ่มมีการเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวกขึ้น

2. ยุคเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า: นายกรัฐมนตรีชาตินิยม ชวนตะวัน ในปี พ.ศ. 2530 ที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวชายแดนมาสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีขึ้นระหว่างไทยและลาว

3. ยุคควบคุม ตรวจสอบ: นายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตรมีนโยบายในการควบคุมการแพร่กระจายของยาเสพติดบริเวณแนวชายแดน โดยได้ออกระเบียบให้ทางจังหวัดหน่วยงานในพื้นที่บริเวณแนวชายแดนดำเนินการอย่างเคร่งครัดในการสกัดกั้นเส้นทางการลักลอบยาเสพติด

ข้อมูลทั่วไปจังหวัดมุกดาหาร

1. บริเวณพื้นที่จังหวัดมุกดาหารมีจังหวัดที่มีระยะทางที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำโขงยาวกว่า 70 กิโลเมตรเป็นเส้นกั้นพรมแดน
2. ร่วมกับหน่วย นรข ได้ดำเนินการจัดระเบียบจุลรวมเรือเพื่อความมั่นคงของประเทศ จัดการกับเรือที่ข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันที่จอดอยู่กระจัดกระจาย ไม่เป็นระเบียบยากต่อการตรวจสอบ และป้องกันการลักลอบการนำเข้ายาเสพติด
3. การเกิดขึ้นของจุลรวมเรือ คือการสวมทับกับพื้นที่การข้ามฝั่งไปมาของผู้คนริมฝั่งโขง ตามระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ที่ท้องถิ่น ชุมชน เรียกว่าด้านประเพณี หรือ ช่องทาง ธรรมชาติ และพัฒนาการการเรียกชื่อมาสู่คำว่าจุลรวมเรือ
4. วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งและเพื่อสนองนโยบายการป้องกันยาเสพติด โดยนิยามคำว่าจุลรวมเรือ จะหมายถึง พื้นที่ของรัฐในการอนุญาตให้มีการจอดเรือเพื่อข้ามฝั่งมาเพื่อวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง การเดินทางเข้ามาเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การข้ามฝั่งมาเพื่อซื้อหาสินค้าบางชนิด และการข้ามฝั่งมาเพื่อเป็นแรงงาน
5. โดยมีหน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำน้ำโขง สถานีเรือมุกดาหาร หรือ นรข. เป็นผู้กำกับดูแลโดยเฉพาะเรื่องการจัดทะเบียน หรือ ขึ้นทะเบียนเรือที่ข้ามมา ร่วมกับจังหวัดมุกดาหาร เน้นเรื่องการบริหารจัดการโดยกำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม, ดชด (กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 23), ทหารพราน, กองอาสารักษาดินแดน(อส.อ) ดำรวจ
6. ภาษีเรือข้าม

7. เน้นบทบาทการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันการชนสังเวยค้ำผิดกฎหมาย หรือ ยาเสพติด ตลอดจนเฝ้าระวังการลักลอบการเข้าเมือง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าในบริเวณจังหวัดมุกดาหาร เป็นพื้นที่ที่ต้องเฝ้าระวังพิเศษในเขต 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหว้านใหญ่ อำเภอมือเมือง อำเภอคอนตาล

8. กระบวนการจัดตั้งจุดรวมเรื่อนั้นจะถูกระดมการร่วมกันระหว่างจังหวัดโดยอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันจัดตั้งจุดรวมเรื่อโดยพบว่าได้มีการประกาศและจัดตั้งจุดรวมเรื่อตลอดแนวพื้นที่อำเภอหว้านใหญ่ จนถึงอำเภอคอนตาลรวมระยะทางกว่า 72 กิโลเมตร ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่พบว่ามีจำนวนด่านประเพณีหรือจุดรวมเรื่อทั้งสิ้น 17

โดยทุกระวมเรื่อจะต้องมีการจัดการระเบียบของจุดจอดเรื่อดังนี้

•ระเบียบการใช้เรื่อ

- 1.กำหนดช่วงเวลาของการใช้เรื่อแต่ละวัน ระหว่าง 04.00-20.00 น.
2. เรื่อทุกถาดต้องจอดในท่าที่กำหนดของการใช้เรื่อ
- 3.กรณีจำเป็นต้องใช้เรื่อหลัง 20.00 น. ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการจัดระเบียบเรื่อและลงสมุดควบคุมทุกครั้ง
- 4.คณะกรรมการจัดระเบียบเรื่อฯและผู้นำชุมชนเข้มแข็งเป็นผู้รับผิดชอบการจัดเวรยามและมาตรการรักษาความปลอดภัยจากท่าจอดเรื่อ
- 5.ให้เป็นท่าจอดเรื่อขึ้น-ลงของ ราษฎร สปป.ลาว ชั่วคราว เมื่อมีความจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเร่งด่วน เช่น การเจ็บป่วยหรือ อุบัติภัยทางน้ำ เป็นต้น
- 6.ให้มีการบันทึกชื่อ สกุล คนต่างด้าว ทุกครั้งที่มีการขึ้นลง
- 7.ห้ามมิให้ใช้ท่าจอดเรื่อนี้ในการใดๆที่ผิดกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย หากตรวจพบให้แจ้งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองทันที

ระบบ กลไก และเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการแรงงานข้ามชาติ โดยพบว่าจุด

รวมเรื่อทั้ง 5 จุด มีลักษณะและความโดดเด่นที่แตกต่างกัน 4 รูปแบบได้แก่

1. รูปแบบที่ 1 การบริหารจัดการจุดรวมเรื่อ โดยชาวบ้านเป็นหลัก ได้แก่ บ้านนาห้วยกอก อำเภอคอนตาล บ้านหนองหล่ม
2. รูปแบบที่ 2 การบริหารจัดการจุดรวมเรื่อ โดยชุมชน ตารวจ และ อส ได้แก่ จุดรวมเรื่อบ้านคอนตาล อำเภอคอนตาล และมีตลาดนัดในทุกๆวันเสาร์
3. รูปแบบที่ 3 การบริหารจัดการจุดรวมเรื่อ โดย ชุมชน ร่วมกับ ตารวจ ได้แก่จุดรวมเรื่อบ้านนาโพธิ์ หมู่ 6 ต.โพธิ์ไทร อ.คอนตาล เป็นจุดรวมเรื่อที่พบความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในการเดินทางเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานในระบบเกษตรพันธะสัญญา
4. รูปแบบที่ 4 การบริหารจัดการจุดรวมเรื่อ โดย ชุมชน ตารวจ อส ทหารพราน ได้แก่จุดรวมเรื่อบ้านสองคอน อ.หว้านใหญ่ เป็นจุดรวมเรื่อที่มีความสัมพันธ์กับตลาดทุกวันอาทิตย์

5. รูปแบบที่ 5 การบริหารจตุรรวมเรือ โดยชุมชน ร่วมกับ ทหารพราน ได้แก่ จตุรรวมเรือ บ้านนาสีนวน อาเภอเมือง

บริบทและข้อมูลเบื้องต้นของจตุรรวมเรือ

● บ้านนาห้วยกอก(ฝั่งตรงข้าม บ้านคันทะจาน แขวงสะหวันเขต) บริหารจัดการด้าน ประเพณีโดยชุมชน

1. จัดตั้งคณะกรรมการ จัดเวรยาม
2. จดบันทึก ตรวจสอบ (จดบันทึก ชื่อ ไป และกลับ วัดอุประสงค์
3. ค่าธรรมเนียมขึ้นท่า 5 บาท ค่าเรือ 20 บาท
4. สังเกต
5. โดยพบว่า มี ตำรวจ และ ตชด ร่วมตรวจสอบเป็นครั้งคราว
6. ช่วงฤดูรับจ้าง ประมาณ เดือน พฤษภาคม-มิถุนายน และเดือนพฤศจิกายน-

ธันวาคม จะมีแรงงานลาวข้ามมารับจ้างประมาณ 70-100 คน แรงงานจะไป-กลับไม่ค้างคืน

7. สำหรับนายจ้างที่มาจากแรงงานลาว คณะกรรมการจะมีใบเซ็นรับรองว่าจำนวน แรงงานที่จ้างไปเก็บเกี่ยวผลผลิตมีจำนวนเท่าไร ชื่ออะไร ไปกี่วัน ซึ่งจะถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์ อักษร และหลักฐานของนายจ้าง บัตรประชาชน ทะเบียนรถ ไม่มีบัตรขอจ้างแรงงานต่างด้าวให้ บ้านหนองหล่ม หมู่ 4 ต.โพธิ์ไทร อ.คอนตาล

• คณะกรรมการจตุรเรือ บทบาทหน้าที่ในการควบคุมการขึ้นลงของชาวลาวในการเดินทางเข้าสู่ฝั่งไทย โดยกำหนดให้คนลาวที่ต้องการขึ้นฝั่งมาที่ประเทศไทยต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการ ขึ้นครั้งละ 5 บาท และหากมีการขนสินค้าจากฝั่งไทยกลับไปยังฝั่งลาวต้องจ่ายค่าสินค้าเพื่อทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปริมาณของสินค้าปกติจะอยู่ที่ครั้งละ 200-300 บาท

โดยกฎระเบียบของด่านประเพณีบ้านหนองหล่ม ที่ชาวลาวต้องปฏิบัติตาม 10 ข้อด้วยกันได้แก่

1. ห้ามนำสิ่งเสพติดเข้ามาในราชอาณาจักร
2. ห้ามออกนอกพื้นที่อาเภอคอนตาล
3. มาค้างคืนได้ไม่เกิน 5 วัน, 4 คืน/คน
4. ค่าธรรมเนียมคนละ 5 บาท/คน/วัน
5. เวลาทำงานตั้งแต่ 08.00-17.00 น.
6. นายจ้างต้องควบคุมแรงงานไม่ให้หลบหนีและจะต้องนำส่งกลับเมื่อเสร็จภารกิจ ตามกำหนดเวลาที่แจ้ง ณ ด่านประเพณีบ้านหนองหล่มตามที่ยื่นคำร้องนั้น
7. นายจ้างต้องมาแจ้งพนักงานที่จตุรรวมเรือ/ด่านประเพณีที่จะนำแรงงานต่างด้าวเข้ามา วันต่อวัน
8. หากตรวจพบทั้งในนายจ้างและลูกจ้างแรงงานต่างด้าวไม่ปฏิบัติตามข้อ 1-7 จะดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการจ้างแรงงานชาวลาวบริเวณด่านประเพณีนั้นนายจ้างจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของจตุรรวมเรือ

1. ยื่นคำร้องต่อเจ้าหน้าที่ ณ จตุรรวมเรือ/ด่านประเพณีที่จะนำแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำการเกษตรตามฤดูกาลก่อนวันมารับแรงงาน 3 วัน
2. นายจ้างต้องควบคุมแรงงานไม่ให้หลบหนีเข้าเมืองและจะต้องนำส่งกลับเมื่อสิ้นสุดภารกิจตามกำหนดระยะเวลาที่แจ้ง ณ ด่านประเพณี/จตุรรวมเรือที่ยื่นคำร้องขอรับแรงงานต่างด้าวขึ้น
3. คำร้องนี้จัดทำขึ้นเพื่อผ่อนปรน ป้องกันการขาดแคลนแรงงานในประเทศและควบคุมแรงงานต่างด้าวเฉพาะทำการเกษตรตามฤดูกาลไม่สามารถนำไปอ้างตามกฎหมายกรณีใดๆ
4. เมื่อนำแรงงานต่างด้าวไปทำงานในพื้นที่ใดในอำเภอคอนตาลให้นายเอกสารนี้ไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่เพื่อควบคุมและติดตามแรงงานต่างด้าวในพื้นที่หมู่บ้านนั้น
5. ห้ามแรงงานต่างด้าวนำสิ่งเสพติดหรือสิ่งผิดกฎหมายเข้ามาในประเทศโดยเด็ดขาด
6. แบบคำร้องนี้จะอนุญาตให้แรงงานต่างด้าวทำงานได้ในเฉพาะพื้นที่อำเภอคอนตาลเท่านั้น
7. วัดท่าคอนตาลให้ใช้บัตรควบคุมแรงงานสีน้ำเงิน จตุรรวมเรือบ้านหนองหล่มบัตร์สีเขียว โดยนายจ้างเป็นผู้ควบคุม
8. หากตรวจพบทั้งในนายจ้างและลูกจ้างแรงงานต่างด้าวไม่ปฏิบัติตามข้อ 1-7 จะดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
9. โดยเอกสารที่นายจ้างต้องนำมาประกอบการผ่อนปรนแรงงานได้แก่
 1. สำเนาทะเบียนบ้าน
 2. สำเนาบัตรประชาชน
 3. สำเนาทะเบียนรถยนต์ที่มารับ

บ้านคอนตาล อ.คอนตาล จ.มุกดาหารอยู่ฝั่งตรงข้ามกับเมืองไซพูทอง แขวงสะหวันเขต

1. การบริหารจัดการจตุรรวมเรือ โดยชุมชน ดำรง และ อส
2. กระบวนการจัดการบริเวณจตุรรวมเรือพบการจัดการอยู่ 2 กระบวนการได้แก่ (1) การจัดการคิวเรือ (2) การจัดการค่าธรรมเนียมการขึ้นลง คนละ 5 บาท (แต่ถ้าเป็นบุคคลที่มาจากต่างถิ่นก็จะเรียกเก็บตามความเหมาะสมของคณะกรรมการ หรือถ้าเป็นคนที่ไม่ได้มาจากต่างถิ่นแต่มีสินค้า สิ่งของที่ห้ามนำข้าม คณะกรรมการก็จะเรียกเก็บตามความสมควร)
3. การบริหารจัดการดูแลถูกบริหารจัดการ ร่วมกัน ระหว่าง ชาวบ้านตาบล คอนตาล เจ้าหน้าที่ตำรวจ สภอ.คอนตาล อสอ โดย ในส่วนของชาวบ้านจะมีโครงสร้างการดูแลหลัก อยู่

ที่คณะกรรมการหมู่บ้าน ต.คอนตาล มี 12 หมู่บ้านเป็นผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยฯ โดยมีกำนันเป็นผู้ตรวจสอบ มีผู้ที่เข้าเวรยามวันละ 2 คน มีค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าอาหารกลางวัน

4. มีกระบวนการจัดบันทึก 2 แห่ง

5. เมื่อถึงฤดูรับจ้างในภาคเกษตร จะมีแรงงานชาวลาวข้ามมารับจ้างจำนวนมาก ระดับน้อยประมาณ 200 คน ต่อวัน ระดับมากประมาณ 500-700 คนต่อวัน โดยไปเข้าเย็นกลับ แต่ถ้าจะประสงค์ค้างคืนกับนายจ้างนายจ้างต้องมาแจ้งคณะกรรมการด้านประเพณี

6. ปกติแล้วให้นายจ้างมีความประสงค์จะจ้างแรงงานต่างด้าว 5 วัน นายจ้างเองก็ดำเนินการจ่ายค่าธรรมเนียมจตุรวมเรือตามจำนวนวันที่ขอ โดยปกติแล้วปริมาณของแรงงานชาวลาวในการทำการเกษตรตามฤดูกาลจะคับคั่งมากในช่วงเดือน พ.ย.-ก.พ (เกี่ยวข้าว) เดือน พ.ค.-มิ.ย. (คานา) และเดือน ธ.ค.-มค. (ตัดอ้อย)

รูปแบบการจ้างแรงงาน 2 รูปแบบ

1) นายจ้างมีความสัมพันธ์เดิมกับแรงงานชาวลาว

2) มีนายหน้าบริเวณจตุรวมเรือในการหาคนงานชาวลาวให้ (นางน้อยเป็นคน สปป.ลาว) จะมาประจําบริเวณอยู่บริเวณคิวเรือเนื่องจากมีอาชีพในการเป็นหัวหน้ารับจ้างขนใบตองกล้วยที่ซื้อจากฝั่งลาวเข้าสู่ประเทศไทย โดยจ้างแรงงานลาวช่วยขนในราคา 60 บาท

ด้านประเพณีบ้านนาโพธิ์ หมู่ 6 ต.โพธิ์ไทร อ.คอนตาลบ้านท่าโพธิ์ แขวงสะหวันเขต เมืองไกรสอน พรหมวิหาร

1. การเกษตรแบบพันธะสัญญา (contact farming) ปลูกพริก ปลูกมะเขือเทศ ซึ่งต้องว่าจ้างแรงงานชาวลาวมาเป็นส่วนหนึ่งของการทำการเกษตร

2. ซึ่งการทำการเกษตรดังกล่าว ขั้นตอนที่มีความจำเป็นในการว่าจ้างแรงงานชาวลาวมากที่สุด คือ ช่วงเวลาของการผสมเกสร เจ้าของสวนก็จะจ้างแรงงานคนลาวเพื่อมาผสมเกสรเป็นเวลาประมาณ 1 เดือน โดยมานอนค้างคืนกับนายจ้าง

การบริหารจัดการ

1. เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำงานร่วมกับคณะกรรมการจตุรวมเรือของชาวบ้าน

2. คณะกรรมการหมู่บ้านได้รับการแต่งตั้งมาดำเนินการบริหารจัดการ มีการจัดเวรยามโดยมีการจดชื่อ และมีการบริหารจัดการคิวเรือร่วม โดยจัดเวร 4 คิวต่อสัปดาห์ 1 คิวประกอบไปด้วยชาวบ้านประมาณ 5 คน

3. เมื่อชาวลาวเดินทางมายังด่านประเพณีจะต้องมีการบริจาคค่าธรรมเนียมการขึ้นด่านตามแต่ศรัทธา และคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีการเปิดตู้เพื่อนับเงินและเก็บเข้าเพื่อทำประโยชน์ของหมู่บ้านทุกวันที่ 1 ของทุกเดือน

4. ในอดีตการควบคุมดูแลบริหารจัดการด้านประเพณีดาเนินการโดยหน่วยทหารพราน แต่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับทหารพราน ปัจจุบันการดูแลบริเวณพื้นที่ดังกล่าวดาเนินการโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่

5. การเดินทางมายังด้านประเพณี จะต้องผ่านการเช็คจากเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียก่อน สำหรับนายจ้างก็ต้องเซ็นรับรองว่านาแรงงานไปกี่คน และต้องมีหลักฐานให้ครบในการนาแรงงานไปรับจ้าง

บ้านนาสีนวน

1. ประมาณปี พ.ศ. 2538-2539 อำเภอ(ฝ่ายป้องกัน)ให้ตั้งจุดรวมเรือขึ้นเพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบ

2. วัตถุประสงค์เพื่อ ไม่ให้ขึ้นหรือลงเรือตามใจชอบ และกำหนดจุดให้มีการขึ้นลงบริเวณด้านประเพณีเฉพาะในเขตพื้นที่นี้เท่านั้น เป็นลักษณะของการอนุโลมในเขตตำบล และเก็บค่าผ่านด่านเพื่อนาเงินมาบำรุงหมู่บ้าน โดยได้รับมอบสมุคในการจดบันทึกคนเข้าและคนออกจากผู้ว่าราชการจังหวัด

3. จัดตั้งคณะกรรมการจุดรวมเรือ จัดให้มีเวรยามอยู่ที่จุดรวมเรือ เมื่อมีคนมาขึ้นฝั่งก็จะจดบันทึก ชื่อ บ้าน อายุ ไปที่ไหน และเก็บเงินคนละ 10 บาท โดยบทบาทหน้าที่คณะกรรมการจะต้องดาเนินการดังต่อไปนี้

1) สอบถาม สังเกตพฤติกรรม จดบันทึก ชื่อ อายุ เป้าหมายของการเข้ามาสถานที่ที่ต้องการเดินทางไป

2) หากเป็นกรณีนายจ้างจะต้องแจ้งชื่อของตนเอง บัตรประชาชน ทะเบียนรถ จานวนแรงงานที่นาไปในแต่ละวัน หรือ หากต้องค้างคืนต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน และผู้ใหญ่บ้านของนายจ้างจะต้องรับทราบด้วยเช่นกัน

4. จุดนี้ไม่มีคิวเรือ แต่จะมีชาวบ้านที่รับจ้างขับเรือ รับ ส่ง ชาวลาวที่ต้องการเดินทางมายังฝั่งไทย โดยคิดค่าโดยสาร เทียวละ 20 บาท กระบวนการจ้างแรงงานชาวลาเพื่อการทำการเกษตรในฤดูกาลเก็บเกี่ยว พบว่า ชาวบ้านที่รับจ้างขับเรือเป็นกลไกตัวบุคคลที่สามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในการจัดหาแรงงานชาวลาให้กับนายจ้างที่เป็นคนไทยด้วย

5. ช่วงฤดูรับจ้างมีแรงงานลาวประมาณการ 300-400คนต่อวัน ส่วนใหญ่นิยมเข้ามาเพื่อรับจ้างคานาและเกี่ยวข้าว

6. ถ้าต้องการที่จะจ้างแรงงานลาว ต้องแจ้งผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการจุดรวมเรือ หรือ คิวเรือ แล้วบุคคลดังกล่าวจะทาหน้าที่ในการจัดหาแรงงานให้ แล้วนัดมารับในวันถัดไปที่จุดรวมเรือ

7. ในการบริหารจัดการจุดรวมเรือบริเวณนี้ พบ หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็คือ ทหารพราน หรือเมื่อวันใดที่มีการการข้ามไปมาของผู้คนไทย-ลาว เช่น งานบุญ งานศพ งานต่างๆ

ทหารพรานที่ประจำการ ณ พื้นที่ตำบลนั้นจะมาประจำการเพื่อควบคุมการขึ้นลงของพี่น้องชาวลาว ในบริเวณด่านประเพณี

8. บ้านนาสีนวนจะไม่การอนุญาตให้ชาวลาวที่เดินทางมาจากจังหวัดอื่นข้ามที่ท่า
ตรงนี้

บ้านสองคอน ต.โป่งขาม อ.หว้านใหญ่ จ.มุกดาหาร

ปี พ.ศ. 2549 จังหวัดมุกดาหาร ได้ดำเนินการจัดระเบียบเรือตามลำนํ้าโขง เพื่อ
ป้องกันปัญหาหาเสพติด หลังพบยาเสพติดที่นำเข้ามาส่วนใหญ่ลักลอบทางเรือหางยาว ที่ชาวบ้านใช้
เป็นพาหนะในการหาปลาในแม่น้ำโขง และเพื่อรักษาความมั่นคงตามแนวชายแดน ตามนโยบาย
ของรัฐบาล จึงได้จัดตั้งจุดรวมเรือบ้านสองคอนขึ้น โดยดำเนินการร่วมกับ หน่วยรักษาความสงบ
เรียบร้อยตามลำนํ้าโขง ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ โดยจัดให้มีการนำเรือมาขึ้นทะเบียนทั้งสิ้น 150
ลำ

การบริหารจัดการ

1. มีตลาดวันอาทิตย์ จะมีคนลาวเข้ามาทั้งซื้อและขายของธรรมชาติตามฤดูกาล กบ
เขียด ผักหวาน ประมาณ 200 กว่าคน

2. เมื่อถึงช่วงเวลารับจ้างคานา เกี้ยวข้าวแรงงานคนลาวก็จะข้ามมารับจ้าง แรงงาน
จะมาตอนเช้าและเดินทางกลับในตอนเย็น

3. การบริหารจัดการจุดรวมเรือจะมีการแต่งตั้ง คณะกรรมการจุดรวมเรือ เป็น
ผู้ตรวจหรือควบคุม และมีหน่วยงานอื่นที่เข้ามาช่วยเหลือเช่น อส. ตร. นรข. ทหาร

4. การบริหารจุดรวมเรือก็จะทำการ จดบันทึกผู้คนที่ผ่านจุดรวมเรือ โดยจดชื่อ บ้าน
อายุ เสียค่าธรรมเนียบการขึ้นด่านคนละ 5 บาท ทางคณะกรรมการจุดรวมเรือจะแจกบัตรให้เมื่อขึ้น
ท่า และต้องส่งบัตรคืนเมื่อต้องการเดินทางกลับ

5. โดยทางฝั่งไทยกำหนดสินค้าและปริมาณการนำสินค้าจากฝั่งไทยออกไปยังฝั่งลาว
เช่น บุหรี่ ไข่เค็ม การข้ามฝั่งมายังด่านประเพณีจะต้องเสียค่าเรือคนละ 60 บาท (ไป-กลับ)

6. ในวันธรรมดามักไม่พบเห็นการทางานของคณะกรรมการจุดรวมเรือ ยกเว้นใน
วันอาทิตย์ที่มีตลาดนัด (เริ่ม 06.00-10.00 น.)

7. กระบวนการบริหารจัดการการจ้างแรงงานชาวลาว จะปรากฏในช่วงของฤดูกาล
คานาและการเกี้ยวข้าว โดยคณะกรรมการจุดรวมเรือทำหน้าที่ในการจดบันทึก ชื่อ แรงงานชาวลาว
บ้าน อายุ จุดมุ่งหมายที่จะเดินทางไปทาง

8. สำหรับนายจ้างที่ต้องการจ้างแรงงานชาวลาวจะต้อง มีการจดบันทึกชื่อนายจ้าง
และสอบถามระยะเวลาการจ้างแรงงานชาวลาว โดยส่วนใหญ่บริเวณจุดรวมเรื่อนี้มักจะไม่นั้น
หลักฐานของนายจ้างเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนที่รู้จักกัน)

ผลการดำเนินงานวิจัย

1. ด้านประเพณีนี้เป็นรูปแบบของการเฝ้าระวัง ควบคุมดูแลพื้นที่ตามแนวตะเข็บชายแดนที่เน้นการควบคุม ดูแลผ่านระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเป็นหลัก เน้นการประนีประนอม ยืดหยุ่น พึ่งพาอาศัยกัน ในฐานะญาติพี่น้อง ถ้อยทีถ้อยอาศัย หาใช่การถือปฏิบัติตามกฎหมายเป็นหลัก

2. คนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการกันได้เนื่องจากผู้คนที่ข้ามฝั่งมาทุกคนต่างรู้จักกัน ตักเตือนบอกกล่าวและช่วยเหลือกันได้

3. ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการจตุรรวมเรือสามารถควบคุมกำกับดูแลได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ 1) การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน 2) การซื้อสัตย์ของคณะกรรมการจตุรรวมเรือ 3) การบริหารร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ข้อเสนอแนะ

1. ต้องการให้รัฐดำเนินการให้มีความชัดเจนและถูกต้องเชิงกฎหมายโดยสร้างกลไกร่วมกับชุมชนท้องถิ่น

2. ควรมีระบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้

3. ยังคงพบการลักลั่นของการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หากเกิดปัญหาขึ้นในพื้นที่ ตำรวจมีบทบาทหน้าที่ในการจับกุมและสอบสวน แต่ตชด ทหารพราน และ นรข มีบทบาทหน้าที่เพียงจับกุมไม่สามารถสอบสวนได้ จึงทำให้เกิดความลักลั่นในการปฏิบัติงานและเกิดการแย้งวาทกันเกิดขึ้นเนื่องจากหน่วยงานดังกล่าวสังกัดหน่วยเดียวกัน คือกองกำลังสุรศักดิ์มนตรี ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-ลาว

4. ให้มีการบูรณาการการประสานงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่างไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจ นรข. ให้มีรูปแบบการปฏิบัติงานที่อะลุ้มอล่วยและเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคมของคนสองฝั่ง ประสานความร่วมมือกันมากกว่าที่จะที่แบ่งงานจัดทำตามภารกิจของตนเอง

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

10. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเปรียบเทียบประโยชน์ของด่านประเพณี ว่าเอื้อประโยชน์กับชุมชน พื้นที่ และการจัดการของพื้นที่อย่างไร

11. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องด่านประเพณีจะดำรงอยู่ และความแตกต่าง ด้วยเงื่อนไข ปัจจัย อะไรบ้าง ควรมีการอธิบายให้เห็นในรายงาน

12. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องประโยชน์ที่ได้รับทางเศรษฐกิจ ควรมีการแสดงผลเชิงปริมาณออกมาให้ชัดเจน

13. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการผ่านเงื่อนไขบทบาททางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน และภายใต้เงื่อนไขอะไรแต่ละด้านจึงมีการจัดการที่แตกต่างกันทั้งในประเทศไทย และประเทศลาว

14. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการผ่านเงื่อนไขบทบาททางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน และภายใต้เงื่อนไขอะไรแต่ละด้านจึงมีการจัดการที่แตกต่างกันทั้งในประเทศไทย และประเทศลาว

15. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องผู้ประกอบการ ภายใต้เงื่อนไขของเครือข่าย ที่เป็นเกษตรกร จะมีการดูแลแรงงานอย่างไร แนวทางในการปฏิบัติกับแรงงานอย่างไร

16. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องจตุรวัตร คืออะไรควรมีการอธิบายในรายงานการวิจัย

17. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องด้านประเพณี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดีกว่าด้านที่ถูกต้องอย่างไร อีกทั้งกฎระเบียบ รูปแบบการจัดการ และความสัมพันธ์ ของด้านประเพณีสินค้าคืออะไร อีกทั้งการเคลื่อนย้ายของคน มีการควบคุมอย่างไร

18. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องพัฒนาการของด้านประเพณีเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นบริบท

3) โครงการวิจัย เรื่อง “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ: พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติ ในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัญญัติ สาลี

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- เพื่อศึกษาพัฒนาการแรงงานนอกระบบข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์
- เพื่อศึกษากลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานชาวไทยในจังหวัดสุรินทร์

คำถามหลักในการวิจัย

- แรงงานนอกระบบข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์มีพัฒนาการและรูปแบบการเคลื่อนย้ายอย่างไร
- กลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานในการทำงานเป็นอย่างไร

ขอบเขตเชิงพื้นที่

- บ้านกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
- บ้านกั้งแอน ตำบลกั้งแอน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุรินทร์
- เทศบาลเมืองสุรินทร์

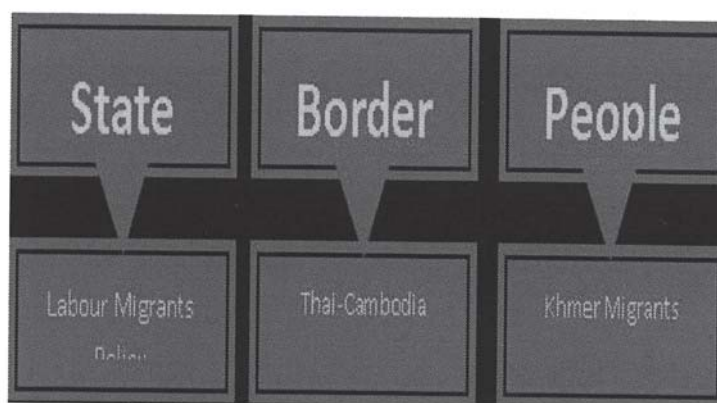
ความหมายแรงงานข้ามชาตินอกระบบในงานวิจัยนี้

“แรงงานนอกระบบข้ามชาติ” ในที่นี้หมายถึง แรงงานข้ามชาติที่ไม่มีสัญญาจ้าง ไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงานต่างด้าวทุกฉบับ ไม่มีค้ำจ้างที่แน่นอน ไม่มีกำหนดวันเวลาการจ้างแน่นอน ไม่มีสวัสดิการและประกันสังคมตามกฎหมายประกันสังคม คำนิยามศัพท์นี้จึงรวมลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบภาคการผลิตซึ่งเป็นแรงงานที่ทำการผลิตสินค้าหรือทำงานอยู่ที่บ้านของตนเองแล้วนำมาส่งให้ห้างร้านต่าง ๆ, ผู้รับงานไปทำที่บ้าน, ผู้ผลิตเพื่อขาย, แรงงานนอกระบบภาคบริการ และแรงงานนอกระบบภาคเกษตร

พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ซึ่งได้จำแนกกลุ่มการจ้างแรงงานต่างด้าวเป็น 4 กลุ่ม ตามมาตรา 9 12 13 และ 14

- มาตรา 14 ว่า
- คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับ ประเทศไทย ถ้าได้เข้ามาในราชอาณาจักรโดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่า ด้วยคนเข้าเมือง อาจได้รับอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานภายในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือท้องที่ต่อเนื่องกับท้องที่ดังกล่าว
- คนต่างด้าวซึ่งประสงค์จะทำงานตามวรรคหนึ่ง ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตทำงานชั่วคราวพร้อม กับแสดงเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางต่อนายทะเบียนและชำระค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดในกฎกระทรวง
- ในการออกใบอนุญาต ให้นายทะเบียนระบุท้องที่หรือสถานที่ที่อนุญาตให้ทำงาน
- ระยะเวลาที่อนุญาตให้ทำงาน ประเภทหรือลักษณะงาน และนายจ้างที่คนต่างด้าวนั้นจะไปทำงานด้วยทั้งนี้ ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง
- ความในมาตรานี้จะใช้บังคับกับท้องที่ใด สำหรับคนต่างด้าวสัญชาติใด เพื่อทำงานประเภท หรือลักษณะใด ในช่วงระยะเวลาหรือฤดูกาลใด โดยมีเงื่อนไขอย่างไร ให้เป็นไปตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

กรอบแนวคิด

ทฤษฎี

- แนวคิดเรื่องชายแดน (borders)
- แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Network Theory)

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์

- ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่วิจัยและจังหวัดสุรินทร์
- เขมร : สังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม
- สภาพการจ้างงานแรงงานเขมรข้ามชาติในฐานะเป็นพลเมืองแห่งรัฐกัมพูชา
- แรงงานข้ามชาติกัมพูชาในฐานะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

เขมร : สังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม

- คเมร์ลือ (เขมรสูง)
- คเมร์กันดาล (เขมรกลาง)
- คเมร์กรอม (เขมรดำ)

ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

- “เมืองกอกกระลุม พนมปิยะระเลียบ สบายริกเรียขังออร์เวียด” แปลว่า “บางกอกกลม สลาย พนมเปญแตกยับ เป็นอยู่สบายคือนครวัด”
- “สมัยก่อนเราก็ก็นั่งกินอย่างปกติสุข มีการแลกเปลี่ยนอาหาร เครื่องนุ่งห่มกันเป็นประจำ ส่วนใหญ่พวกเขาไม่ค่อยได้ทำนา ก็จะเอาของป่า หวาย และเนื้อสัตว์ป่ามาแลกข้าวสาร ไปหุงกิน แม่ก็เคยข้ามไปบ่อยครั้งเหมือนกัน ไปหาญาติที่นั่น ช่วยงานศพ และก็นั่งเก็บเห็ด ตัด หวาย” (นางลาบ วงชาติ บ้านด่าน)
- “แม้ดินแดนจะตกเป็นของฝรั่งเศสแล้วก็ตาม การไปมาหาสู่กันก็ยังมีบ้างในคราวจำเป็น เช่น การเดินทางไปทำบุญงานศพ และงานแต่งงาน เป็น ผมย้ายไปอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านสำโรง ตอนอายุ 20 ปีพอดี ก็เลขบวชอยู่ที่นั่นได้ 5 พรรษา หลังจากนั้นก็สึก จึงรู้จักญาติโยมที่นั่น เมื่อคราวเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีงานศพ ก็เดินทางไปช่วยบุญเขา โดยขออนุญาตเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและกัมพูชา แต่บางครั้งก็เดินทางลัดป่าไปก็มี” (ตาเนข วงชาติ)
- “คนเขมรบางคนก็ถูกเกณฑ์เป็นทหาร ไทยก็ไปช่วยรบเช่นเดียวกัน แต่ก็กลับมาแทบทุกคน แต่ทหารเขมร ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไรในสมัยนั้น การติดต่อกับผู้คนในพื้นที่บ้านสำโรง(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี กัมพูชา) และหมู่บ้านอื่น ๆ ก็ยากขึ้น เพราะเมื่อสงครามสงบลง ก็อยู่ในช่วงที่ไทยพิพาทเรื่องประสาทเขาพระวิหาร และเริ่มย้ายหมู่บ้านด่านมาตั้งที่แห่งใหม่ ทำให้ยังห่างกันมากขึ้น” (นายสปี ดิงาม)

สภาพการจ้างงานแรงงานเขมรข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์

แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาทำงานจังหวัดสุรินทร์ ทั้งที่ถูกตามทีกฎหมายบัญญัติไว้และลักลอบมาทำงานในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนที่มากพอสมควร

โดยเลือกประกอบอาชีพรับจ้างต่าง ๆ ที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เช่น พืชไร่ ทำสวน เหมืองแร่ เหมืองหิน ก่อสร้าง โรงสี เลี้ยงสัตว์ เคลื่อนย้ายสินค้าโกดัง ผู้รับใช้ในบ้าน เป็นต้น การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เกี่ยวข้องกับห้างร้านและงานบริการ หากพิจารณาเนื้องานที่แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวที่พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 อนุญาตให้ทำงานได้ตามมาตรา 12 และ 14 แล้ว จะเห็นได้ว่า แรงงานเขมรในจังหวัดสุรินทร์ทำงานได้หลากหลายมากกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

แหล่งข้อมูล

- อำเภอเมืองสุรินทร์ ได้แก่ โรงน้ำแข็งวรรณเทพ โรงสีเจริญผล สุรินทร์เทศบาล โรงสีสินสมบูรณ์
- อำเภอปราสาท ได้แก่ ร้านปิ้ง ร้านสหกิจรวมวัสดุ ร้านอาหารพรนิภา
- อำเภอกาบเชิง ได้แก่ ร้านอาหาร(ไม่ขอเปิดเผย) ร้านอาหารสวกล้วย และร้านวัสดุก่อสร้าง
- ชวนาและชาวไร่ที่บ้านด่านกาบเชิง บ้านสกล บ้านปราสาทเบง และบ้านบักจรัญ อำเภอกาบเชิง แรงงานข้ามชาติเขมรบางคนเดินทางมาอาศัยอยู่เป็นเดือนเพื่อรับจ้างและพักอยู่กับนายจ้างจนกว่าจะเสร็จงาน

การเดินทางเข้าประเทศไทย

การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์ข้ามแดนมาโดยใช้เอกสารจำนวน 3 ประเภท คือ พาสปอร์ต บอร์เดอร์พาส และบัตรข้ามแดนชั่วคราว เอกสารแต่ละอย่างมีสิทธิในการอยู่ในประเทศไทยแตกต่างกัน บัตรที่อยู่ได้น้อยวันที่สุดก็คือ บัตรข้ามแดนชั่วคราว ราคา 10 บาท เข้ามาได้เฉพาะในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนช่องจอม ซึ่งอยู่ห่างจากจุดผ่านแดนประมาณ 5 กิโลเมตร หากเลขพื้นที่ตลาดเข้ามาจะต้องถูกจับและผลักดันเข้าไปคืน (ค.ต.ปิยะ เพชรรักษ์)

ลักษณะงานที่แรงงานข้ามชาติเข้าไปทำงานในจังหวัดสุรินทร์

- แรงงานต่างชาติทำงานมากที่สุดก็คือ การทำงานในช่วงฤดูการ ส่วนการทำงานในสถานประกอบกิจการค้า สถานบริการ และร้านอาหาร มีจำนวนน้อยกว่ามาก ซึ่งตำรวจที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ให้สัมภาษณ์ว่า ในแต่ละวันช่วงฤดูการทำนาคือ ปลูกข้าว และเก็บเกี่ยว จะมีชาวเขมรเดินทางเข้ามารับจ้างบางวันเป็น 1,000 คน (ค.ต.ปิยะ เพชรรักษ์)
- สถานประกอบการและร้านอาหารมีแรงงานข้ามชาติเขมรจำนวน 5 คน ร้านอาหารอาหารจำนวน 2 ร้าน มีแรงงานข้ามชาติเขมรอยู่จำนวนร้านละ 6 คน จากการสัมภาษณ์ได้ความว่า “มาทำงานเพื่อหาเงินส่งให้พ่อแม่ ค่าจ้างได้เงินเดือน เดือนละ 4,000 บาท แต่ถูกหักค่าเช่าบ้าน เดือนละ 500 บาท” (แนน)

แรงงานข้ามชาติเขมรในฐานะเป็นพลเมืองกัมพูชา

- “ฟังไม่ค่อยออก ได้เป็นบางคำ สำเนียงแปร่ง ๆ เหมือนพูดภาษาเขมรไม่ชัด”
- “พูดกันไม่ค่อยเข้าใจกัน บางคำเขาพูดไม่เหมือนเรา ให้ไปทำอีกอย่างหนึ่งก็ทำอีกอย่างหนึ่ง มีปัญหาในการสื่อสารกันเหมือนกัน ต้องค่อย ๆ พูดไทยคำเขมรคำ เพื่อให้เขาคู่กับภาษาเขมรสุรินทร์”

พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

1. พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย
2. พัฒนาการจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรและชาติอื่นในประเทศไทย
3. ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในสุรินทร์
4. พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย

- “ไพร่ฟ้าหน้าใส”
- ไพร่สม ไพร่หลวง และไพร่ส่วนหรือไพร่เลขหัวเมือง
- เลิกทาส
- พ.ศ. 2508 ได้มีแรงงานไทยเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เริ่มจากโดยกลุ่มแพทย์และพยาบาลไทย หลังจากนั้นก็มีแรงงานอื่น ๆ ไปทำงานต่างประเทศมากยิ่งขึ้น เริ่มจากประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นประเทศแรก ๆ ที่แรงงานฝีมือ (skilled labour) เดินทางไปทำและได้สร้างชื่อเสียงกับประเทศไทย หลังจากนั้นก็มีแรงงานไทยไปทำงานที่ อิรัก ลิเบีย บาห์เรน คูเวต การ์ตา สหรัฐอาหรับ และเยเมน

พัฒนาการจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรและอื่น ๆ ในประเทศไทย

- สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาเป็นแรงงานข้ามชาติเป็นแรงงานประเภทที่เป็นทาสเชลย
- รัชกาลที่ 1 ว่า “พ.ศ. 2326 ได้โปรดให้เกณฑ์ไพร่พลชาวเขมร จำนวน 10,000 คน เข้ามาขุดคูพระนคร ด้านทิศตะวันออก โดยขุดแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ตำบลบางลำพู จนออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่ข้างวัดสามปลื้มด้านใต้ และให้ขุดคลองมหานาค”
- สนามรบเป็นสนามการค้า
- “ไม่จำเป็นต้องไปหางานทำในประเทศไทยอีกแล้ว ขณะที่ในกัมพูชาเองมีงานแบบเดียวกันให้ทำมากมาย ปลอดภัยกว่า ไม่ต้องเสี่ยงถูกเจ้าหน้าที่ทางการไทยจับกุม”

ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในสุรินทร์

- การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติเขมร ได้เดินทางผ่านช่องทางด้วยการข้ามแดนชั่วคราว ติดต่อกับนายจ้างด้วยวิธีการผ่านนายหน้าหรือผู้ที่เคยทำงานอยู่ในประเทศไทยทั้งในอำเภอ กาบเชิง อำเภอปราสาท และอำเภอเมืองสุรินทร์

1. ปัจจัยด้านการแบ่งเขตแดนของประเทศไทยและกัมพูชา
2. ปัจจัยด้านความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน
3. ปัจจัยด้านการพัฒนาเมืองในพื้นที่ชายแดน

พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

- การนำแรงงานข้ามชาติเขมรมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์มีจำนวนที่ถูกระเบียบการใช้แรงงานข้ามชาติมีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 50 นอกนั้นเป็นการจ้างงานโดยวิธีการที่ผิดกฎหมาย (หากเอากฎหมายมาพิจารณา)
- “มีการลักลอบในการรับแรงงานเขมรเข้ามาทำงาน เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจมาตรวจพบก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ สามารถพูดกันได้”
- “การควบคุมแรงงานเขมรที่เล็ดลอดเข้ามาในประเทศไทยยากมาก เพราะบางคนก็ไม่ได้เดินทางผ่านเส้นทางการตรวจของเจ้าหน้าที่อาจเดินทางผ่านทางลัดเข้าหมู่บ้านไปและเดินทางไปทำงานกับคนไทยที่สนิทกัน และขยับขยายเข้าไปทำงานในเมืองต่อ”
- “หากทำตามกฎหมายจริง ๆ ต้องมีประกันสังคม เราต้องนำเงินเข้าระบบประกันสังคมด้วย มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก แม้แต่แรงงานคนไทยเราไม่ได้ทำอย่างนั้นเลย”
- “นาน ๆ เขาจะมีการกวาดล้างแรงงานเขมรสักทีหนึ่ง ก่อนทำเขาก็จะมีคนมาบอกให้รู้ล่วงหน้า เราก็จะให้แรงงานพักงานหรือหยุดงาน หรือไม่ก็ให้กลับประเทศก่อนแล้วค่อยมาทำงานในเดือนถัดไป”
- “จริง ๆ แล้วนายจ้างจะต้องไปจดทะเบียนแรงงานเขมรที่อำเภอ โดยเฉพาะที่อำเภอกาบเชิง สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบทำหน้าที่รับจดทะเบียน ร้านค้าที่จะรับเอาแรงงานเขมรเข้ามาทำงานต้องมีใบอนุญาตจากวัฒนธรรมอำเภอ เมื่อก่อนการทำประวัติร้านค้าของคนที่อยู่ในพื้นที่จะเป็นหน้าที่ของตำรวจ แต่ปัจจุบันจะเป็นวัฒนธรรมอำเภอ”
- “ถ้าพบก็มีการจับกุมก่อน แล้วทำการผลักดันกลับประเทศ เมื่อก่อนมีการจับกุมแล้วก็มีการดำเนินคดีปรับและฝากขัง แต่ปัจจุบันกระทรวงมหาดไทยปรับใหม่ให้จับกุมได้แต่ไม่ต้องดำเนินคดีให้ส่งกลับประเทศทันที”
- “เจ้าหน้าที่บางหน่วยงานก็เห็นคนเขมร แต่ก็ไม่ว่าอะไร แต่เมื่อเห็นไปตัดไม้ก็จับส่วนใหญ่ชาวเขมรมารับจ้างตัดไม้ให้คนไทย คนไทยเป็นผู้ว่าจ้างให้ตัด ที่เข้าสู่เรือนจำสุรินทร์ตามที่ได้พบ ก็พบคนที่เขามารับจ้างตัดไม้ เมื่อดำเนินคดีก็就会被จับกุมและคุมขังไว้ที่เรือนจำ หรือบางคนเมื่อดำเนินคดีเสร็จแล้วมีความผิดในเรื่องการเข้าเมืองผิดกฎหมายเพียงอย่างเดียวก็จะมอบให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไปส่งที่ตรวจคนเข้าเมืองช่องจอม ผลักดันกลับประเทศ” (เจ้าหน้าที่เรือนจำสุรินทร์)
- “แรงงานเขมรนิยมมารับจ้างเกี่ยวข้าว พบมากในช่วงเดือนพฤศจิกายน ประมาณ 1000 คน เฉพาะที่ผ่านด่านตรวจของตำรวจที่บ้านด่าน ส่วนใหญ่เข้ามาเย็นกลับ ไม่ได้ค้างอยู่กับ

นายจ้าง แต่ก็ยังมีบางคนไม่กลับเลย จนกว่าจะเกี่ยวข้าวเสร็จ โดยเฉพาะในฤดูกาลที่เกี่ยวข้องข้าว และตัดอ้อย นายจ้างจะให้พักที่บ้านหรือที่ไร่ ทำเพียงพักให้ ก็ไม่เดินทางกลับในวันเดียวเหมือนกัน เราก็ไม่รู้จะตามหากันอย่างไรมีจำนวนมากเช่นเดียวกัน”

- “ก็ทำงานไป เจ้าของร้านเป็นผู้คุยกับตำรวจ หากตกลงกันไม่ได้ เราก็ถูกจับ และถูกส่งกลับ ตอนที่อยู่ทำงานก็ต้องทำตามที่นายจ้างบอกและทำให้นายจ้างพอใจ หากนายจ้างไม่พอใจขึ้นมาเราก็ถูกจับเหมือนกัน” (เมา ธิดา)

- “เราก็ให้กินอยู่ในเวลาที่ทำงาน แต่ไม่ได้พักที่ร้าน เขาไปพักกับเพื่อนเขาที่บ้านเขาน่าจะอยู่หลังโรงเรียนบ้านปราสาท ความคิดเกี่ยวกับลูกจ้างเขมรนี้ ก็คิดเหมือนกับญาติ ๆ เรา เพราะเราก็เป็นเขมรเหมือนกัน แตกต่างเฉพาะประเทศเท่านั้นเอง ต้องช่วยเหลือกัน ตอนที่ไทยกับเขมรยังกัน เขา(แรงงานข้ามชาติเขมร) ก็กลัวเหมือนกัน เราก็บอกว่า ไม่ต้องกลัวไม่มีอะไรหรอก ปกติแล้วแต่ละเดือนเขาจะไปช่งจอมเพื่อส่งเงินให้พ่อแม่ แต่เมื่อด่านปิด ไปไม่ได้ เราก็หาแนวทางส่งทางธนาคารให้”

สรุป

- ลักษณะการของแรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์อยู่ในส่วนการผลิต การบริการ และการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นแรงงานนอกระบบ เพราะไม่มีสัญญาการจ้างงานที่เป็นทางการ หรือไม่มีนายจ้างตามความหมายของกฎหมายแรงงาน ไม่มีค่าจ้างหรือค่าตอบแทนที่แน่นอน มีทั้งผู้ประกอบการอาชีพอิสระและผู้ที่ทำงานชั่วคราว

- แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ถึงแม้ว่าจะจัดอยู่ในกรอบกฎหมายแรงงานต่างด้าว มาตรา 14 ซึ่งกำหนดให้แต่ละท้องถิ่นได้บริหารจัดการได้ แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนในเรื่องการจ้างงานมากนัก และแม้จะมีมติรัฐมนตรีเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายเป็นถูกกฎหมายก็ตามมติรัฐมนตรี เรื่องการจัดระบบแรงงานต่างด้าวหลบเข้าเมืองสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ปี 2549 2550 และ 2551 ก็ตาม

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

7. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องลักษณะของการจ้างงานเป็นอย่างไร และมีผลอย่างไร ควรมีการอธิบาย อีกทั้งควรมีการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นของแรงงาน ไทย-กัมพูชา มีข้อยกเว้นอะไร

8. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกระบวนการเข้ามาของแรงงาน เครือข่ายในการเคลื่อนย้ายเข้ามาอย่างไร ชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม ประวัติศาสตร์ การต่อรองของแรงงาน เป็นอย่างไร

9. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเข้ามาของรัฐ และมิติของความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้ง 2 ประเทศ มีการนำมาอธิบายในการจัดการแรงงานในพื้นที่อย่างไร

10. เนื่องจากโจทย์กว้างเกินไป จึงควรดูพัฒนาการเรื่องแรงงาน ควรมีการกำหนดช่วงเวลาในการอธิบายพัฒนาการ อีกทั้งปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ มีผลต่อการจัดการแรงงานหรือไม่

11. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องระบบการจัดการแรงงาน โดยใคร กระบวนการเคลื่อนย้ายเข้ามา ระหว่างการเคลื่อนย้าย จนกระทั่งเข้ามาอยู่แล้วอยู่อย่างไร ลักษณะการจ้างเป็นอย่างไร ควรมีการอธิบาย

12. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องระบบของความสัมพันธ์แรงงานนอกระบบกับนายจ้างเป็นอย่างไร

4) โครงการวิจัย เรื่อง “เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ: ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” โดย อาจารย์ดร.พิมเสน บัวระพา

ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เป็นประเทศพื้นที่ชายแดนทางวัฒนธรรมที่มีพื้นที่ทางกายภาพไม่สลับกับประเทศไทยที่มีความน่าสนใจ คือ

1) มีความมั่นคงทางการเมือง อาจเป็นเพราะมีพรรคการเมืองเดียว คือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งชาตินิยม ดังนั้น ทั้งนโยบายและการปฏิบัติตามแนวนโยบายชาติ จึงเป็นเรื่องเดียวกัน

2) มีอัตราการเพิ่มของ GDP เป็นอัตราก้าวหน้า คือ ในปี ค.ศ. 2005 = 8.4%, 2006 = 8.5%, 2007 = 6.5%, 2008 = 8.5%, 2009 = 7.2% , 2010 = 5.57% and 2011 = 6.1%

3) มีทรัพยากรธรรมชาติมั่งคั่ง เช่น น้ำมัน ถ่านหิน แก๊สธรรมชาติ อาหารทะเล แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศวิทยา

3) ส่งข้าวออกมากเป็นอันดับที่ 2 ของโลกรองจากประเทศไทย

4) เป็นเมืองเปิดใหม่ อัตราแรงงานขั้นต่ำต่ำกว่าเมืองไทย (1 – 2 ล้าน VND/เดือน = ประมาณ 50 – 100 บาท/วัน) ดังนั้น ฐานผลิตทางอุตสาหกรรมจึงเป็นที่น่าสนใจของประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ซึ่งได้ย้ายฐานการผลิตไปที่เวียดนาม มากกว่า 72 บริษัท และมีคนไทยเคลื่อนย้ายเข้าไปพักอาศัยและประกอบธุรกิจแล้วมากกว่า 1,000 คน (ข้อมูล ปี ค.ศ. 2012)

5) เวียดนามนำเข้าสินค้าจากไทย มูลค่า 5.01 พันล้าน USD/ปี

6) เคยเป็นประเทศคู่สงครามกับไทยมาก่อนและกำลังกลายเป็นเมืองคู่ทางการค้าที่สำคัญของไทย โดยมีชาติสิงคโปร์เข้าไปลงทุนเป็นอันดับ 1 และ ไทย เป็นอันดับที่ 12 (ข้อมูล ปี ค.ศ. 2012)

7) เป็นประเทศที่มีประชากรกระตือรือร้น ขยันขันแข็งทำมาหากิน มีสายเลือกแห่งการแข่งขันและ มีความเป็นชาตินิยมสูง

- ปัจจุบันนี้ มีคนไทยได้เดินทางเข้าไปทำมาหากินในประเทศเวียดนาม นับตั้งแต่รัฐบาลไทยเริ่มต้นใช้นโยบายต่างประเทศแบบ “รอบด้าน – Omni-directions” โดยใช้หลักการ “การทูตนำการค้า” ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา รวมทั้งสิ้นมากกว่า 72 กิจการ/ ผู้อพยพข้ามชาติมากกว่า 1,000 คน

- ในขณะเดียวกัน (พ.ศ. 2555) กรมแรงงานได้กล่าวว่า มีแรงงานต่างด้าวเวียดนาม เฉพาะที่ใช้วีซ่านักท่องเที่ยวเข้ามาทำงานผิด พ.ร.บ. การเข้าเมือง และผิด พ.ร.บ. การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 นั้น มีจำนวนมากกว่า 50,000 คน

- ทั้งหมดนี้ คือ ปรากฏการณ์การข้ามชาติและเคลื่อนย้ายผู้คน ที่ทุกรัฐชาติกำลังเผชิญปัญหาในเรื่อง การจัดการ โดยเฉพาะในสถานะการก้าวเข้าไปสู่ความเป็นประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน (ASEAN) ที่กำลังจะมาถึง ในปี พ.ศ. 2558 นี้ การเคลื่อนย้ายผู้คน แรงงาน สินค้า และ สังคม-วัฒนธรรมจะทวีความเข้มข้นมากขึ้นเป็นลำดับ

โจทย์ใหญ่ของประเทศไทย คือ รัฐบาลจะเตรียมตัวในเรื่ององค์ความรู้ของพื้นที่ชายแดน และผู้อพยพข้ามชาติทั้งภายใน/ภายนอกประเทศเหล่านี้ได้อย่างไร?

โจทย์งานวิจัย : เขาเหล่านั้นมีชะตาชีวิตในเรื่องการทำอยู่ทำกิน และสร้างรายได้กลับเข้าสู่ประเทศไทยเป็นอย่างไรบ้าง?

มติคำตอบ : นอกเหนือจากคำตอบในเรื่อง “การปรับตัวทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรม” (Phase 1) แล้ว เขาเหล่านั้นได้เลือกใช้ “การสร้างเครือข่ายทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนสินค้าและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคม - วัฒนธรรมและเศรษฐกิจจนสามารถทำอยู่ทำกินได้อย่างสมดุล และสามารถส่งเงินกลับภูมิลำเนาได้หลากหลายหลายรูปแบบ”

ทำไมประเทศไทยจึงต้องให้ความสนใจกลุ่ม “ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในเวียดนาม (ภาคเหนือ) เหล่านี้ ?

4. ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มผู้ใช้แรงงานระดับฝีมือแรงงาน กลุ่มผู้บริหารหรือพนักงาน กลุ่มเจ้าของกิจการ และกลุ่มผู้สร้างครอบครัว อยู่ ณ ประเทศเวียดนามแล้ว อย่างเป็น “คนในหรือผู้ปฏิบัติงานจริง ในสนามชีวิตจริง” ดังนั้น ประสพการณ์จริงของเขาเหล่านั้น คือ “องค์ความรู้จริง” ที่เกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติการอันประสพการณ์ที่แท้จริง

5. เขาเหล่านี้ ไม่ได้เป็นเพียงมนุษย์ทุนทางสังคม – วัฒนธรรม และเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เขาเป็น “ช่องทางหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ” ที่จะทำให้รัฐไทยและสังคมไทยได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในเรื่องพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ พื้นที่ทางวัฒนธรรม และพื้นที่เศรษฐกิจของประเทศเวียดนาม

6. หากประเทศไทย และพวกราชาชาวไทยได้เข้าใจและเรียนรู้วิธีการปรับเปลี่ยนตนเองโดยเลือกใช้ “เครือข่าย” เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำอยู่ทำกินของเขาเหล่านั้นได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว

นับเป็นการคิดอาวุธทางความคิดในการเรียน “รู้เขาและรู้เรา” เพื่อการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับประเทศเพื่อนบ้านในทุกมิติ ทั้งหน่วยงานราชการและหน่วยงานธุรกิจเอกชนที่ต้องตระหนักวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายในมิติที่มีองค์กรของรับชาติไทยเป็นแกนหลัก
2. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายทางสังคมระหว่าง ปังเจกชน
3. เพื่อพฤติกรรมและรูปแบบการส่งเงินกลับภูมิสำเนาที่สัมพันธ์กันกับเครือข่ายทางสังคม
4. นำเสนอข้อคิดเห็นทางนโยบายในเรื่อง ปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางของเครือข่ายขององค์กรและปังเจกชนต่อรัฐบาลไทยเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการกำหนดทิศทางการจัดการพื้นที่ชายแดน และลักษณะการลงทุนข้ามชาติกับประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน (ASEAN)

คำถามวิจัย

ปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายในมิติที่มีองค์กรของรับชาติไทย (สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำ ณ กรุง ห่า โน้ย) และองค์กรภาคประชาชน (สมาคมนักธุรกิจชาวไทยในเวียดนามภาคเหนือ) เป็นอย่างไร?

1. ปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะทางเครือข่ายของปังเจกชนผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนามในมิติ Ego – centered networks และ Special dyadic networks เป็นอย่างไร?
2. รูปแบบและพฤติกรรมของการส่งเงินกลับบ้านของเขาเหล่านั้นมีลักษณะ และความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางที่มีองค์กรรับชาติไทยและเครือข่ายทางด้านสังคมเป็นอย่างไร ?
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ รูปแบบและคุณลักษณะของเครือข่ายในมิติที่มีองค์กรของรับชาติไทยเป็นแกนหลักสำคัญ และ เครือข่ายทางด้านสังคมที่มองผ่านปรากฏการณ์ทางด้านสังคม – วัฒนธรรมละ ธุรกิจ ที่สัมพันธ์กับรูปแบบและพฤติกรรมของการส่งเงินกลับท้องถิ่นของเขาเหล่านั้นเป็นอย่างไร?

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 เป็นงานวิจัยพื้นที่ชายแดนที่พื้นที่พรมแดนของทั้งสองประเทศไม่สับสนในด้านกายภาพ แต่ประชาชนของทั้งสองประเทศมีการเคลื่อนย้ายไปมาหาสู่กันทั้งทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองมานานแล้ว

1.2 งานวิจัยเชิงประสมประสานระหว่างวิธีการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) และการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ที่เป็นกรณีศึกษา (Case study) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านเรื่องเล่าและประสบการณ์ รวมทั้งการสังเกต/สัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วม

ร่วมในปฏิบัติการณชีวิตประจำวัน (Everyday Life Practice) และกิจกรรมทางสังคม – วัฒนธรรม และ ธุรกิจในวงรอบปีวัฒนธรรม เป็นระยะเวลา 1 ปี

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม - เป็นประเทศพื้นที่ชายแดนกับประเทศไทยในเชิง วัฒนธรรม โดย ได้เลือกพื้นที่ศึกษาใน 5 จังหวัด ทางภาคเหนือ คือ

- 1) จังหวัด ห่า โน้ย – เมืองหลวง
- 2) จังหวัด ห่า เดีย – เปิดขยายพื้นที่ส่วนหนึ่งรวมเข้ากับ เมืองหลวง
- 3) จังหวัด บ้าก นิงห์ – เขตนิคมอุตสาหกรรม
- 4) จังหวัด หาย เชื่อง - เขตนิคมอุตสาหกรรม
- 5) จังหวัด ห่าย ฝ่อง - เมืองท่าทะเลน้ำลึกและเขตอุตสาหกรรม

เขตพื้นที่ 5 จังหวัดนี้ เป็นเขตพื้นที่สำคัญทางสังคม – วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวที่กำลังพัฒนาและขยายตัวที่สำคัญของประเทศเวียดนาม และที่สำคัญในพื้นที่ 5 จังหวัดนี้ มีกลุ่ม “ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ” เข้าไปสร้างหลักปักฐานและประกอบอาชีพอยู่มาเป็นระยะเวลาดังแต่ ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา

โครงการนี้ ให้ความสนใจในการศึกษากลุ่มผู้อพยพข้ามชาติชาวไทยข้ามชาติที่กำลังพักอาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ปี ค.ศ. 1988 (พ.ศ. 2531) เป็นต้นมา ซึ่งร่วมยุคสมัย “การเปลี่ยนแปลงใหม่ – Doi moi - 1989” ของประเทศเวียดนามโดยมีจำนวนกิจการทั้งสิ้น จำนวน 48 กิจการ และมีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติที่ไปลงทะเบียนไว้ที่สถานทูตไทย ประจำ ณ กรุง ห่า โน้ย จำนวน 254 คน (ค.ศ. 2012) และโครงการวิจัยนี้สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเขตพื้นที่วิจัย 4 จังหวัด จำนวน 72 คน (27 กิจการ) ตามลักษณะประเภทของการถือครองกิจการ โดยจัดแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มกิจการของคนไทยที่บริหารโดยตัวแทนกิจการและพนักงานคนไทยในสังกัด จำนวน 8 กิจการ/ จำนวน 25 คน
- กลุ่มที่ 2 กลุ่มกิจการร่วมลงทุนระหว่างชาวไทยกับชาวต่างชาติอื่นใด จำนวน 5 กิจการ/ 28 คน
- กลุ่มที่ 3 กิจการชาวไทยที่สมรสกับชาวเวียดนาม และมีกิจการร่วมกับภรรยา หรือเครือญาติ จำนวน 6 กิจการ มีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ จำนวน 8 คน
- กลุ่มที่ 4 กิจการของชาวเวียดนามหรือชาวต่างชาติอื่น มีจำนวน 6 กิจการ มีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ จำนวน 6 คน
- กลุ่มที่ 5 กิจการของชาวไทย มีจำนวน 2 กิจการ คือ มีผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ จำนวน 3 คน

เขตพื้นที่วิจัย : 1) จังหวัด หำ โน้ย, 2) จังหวัด หำ เดีย, 3) จังหวัด บ้าก นิงห์ 4) จังหวัด หาย เซื่อง และ 5) จังหวัด หาย ฝ่อง

ความสำคัญ

5. เป็นที่ตั้งของเทศบาลมหานครหำ โน้ย และเป็นเมืองหลวงของประเทศปัจจุบัน
6. เป็นเมืองแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาและวัฒนธรรม
7. เป็นเมืองพื้นที่เศรษฐกิจใหม่และมีการเปิดพื้นที่เมืองหลวงใหม่ให้ขยายกว้างออกไปเพื่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม นัก-เบา
8. เป็นแหล่งผลิตข้าวและสินค้าการเกษตรริมฝั่งแม่น้ำแดงที่อุดมสมบูรณ์
5. เป็นเมืองท่าเรือน้ำลึกที่ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดในประเทศเวียดนาม
6. เป็นเมืองทางผ่านของถนนเชื่อมต่อสาย East-West Corridors เนเมียวดี – ไทย – ลาว – เวียดนาม - จีน
7. เป็นเมืองส่งออกและเมือง ย่านนิคมเมืองอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าประเภทสินค้าอุปโภคและบริโภค

กรอบแนวคิดทฤษฎี

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เลือกใช้ในการอ่านและอธิบายปรากฏการณ์ทางเครือข่าย (Network) และการส่งเงินข้ามชาติ (Remittance) ของ “ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติ” ในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) คือ

1) แนวคิดเรื่องเครือข่ายในมิติทาง “รัฐประศาสนศาสตร์ – Public Administration” ที่ให้ความสำคัญในเรื่องการใช้ “เครือข่าย” เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการบริหารงานสาธารณะ โดยภาครัฐจะต้องมุ่งผลักดันและขับเคลื่อนองค์กรต่าง ๆ ในสังคมให้มีส่วนร่วมในการทำงานที่มีภาครัฐเป็นแกนหลักของเครือข่าย ทั้งนี้โดยความสัมพันธ์ของผู้กระทำการ (Actors) ต้องเป็นไปลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Reciprocal relationship) และมีความสัมพันธ์กันในลักษณะทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยอาศัยข้อกำหนดทางการบริหาร และบริบทแวดล้อม (Contingency logic) เป็นรูปแบบในการลักษณะการทำงาน

2) แนวคิดเรื่อง “เครือข่ายทางสังคม (Social Network) อันเป็นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กันระหว่างกันระหว่างผู้กระทำการ (Actor) ระหว่างที่อาจเป็นปัจเจกชน (Individual) หรือ องค์กร (Organization) ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปรากฏการณ์ทางสังคม – วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างพึ่งพาอาศัยกันและเท่าเทียมกัน ที่ปรากฏลักษณะ Eco – centered networks และ Special dyadic networks เพื่อมุ่งแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากร (ผลิตภัณฑ์ หรือการยอมรับนับถือ) โดยมีพื้นฐานเรื่องแนวคิดของการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ที่ถือว่า การกระทำระหว่างกันของบุคคลจะกระทำโดยอาศัยการได้ตอบ ซึ่งพิจารณาจากรางวัล (Reward) กับการลงโทษ

(Punishment) หรือความพึงพอใจ (Satisfactory) กับความไม่พึงพอใจ (Unsatisfactory) ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนการกระทำระหว่างกัน ตลอดจนการพิจารณาจากการที่ได้รับความพึงพอใจสูงสุด (คือ ก่าไร) เมื่อได้ลงมือกระทำไปแล้ว (คือ การลงทุน) และคิดว่าการกระทำหรือการตอบแทนจากผู้อื่น ทำให้ผู้กระทำมีความพอใจเป็นอย่างมาก โดยเป็นการแลกเปลี่ยนเชิงบุคคล (Individualistic Exchange Theory) และการแลกเปลี่ยนเชิงบูรณาการ (Integration Exchange Theory)

นอกเหนือไปกว่านั้น ยังอาศัยพื้นฐานแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ (Relation Theory)

โดยแนวคิดนี้เชื่อว่า เครือข่ายทางสังคม เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship : Knit and ties) ของผู้กระทำการ (Actor) ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วยปัจเจกบุคคล (Individual) กลุ่ม (Group) หรือองค์กร (Organization) ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในรูปแบบต่างๆ และปฏิสัมพันธ์ที่กระทำร่วมกันทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง การกระทำระหว่างกันทางสังคมจึงมีทั้งด้านบวกและด้านลบ หากการกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้เกิดผลเสียต่อสังคม องค์ประกอบของสังคมส่วนอื่น ๆ ก็จะต้องได้รับผลกระทบอย่างเป็นลูกโซ่ และหากการกระทำระหว่างกันทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบในระดับรุนแรง ความไม่มั่นคงและความไม่มีเสถียรภาพของสังคมก็เกิดขึ้นตามมา

3) ส่วนแนวคิดในเรื่อง การส่งเงินข้ามชาติ (Remittance) นั้น ถือว่า การส่งเงินกลับบ้าน เป็นพันธะสัญญาความผูกพันระหว่างคนต่อคน หรือคนต่อองค์กรอื่นใด ที่เกิดขึ้นก่อนและระหว่างการเดินทางไปทำงานข้ามชาตินั้น ซึ่งต่างก็มีวิธีการและวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัย

ผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเรื่อง “เครือข่ายของผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” พบว่า ปรากฏการณ์ รูปแบบและลักษณะของโครงสร้างสำคัญในการทำงานแบบเครือข่าย (Network) ที่เป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมให้เขาเหล่านั้น/ ที่เขาเหล่านั้นได้เลือกใช้สามารถเป็นส่วนช่วยสำคัญที่ทำให้เขาทำอยู่และทำกินได้อย่างสมคูลนั้น แบ่งออกได้ตามคุณลักษณะของผู้กระทำการ (Actor) และสายสัมพันธ์ (Linkage) ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3. ปฏิบัติการเครือข่ายที่มีองค์กรของรัฐบาลเป็นแกนหลัก (Public Administration centered Network)

4. ปฏิบัติการเครือข่ายของปัจเจกชน (Individual) ที่ปรากฏในลักษณะ Ego - centered networks และ Special dyadic networks

ปรากฏการณ์ทางเครือข่าย

ฐานคิดเรื่องหน่วยงานของรัฐบาล คือ หน่วยงานของรัฐบาลมีหน้าที่บริหารงานและดำเนินงานตามระเบียบ กฎหมายโดยเคร่งครัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขกับสาธารณะ ดังนั้น บุคคลที่จะเข้ามาทำงานจึงต้องถูกคัดเลือกโดยหลักของคุณธรรม (Merit system)

อย่างไรก็ดี ปัจจุบัน สถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะความเป็น โลกาภิวัตน์ ภูมิภาคภิวัตน์ และลักษณะข้ามชาตินิยม ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีของ ชาติและประชาชน จึงคาดหวังกันว่า ระบบราชการควรได้ใช้หลักการดำเนินงานตามระเบียบ กฎหมาย แต่ขณะเดียวกันก็ควรได้พิจารณาเรื่องบริบทแวดล้อม (Contingency logic) ที่มุ่งให้องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนได้ร่วมกันทำงานแบบเครือข่ายที่ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Reciprocal) อันจะช่วยส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Federickson, 1999: 704-705)

กิจกรรมปฏิบัติการทางเครือข่ายที่มืองค์กรรัฐเป็นแกนหลัก ของผู้อพยพชาวไทยใน เวียดนาม (ภาคเหนือ) ประกอบไปด้วย องค์การสำคัญ 2 องค์การ คือ ..

1) สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำ ณ กรุง ห้า โน้ย

เป็นหน่วยราชการที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนของรัฐบาลไทยที่ต้องทำหน้าที่เจรจา ให้ข้อมูล ข่าวสาร ค้ำครองคนไทยในต่างประเทศ และผูกสัมพันธ์ไมตรีกับเจ้าของประเทศ ดังนั้น สถาน เอกอัครราชทูตไทย ประจำ ณ กรุง ห้า โน้ย จึงมีภาระหน้าที่สำคัญส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมทาง สังคม วัฒนธรรมและธุรกิจ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ และคนไทยในต่างแดน ที่ต้อง อาศัยลักษณะการทำงานแบบเครือข่าย มีอยู่ 3 กิจกรรม คือ

1.1) กิจกรรมวันชาติไทย (Thai Nation)

1.2) กิจกรรมวันไทยแลนด์ เดย์ (Thailand Day)

1.3) กิจกรรมวันแสดงสินค้าไทย (Thailand Exhibition Traders)

2) สมาคมนักธุรกิจไทยในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) - TBA

เป็นองค์การภาคประชาสังคม (Decentralization) ที่รวมตัวกันขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ทาง ความร่วมมือแบบพึ่งพาอาศัยเพื่อจัดกิจกรรมหรือแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง โดยอาศัย การส่งเสริมและสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐ ซึ่งสมาคม มีส่วนสำคัญในการสร้างและทำงานแบบ เครือข่ายร่วมกับสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำ ณ กรุง ห้า โน้ย ในระดับการมีส่วนร่วม และการ กระจายตัวของข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากร และความรับผิดชอบในความสำเร็จ ที่แตกต่างกันออกไป โดยมีสถานทูตฯ เป็นผู้กำหนด

รูปแบบและลักษณะของสายสัมพันธ์ (Linkage) ของผู้กระทำการ (Actors)

สถานทูตฯ ได้เลือกใช้รูปแบบและลักษณะของสายสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อ สนับสนุนและส่งเสริมผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในเวียดนาม (ภาคเหนือ) ในประเด็นสังคม – วัฒนธรรม และธุรกิจ เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านความมั่นคงทางจิตใจและสำนึกในความ เป็นไทย และมั่นคงในการประกอบอาชีพ ดังนี้

1) เครือข่ายแบบปรึกษาหารือ (Consultative model) สถานทูตได้เลือกใช้รูปแบบเครือข่าย นี้ในการจัดกิจกรรม “วันชาติไทย” ซึ่งตรงกับวันที่ 5 ธันวาคม ของทุก ๆ ปี โดยสถานทูตฯ จะ

กำหนดรูปแบบการจัดงาน การดำเนินงาน และการวัดผลด้วยตนเอง เพราะเป็นงานพระราชพิธีที่มีธรรมเนียมปฏิบัติชัดเจนอยู่แล้ว TBA ได้รับเชิญให้มาร่วมเสนอแนะความคิดเห็นในกิจกรรมรอง ๆ ดังนั้น ชาวไทยผู้อพยพข้ามชาติทุกคนจึงเข้าร่วมงานในฐานะแขกที่มาร่วมถวายความพระพร และความจงรักภักดี ร่วมกับทูตานุทูตชาติต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย

2) **เครือข่ายแบบร่วมปฏิบัติการ (Collaborative model)** รูปแบบและลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบนี้จะถูกนำมาใช้ ในกรณีที่ลักษณะกิจกรรมที่มุ่งเน้นความร่วมมือของหลายฝ่าย ที่เป็นกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมมีรูปแบบกึ่งทางการ เพื่อประโยชน์ทางสาธารณะกุศล ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการจึงเป็นแบบกึ่งทางการ โดยทางสถานทูตฯ ได้เป็นผู้กระตุ้นให้สมาคมเป็นผู้ดำเนินการเป็นหลักทั้งในด้านทรัพยากร วิธีการเนินการและการมีส่วนร่วมในความสำเร็จ ทั้งที่เป็นกิจกรรมบนเวทีและกิจกรรมในส่วนภาคสนาม อย่างไรก็ตาม สถานทูตอำนวยความสะดวกให้ในเรื่องเอกสารและการประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ รวมทั้งความปลอดภัย และการเชิญแขกต่างชาติมาร่วมงาน

3) **เครือข่ายการจ้างเหมา (Construction model)**

เป็นเครือข่ายที่มีลักษณะเป็นทางการ ที่เกิดจากการพัฒนามาจากแบบสัญญาจ้างระหว่างภาครัฐและเอกชน (Public – Private Partnership: PPP) โดยที่ฝ่ายว่าจ้างจะเป็นผู้ตกลงทำสัญญากับผู้รับจ้างในการจัดกิจกรรมหรือแก้ปัญหาใด ๆ ให้กับองค์กรของรัฐ และองค์กรของรัฐจะเป็นเป็นผู้มีบทบาทหลักในการลงมือปฏิบัติและรับผิดชอบต่อผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานที่จะเกิด

ลักษณะเครือข่ายแบบนี้ สถานทูตฯ (สำนักงานผู้ช่วยทูตพาณิชย์) ได้เลือกมาใช้ในการกิจกรรม “งานวันแสดงสินค้าไทย” โดยได้รับงบประมาณจัดการจากสำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศฯ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ส่งเสริมสินค้าใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักของชาวเวียดนาม (เน้นสินค้า Otop) และขณะเดียวกันก็มุ่งให้เกิดการพบปะระหว่างผู้ผลิต หรือผู้ประกอบการค้าชาวไทย และซื้อหรือผู้แทน

คำถามและปรากฏการณ์ –

- 1) สินค้าที่นำมาหลากหลาย และผู้เข้าชมล้นหลาม
- 2) ผู้ขายและผู้ซื้อมีโอกาสได้พบกัน และผู้ประกอบการขายส่งได้มีโอกาสได้พบกัน และมีโอกาสค้าขาย
- 3) ผู้ซื้อมีความพอใจในคุณภาพสินค้า แต่มีการปลอมปนสินค้า
- 4) มีปัญหาเรื่องภาษา ระบบภาษี การขนส่ง วิธีจ่ายเงิน ราคาสินค้า และการธนาคาร
- 5) สมาคมนักธุรกิจชาวไทยในเวียดนาม (ภาคเหนือ) ไม่ได้มีส่วนร่วมในงานนี้ (ผู้มาใหม่น่าจะมีโอกาสได้พบปะนักธุรกิจกลุ่มเก่า)
- 6) การทูตควรนำการพาณิชย์เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยของผู้ประกอบการ ไม่ใช่เพียงการพาคน 2 คนไปพบกัน (คล้ายประเทศสิงคโปร์ ญี่ปุ่น และเกาหลี)

เครือข่ายภาคประชาสังคม (Collaborative model)

1. สมาคมนักธุรกิจชาวไทยในเวียดนาม (ภาคเหนือ)

- ร่วมงานกับสถานทูตไทยฯ จัดกิจกรรม งานวันชาติ, งานวันไทยแลนด์ ไทย
- ดำเนินงานอิสระ เช่น สัมมนาและทัศนศึกษากลุ่มสมาชิก และกิจกรรมสาธารณะอื่น ๆ

องค์ความรู้ใหม่ในเรื่องเครือข่ายของผู้อพยพชาวไทยในเวียดนาม (ภาคเหนือ)

ผลของการวิจัย –

1. กลุ่มนายทุนข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาโดยคำเชิญของรัฐบาลเวียดนาม ได้รับการอำนวยความสะดวกให้เรื่องสิทธิทางกฎหมายชัดเจน ดำเนินการทางธุรกิจปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจรัฐ

2. เครือข่ายระหว่างผู้บริหารสาขาเป็นไปโดยอิสระตามนโยบายของบริษัทแม่ในประเทศไทย ที่เป็นแบบเครือข่ายวงแหวน ส่วนการบริหารภายในองค์กรเป็นลักษณะเครือข่ายดาวกระจาย มีผู้ช่วยเป็นชาวเวียดนามที่ได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี

3. มีการใช้ล้าม ในกรณีการเจรจาความเป็นทางการ

4. มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม+วัฒนธรรมเป็นอย่างดีกับพนักงาน + คนงานชาวเวียดนาม กลุ่มกิจการทุนข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาดำเนินกิจการผ่านเครือข่ายท้องถิ่น ต้องอาศัยเครือข่ายท้องถิ่นหรือล้าม หรือผู้ช่วยที่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมเวียดนามในการติดต่อประสานงาน ต้องอาศัยล้ามหรือผู้เชี่ยวชาญ (Gate keeper) จึงเป็นเครือข่ายแบบดาวกระจาย

5. กลุ่มที่สร้างครอบครัวในประเทศเวียดนามแล้วนั้น ต้องเริ่มต้นการสร้างเครือข่ายทางสังคม+วัฒนธรรมผ่านทางภรรยา+ญาติ เพื่อเชื่อมโยงไปยังนักการเมือง และนักธุรกิจท้องถิ่น ที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน

6. กลุ่มผู้สร้างหลักปักฐานในเวียดนาม สามารถเป็น Gate keeper ให้กับนักลงทุนหน้าใหม่ชาวไทยได้เป็นอย่างดี

7. เครือข่ายของผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในเวียดนามโดยภาพรวม มีการเกาะตัวแบบไม่เหนียวแน่น โดยปัจจัย คือ ขนาด ประเภทของธุรกิจ และช่องว่างทางสังคมจะเป็นอุปสรรคในการเกาะตัวทางเครือข่าย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อประเทศไทย

จากผลของการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบ และยุทธวิธีในการสร้างเครือข่าย ผ่านปรากฏการณ์ทางสังคม-วัฒนธรรม และทางธุรกิจ อันถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคมและธุรกิจของผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติเหล่านี้ สามารถสังเคราะห์ (Inductive) เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อประเทศไทย ดังต่อไปนี้

1. ราชอาณาจักรไทยควรกำหนดนโยบายให้หน่วยงานของรัฐ (สถานทูตไทย) ได้มีส่วนสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเครือข่ายทางสังคม – ธุรกิจ แบบ “การทูตนำการค้า” อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

2. ราชอาณาจักรเวียดนาม – ไทย ควรได้พิจารณาการอนุญาตให้อยู่ (วีซ่า) ที่เหมาะสมกับการได้อยู่และการประกอบอาชีพ

3. ราชอาณาจักรไทย – เวียดนาม ควรให้สิทธิการเข้าถึงแหล่งเงินทุนขนาดเล็กและขนาดกลาง (SME) อย่างเท่าเทียมกัน

4. ราชอาณาจักรไทยควรได้สังเคราะห์องค์ความรู้ในเรื่องเครือข่าย และการข้ามชาติเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการตัดสินใจการลงทุนข้ามชาติในประเทศอื่น ๆ ของกลุ่มประชาคมอาเซียนที่มีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมในรูปแบบ “ศูนย์กฎหมายและการลงทุนในประเทศเวียดนาม” (เหมือนสิงคโปร์ เกาหลีและญี่ปุ่น - สร้างและสอน)

5. ราชอาณาจักรไทยควรควรได้สนับสนุนให้มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมต่างประเทศอาเซียนในทุกระดับการศึกษาให้เข้มแข็ง และส่งเสริมให้ผู้สำเร็จการศึกษาได้ไปทำงานกับบรรดากิจการ/บริษัทข้ามชาติอย่างเป็นเครือข่าย

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

6. ควรมีการอธิบายงานในระยะที่ 1 ที่ได้ดำเนินการมาเพื่อให้เห็นพัฒนาการและความต่างของงานระยะที่ 2

7. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกระบวนการส่งเงินกลับบ้าน ว่ามีกระบวนการอย่างไรในการจัดการ มีปัจจัยอะไร เครือข่ายมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไร

8. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเงิน-กับเครือข่าย เครือข่ายที่เป็นทางการ และเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ดำรงอยู่และสนับสนุนคนไทยส่งเงินกลับบ้านอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

9. ภูมิหลังผู้ค้า คุณลักษณะของกลุ่มผู้ค้าเป็นอย่างไร มีผลต่อการจัดการของเครือข่ายในการส่งเงินกลับบ้านอย่างไร มีการตั้งรกรากอย่างไร

10. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องภาพในข้อกฎหมายบทบาทของรัฐ ในการจัดการแรงงานในเวียดนามมีส่วนเกี่ยวข้อง

5) โครงการวิจัย เรื่อง “ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเกษตรกรในเรื่องนโยบายการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญา: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม” โดย อาจารย์ย่อนุชา พิมพ์ศักดิ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษานโยบายการจัดการแรงงานข้ามชาติและวิธีดำเนินนโยบายที่มีผลกระทบต่อการจ้างแรงงานในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านแพง
- 2) เพื่อศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรและแรงงานเมื่อประสบปัญหาในประเด็นแรงงานผิดกฎหมาย
- 3) เพื่อศึกษาแนวนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เหมาะสมกับการจ้างงานในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นจริงในพื้นที่

ทำไมต้องบ้านแพง

1. ประชากรราวร้อยละ 70 ในเขตเทศบาลปลูกยาสูบ ข้าวโพด และมะเขือเทศ
2. พื้นที่เพาะปลูกนอกฤดูทำนา 8,433 ไร่
 - มีการจ้างแรงงานข้ามชาติชาวลาวจำนวนมากในเขตเทศบาล ทั้งภาคบริการ การค้าแรงงานอื่นๆ และภาคเกษตร
 - ภาคเกษตรมีไม่น้อยกว่า 700 คน (ผิดกฎหมายทั้งหมด) และมีการเข้ามาของแรงงานอย่างต่อเนื่องมายาวนาน โดยไม่มีระบบนายหน้า
 - ภูมิประเทศติดโขง มีจุดผ่อนปรนของเทศบาลตำบลบ้านแพงที่ชาวไทย-ลาวสามารถข้ามโขงตรงจุดนี้ได้
 - เป็นกรณีศึกษาที่อาจสามารถเป็นตัวแทนของการมองพื้นที่เกษตรกรรมในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาที่ว่าจ้างแรงงานข้ามชาติบริเวณชายแดนได้

ข้อมูลฤดูกาล 2554-2555 (พ.ย.54-ก.พ.55)

รวม 14 หมู่	จำนวนแรงงานในพื้นที่(คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
รวม	695	102	797

การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติชาวลาว

แรงงานเดินทางมาหางานเอง หรือนายจ้างไปติดต่อจากหมู่บ้านในฝั่งลาวเพื่อให้เดินทางมาทำงานด้วย โดยนั่งเรือข้ามฟากฝั่งลาว ขึ้นจุดผ่อนปรนฝั่งไทย หรือตามท่าเรือตามธรรมชาติต่างๆ

รูปแบบการทำการเกษตรแบบมีพันธสัญญา ณ บ้านแพง

- ยาสูบ
- ได้รับโควตาและการส่งเสริมการผลิตจากโรงงานยาสูบ เป็นรูปแบบมรดกตกทอดของครอบครัวคือ ตัวอย่าง...ใครเคยได้ 1,000 กิโลกรัม ก็จะได้ทุกปีและสามารถขายสิทธิ์การผลิตป้อนโรงงานยาสูบได้
- ส่งเสริมโดยการปล่อยกู้ของ ธกส. แต่ไม่ต้องมีการแนะนำหรือควบคุมการผลิต เพราะเกษตรกรเชี่ยวชาญ ทำมานานมาก
- ถือเป็นพืชเพาะปลูกหลักของที่นี่
- ระยะเวลาในการปลูกประมาณ 4-6 เดือน

ข้าวโพด

- ได้รับการส่งเสริมจากโรงงานมาลีสามพรานสาขาบ้านแพง เป็นข้าวโพดหวานเพื่อแปรรูป มีการควบคุมคุณภาพพอสมควร มีการปล่อยกู้เพื่อการเพาะปลูกจาก ธกส. โควตาการผลิตได้จากโรงงาน
- ผู้รับซื้อหลักคือโรงงาน บางครั้งมีผู้รับซื้อจากภายนอกมารับถึงที่ก็มี เกษตรกรจึงไม่ผูกมัดกับโรงงานแบบร้อยเปอร์เซ็นต์
- ไม่มีการทำสัญญาเพียงแต่มีการตกลงกันว่าจะรับซื้อในปริมาณนี้ในราคาเท่าไรต่อกิโลกรัม

มะเขือเทศ

- เพาะปลูกส่งขายในหลายตลาด
- ไม่มีการทำสัญญา
- เป็นพืชเสริมอีกชนิดหนึ่งของเกษตรกร
- ตลาดหลักคือ ปากคลองตลาด และมีผู้มารับซื้อถึงที่

จำนวนแรงงานภาคเกษตรกรรมของบ้านแพงมีการหมุนเวียนเข้าออกไม่คงที่ เช่นเดียวกับแรงงานในภาคอื่นๆ โดยเฉพาะแรงงานที่เดินทางมารับจ้างแบบรายวัน เช่น เก็บข้าวโพด เก็บมะเขือเทศ ตัวเลขของแรงงานภาคเกษตรกรรมพบแต่แรงงานที่มีจำนวนคงที่คือแรงงานที่ทำยาสูบเพราะนายจ้างจะจ้างแบบเหมาเท่านั้น จำนวนแรงงานลดลงมากในรอบสามปีนี้ อย่างมีนัยสำคัญ

พรบ.การทำงานของคนต่างด้าว: กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับพื้นที่

“...แรงงานเกษตร 100 เปอร์เซ็นต์ผิดกฎหมายหมด อยากทำให้ถูกต้องแต่ยุ่งยาก...รู้ว่าผิดกฎหมาย ทางจังหวัดก็ส่งเอกสารมาให้อยู่ตลอดเวลา (หยิบเอกสารของกระทรวงแรงงานยื่นให้ผู้

สัมภาษณ์) ก็แจ้งชาวบ้านแล้ว เดือนกัน แต่ก็ไม่เข้าใจ เพราะทำแบบนี้มันประหยัดกว่า ค่าใช้จ่ายน้อย และขั้นตอนไม่ยุ่งยาก” (สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2555)

“...ราชการส่งเอกสารมาให้ดู มันขั้นตอนเยอะแยะ ค่าใช้จ่ายก็มาก ทั้งค่าตรวจสุขภาพ ค่าประกันสุขภาพ นายจ้างก็ต้องเสียอีก เพราะคนงานไม่มีเงินติดตัวมา แถมพอได้เอกสารแล้วมันหนีไปทำงานให้คนอื่นอีก ไม่คุ้ม... (สัมภาษณ์ 21 มกราคม 2555)

ใน พรบ.การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ในมาตรา 14 วรรคหนึ่ง ระบุว่า

คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ถ้าเข้ามาในราชอาณาจักรโดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองจะได้รับอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือท้องที่ที่ต่อเนื่องกับท้องที่ดังกล่าว

การจ้างงาน 4 รูปแบบแรงงานข้ามชาติในเขตเทศบาลตำบลบ้านแพ่งตรงกับรูปแบบที่สาม

แรงงานประเภทจ้างงานชายแดน	การจัดระบบให้คนต่างด้าวเข้ามาทำงานแบบมาเข้า-กลับเย็น บริเวณชายแดน มาตรา 14 ใน พ.ร.บ.การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ระบุว่า ขณะนี้ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนด้านการจ้างงานชายแดน เนื่องจากยังขาดกฎหมายลูกมาบังคับใช้ และได้มีการเจรจาให้ประเทศต้นทางให้ออกหนังสือแทนหนังสือเดินทาง เพื่อจะใช้กับจ้างงานชายแดนได้ ทั้งนี้ต้องมีการพิจารณากฎหมายของประเทศต้นทางเพื่อนำไปสู่การทำข้อตกลงร่วมกัน
---	---

การกำหนดค่าธรรมเนียมการจ้างแรงงานข้ามชาติ

ในมาตรา 8 ของพรบ.นี้ กล่าวถึงเรื่อง การกำหนดค่าธรรมเนียมการจ้างแรงงานข้ามชาติ ประเภทแรงงานไร้ฝีมือไว้เป็นการเฉพาะ โดยตัวนายจ้างเองต้องจ่ายค่าธรรมเนียม (Levy) เป็นรายคน ปัญหาที่อาจตามมาคือ

- กรณีที่ 1 ลูกจ้างอาจจะถูกเรียกเก็บเงินหรือหักเงินเพิ่ม
 - กรณีที่สอง เมื่อมีค่าธรรมเนียมที่สูงหรือไม่สอดคล้องกับระบบการจ้างงานที่แท้จริง มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ก็จะเป็นการกระตุ้นให้นายจ้างไม่ยอมนำแรงงานไปจดทะเบียนอย่างถูกต้อง
- กองทุนเพื่อการส่งคนต่างด้าวกลับออกไปนอกราชอาณาจักร**

- ในหมวดสอง ของ พรบ. นี้ กล่าวถึงกองทุนเพื่อการส่งคนต่างด้าวกลับออกไปนอกราชอาณาจักร ในมาตรา 15 ที่ระบุว่า

• ลูกจ้างซึ่งได้รับใบอนุญาตตามมาตรา 9 มาตรา 11 มาตรา 13(1) และ (2) และมาตรา 14 เฉพาะงานที่กำหนดในกฎกระทรวง ต้องส่งเงินเข้ากองทุนเพื่อประกันค่าใช้จ่ายในการส่งลูกจ้างนั้น กลับออกไปนอกราชอาณาจักร โดยให้นายจ้างมีหน้าที่หักเงินค่าจ้างจากลูกจ้างนั้นและนำส่งเข้ากองทุน

• หากมองจากพื้นที่ศึกษาแล้วจะพบว่า รูปแบบการจ้างงานไม่สอดคล้องกับระบบการส่งเงินเข้ากองทุน และไม่สามารถปฏิบัติได้จริงแม้แรงงานจะจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย เพราะรูปแบบการจ้างงานจากข้อมูลพบว่าการจ้างงานแบบเหมาและแบบรายวันเท่านั้น ไม่มีแบบรายเดือน และแม้จะมีการจ้างแบบรายวันคล้ายกับระบบการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรม แต่การจ้างงานในระบบเกษตรกรรมเป็นการจ้างเมื่อเสร็จงาน

ตัวอย่าง

• รับจ้างเก็บมะเขือเทศไร่หนึ่งใช้เวลา 3 วันแรงงานก็รับค่าแรงไป จากนั้นตัวแรงงานอาจจะไปรับจ้างที่ไร่อื่นอีก

• แบบเหมา เมื่อเก็บเกี่ยวและขายยาสูบแล้วเสร็จจะให้ค่าจ้าง 10,000 บาทต่อคน เมื่อเสร็จงานตัวลูกจ้างก็สามารถรับเงินแล้วเดินทางกลับบ้านเกิดของตัวเองได้ทันที

การได้มาซึ่งใบอนุญาตทำงานนั้นยุ่งยากและเสียค่าใช้จ่ายสูง

• นายจ้างต้องจ่าย

• “เคยพาแรงงาน 4 คนไปแจ้งที่จังหวัด แต่มันช้า เสียเวลา เสียเงินเยอะ ทั้งวันก็ไม่เสร็จ แต่ละคนผมต้องจ่ายให้หัวละ 3-4 พัน เกือบครึ่งหนึ่งของค่าจ้าง มันไม่คุ้ม แรงงานก็ไม่อยากทำ ขอมโดนจับดีกว่า”

ผลกระทบและสิ่งที่ต้องเผชิญเมื่อทำผิดกฎหมาย

ขาดแคลนแรงงาน

• “ปีนี้ขาดแคลนแรงงานมาก บางวันมีนายจ้างเฮอร์ดปิ๊กอัพมารอที่ด่านเพื่อมีคนข้ามมา”

• “คนลาวไม่นิยมมาทำยาสูบ เพราะเหนื่อยมาก ตอนกลางคืนต้องดูไฟถึงดีสาม เอายาสูบตั้ง 6-7 วันต่อครั้ง”

• ลดพื้นที่เพาะปลูก

• แย่งแรงงาน

• เลิกปลูก

• เสียค่าใช้จ่ายเพื่อประกันตัวแรงงาน(ประมาณปีละครั้ง เวลาขึ้นนโยบายหรือทำผลงานรายละ 2,000-4,000 บาท)

• ถูกจับกุม ดำเนินคดี(มีน้อย ส่วนใหญ่กรณีชนแรงงานข้ามอำเภอ)

• ถูกจับกุม-ส่งกลับ

- จริงจัง พิธีการ เอาผลงาน
- อยู่อย่างคนนอกกฎหมาย
- ถูกจำกัดสิทธิหลายประการ
- ถูกทำร้ายร่างกาย จิตใจ
- ถูกยึดเงินค่าจ้างจากเจ้าหน้าที่ฝั่งลาว ฯลฯ

สรุปความขัดแย้งที่พบ

- ประเด็นแรก กฎหมายกับการจัดการแรงงานในพื้นที่ไม่สอดคล้องนำไปสู่การจัดการแรงงานแบบไม่มีทิศทาง

- ประเด็นที่สอง เจ้าหน้าที่กับเกษตรกรและแรงงาน

ประเด็นการปรับตัว

- กองทุนเพื่อการบริหารจัดการแรงงาน(เก็บเงินจากนายจ้างคนละ 500 บาท มารวมไว้ที่กำนัน) จ่ายค่าประกันตัวแรงงาน เจ้าภาพอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึกในงานสำคัญของหน่วยงานราชการ เช่น วันตำรวจ

- รวมกลุ่ม(แบบหลวมๆ) ส่งตัวแทนเข้าพบผู้มีอำนาจ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (ตำรวจ จัดหางานจังหวัด ผู้ว่าฯ)เพื่อต่อรองและเรียกร้องการช่วยเหลือ

- เกษตรกรอยากประท้วงอำนาจรัฐ โดยเฉพาะตำรวจ บางครั้งมีการเรียกร้องให้เดินขบวนเพราะรู้สึกว่าการกดขี่จากเจ้าหน้าที่ แต่ก็ยังไม่มีการประท้วงเกิดขึ้น

- พยายามอยู่ในพื้นที่ปลอดภัยหลังเวลาทำงาน ไม่ออกนอกพื้นที่
- ให้ความร่วมมือกับนายจ้าง เจ้าหน้าที่เมื่อมีการร้องขอ
- เปลี่ยนงาน ทำงานที่สบายกว่า เช่นตามร้านค้า ก่อสร้าง แรงงานขนส่งที่นายจ้างอาจจัดหาใบอนุญาตที่ถูกต้องให้ได้(สำหรับผู้ที่อยากทำงานในไทยต่อ)

- ไม่มาทำงานอีก

การวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งเรื่องแรงงานในพื้นที่ศึกษา

- มิติทางกฎหมาย (ไม่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง)
- มิติทางสิทธิมนุษยชน(มีการละเมิดสิทธิในบางประเด็นเพราะเข้ามาผิดกฎหมาย เช่น เรื่องสุขภาพ)

- มิติทางสังคม วัฒนธรรม (ไม่ได้รับการยอมรับในสังคม เป็นคนชั้นสอง)
- มิติทางความมั่นคง (อาจมีผลกระทบบ้าง แต่ไม่มากนัก เช่น ยาเสพติด)
- มิติทางเศรษฐกิจ (แรงงานช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่)

ปัญหาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่

- เกษตรกรบางคนไม่กล้าให้ความร่วมมือมากนัก เพราะกลัวเจ้าหน้าที่

- เคยเกิดเหตุการณ์แรงงานถูกจับกุมครั้งใหญ่หลังมีนักวิจัยหรือเอ็นจีโกลงพื้นที่
- เกษตรกรและกำนันผู้ใหญ่บ้าน มีความต้องการจัดการปัญหาแต่ไม่มีวิธีการ

ข้อเสนอแนะจากพื้นที่

- ให้ภาครัฐจัดการแรงงานให้เป็นระบบและสอดคล้องกับการจ้างงานในพื้นที่
- ในกระบวนการทางกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานสมควรที่จะต้องเข้าใจนายจ้างละแรงงาน ว่าค่าใช้จ่ายที่กำหนดแพงเกินไปและขั้นตอนยุ่งยาก

ข้อเสนอแนะต่อรัฐ

- ควรจัดการออกข้อบังคับ กฎกระทรวงฯ ในพรบ.การทำงานของคนต่างด้าวให้ชัดเจน และสอดคล้องกับพื้นที่ ป้องกันการหาประโยชน์จากเจ้าหน้าที่บางส่วน
- หารูปแบบที่เหมาะสมกับการจัดการแรงงานตามฤดูกาล ที่เริ่มจะขาดแคลนเพราะระบบกฎหมายไทยไม่เอื้อต่อการจ้างงาน

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องข้อมูล กระบวนการเข้ามา เมื่อเข้ามาแล้วมีวิธีการจัดการแรงงานของรัฐ และเกษตรกร
7. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบทบาทเกษตรกรพันธะสัญญา ส่งผลกับการจัดการแรงงานอย่างไร และรัฐกับเกษตรกรจะไปจัดการความขัดแย้งอย่างไร
8. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องบริบทของการทำเกษตรพันธะสัญญา อีกทั้งการเข้ามาแบบผิดกฎหมาย กับการที่รัฐเพิกเฉย มีทั้งข้อดีและข้อเสีย จะมีการจัดการอย่างไร
9. อีกทั้งประเด็นเรื่องแรงงาน เรื่องเครือข่าย มีความสำคัญกับการเข้ามาอยู่ของแรงงานอย่างไร
10. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องกลไกในการหาแรงงาน ในบทบาทเกษตรกรแบบมีพันธะสัญญา อีกทั้งประเด็นการควบคุมแรงงานในบทบาทเกษตรกรแบบมีพันธะสัญญา เรื่องของกองทุน เป็นกระบวนการจัดการที่น่าสนใจ ควรอธิบายให้ชัดเจน

6) โครงการวิจัย เรื่อง “โครงการจัดการสุขภาพแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชาสังคมในพื้นที่ จังหวัดหนองคาย” โดย นายคชณิณ สุวิชา

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2) เพื่อศึกษา นโยบายด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย และการจัดการในกรณีโรงพยาบาล สถานีอนามัยของรัฐในจังหวัดหนองคาย

2) เพื่อศึกษาการให้บริการและการจัดกิจกรรมด้านสุขภาพขององค์กรพัฒนาเอกชนสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย

3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบจุดอ่อนและจุดแข็งทั้งของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดหนองคาย

4) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เหมาะสม ในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ การศึกษารั้้นนี้เป็นการศึกษาในประเด็นการจัดการด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย โดยพื้นที่ที่เลือกในการศึกษาถือเป็นพื้นที่ระดับอำเภอที่มีองค์กรพัฒนาเอกชนดำเนินงานด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติ ซึ่งมีทั้งหมด จำนวน 6 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอรัตนวาปี อำเภอโพนพิสัย อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอสว่าง

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูล

3) ตัวแทนแรงงานข้ามชาติสัญชาติลาวที่ไม่มีใบอนุญาตทำงานที่เคยเข้ารับบริการด้านสุขภาพจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย โดยเลือกกลุ่มอาชีพต่างคือ กลุ่มแรงงานภาคเกษตร กลุ่มพนักงานบริการ กลุ่มผู้รับใช้ในบ้าน กลุ่มแรงงานก่อสร้างและกลุ่มภาคอุตสาหกรรม จำนวนกลุ่มอาชีพละ 20 คน รวม 100 คน

4) ตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องสุขภาพของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

ระดับนโยบาย

- ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือรองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้รับมอบหมาย จังหวัดหนองคาย
- นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดหนองคาย
- ตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดหนองคาย
- จัดหางานจังหวัดหนองคาย
- สวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดหนองคาย
- ผู้อำนวยการโรงพยาบาลศูนย์จังหวัด

ระดับปฏิบัติการ

- เจ้าหน้าที่ของด้านสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลอำเภอหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพแรงงานข้ามชาติชาวลาว อำเภอละ 3 คน
- เจ้าหน้าที่หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสุขภาพในพื้นที่จังหวัดหนองคาย จำนวน 10 คน

- เจ้าหน้าที่จัดหางานจังหวัดหนองคาย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการแรงงานในพื้นที่จังหวัดหนองคาย จำนวน 1 คน
- เจ้าหน้าที่สวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดหนองคาย จำนวน 1 คน

ขอบเขตด้านประเด็นที่ศึกษา

1) นโยบายด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย และการจัดการในกรณีโรงพยาบาล สถานีอนามัยของรัฐในจังหวัดหนองคาย โดยมีประเด็นในการศึกษาดังนี้

(1) นโยบายของประเทศไทยที่เป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินงานด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาว ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดหนองคายในปัจจุบัน

(2) รูปแบบ วิธีการและกระบวนการ ทำงานของของหน่วยงานภาครัฐ (โรงพยาบาล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล) ในการจัดการด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

2) การให้บริการและการจัดกิจกรรมด้านสุขภาพขององค์กรพัฒนาเอกชนสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย: เนื้อหาหลักครอบคลุมประเด็นเรื่อง รูปแบบ วิธีการและกระบวนการขององค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

3) เปรียบเทียบจุดอ่อนและจุดแข็งของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดหนองคาย: เนื้อหาการศึกษารอบคลุมการศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดและปัจจัยหนุนเสริมทั้งของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดหนองคาย

4) แนวทางการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เหมาะสม: เป็นการค้นหาแนวทาง การพัฒนา นโยบาย และกลไก ในการจัดการสุขภาพของแรงงานข้ามชาติชาวลาวอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ และส่งผลให้แรงงานข้ามชาติเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

แนวคิดการวิจัย

- แนวคิดสิทธิสุขภาพ
- ทฤษฎีสันติภาพ
- แนวคิดกระจายอำนาจ
- แนวคิดเรื่องพรมแดน

การดำเนินงานที่ผ่านมา

1. ทบทวนวรรณกรรมเพื่อพัฒนารอบแนวคิดการวิจัย

2. ดำเนินงานการดำเนินงานในพื้นที่และเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนาเครื่องมือการเก็บข้อมูล
3. ทดลองเครื่องมือ
 - เครื่องมือที่ได้มี 2 ลักษณะ คือ แบบสัมภาษณ์บุคคลและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
4. เก็บข้อมูลกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
5. เก็บข้อมูลกับตัวแทนแรงงานที่เคยเข้ารับบริการด้านสุขภาพทั้งจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน
6. เก็บข้อมูลผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องระดับปฏิบัติการของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านสุขภาพของแรงงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน

บริบท

จังหวัดหนองคาย

มีเนื้อที่ประมาณ 3,026.534 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,891,583 ไร่ ลักษณะเป็นรูปยาวเรียวทอดไปตามลำน้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นกั้นเขตแดนกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีความยาวทั้งสิ้น 210.60 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินสาย 2 (มิตรภาพ) ประมาณ 615 กิโลเมตร

อาณาเขตจังหวัดหนองคาย

ทิศเหนือ ติดแม่น้ำโขงอันเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร อำเภอเพ็ญ อำเภอสร้างคอม และอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ทิศตะวันออก ติดอำเภอปากคาด และอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ทิศตะวันตก ติดอำเภอปากชม จังหวัดเลย

ด้านการเมืองการปกครองจังหวัดหนองคาย

ได้แบ่งการปกครองดังนี้

1) การบริหารราชการส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

- อำเภอ 9 อำเภอ
- ตำบล 62 ตำบล
- หมู่บ้าน 722 หมู่บ้าน

2) การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

- องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง
- องค์การบริหารส่วนตำบล 48 แห่ง
- เทศบาล 18 แห่ง

* เทศบาลเมือง 2 แห่ง

* เทศบาลตำบล 16 แห่ง

ประชากร รวมทั้งสิ้น 509,395 คน

ชาย 255,221 คน

หญิง 254,174 คน

1.2 ความเคลื่อนไหวของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่พรมแดน

แรงงานในระบบข้อมูลราชการ

มติ ครม. มิถุนายน – กรกฎาคม 2554

1.กลุ่ม MOU จำนวน 33 คน

2.กลุ่ม มติ ครม. จำนวน 250 คน

3.กลุ่ม พิสูจน์สัญชาติ จำนวน 401 คน

สถานการณ์แรงงานข้ามชาติชาวลาวที่อยู่นอกระบบข้อมูลราชการ

แรงงานนอกระบบที่ศึกษาคือ อุตสาหกรรม เกษตร บริการ รับใช้ในบ้าน ก่อสร้าง

- ส่วนใหญ่เป็นแรงงานผู้หญิง
- กลุ่มอายุที่พบมากคือ 18-25 ปี ในกลุ่มงานบริการ
- ทั้งหมดนับถือ พุทธ
- ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ ระดับประถมศึกษา (1-5)
- สถานภาพ โสด มากที่สุดในกลุ่มบริการ

ชีวิตก่อนมาทำงานเมืองไทย (ใน สปป.ลาว)

- ส่วนใหญ่มาจาก แขวง เวียงจันทน์
- ส่วนใหญ่มีอาชีพ เกษตรกรรม
- มีจำนวนสมาชิกที่ต้องรับผิดชอบส่วนใหญ่ ประมาณ 1-5 คน
- ส่วนใหญ่ไม่มีการหนี้สิน
- รายได้อยู่ในลาวส่วนใหญ่ประมาณ 200,001 - 300,000 กีบ (มากกว่า 800 แต่ไม่เกิน

1,200 บาท)

การข้ามแดน

- เหตุผลที่ตัดสินใจเข้ามาทำงานในประเทศไทย คือรายได้ค่าไม่พอยู่พอกินและ

ว่างงาน

- ผู้ที่แนะนำ/นำพาท่านมาทำงานในเมืองไทย
 - อุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นนายจ้าง
 - เกษตร ส่วนใหญ่เป็นญาติ
 - บริการ ส่วนใหญ่ เป็นเพื่อน

- ก่อสร้าง ส่วนใหญ่เป็น ญาติ
- รับใช้ในบ้าน ส่วนใหญ่เป็น เพื่อน

- ส่วนใหญ่เดินทางมาทางรถยนต์ : ผ่านด่านสากล /ด่านประเพณี :ทางเรือ

อุตสาหกรรม : เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เช่น โรงขนม โรงทำเส้นก๋วยเตี๋ยว ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณ อำเภอเมือง และอำเภอท่าบ่อ วิธีชีวิต: เดินทางมาเอง และตามเครือญาติมา อยู่กับนายจ้าง เงินเดือน ประมาณ 3,000 – 6,000 บาท

ภาคบริการ : เป็นร้านบริการคาราโอเกะ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอเมือง และอำเภอโพนพิสัย สำหรับรายได้ของพนักงานบริการชาวลาว พบว่า รายได้หลักของพนักงานบริการชาวลาวส่วนใหญ่ซึ่งมีราคาอยู่ระหว่าง 500- 1,300 บาท ซึ่งขึ้นอยู่กับ การตกลงระหว่างหญิงบริการและแขก โดยแต่ละอาทิตย์จะออกแขกประมาณ 2-4 ครั้ง

ตาราง แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่รับผิดชอบและเวลาในการทำงาน

เวลา	09.00 – 12.00 น.	13.00 – 17.00 น.	18.00 – 01.00 น.	01.00 – 05.00 น.
ภารกิจ รับผิดชอบ	- ตื่นนอน - เตรียมอาหารเช้า - เตรียมอาหารเที่ยง - ทำความสะอาดร้าน	- เตรียมร้าน - ซักเสื้อผ้า /เตรียม สว - ต้อนรับแขก (หากไม่มีแขกก็ ได้พักผ่อน)	- ต้อนรับแขก - เสิร์ฟ	- ออกแขก (ขายบริการทาง เพศ)

ภาคการเกษตร

งานภาคการเกษตรเป็นกิจการที่มีแรงงานลาวเข้ามาทำงานค่อนข้างมากรองจากงานรับใช้ในบ้านและภาคบริการ แรงงานในภาคการเกษตรมีความหลากหลายของลักษณะงานที่เข้ามาทำทั้งในงานรับจ้างเกษตรตามฤดูกาล รับจ้างเลี้ยงปลา ซึ่งจะพบมากในพื้นที่อำเภอท่าบ่อ งานรับจ้างในสวนยางซึ่งพบมากในพื้นที่อำเภอรันนาวปี ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีการทำสวนยางมากที่สุด ในภาคอีสาน โดยแรงงานส่วนนี้มีทั้งการอพยพเข้ามาทำงานในลักษณะครอบครัว เป็นกลุ่มเครือญาติและลักษณะมากคนเดียว

รับใช้ในบ้าน

รับจ้างขายของหน้าร้านในร้านขายของต่างๆซึ่งมีทุกอำเภอทั้งในอำเภอที่ติดแม่น้ำโขงและอำเภอที่ไม่ติดน้ำโขง อาทิ ร้านขายอุปกรณ์การเกษตร ขายเสื้อผ้า ขายขนม เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กับนายจ้างเป็นผู้รับผิดชอบ

ในการเข้าออกของแรงงานกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะการใช้พาสปอร์ต (Passport) ทองเที่ยว 1 เดือนและหากใกล้ถึงวันหมดอายุก็จะไปต่ออายุในการเข้าอาศัยอยู่ในเมืองไทย ส่วน รายได้แล้วแต่จะตกลงกับนายจ้างที่เป็นคนไทย และได้รายได้ไม่เกิน 4000

ก่อสร้าง

แรงงานชาวลาวในงานภาคการก่อสร้างในพื้นที่จังหวัดหนองคายจากการศึกษาพบว่า มี ก่อนขังน้อย ซึ่งส่วนใหญ่นายจ้างเน้นการจ้างคนไทยในพื้นที่มากกว่าจ้างแรงงานจากสปป.ลาว เนื่องจากแรงงานในพื้นที่ยังพอหาได้ สำหรับแรงงานชาวลาวที่อยู่ในภาคการก่อสร้างที่พบเป็น แรงงานผู้หญิง ที่ได้สามีเป็นคนไทยและอยู่ในเมืองไทยในลักษณะครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งหากมีงานก่อสร้างนายจ้างก็สามารถไปเรียกใช้ได้ โดยงานส่วนใหญ่แรงงานกลุ่มดังกล่าวซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง จะทำหน้าที่ช่วยถือหรือขนของเบาๆ เช่น ถังปูน ขนอิฐ ขนน้ำผสมปูน เป็นต้น สำหรับค่าแรงงานที่ได้ก็แล้วแต่จะตกลงกับนายจ้างซึ่งเป็นผู้รับเหมาคนไทย ซึ่งจะอยู่ประมาณวัน ละ 150-200

สถานการณ์สุขภาพ

แรงงานภาคเกษตร อุตสาหกรรม

- การเผชิญโรคภัยไข้เจ็บ โดยภาพรวมแล้วการเจ็บป่วย เป็น ไข้ ปวดข้อ ปวดท้อง ท้อง เป็น

คัน

- การจัดการ ปรึกษานายจ้าง ซื่อยามากินเอง เจ็บหนักไปคลินิกและโรงพยาบาลรัฐต่อไป

- ข้อจำกัด เรื่องค่าจ้าง ค่าใช้จ่าย

* แรงงานภาคบริการสาวคาราโอเกะ

- การเผชิญโรค คันช่องคลอด ท้อง หนองใน

- การจัดการ ปรึกษานายจ้าง ซื่อยามากินเอง เจ็บหนักไปคลินิก ทำแท้ง (กลับไปทำที่บ้าน /

อุดร)

- ข้อจำกัด เรื่องค่าจ้าง ค่าใช้จ่าย

นโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติที่ผ่านมา

คณะกรรมการบริการแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง(กปร.)

เป็นกลไกกลางในการทำหน้าที่พิจารณา นโยบาย แนวทาง แผนงานและมาตรการทั้งระยะ สั้นและระยะยาว โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ

- 1.กระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบการทำทะเบียนประวัติ
- 2.กระทรวงแรงงาน รับผิดชอบการจัดทะเบียนการจ้างงาน
- 3.กระทรวงสาธารณสุข รับผิดชอบเรื่องสุขภาพ
- 4.กระทรวงกลาโหม รับผิดชอบการสกัดกั้น

5.สำนักงานตำรวจแห่งชาติ รับผิดชอบการจับกุม

6.กระทรวงต่างประเทศ รับผิดชอบการเจรจาแนวทางปฏิบัติต่างๆเกี่ยวกับการเข้าเมือง

นโยบายด้านสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข

แผนแม่บทการพัฒนาสุขภาพ ชายแดน พ.ศ. 2550 – 2554	ยุทธศาสตร์สุขภาพ ประชากรต่างด้าว	แผนแม่บทด้านเอดส์ พ.ศ. 2550 – 2554
- ความร่วมมือระหว่าง ประเทศไทยและประเทศ เพื่อนบ้าน	- การพัฒนาระบบบริการ สุขภาพประชากรต่างด้าว - ระบบประกันสุขภาพถ้วน หน้า สำหรับประชากรต่าง ด้าว	- การลดความเสี่ยงและความ เปราะบาง - การป้องกันเอดส์ในระดับกว้าง เป็นความร่วมมือของประเทศ ไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน
ความเหมือนของยุทธศาสตร์ทั้งสาม		
- การปรับปรุงการเข้าถึงบริการสุขภาพของกลุ่มเป้าหมาย - การยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป้าหมาย - การจัดตั้งและสร้างความเข้มแข็งในการประสานงานและความร่วมมือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง - การปรับปรุงและพัฒนาระบบฐานข้อมูลด้านสุขภาพ - การจัดตั้งและสร้างความเข้มแข็งระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ - การสนับสนุนการพัฒนาและปฏิบัตินโยบายเชิงบวก		

นโยบายระดับจังหวัด นโยบายด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติ สำนักงานสาธารณสุข
จังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ

(5) การตรวจสุขภาพ

(6) การบริการด้านการรักษาพยาบาล

(7) การส่งเสริมคุณภาพและการป้องกันโรค

(8) การเฝ้าระวังโรค โดยที่หน่วยงานสาธารณสุขในจังหวัด ได้มีการกำหนดบทบาทของ
ตนเองไว้เป็นหน่วยบริการตรวจสุขภาพ ทำบัตรประกันสุขภาพ และให้บริการรักษาตามสิทธิที่
แรงงานต่างชาตินี้ที่ซื้อประกันสุขภาพพึงได้รับ หลังจากที่แรงงานต่างชาตินี้ได้เข้าสู่หลักประกัน
สุขภาพแล้ว ซึ่งการบริการดังกล่าวเหมือนการให้บริการแก่คนไทยทั่วไป

บทบาทหน่วยงานภาครัฐ (โรงพยาบาลชุมชน)

1. เน้นให้บริการคนที่อาศัยอยู่และทำงานถูกกฎหมาย: การตรวจสุขภาพ การให้บริการการรักษา และการเฝ้าระวังโรค ส่วนการส่งเสริมและป้องกันโรคทางโรงพยาบาลเน้นให้ รพสต. ซึ่งเป็นหน่วยบริการปฐมภูมิเป็นกลไกในการทำงาน

2. การให้บริการสำหรับแรงงานที่ไม่มีอะไร รักษาไปตามความจำเป็น และเรียกเก็บตามความเป็นจริง ถ้าแรงงานไม่มีก็เข้าฝ่ายสงเคราะห์โรงพยาบาล

3. เข้าระบบสงเคราะห์

- รัฐไทยควรมีการสำรวจผู้มีปัญหาสถานะบุคคลในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและนำไปสู่การให้บริการสุขภาพด้วย

- การบริการสำหรับแรงงานที่ไม่มีเอกสารควรเน้นการร่วมจ่าย...

บทบาทหน่วยงานภาครัฐ (รพสต.)

ให้บริการรักษาโดยใช้วิธีการสวมสิทธิคนไทย ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในทางปฏิบัติ แต่ไม่ถูกต้องเชิงกฎหมาย

ข้อเสนอ ...สปสข.ควรดำเนินงานให้ครอบคลุมแรงงานและผู้มีปัญหาด้านสถานะบุคคล
องค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กร	การดำเนินงาน
มูลนิธิพัฒนาเครือข่ายเอดส์ สำนักงานภาคอีสาน	เป็นองค์กรที่เน้นการให้ข้อมูลเรื่องเอดส์ (ฟามิตร) ในกลุ่มอุตสาหกรรม เกษตร ก่อสร้าง ผ่านอาสาสมัคร
มูลนิธิพัฒนาอีสาน	เป็นองค์กรที่เน้นการให้ข้อมูลเรื่องเอดส์ ในกลุ่มสาวบริการ ผ่านอาสาสมัคร
บ้านพักใจจังหวัดหนองคาย	เป็นหน่วยที่ให้ข้อมูลเรื่องเอดส์ และการทำงานเชิงสงเคราะห์
ศูนย์ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนภาคอีสาน	การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการสุขภาพสำหรับแรงงานและผู้มีปัญหา

ข้อจำกัดองค์กรพัฒนาเอกชน

งบประมาณที่ไม่ต่อเนื่องส่งผลต่อการทำงานที่ไม่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอองค์กรพัฒนาเอกชน

- หน่วยงานระดับนโยบายควรหาให้ความสำคัญเรื่องการทำงานเชิงการส่งเสริมป้องกันไปพร้อมกับการรักษา

- รัฐควรนำบทเรียนการทำงานเชิงรุกของ NGO ไปปรับใช้

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

4. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการดูแลสุขภาพแรงงานอย่างไร อีกทั้งความแตกต่างของแรงงานที่เข้ามาขายแรงงาน ที่ทั้งภาคเกษตร ภาคบริการ มีความแตกต่างในการดูแลแรงงานอย่างไร ควรมีการอธิบาย

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องความเป็นมาเป็นไปของการร่วมจ่ายของรัฐ-แรงงาน ในการเข้าถึงการบริการสุขภาพ มีปัจจัยอะไร

6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมแสดงสถิติการเข้ารับการรักษา งบประมาณ เพื่อแสดงขนาดของปัญหา อะไรที่รัฐทำไปแล้วไม่ได้ผล เพื่อนำมาปรับใช้ในงานวิจัย

ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องในเรื่องของการเปรียบเทียบ ควรแสดงให้เห็นกระบวนการทำงานของแต่ละภาคส่วน ในการให้ข้อมูลการจัดการสุขภาพแรงงาน

7) โครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” โดย อาจารย์ดร.โสภี อุณหะยา

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการของชุมชนและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร” เป็นงานวิจัยที่พยายามสร้างองค์ความรู้และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับเสียงบอกเล่าของผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะคนตัวเล็กตัวน้อย ผู้ด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเรียกร้องสิทธิในผลประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ รวมทั้งปรากฏการณ์ ปฏิบัติการ และกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันในชุมชน ในสังคมประเทศชาติ และประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างเป็นสุข

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหารในประเด็นต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน
2. เพื่อศึกษาการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน
3. เพื่อศึกษาวิธีการสร้างความสัมพันธ์ และการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติกับคนในชุมชน
4. เพื่อศึกษาแนวทางในการสนับสนุนการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน

แนวคิดในการวิจัย

แนวคิดลักษณะข้ามชาติ กระบวนการอพยพข้ามแดนของแรงงานข้ามชาติชาวลาว การสร้างและรักษาข่ายใยความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน เชื่อมโยงสังคมเดิมที่ถือกำเนิดเข้ากับสังคมที่พึงพิงในประเทศไทย รวมถึงกิจกรรมการตัดผ่านเส้นแบ่งเขตแดนต่างๆ ด้วย

แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติชาวลาวกับคนในชุมชนบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว การปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มและกลุ่มอื่นๆ ทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่มชาติพันธุ์

แนวคิดการกระจายอำนาจ การแบ่งปันอำนาจในการตัดสินใจ การให้หรือยอมรับสิทธิในการปกครองตนเองของชุมชน

แนวคิดการจัดการชุมชน การปกครองท้องถิ่นและชุมชนเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับประชาธิปไตย ระดับชาติ เพราะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ออกความเห็นมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนเอง

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) เน้นกระบวนการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามเป็นสำคัญ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล ๓ ลักษณะคือข้อมูลเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้นำ ประธานชุมชน เป็นผู้ให้ข้อมูลประวัติพัฒนาการวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ การจัดการ การจ้างแรงงานข้ามชาติ

ผู้อาศัยในชุมชน คือ ผู้ที่มีภูมิลำเนาในชุมชน กลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เข้ามาทำงาน หรืออาศัยอยู่ในชุมชน และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ และการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติกับคนในชุมชนนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ รวมทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และแนวทางการวิจัยต่อไป

นำเสนอผลการวิจัย แบ่งเป็น ๖ บท

1. บทนำ
2. บริบทของชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร
3. วิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน
4. การปรับตัวและการสร้างความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติกับคนในชุมชน
5. การจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน
6. สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

บริบทชุมชนและแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหาร

ชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๓ เขต ๓๔ ชุมชน แต่ละชุมชนมีจำนวนครัวเรือนตั้งแต่ ๗๐ – ๖๐๐ ครัวเรือน มีประธานชุมชนเป็นผู้นำดูแลชุมชนและประสานงานชุมชนกับเทศบาลเมืองมุกดาหาร

วิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

จังหวัดมุกดาหาร เริ่มดำเนินการจัดระบบแรงงานต่างด้าวเมื่อปี พ.ศ. 2544 ตามมติของคณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ผ่อนผันให้แรงงานต่างด้าวอยู่ในราชอาณาจักรได้เป็นการชั่วคราวแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองมาขอใบอนุญาตทำงาน ดังนี้

ปี พ.ศ.	แรงงานต่างด้าว	พม่า	ลาว	กัมพูชา
2544	1,256	7	1,245	4
2547	1,395	5	1,385	5
2553	799	17	781	1
2554	802	9	695	1

จากการดำเนินงาน สังเกตได้ว่าจำนวนแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่มาขอใบอนุญาตหรือต่อใบอนุญาตทำงานมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ สาเหตุเนื่องมาจาก

1. แรงงานเลิกทำงาน กลับประเทศของตน
2. เดินทางออกนอกพื้นที่ไปทำงานท้องที่อื่น
3. ขั้นตอนขออนุญาตหลายขั้นตอน เกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ค่าใช้จ่ายสูง
4. แรงงานบางส่วนแต่งงานกับคนไทย ไม่ประสงค์ขออนุญาตทำงานต่อ

สภาพปัญหาแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองในจังหวัดมุกดาหาร

- 7) มุกดาหารมีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะทาง ๘๒ ก.ม. การเข้าเมืองเป็นไปได้ง่าย ขาดต่อการควบคุม
- 8) แรงงานต่างด้าวมียกย่องคล้ายกับคนไทยมุกดาหาร มีวัฒนธรรมเดียวกัน ขาดต่อการตรวจสอบ
- 9) งานบางประเภทคนไทยไม่ทำ ขาดแคลนแรงงาน เช่น งานก่อสร้าง ไร่ในไร่บ้านกรรมกรอื่นๆ ต้องจ้างแรงงานต่างด้าวแทน
- 10) แต่งงานกับคนไทย ขาดต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย
- 11) มีขบวนการนำพาคนต่างด้าวเข้าประเทศ มาทำงานในมุกดาหาร และส่งต่อไปกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ
- 12) การเข้ามาทำงานภาคเกษตรตามฤดูกาล เข้ามา-เย็นกลับ ยังไม่มีแนวปฏิบัติในการดูแลควบคุมอย่างชัดเจน

ประเภทของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในจังหวัดมุกดาหาร

แบ่งตามวัตถุประสงค์การเข้าเมืองได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มแรงงานจากการอพยพหนีภัยสงคราม

2. กลุ่มแรงงานที่ลักลอบเข้ามารับจ้างทำงาน
3. กลุ่มแรงงานที่เข้ามาอาศัยอยู่กับครอบครัวเครือญาติ

รูปแบบการเคลื่อนย้ายของแรงงานต่างด้าวชาวลาวเข้ามาทำงานในจังหวัดมุกดาหาร

แบ่งตามพาหนะที่ใช้ในการเดินทาง และเส้นทางการเคลื่อนย้าย

1. การข้ามแดนที่จุดผ่านแดนถาวร ที่ท่าเรือข้ามฟากของเทศบาลเมืองมุกดาหาร
2. การข้ามแดน ณ ด่านผ่านแดนถาวรที่สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2
3. เรือของชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำโขง (ญาติพี่น้อง คนรู้จักที่คุ้นเคยข้ามไปมาหากัน) เรือหาปลาของชาวประมง (ช่วยเหลือกัน และรับจ้าง) เรือขนส่งสินค้าหนีภาษี (ขามคำคั้น)

แรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานอะไรบ้าง

- ลูกจ้างขายสินค้าหน้าร้าน ทำงานบ้าน บริการในร้านอาหาร โรงแรม สถานบันเทิง ก่อสร้าง กรรมกรแบกหาม
- งานภาคเกษตรตามฤดูกาล

แรงงานต่างด้าวอยู่อย่างไร

- เช้าบ้านอยู่กันเป็นกลุ่ม, อาศัยในพื้นที่สาธารณะที่รกร้าง
- อยู่กับนายจ้าง, อาศัยในพื้นที่สวน ไร่ นา
- อยู่กับญาติพี่น้อง ครอบครัว
- ไป-กลับ

การเคลื่อนย้ายของแรงงาน

- กลับภูมิลำเนาเดิม
- เปลี่ยนนายจ้าง
- เดินทางเข้ากรุงเทพฯ – จังหวัดอื่นๆ – เดินทางต่อไปยังประเทศอื่น (จังหวัดมุกดาหารเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้)

“คนลาวแตกต่างจากคนไทยตรงอยู่คนละฝั่งแม่น้ำเท่านั้น ลาวอยู่ฝั่งโน้นไทยเขาอยู่ฝั่งนี้ แต่เขาก็ไปมาหาสู่กันจนทุกวันนี้”

“เขาเข้ามาเกี่ยวข้าว วันละสองร้อยบาท คนลาวจะแย่งกันเข้ามารับจ้าง การเข้ามาบ้านเฮาเนี่ยง่ายที่สุด เฮาบได้เก็บเงินเก็บทองเอาฮียังกับเพื่อน”

“ผมเติบโตมาจากเกาะดอนกลางลำน้ำโขง บั๊ฮู้ว่าเป็นคนไทยหรือคนลาว จะเรียกว่าเป็นคนลุ่มน้ำโขงก็ได้”

“แม้ว่าผิดกฎหมายแต่ความเมตตาธรรมมันมี เพราะเป็นการช่วยเหลือคนยากจนให้มีโอกาสได้ทำมาหากินเขาก็มาช่วยเราทำงาน เราก้ให้เงินเขา ช่วยเหลือกัน”

“กูบ่ได้จ้างเขาออก พวกเขาเป็นลูกเป็นหลาน กูให้พวกเขามาช่วยซื้อๆ”

“เขาบอกว่า เป็นแรงงานผิดกฎหมายต้องขี้ดเงินทั้งหมด เราก็ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะเราก็ผิด จึงต้องเสียเงินให้เขาไป เสียขายเงินมาก ไม่ได้เอากลับไปให้แม่เลยแม้แต่บาทเดียว”

การสร้างความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติชาวลาวกับคนในชุมชน

4. แรงงานข้ามชาติชาวลาวยังจะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ที่ประธานจัดตามนโยบายของทางการ (กิจกรรมตามประเพณี)

5. เข้าร่วมกิจกรรมงานบุญ หรืองานในโอกาสพิเศษต่างๆ ของคนในชุมชน

6. เข้าร่วมในกิจกรรมอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ ของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการจัดการแรงงานข้ามชาติชาวลา

5. ให้อำนาจหน้าที่แก่ประธานชุมชนในการจัดการควบคุมดูแลแรงงานอย่างชัดเจน

6. จัดกลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวลาไว้โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรแฝง กำหนดกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขต่างๆ ให้ชัดเจน

7. การข้ามเรือที่จุดผ่านแดนถาวร ควรมีมาตรการที่กำหนดเฉพาะกลุ่มแรงงานข้ามชาติเพื่อเอื้อต่อแรงงานข้ามชาติชาวลา

8. กำหนดให้มีด่านประเพณีเหมือนที่เคยเป็นมา ชุมชนละ ๑ แห่ง โดยมีพื้นฐานการจัดการแบบเดิม หน่วยงานทางการอาจเข้ามาช่วยควบคุมดูแล

ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ

5. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการเลือนไหลของชาติพันธุ์ อีกทั้งการกลับมาของประเพณีต่างๆ เป็นอย่างไร

6. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องชุมชนมีการจัดการแรงงานในพื้นที่ผ่านกระบวนการที่นำมาวิเคราะห์ ผ่านแนวคิดอะไรในการอธิบาย

7. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการจัดการชุมชน ในชุมชนการเข้าออกของแรงงานมีมิติอะไรบ้าง ที่เป็นมิติที่เป็นทางการนอกเหนือจากมิติทางวัฒนธรรม ที่ชุมชนใช้ในการจัดการ

8. ควรเขียนรายงานเพิ่มเติมเรื่องการปรับตัวของแรงงาน

ปิดการประชุมเวลา 16.00 น.

นางสาวพิมพ์พร ภูครองเพชร

ผู้จัดบันทึกการประชุม